

Heraldica Moldaviae

VI



CHIȘINĂU



MUZEUL
NAȚIONAL DE ISTORIE
A MOLDOVEI



SOCIETATEA DE GENEALOGIE,
HERALDICĂ ȘI ARHIVISTICĂ
„PAUL GORE”

Heraldica Moldaviae

VI

2023



CHIȘINĂU, 2024

Colegiul de redacție:

Silviu Andrieș-Tabac, doctor în istorie, redactor-șef

Ana Boldureanu, doctor în istorie, secretar de redacție

Lucian-Valeriu Lefter (Vaslui), doctor în istorie

Tudor-Radu Tiron (București), doctor în istorie

Mariana Șlapac, doctor habilitat în studiul artelor, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei

Recomandat pentru publicare de Consiliul științific al Muzeului Național de Istorie a Moldovei din 28 noiembrie 2024 (Proces-verbal nr. 12).

Acest volum a fost publicat în cadrul subprogramului „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101), realizat de Muzeul Național de Istorie a Moldovei.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Heraldica Moldaviae / Heraldica Moldaviae, Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică «Paul Gore» ; colegiul de redacție: Silviu Andrieș-Tabac (redactor-șef) [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2024 (Lexon-Prim) – . – ISBN 978-9975-87-449-6.

[Vol.] 6, 2023. – 2024. – 304 p. : fig. color. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. în subsol. – [100] ex. – ISBN 978-9975-173-22-3.

929.6(478+498)(082)

H 50

Redactor: dr. Claudia Cemârtan, Jana Ciolpan

Design: Petru Strîmbeanu, Editura Lexon-Prim

Sumar

STUDII ȘI COMUNICĂRI

Plumburi medievale vest-europene pentru stofe, descoperite în Republica Moldova (secolele XVI-XVII) (II)	7
Ana BOLDUREANU	
Un nou document din 1815 cu amprenta sigiliului Divanului Cnejei Moldovei	15
Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Tudor CIOBANU	
Noile sigilii nobiliare basarabene ale vechilor boieri moldoveni după 1812	33
Silviu ANDRIEȘ-TABAC	
Deslușirea sigiliului Vâlcovului de la începutul secolului al XIX-lea	67
Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Sergius CIOCANU	
Răspлата fidelității. Înnobilări ale fruntașilor revoluției pașoptiste din Transilvania	75
Drăgan-George BASARABĂ	
Ex-librisul heraldic al diplomatului Vasile N. Krupenski	89
Tudor-Radu TIRON	
Un proiect necunoscut de emblemă a Bucureștiului	99
Tudor-Radu TIRON	
Proiecte de steme pentru județele și municipiile înființate în Republica Socialistă România după 1972	111
Alexandru DANEȘ	

Nepăsare, rea-voință și încălcarea legii în heraldica teritorială.

Studiu de caz: municipiile Brașov, Constanța și Cluj 131

Ileana CĂZAN

Problemele noii heraldici teritoriale locale ucrainene, pe exemplul

simbolurilor satelor de la frontiera cu România 145

Andrii GRECILO

Steme de autor, oficializate în regiunea Cernăuți 159

Ihor IANUȘKEVÎCI

Amintirea anului 1848 reflectată în noua heraldică administrativ-teritorială 171

Tudor-Radu TIRON

Crucea comemorativă „Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea

integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)” 189

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Armele grăitoare teritoriale: de la toponimie la heraldică 199

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

I N H O N O R E M

Alexei Colîbneac la 80 de ani 211

Oxana DIACONU-CATAN

I N M E M O R I A M

Simion Odainic (* 1 septembrie 1938 – † 27 iunie 2023).

Portretul unui artist heraldic 227

Angela FURTUNĂ

RECENZII, NOTE ȘI PREZENTĂRI

Bogdan Crețu, *Inorogul la Porțile Orientului. Bestiarul lui Dimitrie Cantemir*, ediția a II-a, Chișinău: Editura Cartier, 2021, 661 p., („Cartier Popular”) 239

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

***Decorațiile României. Legi, decrete, hotărâri și alte acte normative*, autori-alcătuitori Simion Câlțea, Tudor-Radu Tiron, vol. I-III, București: Editura Universității din București, 2022 242**

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Daniela Dâmboiu, *Catalog al siglelor meșterilor aurari din Transilvania (secolele XVI-XIX)*, Sibiu/ Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal, 2023, 191 p.: il. 248

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

CRONICĂ

Cabinetul de heraldică la un deceniu de activitate 251

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Expoziția de obiecte armorate de uz cotidian „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 30 martie – 28 aprilie 2023 287

Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Ana BOLDUREANU, Lucia MARINESCU

Al XVII-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 27 aprilie 2023 298

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică, Iași, 11-13 mai 2023 300

Mihai-Bogdan ATANASIU, Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Plumburi medievale vest-europene pentru stofe, descoperite în Republica Moldova (secolele XVI-XVII) (II)¹

Ana BOLDUREANU

După cum am arătat și cu alte ocazii, plumburile au însoțit baloturile de țesături, fiind aplicate în calitate de garant material al calității mărfii. Scopul și rostul acestui act de control era dictat de tendința de monopolizare a producției și de înlăturare a concurenților care nu puteau garanta produse de înaltă calitate. Plumburile erau scoase doar în timpul vânzării cu bucata a țesăturilor ajunse la destinație. Bineînțeles, nimeni dintre participanții la actul de vânzare-cumpărare nu era preocupat de păstrarea lor și, după utilizare, plumburile erau aruncate. Iată de ce, în cele mai multe cazuri, plumburile pentru stofe, împreună cu alte tipuri, se găsesc pe teritoriul sau în împrejurimile unor piețe de desfacere a mărfurilor. Spre exemplu, toate plumburile găsite pe teritoriul sitului arheologic Orheiul Vechi provin din preajma bazarului oriental². Una din cele mai dificile probleme care apar în timpul cercetării plumburilor o constituie identificarea locului unde acestea au fost aplicate. De asemenea, alte dificultăți țin de datarea plumburilor și, nu în ultimul rând, de stabilirea traseelor parcurse de aceste plumburi. În lumina dificultăților arătate, înțelegem mai clar importanța introducerii în circuitul științific a acestor surse medievale valoroase. Chiar dacă nu demonstrează existența unor relații comerciale directe ale regiunii noastre cu zonele de proveniență a mărfii, pătrunzând prin intermediari, plumburile ne oferă date concrete privind tipul de mărfuri și locurile de unde aceste produse au ajuns în spațiul nostru.

Astfel, până în prezent, am reușit să identificăm faptul că în spațiul dintre Nistru și Prut au pătruns intens stofe din orașul Zwickau din Saxonia de Sus. Avem deja înregistrate șapte exemplare de plumburi ale acestui oraș (trei dintre care au fost găsite cu siguranță

1 Acest articol a fost elaborat în cadrul proiectului „Patrimoniul istorico-arheologic muzeal: sistematizare și valorificare științifico-culturală” (cifru: 180101) și are la bază comunicarea cu același titlu, prezentată la *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 27 aprilie 2023, care a fost revăzută. Prima parte a lucrării a apărut în „*Heraldica Moldaviae*”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 17-26.

2 Vezi: Ana Boldureanu, *Plumburi comerciale pentru stofe, descoperite recent la Orheiul Vechi*, în „*Heraldica Moldaviae*”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 7-18.

la Orheiul Vechi) reprezentând trei tipuri distincte. Constatarea dată demonstrează că postavurile acestui centru textil au fost prezente pe piața noastră o perioadă destul de lungă de timp, de la sfârșitul secolului al XIV-lea – începutul secolului al XV-lea și, cel puțin, până la sfârșitul secolului al XVI-lea, dar, poate, și mai târziu. Alte sigilii atestă prezența în Moldova a stofelor de lână englezești, produse la Londra, de fustian, o varietate de pânză grea, venită din orașul Ulm, a țesăturilor din Suabia, landul Baden-Württemberg, a postavurilor din orașul Görlitz din Silezia Lazaciană³, din orașul Hof, situat în landul Bavaria, precum și din Ducatul Burgundia. Cu această ocazie, publicăm alte trei plumburi găsite în Republica Moldova, dar fără a cunoaște locul lor exact de descoperire, toate făcând parte din colecția lui Petru Costin.

CATALOG

REPUBLICA CEHĂ

Boemia de Sus

Jindřichův Hradec/ Neuhaus

1. Av: Litera capitală W, surmontată de o coroană deschisă cu cinci fleuroane vizibile: trei vârfuri ascuțite înalte și două fleuroane treflate intercalate; totul înscris într-un cerc perlat.

Rv: Neclar.

Pb 7,37 g; rotund (16,5, împreună cu tortița × 23,5 mm), închis (fig. 1).



Fig. 1. Plumb de textile al orașului Jindřichův Hradec/ Neuhaus, Boemia de Sus, Republica Cehă, sec. XVI.

POLONIA

Żduny

2. Av: Un cap de bărbat cu barbă și mustăți, ochi rotunzi proeminenți; totul înscris într-un cerc perlat.

Rv: Legendă cu caractere gotice: „.../ Zduny” (?).

Pb 6,66 g; rotund (27,2 × 28,1 mm), fără tortiță, închis (fig. 2).

Ozorków

³ Au fost documentate patru plumburi ale acestui centru textil, unul dintre care descoperit la Orheiul Vechi.



Fig. 2. Plumb de textile al orașului Zduny, Polonia, sec. XVII.

3. Av: Imaginea fragmentară a vulturului heraldic polon, încoronat.

Rv: Un scut heraldic de tip rectangular cu vârful rotunjit, încărcat cu mobile neclare, posibil, din armele orașului; scutul este timbrat de o coroană deschisă cu cinci fleuroane și susținut din ambele părți de doi grifoni ridicați, cu capetele întoarse înapoi, totul stând pe un soclu; în exergă, legenda în semicerc, de la ora 9 la ora 3: „FABRICA OZORKOWA”; totul înscris într-un cerc liniar.

Pb 26,96 g; rotund (ø 36 mm), fără tortiță (fig. 3).



Fig. 3. Plumb de textile al orașului Ozorków, Polonia, sec. XIX.

* * *

Primul plumb a fost atribuit, în baza imaginii de pe avers, orașului Jindřichův Hradec, în germană – Neuhaus, din regiunea Boemia de Sud, Republica Cehă⁴. Localitatea fost atestată pentru prima dată pe la 1220, odată cu construirea pe locul vechii așezări slave a unui castel în stil romanic (gotic timpuriu). Stăpânitorii castelului Hradec/ Gradec reprezentând una din ramurile familiei Vítkovci aveau o stemă care conținea o roză cu cinci petale. Numele Gradec este menționat pentru prima dată la 1242, iar localitatea din apropierea castelului, în anul 1293, este deja catalogată ca oraș fortificat. Numele lui Jindřichův, fondatorul castelului, a început să fie utilizat în denumirea orașului începând cu secolul al

⁴ M. Mordovin, *A Collection of Fifteenth- and Sixteenth-Century Cloth Seals from Szolnok*, în *Genius loci Laszlouszky 60*, edited by Dóra Mérai and Ágnes Drosztmér, Kyra Lyublyanovics, Judith Rasson, Zsuzanna Papp Reed, András Vadas, Csilla Zatukó, Budapest, 2018, p. 288, nr. 50-53.

XV-lea. În anul 1483, rozei din stema familiei Vítkovci i se alătură în scut mobile noi: din părți, doi lei rampanți încoronați, de aur, ca niște suporturi, și deasupra – litera „W”, surmontată de o coroană deschisă, – aceste arme noi constituind o favoare deosebită, oferită localității de regele Boemiei Vladislav al II-lea (1471-1516) (fig. 4). Stema a rămas neschimbată pe parcursul secolelor, reprezentând și în prezent stema oficială a orașului Jindřichův Hradec⁵. Orașul a ajuns la apogeul dezvoltării sale în secolul al XVI-lea, când importante rute comerciale traversau localitatea, legând ținuturile cehe de Austria. Aici a înflorit producția de fabricare a berii, pescuitul, creșterea oilor, precum și fabricarea și vânzarea de textile⁶.



Fig. 4. Stema contemporană a orașului Jindřichův Hradec (după Josef Augustin).

Cel de-al doilea plumb, prezentat cu această ocazie, are pe una dintre fețe imaginea unui chip de bărbat cu barbă și mustăți, iar pe revers – o inscripție gotică. În baza imaginii de pe avers, am atribuit plumbul orașului polonez Zduny. Se cunoaște că mai multe orașe și state medievale europene au utilizat în stemele lor diverse tipuri de figuri masculine, inclusiv cu barbă⁷. În cazul nostru însă, cea mai importantă condiție era ca imaginea din stemă să aparțină unui centru producător de textile. Recent au fost publicate trei plumburi asemănătoare, descoperite în cadrul săpăturilor arheologice din împrejurimile orașului Gdańsk, toate având figurate pe una dintre fețe un chip de bărbat cu barbă, iar pe cealaltă parte – inscripția „CIVIT ZDUNY IN POL”, dispusa în trei rânduri și amplasată în cartuș pătrat⁸. Prin analogie, am atribuit și plumbul discutat aici aceluiași centru textil⁹. Armele localității

5 Jiří Louda, *Žnaky Česko-Slovenských měst*, Praha, 1975, p. 32, 84, pl. 9; Jiří Čarek, *Městské znaky v českých zemích*, Praha: Academia, 1985, p. 186, pl. color; Josef Augustin, *Velká encyklopedie měst a obcí ČR. Historie, památky, osobnosti a znaky měst a obcí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha: Arbor A.S. Nakladatelství; Knižní klub, 2001, p. 232, 805; Ralf Hartemink, *Heraldry of the world*, Jindřichův Hradec (https://www.heraldry-wiki.com/wiki/Jind%C5%99ich%C5%AFv_Hradec, accesat 29.08.2024).

6 *Jindřichův Hradec. History of the castle* (<https://www.zamek-jindrichuvhradec.cz/en/about/history>, accesat 29.08.2024).

7 Ralf Hartemink, *Heraldry of the world*, Category:Human head (https://www.heraldry-wiki.com/wiki/Category:Human_head, accesat 29.08.2024).

8 Łukasz Polczyński, Magdalena Przymorska-Sztuczka, *Polish, Silesian and Local Cloth Seals from Excavations in Gdańsk*, Poland, în „Open Archaeology”, 2019, nr. 5, p. 316 și fig. 25.5; M. Mordovin, *V Textilvégek védjegyei. A textilkereskedelem régészeti emlékei a Magyar Királyság területén*, Budapest, 2015, p. 180.

9 Ralf Hartemink, *Heraldry of the world*, Zduny (Krotoszyn) ([https://www.heraldry-wiki.com/wiki/Zduny_\(Krotoszyn\)](https://www.heraldry-wiki.com/wiki/Zduny_(Krotoszyn)), accesat 12.09.2024).

Zduny, menționate în legendă și folosite încă din epoca medievală târzie, reprezintă: în scut, capul Sfântului Ioan Botezătorul, patronul orașului (fig. 5)¹⁰. Exemplarul nostru, din punct de vedere stilistic, diferă totuși de cele de la Gdańsk atât prin redarea chipului, cât și prin legenda reprodusă cu caractere gotice¹¹. Și pe plumbul analizat de noi legenda pare a fi dispusa pe trei rânduri, fiind greu lizibilă, putem totuși desluși cuvântul „ZDUNY”.



Fig. 5. Stema contemporană a orașului Zduny.

Orașul Zduny este amplasat pe râul Borownica, la graniță cu provinciile Polonia Mare (Wielkopolska) și Silezia Inferioară, la cca 7 km sud-vest de Krotoszyn. Zduny a primit drepturile de oraș de la ducele Bolesław cel Cuvios în anul 1267. Numele actual de Zduny a fost folosit încă în secolul al XV-lea, pe atunci „Sduny”. Preocupările localnicilor au fost legate de comerț și meșteșuguri. Evenimentele Războiului de Treizeci de Ani (1618-1648) au provocat un flux masiv de refugiați protestanți din Silezia, din Dzierżoniów (Reichenbach im Eulengebirge), la Zduny – în special, de țesători. Ei au fost primiți cu bunăvoință de către proprietarul de atunci al orașului, Piotr Sieniuta, care, pe la 1637, a întemeiat pentru nou-veniți un alt oraș, numit, pentru a-l diferenția de cel anterior, „Zduny Niemieckie”, adică „orașul Zduny German”. De atunci, orașul mai vechi s-a numit Zduny Stare, sau polonez, iar cel mai nou – Zduny Nowe, sau german. În 1646, același proprietar Piotr Sieniuta a întemeiat încă un oraș, care a obținut, după numele său, denumirea de Seniutów¹². În scurt timp, din ce în ce mai mulți coloniști au fost atrași de acest oraș, a cărui popularitate creștea datorită toleranței sale religioase. Pe la 1772, cele trei orașe au fuzionat într-un singur organism urban – Zduny¹³. Spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, acesta devenise un important centru producător de pânză¹⁴. Zduny, evitând distrugereri serioase în timpul războaielor suedeze (1655-1660), a continuat să se dezvolte, încât în secolul

10 *Ibidem*.

11 *Ibidem*.

12 Łukasz Cichy, *Żnów będą Zduny Stare, Zduny Nowe i Sieniutowo?* (<https://krotoszyn.naszemiasto.pl/znow-beda-zduny-stare-zduny-nowe-i-sieniutowo/ar/c4-4294680>, amplasat 30.10.2017, accesat 25.09.2024).

13 M. Gumowski, *Pieczenie i herby miast Wielkopolskich*, Poznań, 1932, p. 394-396.

14 *Żduny* (<https://regionwielkopolska.pl/en/artykuly-dzieje-wielkopolski/zduny/>, accesat 29.08.2024).

al XVIII-lea orașul era de șase ori mai mare decât în secolul al XVI-lea. Importanța urbei Zduny ca mare centru producător de stofe poate fi apreciată și prin faptul că în orașul cu doar patru mii de oameni până la sfârșitul secolului al XVIII-lea erau 113 postăvari, 49 de producători de stofe de in și 464 de țesători¹⁵. Este dificil de determinat datarea exactă a sigiliilor atașate de producătorii din Zduny, însă, în baza legendei cu litere gotice, presupunem utilizarea lui după anul 1637, când a fost fondat noul oraș Zduny german și acest tip de caractere a putut fi utilizat de noua formațiune urbană.

Cel de-al treilea plumb este, de asemenea, polonez și aparține unei fabrici textile din orașul Ozorków. Este o localitate amplasată pe râul Bzura, în provincia Łódź, județul Zgierz. Istoria orașului datează de la începutul secolului al XV-lea. A fost menționat prima dată pe la 1415 ca un mic sat situat printre păduri și mlaștini greu accesibile și aparținând familiei Szczawiński. La începutul secolului al XIX-lea, proprietar al localității a devenit Ignacy Starzyński. Acesta, dorind să-și revigoreze economic proprietatea, a adus în localitate 19 fabricanți de stofe și vopsitori din Saxonia. În 1815, numărul lor a crescut până la 117, în timp ce importantul centru textil și principalul concurent Łódź avea 331 de fabricanți în acel moment. Un an mai târziu, în 1816, Ozorków a primit drepturile de oraș privat, ceea ce a accelerat dezvoltarea acestuia. A fost elaborat un plan de organizare în Ozorków a unui centru industrial, fiind proiectate străzi și curți pentru construirea de case, dotate și cu un mic teren arabil și pajiști. Aceste amenajări urbane au început să atragă tot mai mulți coloniști. În 1821, familia Schlösser, venită din Aachen, s-a stabilit la Ozorków și a înființat o fabrică modernă de lână, apoi o fabrică de bumbac¹⁶. Familia Schlösser începu-se să recruteze muncitori pentru fabrica lor. În acest fel, ocuparea forței de muncă în oraș a crescut. În septembrie 1823, au sosit transporturi de utilaje pentru noile fabrici. Acestea erau mașini olandeze pentru filarea celor mai subțiri tipuri de fire. Aici se produceau fire de foarte înaltă calitate, care erau la mare căutare. De menționat că, la expoziția din 1838, producătorul a primit o medalie de aur pentru calitatea produselor sale¹⁷. Populația orașului a crescut, ajungând în anul 1828 la 5.669 de locuitori, în mare parte reprezentând evrei și germani. În oraș funcționa o sinagogă și o biserică evanghelică. După eșecul Revoltei din Noiembrie (1830-1831), ca urmare a barierelor vamale rusești, care devastaseră industria textilă, proprietarul Starzyński a întâmpinat probleme financiare. În 1833, el a vândut Ozorków lui Feliks Łubieński. Apoi s-a mutat la Brózyczka, în districtul Zgierz, unde și-a petrecut restul vieții. La 1866, Ozorków a primit statutul de oraș guvernamental. Prin urmare, importanța și profitabilitatea investițiilor în această regiune este în creștere, ceea ce a contribuit la extinderea fabricilor din Ozorków¹⁸.

¹⁵ Łukasz Polczyński, Magdalena Przymorska-Sztuczka, *op. cit.*, p. 316.

¹⁶ Halina Urbaniak, *Historia miasta* (<http://www.ozorkow.net/2007/03/19/historia-miasta/>, amplasat 19.03.2007, accesat 25.09.2024).

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

Armele heraldice contemporane ale orașului Ozorków, omologate în perioada celei de-a doua republici (1918-1939), reprezintă: scut despicat, purtând în partițiunea din dreapta, în câmp roșu, marca familiei Starzynski, de argint, iar în cea stângă, în câmp de argint, o suveică, de azur, în pal (fig. 6). Mobila din urmă simbolizează tocmai ocupația dominantă a orașului¹⁹.



Fig. 6. Stema contemporană a orașului Ozorków.

Păstrarea incompletă a imaginii vulturului polon de pe plumbul în discuție nu ne permite datarea cu exactitate a piesei. Totuși, din punct de vedere stilistic, pasărea se aseamănă cel mai mult cu modelul de vultur utilizat în perioada 1815-1830²⁰. În ceea ce privește imaginea de pe revers, presupunem că în scutul susținut de cei doi grifoni ar putea fi imaginea unor flori de bumbac, iar jos s-ar distinge o suveică. Publicarea, în viitor, a unor plumburi similare ar lămurii aceste neclarități.

Cele trei plumburi comerciale pentru stofe, prezentate mai sus, largesc geografia centrelor de unde pătrundeau diverse țesături pe piața Moldovei istorice în epoca medievală, dar și în cea modernă.

Plumburi medievale vest-europene pentru stofe, descoperite în Republica Moldova (secolele XVI-XVII) (II)

Rezumat

Autoarea continuă cercetările sale cu publicarea a trei plumburi comerciale vest-europene, descoperite pe teritoriul Republicii Moldova și aflate într-o colecție privată din Chișinău. Primul plumb a fost atribuit, în baza imaginii de pe avers, orașului Jindřichův Hradec, în germană – Neuhaus, din regiunea Boemia de Sud, Republica Cehă. Poate fi datat în secolul al XVI-lea, când orașul a ajuns la apogeul dezvoltării sale, aici înflorind

19 Ralf Hartemink, *Heraldry of the world*, Ozorków (<https://www.heraldry-wiki.com/wiki/Ozork%C3%B3w>, accesat 25.09.2024).

20 [Adam Kromer], *Гербы Польского государства* (<http://www.polska.ru/polska/historia/herby.html>, accesat 25.09.2024).

producția de fabricare a berii, pescuitul, creșterea oilor, precum și fabricarea și vânzarea de textile. Cel de-al doilea plumb, având pe una din fețe imaginea unui chip de bărbat cu barbă și mustăți, iar pe revers – o inscripție gotică, a fost atribuit orașului polonez Zduny. Zduny s-a dezvoltat ca centru textil pe la mijlocul secolului al XVII-lea, iar spre sfârșitul secolului al XVIII-lea avea 113 postăvari, 49 de producători de stofe de in și 464 de țesători. Cel de-al treilea plumb este, de asemenea, polonez și aparține unei fabrici textile din orașul Ozorków. Industria textilă, în acest oraș, se naște la începutul secolului al XIX-lea, odată cu apariția planului de organizare a unui centru industrial și atragerea în oraș a coloniștilor germani, printre care și fabricanți de stofe. Cele trei plumburi comerciale pentru stofe, prezentate aici, largesc geografia centrelor de unde pătrundeau diverse țesături pe piața Moldovei istorice în epoca medievală, dar și în cea modernă.

Cuvinte-cheie: plumb comercial pentru stofe, Jindřichův Hradec/ Neuhaus, Zduny, Ozorków.

Medieval Western European leads for cloths, discoveries in the Republic of Moldova (XVII-XVIII centuries) (II)

Abstract

The author continues her research by the publication of three Western European commercial leads discovered on the territory of the Republic of Moldova and located in a private collection in Chișinău. The first lead was attributed, based on the image on the obverse, to the city of Jindřichův Hradec (Neuhaus, ger.), in the region of South Bohemia, Czech Republic. It can be dated to the 16th century, when the town reached the peak of its development, whilst the production of beer, fishing, sheep breeding, as well as textile manufacturing and sale were flourishing in the area. The second lead, bearing on one face the image of a man with a beard and mustache and on the reverse a Gothic inscription, was attributed to the Polish city of Zduny. Zduny grew as a textile center in the mid-17th century, and by the end of the 18th century it was home to 113 drapers, 49 linen fabric manufacturers and 464 weavers. The third lead is also of Polish origin and belongs to a textile factory in the town of Ozorków. The textile industry in this city was born at the beginning of the 19th century, along with the birth of the plan to organize an industrial center and to attract German settlers, including fabric manufacturers, to the city. The three trade leads for cloth that are presented widen the geography of the centers that were the origin of various fabrics that entered the market of historical Moldova in the medieval, but also the modern era.

Keywords: commercial lead for cloths, Jindřichův Hradec/ Neuhaus, Zduny, Ozorków.

26.09.2024

Ana Boldureanu – istoric, numismat, doctor în istorie; cercetător științific coordonator, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August 1989, nr. 121 A, MD-2012, Republica Moldova; președintele Societății Numismatice din Republica Moldova; <https://orcid.org/0000-0002-3686-1393>; e-mail: anaboldureanu@yahoo.com

Un nou document din 1815 cu amprenta sigiliului Divanului Cnejei Moldovei

Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Tudor CIOBANU

Sigiliul Divanului Principatului Moldovei datând din 1806-1812 (dar aplicat și mai târziu) și purtând legenda „Divanul Cnejei Moldovei” este o piesă importantă în istoriografia heraldică românească, deoarece reprezintă cea mai plină panoplie de steme districtuale moldovenești de până la raptul teritorial din 1812.

Sigiliul a fost introdus în circuitul științific în anul 1891 de către Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901), membru fondator al Academiei Române, în una dintre primele lucrări importante de sigilografie românească¹. Autorul publică facsimilul unei amprente a sigiliului „cel mare al Cnejei Moldovei ce precedă pacea de la Kuciuk-Kainargi” [21 iulie 1774], „care se conservă în natură la Academia Română”, fără a-l comenta. Sigiliul trebuia să servească drept sursă de informare și de inspirație, la capitolul „steme județene”, pentru Comisiunea însărcinată de Ministerul de Interne cu cercetarea stemelor regatului și ale județelor.

Datarea mai exactă și prima interpretare pertinentă a acestei surse sfragistice a fost făcută de heraldiștii Dan Cernovodeanu (1921-1999) și Jean Nicolas Mănescu (1927-1999) în monumentală monografie asupra heraldicii teritoriale românești din 1974², în condiții politice când referirea la Moldova din stânga Nistrului nu se putea face decât foarte discret și eliptic.

După părerea autorilor, bazată pe concluziile cercetărilor lui Dan Cernovodeanu care vor fi expuse în monografia celebră ce va vedea lumina tiparului abia în 1977, datarea eronată cu anii 1769-1774, făcută de V. A. Urechia, trebuie corectată cu intervalul 1806-1812 [perioada ocupației rusești a Principatelor Române]. „Este totuși de presupus, arată D. Cernovodeanu și J. N. Mănescu, că sigiliul Divanului Cnejei Moldovei să fi fost alcătuit după un model anterior al unui însemn domnesc dotat cu steme de ținuturi și aparținând vreunuia dintre fanarioții ce au guvernat respectivul principat la finele secolului al XVIII-lea”³.

În privința genezei stemelor districtuale, autorii arată că „tematica unitară (în genere floră și faună specifică) ce se remarcă în componența emblemelor județelor Țării Românești cât și apoi în a celor ale ținuturilor Moldovei, ne indică limpede caracterul

1 V. A. Urechia, *Schițe de sigilografie românească*, București, 1891, p. 15.

2 Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*, extras din „Revista arhivelor”, anul LI, vol. XXXVI, nr. 1-2, București, 1974, p. 12-17, fig. 24; p. 25.

3 *Ibidem*, p. 12.

lor instituțional, deci crearea simultană și din inițiativa puterii centrale care a hotărât desigur alegerea fiecărui simbol districtual în parte”. Referindu-se la ansamblul emblemelor districtuale ale Țării Românești de la începutul secolului al XVIII-lea, cercetătorii ajung la concluzia că acestea au existat anterior anului 1718 (anul ocupării Olteniei de către austrieci), iar în „privața mărcilor ținuturilor Moldovei, este de presupus că ele – imitând ca factură și tematică pe cele ale principatului muntean – să fi fost alcătuite în a doua jumătate a aceluiași veac, din inițiativa vreunui dintre fanarioți care, domnind în ambele principate, să fi importat din Țara Românească, unde stemele județene erau de acum bine împământenite, sistemul dotării districtelor cu embleme reprezentând bogățiile naturale sau fauna respectivelor unități administrativ-teritoriale”⁴. Existența unor sigilii cu stemele districtuale moldovenești înainte de 1812, după cum și fenomenul că emblemele județene se regăsesc în uz în aceeași epocă în ambele Principate se datorează faptului „că aceleași persoane s-au perindat ca Domni în amândouă țările” au fost admise anterior și de marele numismat Constantin Moisil⁵ (1876-1958), dar acesta nu a făcut vreo referință la sigiliul nostru.

Asupra autorului instituirii stemelor ținuturilor Țării Moldovei și asupra artistului care a realizat primele lor reprezentări iconografice D. Cernovodeanu și J. N. Mănescu nu s-au considerat în măsură să emită vreo ipoteză⁶.

În monografia din 1974, cei doi heraldiști au reproduș amprența sigilară a sigiliului, aplicată în negru de fum, pe *Atestatul din 6 aprilie 1815 dat de Scarlat vodă Callimachi și întărit de Divanul Țării Moldovei la 14 aprilie căminarului Zamfirache Ralli spre încredințarea neamului, stării și slujbelor sale*. Actul în sine se păstra în colecția de documente a moștenitorilor inginerului Șerban Flondor. Comentariul dat a fost: „În Moldova, medalioanele cu mărcile ținuturilor atestate pentru prima oară [...] pe sigiliul folosit între 1806-1812 (uneori și ulterior [Deși prin conținutul său, sigiliul Divanului Cnejei Moldovei cuprinzând stemele celor 21 de ținuturi ale respectivei țări nu mai putea fi, în mod valabil, folosit după 1812, totuși constatăm că și ulterior acestei date înalta autoritate de stat menționată continuă în mod curent să utilizeze însemnul în cauză.]) de către Divanul acestui principat, sunt amplasate de asemenea după criterii istorico-geografice, ca și cele observate la însemnele mari domnești de acest tip din Țara Românească analizate mai sus. Astfel, pe sigiliul menționat, mărcile ținuturilor moldovene încep cu medalionul central superior purtând armele districtului Suceava (desigur, în amintirea orașului reședință al acestui ținut, constituind vechea capitală a principatului în cauză), urmat – într-o succesiune inversă acelor de ceasornic – de stema ținutului Iași (cuprinzând capitala de atunci a Moldovei) și continuându-se cu mărcile districtelor Cărligăturii, Hârlăului, Botoșanilor, Dorohoiului și Her-

⁴ *Ibidem*, p. 16.

⁵ Const. Moisil, *Studii de sigilografie românească*, în „*Revista arhivelor*”, vol. II, nr. 4-5, București, 1927-1929, p. 145-146.

⁶ Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *op. cit.*, p. 17.

ței. Se succed acum cinci steme ale ținuturilor intrate la 1812 în componența Imperiului Rus, a căror identificare precisă nu ne-a fost posibilă din pricina faptului că medalioanele districtuale de pe sigiliul ce studiem sunt lipsite de inițiala sau inițialele ținutului pe care îl reprezintă. Salba de steme continuă apoi cu cele ale districtelor Fălciu, Vaslui, Tutova, Covurlui, Tecuci, Putna, Bacău și Roman, pentru a se încheia cu marca vechiului ținut al Neamțului”⁷.

La 1977⁸, Dan Cernovodeanu, referindu-se la subiectul ce ne preocupă, va rezuma cele publicate în 1974, observând, într-o formă definitivată din punct de vedere teoretic față de precedentă, că această emblematică teritorială din Principatele Române, satornicită sub domnii fanarioți, a fost constituită din diferite elemente ce pot fi calificate în două categorii: „1) mobile heraldice provenind în mod netăgăduit din stemele municipale anterioare ale orașelor reședință de județ sau de ținut” (pentru Moldova – la ținuturile Iași, Neamț, Vaslui, Tutova, Dorohoi etc.) și „2) embleme inedite create ulterior în scopul exclusiv de a servi ca armerii districtuale” (pentru Moldova – la ținuturile Bacău, Roman, Botoșani)⁹.

Același Dan Cernovodeanu, într-un studiu special dedicat originii marilor sigilii domnești din Principatele Române înconjurată de stemele districtuale¹⁰, va respinge propriile supoziții anterioare privind o influență preponderentă poloneză (stemele provinciale vechi) și/sau maghiaro-transilvăneană (procesul de heraldizare a sigiliilor comitale ungurești și ardeleni desfășurat în aceeași perioadă) și va recunoaște o influență clară compozițională a sigiliilor mari princiare și imperiale rusești, înconjurată de stemele provinciale și orașenești, dar fără vreo cât de mică influență rusă de ordin iconografic, domeniu în care va fi păstrată tradiția artistică autohtonă.

În ultima sa lucrare de proporții, apărută în limba română în 2005, dar fiind tradusă după teza sa de doctorat susținută la Sorbona în 1995, Dan Cernovodeanu a reluat tezele expuse în lucrările mai vechi, într-o formulă destul de redusă, în care sigiliul Divanului de la 1806-1812 nu va mai fi reprodus¹¹.

Pasul următor în cercetarea sigiliului dat a fost întreprins de Maria Dogaru (1934-2006). Mai întâi, în 1976, într-un frumos album sigilografic, cercetătoarea va publica o altă amprentă sigilară a aceluiași sigiliu, aplicată pe un document din 2 august 1816¹², păstrat

7 Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *op. cit.*, p. 15, 25.

8 Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 19, 186-188, 446-447.

9 *Ibidem*, p. 186.

10 Dan Cernovodeanu, *L'origine des grands sceaux princiers moldo-valaques à la bordure ornée de médaillons aux armoiries des districts de ces principautés*, dans „*Hidalguía, La Revista de Genealogía, Nobleza y Armas*”, Instituto Salazar y Castro (C.S.I.C.), XXXV, 1987, no. 200, janvier-février, Madrid, p. 229-241.

11 Dan Cernovodeanu, *Evoluția armeriilor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, tr. din l. fr. Livia Sirbu, Brăila: Muzeul Brăilei, Editura Istros, 2005, p. 341-347, pl. LXVI-LXVIII.

12 Maria Dogaru, *Sigiliile, mărturii ale trecutului istoric. Album sigilografic*, București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 174-175, nr. 166, fig. 166a-166b.

la Arhivele Statului București¹³. Dintr-o fotografie color a sigiliului, aplicat în negru de fum, se poate observa în jurul amprenteii un chenar circular în formă de cunună verde. Cealaltă imagine, în alb-negru și mărită, oferă o bună lectură a piesei.

Ulterior, aceeași amprentă sigilară în alb-negru va fi publicată de Maria Dogaru în 1991, într-un articol de sinteză asupra heraldicii basarabene¹⁴. Pentru prima dată cercetătoarea va descrie emblemele districtuale basarabene din acest sigiliu: „Restul medalioanelor, desemnând, desigur, ținuturile răpite de Rusia țaristă, înfățișează următoarele figuri heraldice făcând aluzie la mediul natural și la principalele ocupații ale oamenilor locului: a) un grup de trestii; b) un patruped trecând spre dreapta; c) o pasăre de curte (o rață?); d) o barză; e) un personaj efectuând o lucrare agricolă.” Preluând în continuare ideile înaintașilor, autoarea va concluziona: „Întrucât figurile heraldice menționate mai sus nu sunt însoțite de o legendă care să precizeze unitatea teritorial-administrativă pe care o desemnează, nu le putem atribui unui sau altui județ. În mod sigur, omul lucrând ogorul constituie însemnul județului Bolgrad [Ne bazăm, afirmând acest lucru, pe evoluția ulterioară a simbolului acestui ținut]”¹⁵. (Această ultimă ipoteză nu s-a confirmat.)

În continuare, studierea sigiliului Divanului Cnejei Moldovei de la 1806-1812 se leagă de cercetările primului dintre autorii acestui articol, întreprinse în anii 1993-1996 pentru teza sa de doctorat dedicată tocmai heraldicii teritoriale a Basarabiei și Transnistriei.

Dat fiind că toți antecesorii au publicat impresiuni sigilare în condițiile când s-a păstrat tiparul original, consultarea acestuia a fost oportună. Inițial, tiparul original din fier masiv, cu diametrul de 56 mm, s-a păstrat la Biblioteca Academiei Române, în Cabinetul numismatic, în Colecția Sigilii, unde avea nr. 247. După ce o parte a colecțiilor academice au fost transferate forțat altor instituții, matricea sigilară a ajuns la Muzeul Național de Istorie a României, unde a primit numărul de inventar C-1577 și, în anii 1993-1996, se afla expusă în sala 35. (După retrocedarea colecțiilor academice, tiparul aflându-se în expoziția permanentă nu a revenit acasă. Actualmente, nu mai este nici în expoziția Muzeului¹⁶.) Cu ajutorul binevoitor al colegilor de la Cabinetul numismatic al Muzeului Cătălina Opaschi și Ernest Oberländer-Târnoveanu, s-a putut realiza în 1995 o impresiune de bună calitate în material dentar flexibil de culoare albă, după care regretatul pictor Simion Odainic a realizat un desen foarte bun și detaliat (fig. 1), care astăzi este cel mai valorificat pe net.

13 Cota Mariei Dogaru: Colecția Suluri, nr. 58. Din inventarul arhivistic (nr. 76) al „Colecției Suluri I”, întocmit de arhivista Anca Mihalcea în 1994, aflăm că documentul original, purtând semnătura domnului și patru peceți aplicate în chinovar și tuș, ar fi din 10 august 1816 și este un hrisov al lui Scarlat Alexandru Callimachi voievod ce „întărește adevărul dată de Divanul Moldovei lui Costache Ghenescu, fost mare căpitan de darabani, prin care se dovedește că este din neam de boieri pământeni și că și-a îndeplinit slujbele către țară; cu întărirea Departamentului Pricinilor Străine din 16 august” (<https://arhivenationale.ro/site/download/inventare/Suluri-I.-1602-1962.-Inv.-76.pdf>, accesat 16.10.2024).

14 Maria Dogaru, *Contribuții la cunoașterea heraldicii basarabene*, în „Cugetul”, Chișinău, 1991, nr. 5-6, p. 21-24, fig. 1.

15 *Ibidem*, p. 23.

16 Comunicat de dr. Emanuel Viorel Petac, șeful Cabinetului Numismatic al Bibliotecii Academiei Române și președintele Societății Numismatice Române, la 16.10.2024.

Amprenta și desenul au permis o descriere mai exactă a piesei, în special a medalioanelor destul de mici cu stemele ținuturilor.

La această etapă, cercetările s-au axat, în fond, pe logica ordonării medalioanelor și pe atribuirea stemelor din cele cinci embleme aparținând ținuturilor din stânga Prutului, care nu au avut vreo continuitate în heraldica și sigilografia heraldică a Principatului Moldovei, nici în heraldica districtuală a Basarabiei sub ruși. Rezultatele investigațiilor, împreună cu desenul realizat de Simion Odainic, au fost expuse mai întâi într-un articol din 1996¹⁷, apoi, în versiune definitivată, în varianta publicată a tezei de doctorat, în 1998¹⁸.

Rezultatele acestei etape au fost următoarele:

- a) s-a menținut datarea conform căreia acest sigiliu este prima imagine de ansamblu ce păstrează stemele ținuturilor Țării Moldovei, fără Bucovina și raialele turcești, și constatarea că a fost, probabil, confecționat în timpul șederii armatelor rusești la Iași între 1806 și 1812, în baza cercetărilor întreprinse de spătarul Iordache Bucșănescu¹⁹;
- b) s-a confirmat ideea că logica ordonării medalioanelor în salba din exerga câmpului sigilar este una geografică, la fel ca și în alte acte oficiale, după o spirală *sui generis* închipuită, care pornește de la Iași, în direcția acelor de ceasornic pe hartă și inversă pe amprenta sigiliului, și se încheie la Suceava;
- c) s-a stabilit că, în perioada 1806-1812, cele cinci ținuturi basarabene reprezentate pe sigiliu, exceptând ținutul Iași care se întindea pe ambele maluri ale Prutului și ținutul Fălciu care avea o porțiune în stânga Prutului, erau Soroca, Lăpușna-Orhei, Hotărniceni, Codru și Greceni;
- d) s-au propus identificări pentru emblemele celor cinci ținuturi basarabene, dintre care propunerile pentru Soroca și Lăpușna-Orhei s-au confirmat și ulterior, după descoperirea de către cercetătorul Sergius Ciocanu a unor sigilii de epocă ale autorităților ținutale²⁰.

Descrierea completă a sigiliului Divanului Cnejei Moldovei stabilită în 1998 o reproducem, cu mici actualizări, în anexa nr. 1.

* * *

Revenirea asupra subiectului a fost determinată de două evenimente.

La sfârșitul anului 2020, la Chișinău, la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, cu participarea mai multor contribuitori, a fost organizată expoziția „Simbolurile oficiale și

17 Silviu Andrieș-Tabac, *Sigiliul Divanului Cnejei Moldovei. O nouă ipoteză*, în „Literatura și Arta”, Chișinău, 1996, nr. 1, 1 ianuarie, p. 6.

18 Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Museum, 1998, p. 30-34.

19 *Arhiva Națională a Republicii Moldova* (în continuare – ANRM), F. 2, inv. 1, d. 548, f. 13, 41v.

20 Sergius Ciocanu, *Considerații privind stemele medievale ale ținuturilor Lăpușna și Orhei în lumina sigiliilor Serdăriei Orheiului*, în *Simpozion de numismatică dedicat centenarului Societății Numismatice Române (1903-2003)*, Chișinău, 26-28 noiembrie 2003. *Comunicări, studii și note*, București, 2005, p. 189-191; Silviu Andrieș-Tabac, Sergius Ciocanu, *Cinci sigilii heraldice teritoriale basarabene din primul sfert al secolului al XIX-lea*, în *Putna, ctitorii ei și lumea lor*, București: Editura Oscar Print, 2011, p. 231-238.

neoficiale ale Republicii Moldova” (3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021), dedicată aniversării a 30-a de la adoptarea Drapelului de Stat și a Stemei de Stat ale Republicii Moldova și aniversării a 25-a a Comisiei Naționale de Heraldică²¹. Cu această ocazie, au fost expuse mai multe documente și sigilii din fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, a căror depistare și pregătire a căzut în sarcina celui de-al doilea autor.

Astfel, printre monumentele istorice cuprinzând stema Țării Moldovei a fost expus și un document de arhivă mai puțin folosit (Catalog, nr. 44) cu o frumoasă amprentă în negru de fum a sigiliului ce ne interesează (fig. 2) – *Cartea adeveritoare din 20 ianuarie 1815 a Divanului Țării Moldovei dată lui Gheorghe Hârțan din satul Clișova, ținutul Orhei, fiul lui Apostol Hârțan, prin care se confirmă originea sa din neamul boiernașilor, mazililor și moșinașilor Țării Moldovei*²². Este, astfel, cea mai timpurie amprentă cunoscută a sigiliului dat. Semnalarea istoriografică a documentului se impunea, dar ocazia a întârziat până a fost impulsionată de cel de-al doilea eveniment.

La ședința Filialei Iași a Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române din 10 ianuarie 2023, reputatul istoric-medievalist, genealogist și heraldist Ștefan S. Gorovei a ținut comunicarea „Heraldica teritorială – manifest de putere?”, publicată în curând²³. În acest demers important, autorul analizează și coroborează mai multe surse heraldice:

- ansamblul heraldic din Sala Tronului din Palatul Domnesc de la Iași (reconstruit de inginerul și arhitectul austriac Johann Freywald în anii 1803-1806, la porunca domnului Alexandru Constantin Moruzi; palatul a ars în 1827), cuprinzând pe pereți (sau, poate, pe plafon) 22 de steme ale tuturor ținuturilor Țării Moldovei (mai curând, stema țării și stemele a 21 de ținuturi), databil, după părerea sa, cu anii 1805-1806;
- sigiliul Divanului Cnejei Moldovei, care, după părerea sa, nu putea fi confecționat mai înainte de instalarea trupelor rusești de ocupație la Iași, adică nu mai devreme de începutul anului 1807, când ansamblul heraldic din Sala Tronului era deja terminat. Astfel, se poate bănuși o legătură între cele două ansambluri heraldice, mai curând ca având un model comun mai vechi;
- mărturia consulului rus de la Iași Alexandr Pini, din 28 martie 1814, privind stema Principatului Moldovei utilizată în anii 1777, 1778, 1779 și 1780 (adică în domnia lui Constantin Dimitrie Moruzi, 1777-1782) și intenția nerealizată din acea vreme de a înconjura armele țării cu armele celor 24 de ținuturi, în care era împărțită Mol-

21 Ana Boldureanu, Silviu Andrieș-Tabac, *Expoziția „Simbolurile oficiale și neoficiale ale Republicii Moldova”, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021*, în „Heraldica Moldaviae”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 194-222: 8 fig.

22 ANRM, F. 220, inv. 2, u. p. 1347.

23 Ștefan S. Gorovei, *Heraldica teritorială – manifest de putere?*, în „Analele Științifice ale Universității «Alexandru Ioan Cuza» din Iași”, s.n., Istorie, LXIX (2023), p. 123-137.

- dova de până la raptul Bucovinei. „Este dovada că în momentul acela ținuturile Moldovei aveau deja însemnele care le particularizau”, scrie Ștefan S. Gorovei²⁴;
- utilizarea sigiliului Divanului Cnejei Moldovei în 1815-1816, în domnia lui Scarlat Callimachi (a treia domnie, octombrie 1812 – septembrie 1819 [prima – 12 august-octombrie 1806; a doua: 25 iulie 1807 – 1 iunie 1810, domn din partea turcilor, nu vine în Moldova, din cauza ocupației ruse]), când pecetea cu 21 de ținuturi nu mai era legală. Este de remarcat faptul că același domn nu a „actualizat” nici fresca heraldică din Sala Tronului!;
 - legende de sigiliilor domnești moldovenești din epoca fanariotă din punctul de vedere al titulaturii domnului.

Concluziile cercetătorului din cele analizate sunt:

- a) stemele ținuturilor moldovenești au fost în uz înainte de răpirea Bucovinei în 1775;
- b) sigiliile mari domnești cu stemele ținuturilor înconjurând stema țării din Țara Moldovei ar putea fi contemporane cu cele din Țara Românească care sunt mai bine documentate;
- c) pe lângă influența heraldică rusă asupra acestui tip de sigilii, trebuie luată în considerație și o posibilă influență a Imperiului Habsburgic;
- d) acest tip de sigiliu trebuie interpretat ca un manifest al puterii, specific puterii suverane, simbolizându-l pe domnul cârmuitor (prin stema țării cu capul de bour), înconjurat de toată țara lui (simbolizată prin heraldica districtuală), pe care o stăpânea ca pe o moșie și la care nu renunța nici după pierderile teritoriale. Autorul își exprimă convingerea că sigiliile cu stema țării înconjurată de stemele districtuale din sfragistica Principatelor Române „constituie echivalentul sigiliilor de majestate din Europa occidentală și centrală”²⁵.

Aceste două evenimente științifice ne-au determinat să publicăm mai rapid documentul din 20 ianuarie 1815 (anexa nr. 2).

Înainte de a încheia, trebuie să menționăm că beneficiarul actului publicat, Gheorghe Hârțan, este un personaj cunoscut în istoriografia noastră. Doar din titlul documentului, Ștefan S. Gorovei și-a dat seama cine ar fi el. „Cred că nu greșesc, scrie domnia sa, dacă identific acest personaj cu acela care s-a pretins membru al familiei Șeptelici, construindu-și fraudulos acel arbore genealogic analizat acum câțiva ani de d-l Alexandru Pînzar [...]. Între actele «dosarului», se află și «adeverința Divanului din 1815»”. Presupunând că este vorba, foarte probabil, chiar de menționarea documentului nostru, cercetătorul a promis să revină asupra subiectului dat²⁶.

Studiul cercetătorului Alexandru Pînzar, la care se face referință, datează din 2010 și

24 *Ibidem*, p. 129.

25 *Ibidem*, p. 136.

26 *Ibidem*, p. 128, nota 19.

este dedicat unei spițe de neam din 1819 a boierilor Șeptelici²⁷. După cum arată documentul publicat de A. Pînzar, Gheorghe Hârțan ar fi fost un boiernaș de țară, proprietar în satul Hârțăștii din ținutul Neamțului. Spița ar fi trebuit să confirme filiația Șeptelici-Hârțan, în formula enunțată în confirmarea Divanului: „Apostol, ficior lui Sandul Șeptelici, după împărțalele vechi ce-au cursu între dânșii, viindu-i-să parte sa în satul Hârțăștii la ținutul Niamțului și petrecând într-acel satu, după vreme s-ar fi și poreclit Hârțan, în asemănare poreclii celui întâi stăpânitor a întregu trup moșiei Hârțăștii. Și precum în Moldavie s-au obicinuit, la mulți boieri schimbându-i-să sclitada familiei, să poriclescu după numele moșiilor. Asemine dar și acel Apostol poreclindu-să Hârțan, și urmașii săi să văd porecliți în aceiași plăsmuită sclitadă, cum dovedește atât mărturie mazililor din acel sat și din Micșinești, cât și adiverința Divanului din 1815, ce pe temeiul acei mărturii s-au fost dat lui Gheorghe ficior lui Apostol Hârțan²⁸”. Astfel „dovidindu-să că este curgătoriu acest Gheorghe din familie Șeptelicească, iar nu din familie Hârțăniască”²⁹.

Conform aceleiași genealogii, plăsmuite în bună parte, Gheorghe „Șeptelici”, „însă să poriclești și Hârțan, di pi sat Hârțăștii”, era căsătorit cu Tasiia, fata căpitanului Grigoraș Țurbu. După mărturia tatălui, aveau șase băieți: Vasile, postelnicel; Toma, diac; Ioan, diac; Ilie; Toader, diac; Pavăl, diac³⁰.

Și Gheorghe Bezviconi, referindu-se la arhiva Adunării Deputaților Nobilimii Basarabene, l-a identificat pe Gheorghe Hârțan cu Gheorghe Șeptelici, din Herțești, fiul șătraului Apostol³¹.

La verificările noastre, s-a constatat că nici Gheorghe Hârțan și nici copii lui nu au fost identificați în lista locuitorilor mazili din localitatea Clișova, ținutul Orhei, întocmită în anul 1835³². În această localitate, tot atunci, dar în lista țăranilor, a fost înscrisă familia lui Vasiliu Feodorov Ghirțescu, în etate de 32 de ani³³. Această apropiere fonetică a celor două nume nu este însă relevantă.

La începutul secolului al XVIII-lea, moșia Clișova era stăpânită prin devălmășie. La 8 martie 1818, răzeșii de pe moșia Clișova s-au adresat Departamentului al doilea al Cărmuirii Regiunii Basarabia cu o plângere. În această plângere, arătând că pe parcursul anilor mulți dintre ei și-au pierdut documentele pe moșie, semnatarii înștiințează autoritățile că un târgoveț de Chișinău, Hagi Stoian, ar avea un ispisoc pentru această moșie, dar refuză să-l vândă lor³⁴. În acest dosar este inserată o copie a unei cărți domnești din 15 mai 1715

27 Alexandru Pînzar, *O spiță de neam din 1819 a boierilor Șeptelici. Câteva considerații despre cum se alcătuiau spițele de neam în Divanul domnesc*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 2010, nr. 3-4, p. 60-69. Originalul se află la *Arhivele Naționale Istorice Centrale*, București, Colecția Suluri II, u.p. 135.

28 Se face referință la documentul pe care îl publicăm mai jos.

29 Alexandru Pînzar, *O spiță de neam...*, p. 68.

30 *Ibidem*, p. 67.

31 Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București, 1943, p. 204.

32 *ANRM*, F. 134, inv. 2, d. 592, f. 60-75v.

33 *Ibidem*, f. 66v-67.

34 *ANRM*, F. 5, inv. 4, d. 754, 10 file.

de la Neculai Alexandru Mavrocordat despre judecata dintre Vasile Băț, ginerele lui Costandin Gherciu din Clișova, ținutul Orhei, cu Hârțeștii și Știrbeștii și alți răzeși pentru a patra parte din moșiile Clișova, Ciocâlteni, Căcărăzeni și Ocnîța pe apa Răutului.

Dosarul genealogic, real și „îmbunătățit”, al lui Gheorghie Hârțan rămâne în continuare un subiect de interes istoric.

* * *

În concluzie, putem constata că fiecare nouă semnalare a unor surse sigilografice cu emblematică importantă devine un prilej de verificare și coroborare a cunoștințelor vechi pe mai multe planuri: istoric, diplomatic, heraldic, iar în cazul dat, și genealogic, și chiar artistic într-o anumită măsură. Din această cauză, publicarea arheografică cât mai rapidă și mai calitativă a unor astfel de monumente ale trecutului, indiferent de locul conservării lor, rămâne un deziderat foarte util pentru cercetarea istorică românească.

Anexa nr. 1

Descrierea sigiliului Divanului Cnejei Moldovei (cca 1806-1812), după impresiunea sigilară

Amprentă sigilară rotundă, după o matrice din fier, executată în incizie, cu diametrul de 56 mm.

În mijlocul câmpului sigilar, stema Principatului Moldovei: în scut de tip „elvețian” (triunghiular, cu marginea de sus decupată în două arcuri de cerc concave, având vârful din centru, în care se unesc, ușor înălțat), în câmp hașurat ca de aur, un cap de bour cu o stea cu șase raze între coarne, de argint sau de smalturi neprecizate; bordură de argint cu ghinturi negre; scutul este timbrat de o coroană princiară închisă și așezat pe o panoplie de trofee (de sus în jos; patru steaguri, câte două pe fiecare parte, un arc la dextra și o tolbă cu trei săgeți la senestra, două țevi de tun, o tobă și un timpan); totul în relief.

Dedesubt, în semicerc, cu caractere chirilice cursive este înscrisă în relief legenda: „Диванул : : Кнежіеи Молдоввеи” (Divanul Cnejei Moldovei).

În exerga sigiliului, compoziția este înconjurată de 21 de medalioane rotunde cuprinzând stemele ținuturilor, în relief, iar pe marginea sigiliului apare un cerc perlat, de asemenea în relief.

Pe primul loc, la ora 12, este așezat medalionul ținutului Suceava, unde se afla vechea capitală a Moldovei. Imediat următorul, în direcție inversă acelor de ceasornic, este așezat medalionul ținutului Iași, unde se afla capitala contemporană a Principatului, urmat de celelalte medalioane emblematice, în ordinea spiralei închipuite.

Stemele din medalioane sunt:

- 1) Iași – un cal trecând spre dreapta, pe o terasă;
- 2) Cârligătura – un lup stând pe o terasă, spre dreapta;



Fig. 1. Sigiliul Divanului Cneji Moldovei. Desen după amprentă de Simion Odainic.

- 3) Hârlău – trei arbori pe o terasă, cel din mijloc mai înalt;
- 4) Botoșani – un cosaș spre dreapta, cosind în lan, pe o terasă;
- 5) Dorohoi – un rac în fascie, spre dreapta;
- 6) Herța – o dextroșeră ieșind din stânga, cu o balanță în echilibru;
- 7) Soroca – o secerătoare spre dreapta, secărând în lan, pe o terasă;
- 8) Lăpușna-Orhei – un cocostârc spre dreapta, pe o terasă (provine din stema ținutului Orhei);
- 9) Hotărniceni (?) – o rață spre dreapta, pe o terasă;
- 10) Codru (?) – o oaie trecând spre dreapta, pe o terasă;
- 11) Grecești (?) – cinci spice de grâu (sau cinci fire de trestie), crescând dintr-o terasă;
- 12) Fălciu – o bovină trecând spre dreapta, pe o terasă;
- 13) Vaslui – un știubei pe o terasă, înconjurat de patru albine în zbor;



Fig. 2. Amprenta sigiliului Divanului Cnejei Moldovei de pe documentul din 20 ianuarie 1815 (ANRM).

- 14) Tutova – trei pești, așezați în pal, doi spre dreapta, cel din mijloc spre stânga;
- 15) Covurlui – o barcă ieșind din senestra, plutind pe o apă și având în ea o ancoră așezată în bandă;
- 16) Tecuci – un ciorchine de strugure cu două frunze;
- 17) Putna – zeul Bachus călare pe un butoi și ținând în mâna dreaptă o cană, totul spre dreapta, pe o terasă;
- 18) Bacău – un drob de sare sau o stâncă, pe o terasă;
- 19) Roman – o plantă cu șapte frunze, crescând dintr-o terasă;
- 20) Neamț – un cerb trecând spre dreapta, pe o terasă;
- 21) Suceava – un arbore cu coroana bogată, crescând dintr-o terasă, acostat de slova chirilică „С” (S) la dextra și de slova chirilică „У” (U), într-o grafie mai arhaică, la senestra.

**Cartea adeveritoare a Divanului Țării Moldovei dată
lui Gheorghie Hârțan din satul Clișova, ținutul Orhei,
fiul lui Apostol Hârțan, prin care se confirmă originea
sa din neamul boiernașilor, mazililor și moșinașilor Țării
Moldovei.**

Iași, 20 ianuarie 1815.

Divanul Cneji[i] Moldavi[e]i

Gheorghie Hârțan, sin Apostol Hârțan, viind cu mărturie în scris de la niamurile sale din satile Hârțăștii³⁵ și Micșineștii³⁶, ținutul Niamțului, anume: Vasile Hârțan mazil, i Alecsandru Pârvul mazil, i Ilie sin popa Gheorghie Hârțan mazil, i Vasilie Pârvul mazil, i Ion sin Mirce mazil, i Neculai Panaiti pitar, i Vasilie Hârțan postelnice, și Costandin sin Luca postelnice; care toț[i] aceștia, prin mărturiia lor, îl adiveriază că Gheorghie Hârțan este drept niam cu dânșii și stăpânește și părți de moșii împreună cu dânșii pre la toate locurile unde au și ei di pe strămoșul lor Alexandru Hârcian, precum dovedește carte[a] domnului Grigorie Alexandru Ghica v(oi)e vod din anii 1765, aprili[i] 21 că niamul Hârțanesc este vechi niam de mazili.

Care mărturie a numiților de mai sus iaste încredințată cu iscălitura dumisale spat(ar) Costandin Catargiu, ispravnic de ținutul Niamțului.

Deci, dar fiindcă întâmplare[a] au adus de s-au așăzat cu lăcuința din-na-stânga Prutu-lui, în ocârmuire[a] înpărăreștii sale măriri a Rossii[i], în satul Clișova, ținutul Orheiului, moștenire părintască. Și au făcut rugămintea ca, după mărturie[a] de la niamurile lui, să i să de[a] și de la Divan carte adiveritoare.

Drept aceea i s-au dat carte[a] aceasta, prin care să fie cunoscut la locul unde să află trăitoriu, că el iaste din niamul bo[i]erinașilor, i mazililor, și a moșinașilor pământului acestuia a Moldaviei, care s-au întărit cu a noastre iscălituri și pecete Divanului.

Iașii, 1815 ianuari[i] 20.

Veniamin Costachi mitropolit Moldaviei³⁷

Costantin Ghica log(o)făt

Iordache Cantacuzino-Pașcanu log(o)f(ă)t

Constantin Balș log(o)făt

Lupu Balș log(o)făt

Iordache Roset-Roznovanu vist(iernic)

35 Azi Hârțești, sat în com. Mărgineni, jud. Neamț (Eliza Ghinea, Dan Ghinea, *Localitățile din România: dicționar*, București: Editura Enciclopedică, 2000, p. 265).

36 Azi Micșunești, sat în com. Făurei, jud. Neamț (Eliza Ghinea, Dan Ghinea, *Localitățile din România...*, p. 340).

37 Autorii își exprimă întreaga recunoștință față de colegii Teodor Candu și Larisa Svetlicinaia pentru sprijinul binevoitor acordat la citirea semnăturilor boierilor din Divan și Departament.

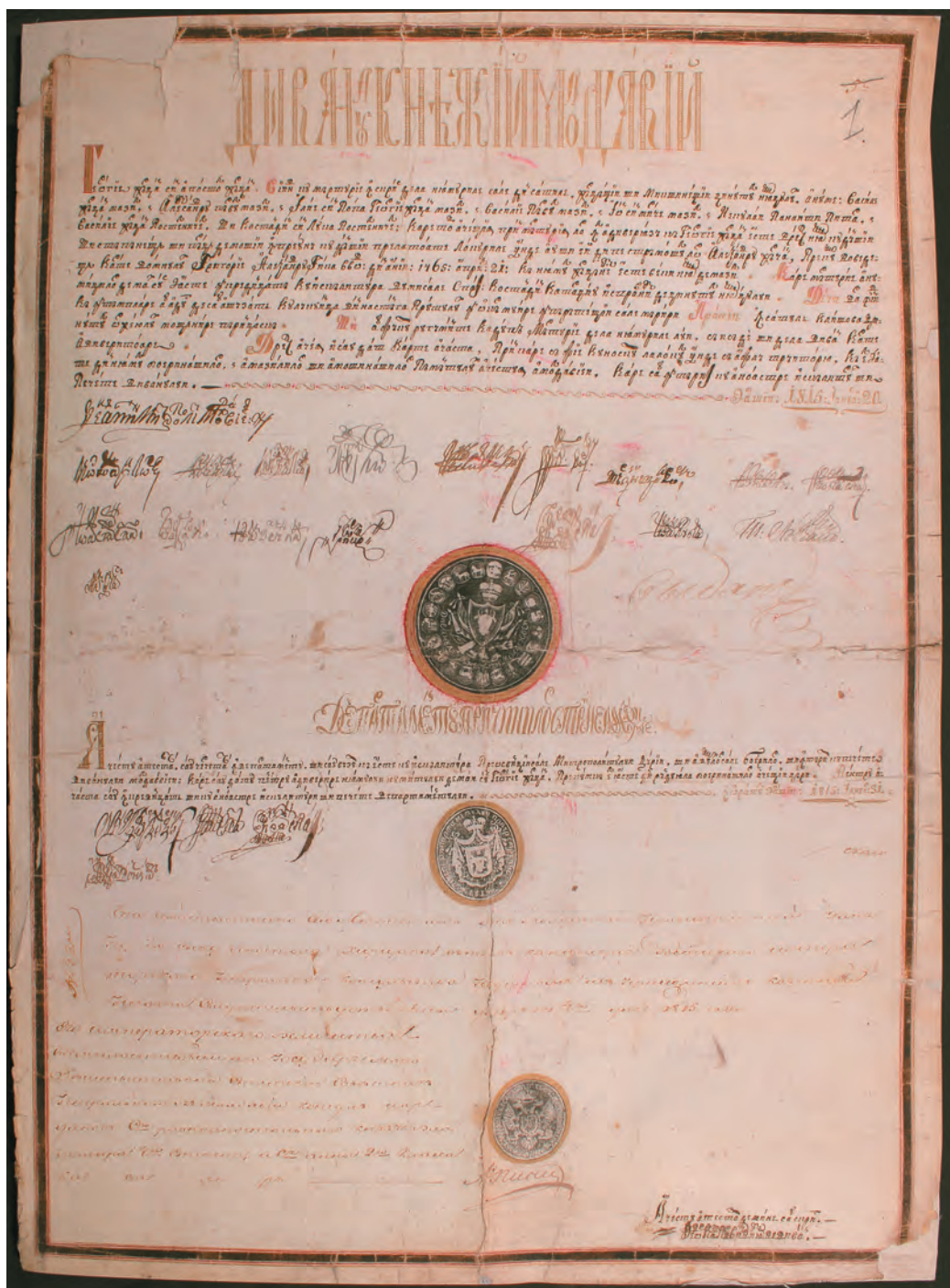


Fig. 3. Cartea adevitoare a Divanului Țării Moldovei dată lui Gheorghe Hârțan din satul Clișova, ținutul Orhei, fiul lui Apostol Hârțan, prin care se confirmă originea sa din neamul boiernașilor, mazililor și moșinașilor Țării Moldovei. Iași, 20 ianuarie 1815 (ANRM, F. 220, inv. 1, d. 1347, f. 1).

Teodor Balș vornic
Șarban Costachi-Negel vornic
Costache Balș agă
Teodor Balș spatar
Ioan Sturza spatar
Toader Carp ban
Iordache Drăghici ban
Grigore Carp (?)
Grigore Razu spat(ar)
Ioan Luca ban
T. Luca comis
Alec Greceanu agă

*Sigiliul Divanului Cnejei Moldovei, în negru de fum, încadrat într-o cunună circulară de aur, conturată roșu*³⁸.

Notă în limba rusă, în dreapta sigiliului: Выдан [Eliberat]

Departamentu Pricinilor Streine a Moldaviei

Acestu atestat s-au cercetat în Departamentu și s-au văzut că este cu iscălitura Preosviinții sale Mitropolitului Țării și a dumilorsale bo[i]erilor și întărit cu pecete Divanului Moldaviei, care s-au datu pentru adiverire[a] niamului numitului de mai sus Gheorghe Hârțan precum că el iaste din rânduiala bo[i]erinașilor aceștii țări.

Pentru aceasta s-au încredințat și cu a noastre iscălituri și pecete[a] Departamentului.

Dumitrache Ralet(?) vel vornic

Teodor(?) Balș spătar

Grigore Razu spat(ar)

Andronache Donici agă

Sigiliul Departamentului Pricinilor Străine al Principatului Moldovei din 1814, în negru de fum, încadrat într-un chenar de aur.

№ 42-й³⁹.

Что действительно сей аттестат от Молдавского правительства дан Георгию, сыну Апостола Хирцана, в том канцелярия Российского императорского генерального консульства подписом и с приложением казенной печати свидетельствует.

³⁸ A se vedea descrierea sigiliului în anexa nr. 1 la acest articol.

³⁹ Numărul a fost scris la stânga textului notei de certificare a Consulatului (patru rânduri), pe câmp, perpendicular rândurilor obișnuite.

Яссы, февраля 4-го дня 1815 года.

Его императорского величества всемилостивейшего государя моего, действительный статский советник, генеральный в Молдавии консул и ординов С(вято)го равноапостольного князя Владимира 4-й степени, и С(вятой) Анны 2-го класса кавалер А. Пини.

[Nr. 42.

Cancelaria Consulatului general al Imperiului Rus, prin semnătură și aplicarea peceteii împărătești, adevărește că acest atestat a fost într-adevăr dat de Guvernul moldovenesc lui Gheorghie, fiul lui Apostol Hârțan.

Iași, februarie, ziua a 4-a, anul 1815.

Al majestații sale imperiale, al preamiloștivului stăpân al meu consilier de stat efectiv, consul general în Moldova și cavaler al Ordinilor Sfântul Întocmai cu Apostolii Mare Cneaz Vladimir de gradul 4 și Sf. Ana de clasa a 2-a, A. Pini⁴⁰.]

Sigiliul Consulatului General al Rusiei în Moldova, Valahia și Basarabia, în negru de fum, încadrat într-un chenar de aur.

Consemnare în colțul drept de jos al documentului:

Acestu atestat de mine s-au scris. Feodor Cașparovici, diiac de Divan⁴¹.

ANRM, F. 220. Colecția de acte medievale, inv. 1, u. p. 1347, f. 1. Original, hârtie, 520×390 mm.

Stare bună, restaurat, colțurile stâng de sus și drept de jos lipsesc. Chenar ornamental pe perimetru.

În limbile română, cu caractere chirilice, și rusă.

Se publică pentru prima dată.

Trei amprente sigilare în negru de fum:

1) *sigiliul Divanului Cneției Moldovei*⁴²;

2) *sigiliul Departamentului Pricinilor Străine al Principatului Moldovei din 1814*. Amprentă sigilară ovală (34×38 mm), după o matrice sigilară executată în incizie. În mijlocul câmpului sigilar stema Principatului Moldovei: în scut rectangular cu vârful rotunjit, un cap de bour cu o stea cu șase raze între coarne; scutul este așezat pe o mantie, încoronată de o

40 Pini (Piny) Alexandr Alexandrovici (1756-1837) – diplomat rus; în 1812-1822, consul general al Imperiului Rus în Principatele Române: din septembrie 1812 – cu sediul la Iași, iar din 1817 – cu sediul la București.

41 Este același diac de Divan arătat de Maria Dogaru ca „Teodor Gaspar”, care a scris Spița de neam armoriată din 1813 a familiei Balș (Maria Dogaru, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*, București, 1981, p. 67), și același „Teodor/ Theodor/ Feodor Gasparovici”, care a scris Spița de neam din 1819 a familiei boierilor Șeptelici (Alexandru Pinzar, *O spiță de neam...*, p. 61, 68. Aducem mulțumiri și pe această cale autorului studiului, pentru punerea la dispoziție a fotografiei documentului, în vederea confruntării semnăturii diacului). Nu am văzut semnătura originală de la 1813, dar cele din 1815 și 1819 diferă simțitor, trădând o „evoluție” sau doar un joc al iscăliturilor diacului.

42 A se vedea descrierea sigiliului în anexa nr. 1 la acest articol.

coroană închisă, cu bonetă. Legenda în exergă, cu caractere cursive, de la ora 7 la ora 5, în direcția acelor de ceasornic: „* Печете Дипартаментулуй Причр Стреине *” (Pecete(a) Departamentului Pric(inilo)r Străine), iar sub stemă, milesimul: „1814” (fig. 4);

3) *sigiliul Consulatului General al Rusiei în Moldova, Valahia și Basarabia*. Amprentă sigilară ovală (30×33 mm), după o matrice sigilară executată în incizie. În mijlocul câmpului sigilar, stema Imperiului Rus. În exergă, cu litere capitale, pornind de la ora 12, în direcția acelor de ceasornic: „: ПЕЧАТЬ : РОССИИ : ГЕНЕРАЛ : КОНСУЛ : МОЛД : БАЛАХ : И БЕССАРАБИИ” (Sigiliul Consulului General al Rusiei în Moldova, Valahia și Basarabia) (fig. 5).



Fig. 4. Sigiliul Departamentului Pricinilor Străine al Principatului Moldovei, 1814.



Fig. 5. Sigiliul Consulatului General al Rusiei în Moldova, Valahia și Basarabia.

Între paranteze rotunde au fost introduse literele de întregire a cuvintelor abreviate, iar între paranteze drepte – literele introduse de arheografi pentru o înțelegere mai ușoară a textului din punctul de vedere al ortografiei actuale.

De asemenea, între paranteze drepte, imediat după textele în rusă, a fost dată traducerea românească.

Notele arheografice și comentariile editorilor au fost trecute la piciorul paginii, amestecate, fiecare la locul la care se referă.

Actul este însoțit, la f. 2-2v, de o traducere de epocă în limba rusă, pe hârtie obișnuită.

Un nou document din 1815 cu amprenta sigiliului Divanului Cnejei Moldovei

Rezumat

Sigiliul Divanului Principatului Moldovei datând din 1806-1812 (dar aplicat și mai târziu) și purtând legenda „Divanul Cnejei Moldovei” este o piesă importantă în istoriografia heraldică românească, deoarece reprezintă cea mai plină panoplie de steme districtuale moldovenești de până la raptul teritorial din 1812. Sigiliul a fost introdus în circuitul științific în anul 1891 de către Vasile Alexandrescu Urechia, apoi interpretat de alți heraldiști români: Dan Cernovodeanu și Jean Nicolas Mănescu, Maria Dogaru, Silviu Andrieș-Tabac, Ștefan S. Gorovei.

Reluarea discuțiilor a fost prilejuită de descoperirea unui alt document de arhivă cuprinzând cea mai veche amprentă cunoscută a sigiliului: *Cartea adeveritoare a Divanului Țării Moldovei dată lui Gheorghie Hârțan din satul Clișova, ținutul Orhei, fiul lui Apostol Hârțan, prin care se confirmă originea sa din neamul boiernașilor, mazililor și moșinașilor Țării Moldovei, Iași, 20 ianuarie 1815.*

Autorii publică acest document, amprenta nouă și, pentru facilitarea lecturii sursei, cel mai bun desen realizat după tiparul sigilar.

Cuvinte-cheie: Principatul Moldovei, Divanul Principatului Moldovei, sigiliu, heraldică, stelele ținuturilor Moldovei, Gheorghie Hârțan.

A new document from 1815 with the seal impression of the Divan of the Principality of Moldavia

Abstract

The seal of the Divan of the Principality of Moldavia dating from 1806-1812 (but also applied later) and bearing the legend „Divanul Cnejei Moldovei” is an important piece in Romanian heraldic historiography, as it represents the most complete panoply of Moldavian district coats of arms until the territorial annexation of 1812.

The seal was introduced into the scientific discourse in 1891 by Vasile Alexandrescu Urechia, then interpreted by other Romanian heraldists: Dan Cernovodeanu and Jean Nicolas Mănescu, Maria Dogaru, Silviu Andrieș-Tabac, Ștefan S. Gorovei.

The resumption of discussions was prompted by the discovery of another archival document containing the oldest known seal impression: *the Letter of the Divan of the Principality of Moldavia given to Gheorghie Hârțan from the village of Clișova, Orhei district, the son of Apostol Hârțan, confirming his origin from the family of the Moldavian class of the little nobility (boiernași, mazili and moșinași), Iași (Jassy), January 20, 1815.*

The authors publish this document, featuring the new seal impression, along with the best drawing on the seal's matrix, in order to facilitate the reading of the source.

Keywords: Principality of Moldavia, Divan of the Principality of Moldavia, seal, heraldry, coats of arms of the districts of Moldavia, Gheorghie Hârțan.

18.10.2024

Silviu Andrieș-Tabac – istoric-arhivist, sursolog, heraldist, doctor în istorie, conferențiar cercetător; Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; membru asociat al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; președintele Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0001-7224-8716>, e-mail: silviu_tabac@yahoo.fr

Tudor Ciobanu – istoric, arhivist; Agenția Națională a Arhivelor, str. Gheorghe Asachi, nr. 67 B, MD-2028 Chișinău, Republica Moldova; <https://orcid.org/0009-0007-9394-085X>, e-mail: tudorgciobanu@yahoo.fr

Noile sigilii nobiliare basarabene ale vechilor boieri moldoveni după 1812¹

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

I. Despre necesitatea unui corpus al sigiliilor românești

Sigiliile se numără printre sursele istorice cele mai vechi, a căror valorificare aduce un folos real cunoașterii trecutului. Cumulând importanța juridică cu cea diplomatică și artistică, sursele sigilografice au suscitat mereu atenția editorilor de documente în interes juridic, istoric sau filologic, dar și a cercetătorilor specializați în studiul lor special, denumit în română *sigilografie* sau *sfragistică*, după cum și a specialiștilor în studiul științelor înrudite: heraldica, numismatica, istoria artelor aplicate și altele.

În cultura occidentală, editarea sigiliilor medievale *in corpore* a constituit o preocupare constantă în secolele XIX-XX, încât foarte multe țări europene au astăzi la îndemână corpusuri de peceti medievale, care, pe de o parte, constituie baza sursologică pentru orice fel de cercetare pertinentă, iar pe de alta, prin însăși existența lor, contribuie la memoria istorică a fiecărei națiuni.

În secolul trecut, sigilografia s-a afirmat ca o știință de talie internațională. Astfel, în 1963 (dar cu rădăcini încă din 1958-1959), în cadrul Consiliului Internațional al Arhivelor a fost creat un Comitet Internațional de Sigilografie, al cărui scop era eficientizarea cercetărilor sfragistice în cadrul arhivelor, precum și conservarea și valorificarea multiformă a sigiliilor. Datorită efortului acestui comitet, s-au creat și diseminat modele de conservare, restaurare și reproducere a sigiliilor, mai ales perisabile, s-a elaborat o metodică de descriere științifică uniformă la nivel internațional a acestui tip de izvoare istorice, s-a editat, în 1990, un vocabular internațional polilingv de terminologie sigilografică, inclusiv cu participare românească², au văzut lumina tiparului noi corpusuri de sigilii medievale, au devenit populare mulajele de sigilii valorificabile în diverse forme științifice sau didactice. Printre cele mai apropiate

1 Articolul are la bază comunicarea omonimă ținută la *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică* (Iași, 11 mai 2023). Într-o primă versiune, acest material a fost făcut public la *A IV-a Conferință Internațională de Sigilografie „Imaginea în sigiliu”* (Kiev, 24 noiembrie 2013), în limba rusă, cu titlul „Новые дворянские печати старых молдавских бояр после 1812 года. Предварительные наблюдения”, dar nu a mai fost publicat. O parte dintre ideile cu caracter teoretic au fost dezvoltate în intervenția noastră „Despre necesitatea unui corpus al sigiliilor românești”, avută la Masa rotundă „Documente și manuscrise medievale din patrimoniul arhivistic al Republicii Moldova, României și al statelor vecine referitoare la spațiului românesc” (Chișinău, Agenția Națională a Arhivelor, 8 iulie 2021). Cercetările au fost reluate în cadrul proiectului de cercetare „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare” (20.80009.0807.43) al Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Desenele sigiliilor, după fotografii, au fost realizate de Stela Burciu, pictor heraldist în Cabinetul de heraldică din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

2 *Vocabulaire international de la sigillographie*, Conseil International des Archives, Comité de Sigillographie, Roma, 1990, 406 p.

sufletului nostru, cităm, în acest sens, „Corpusul de sigilii franceze din Evul Mediu”, din care au apărut deja trei volume, primul dedicat pecetilor orașelor, cel de-al doilea – sigiliilor regilor și ale regenței, iar cel de-al treilea – sigiliilor reginelor și ale copiilor regali³. Iar dintre publicațiile ce utilizează cu folos mulajele, cităm, de asemenea, una dintre primele lucrări franceze de popularizare – „Viața în Evul Mediu ilustrată prin sigilii”⁴.

Spre deosebire de alte popoare europene, știința istorică românească nu a rezolvat problema editării unui corpus național de sigilii istorice. Un interes istoric pentru vechile peceti a existat și la noi, însumând zeci de nume, de la unele reputeate și atotcuprinzătoare, ca Nicolae Iorga, Vasile Alexandrescu Urechia sau Ioan Bogdan, până la tinerii cercetători din zilele noastre – istorici, arhiviști, muzeografi – care valorifică sursele sfragistice inedite, atingătoare de propriile cercetări la o temă mai largă sau mai îngustă. Au apărut și două studii generale de rezonanță – „Din sigilografia Moldovei și a Tarii Românești” de Emil Vîrtosu⁵ și „Sigilografia cu referire la Transilvania (până la sfârșitul secolului al XV-lea)” de Sigismund Jakó⁶ – ambele însă datând tocmai din 1956.

Publicarea unor serii tematice de sigilii – domnești, boierești, ecleziastice, orășenești, sătești, de breaslă, instituționale etc. – s-a înfăptuit și până la această dată și ulterior, dar ideea de corpus nu a fost realizată decât o singură dată și pentru o singură categorie. În 2006, apare în două volume lucrarea „Tezaur sfragistic românesc” cu referire la sigiliile de până la 1856 ale domnilor munteni și moldoveni, semnată de arhiviștii-sigilografi bucureșteni Laurențiu-Ștefan Szemkovics și răposata Maria Dogaru⁷. Din păcate, metoda de prezentare, ilustrația precară și tirajul foarte mic nu au mișcat prea mult cunoașterea în materie, dezideratul publicării în condiții științifice conforme și cu o ilustrație adecvată a corpusului de sigilii domnești rămânând a fi unul încă neatins de istoriografia națională.

În acest context, merită menționat norocul pe care l-a avut istoriografia românească în 2008 prin publicarea de către cercetătorul ucrainean Oleg Odnorojenko a celor mai vechi sigilii ale marilor boieri moldoveni din secolele XIV-XV, sigilii extrase din actele omagiale ale domnilor moldoveni păstrate azi în arhivele Poloniei și din publicațiile românești⁸. Căci

3 *Corpus des sceaux français du Moyen Âge*, Archives Nationales, Tome I. Brigitte Bedos, *Les sceaux des ville*, préface par Jean Favier, Paris : Archives Nationales, 1980, 547 p. : il. ; Tome II. Martine Dalas, *Les sceaux des rois et de régence*, préface par Jean Favier, Paris : Archives Nationales, 1991, 339 p. : il. ; Tome III. Marie-Adélaïde Nielen, *Les sceaux des reines et des enfants de France*, avant-propos par Hervé Lemoine, préface par Agnès Magnien, Paris: Service interministériel des Archives de France, 1991, 367 p. : il.

4 Martine Dalas-Garrigues, *La vie au Moyen Âge illustrée par les sceaux*, Paris : Archives Nationales, 1985, 8 p. + 24 pl. : il.

5 În *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 333-560: il.

6 În *Documente privind istoria României. Introducere*, vol. II, București, 1956, p. 561-627: il.

7 Laurențiu-Ștefan Szemkovics, † Maria Dogaru, *Tezaur sfragistic românesc, vol. I. Sigiliile emise de Cancelaria domnească a Țării Românești (1390-1856); vol. II. Sigiliile emise de Cancelaria domnească a Moldovei (1387-1856)*, București: Ars Docendi, 2006, 202 p.; 122 p.

8 Олег Оdnороженко, *Родова геральдика Русо-Влахії (Молдавського господарства) кінця XIV – XVI ст.*, Національна Академія Наук України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Харків, 2008, 156 с.

aceeași inițiativă a cercetătorului ieșean Leon Șimanschi, soldată cu o primă publicație (de altfel, de o calitate superioară) a primelor sigilii din aceeași serie încă în 1980⁹, nu a avut continuare decât abia după apariția volumului colegului ucrainean¹⁰.

Unele arhive și muzee, în special cele de la București și cele din Transilvania, publică constant cataloage ale colecțiilor proprii de matrice sigilare, formate mai ales din sigilii administrative și corporative, decât din cele private. Alte publicații atingătoare de sigilografie sunt de natură mai puțin generală: fie sunt dedicate unuia sau mai multor monumente sfragistice legate între ele după un criteriu sau altul, fie atrag pecetea în lucrări istorice mai largi pe post de ilustrație, necesară în fundamentarea unor teze științifice, sau pe post de „curiozitate”.

O ultimă bibliografie a sigilografiei românești, datând din 2019¹¹, care cuprinde 1139 de titluri și care nu este deloc exhaustivă, poate să ne creeze totuși o imagine despre cele mai importante contribuții științifice în domeniu.

În stânga Prutului, atenția reală pentru sigilii a apărut abia de la mișcarea de eliberare națională din 1988-1989, odată cu interesul general pentru simbolurile naționale. Contribuțiile noastre însă în domeniul sigilografiei nu sunt foarte numeroase. Inventarierea colecțiilor publice de sigilii, în primul rând, în ceea ce privește tiparele sigilare, datează abia din 1992, când am inventariat personal fondul de matrice sigilare din secolele XIX-XX, păstrate la Arhiva Națională a Republicii Moldova¹². Ulterior, sub influența sau cu participarea noastră consultativă sau efectivă, au fost inventariate și colecțiile de tipare sigilare ale celor două muzee istorice naționale – Muzeul Național de Istorie a Moldovei și Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală¹³. Din păcate, până în prezent, s-a publicat într-o formă redusă doar inventarul sigiliilor MNIM¹⁴.

În ceea ce privește impresiunile sigilare, situația este mai puțin îmbucurătoare. Asta în condițiile când sigiliile puse în ceară și în ceară roșie sunt extrem de perisabile. Dacă pecetea

9 Leon Șimanschi, *Cele mai vechi sigilii domnești și boierești din Moldova (1387-1421)*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, Iași, XVII, 1980, p. 141-158 + 16 p. anexa.

10 Tudor-Radu Tiron, Lucian-Valeriu Lefter, *Boierii lui Ștefan cel Mare. Conexiuni genealogice și moșteniri heraldice*, în „Analele Putnei”, IX, 2013, nr. 1, p. 59-90: il.; Tudor-Radu Tiron, Lucian-Valeriu Lefter, *Sigiliile boierilor lui Ștefan cel Mare*, în „Analele Putnei”, XI, 2015, nr. 1, p. 175-206: il.; Alexandru Pînzar, *Heraldica neamurilor boierești din Moldova în secolele XIV-XV. Contribuții și interpretări noi*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. XXXIII, 2015, p. 415-449; Lucian-Valeriu Lefter, *Boieri ai Moldovei înainte și în vremea lui Ștefan cel Mare*, Cluj-Napoca: Editura Mega, 2022, p. 265-317: il.

11 Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Bibliografia sigilografiei românești = Bibliographie de la sigilographie roumaine*, Arad: Editura Gutenberg Univers, 2019, 159 p.

12 [Silviu Andrieș-Tabac, *Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fond nr. 2122. Colecția de matrice sigilare ale instituțiilor din Basarabia din secolele XIX-XX. Inventar-catalog nr. 1 al sigiliilor de păstrare permanentă din anii 1812-1958*: manuscris, în limbile română și rusă, Chișinău: Arhiva Națională a Republicii Moldova, 1992, 191 file: il.] (https://drive.google.com/file/d/1pbZcwsktDfwrDLoanuxi8CC1ZzSxNC_/view?pli=1, accesat 2 iulie 2024).

13 Silviu Andrieș-Tabac, Raisa Tabuică, *Colecția de matrice sigilare a Muzeului Național de Etnografie și Istorie a Moldovei*: comunicare la Al IX-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 20 noiembrie 2014, nepublicată.

14 Adelaida Chiroșca, *Matrice sigilare din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, în *Studii de muzeologie*, vol. II, dedicat aniversării a XXX-a a Muzeului Național de Istorie, Chișinău, 2013, p. 119-149: il.

domnești păstrate în colecțiile publice din Chișinău, în marea lor majoritate, se regăsesc în mai multe exemplare și peste Prut, astfel asigurându-se de la sine o conservare și o cunoaștere mai bună, o mare parte din celelalte tipuri de sigilii medievale, moderne și contemporane nu se află decât la Chișinău, iar cele aplicate în ceară roșie din secolele XIX-XX se distrug continuu prin măcinare sau aplatizare. Or, publicarea exhaustivă a amprentelor sigilare, începând cu cele mai vechi, ar îmbogăți enorm baza sursologică pentru istoria noastră națională, locală, familială sau instituțională și ar salva pierderea informației.

Publicarea sigiliilor în estul Europei (ca și a altor categorii de surse istorice, de fapt) a fost întotdeauna îngreunată de niște factori mai puțin cunoscuți în vest. În primul rând, este vorba de accesul restricționat și dificil la fondurile și colecțiile instituțiilor ce dețin patrimoniu istoric public, greu de depășit și în plin secol al XXI-lea. Aceluiași capitol trebuie adăugate și costurile mari de reproducere a pieselor, care nu au devenit încă potrivite cu buzunarul cercetătorului, instituțiile neinvestind decât foarte rar resursele lor.

A doua problemă ține de calitatea reproducerilor. Dacă în cazul sigiliilor aplicate în negru de fum sau cerneală este suficient să fie fotografiate sau scanate la o rezoluție bună, cele în ceară, în ceară roșie, cu timbru fix sau mobil și cele în timbru sec trebuie fotografiate doar în anumite condiții și cu aparate potrivite. Or, nici depozitele statului, nici cercetătorii nu au întotdeauna tehnica, condițiile și resursele necesare pentru a realiza o fotografiere adecvată. Menționăm și faptul că aceleași proceduri de fotografiere trebuie supuse și o parte dintre matricele sigilare.

În aceeași ordine de idei, ne dăm foarte bine seama că nu ne stă la îndemână, nici pentru bugetul instituțiilor, nici cu atât mai mult pentru cel al cercetătorilor, procedeul redesenării sigiliilor greu de reprodus fotografic sau prin scanare. Căci prin desen s-au reprodus sigiliile în publicațiile de referință din secolele XVIII, XIX și chiar XX.

A treia problemă ține de calitatea publicării. Cu toate că în zilele noastre accesibilitatea și calitatea tiparului au devenit infinit mai ușor de atins, așa-numita publicare în regim econom poate duce de răpă eforturile depuse anterior. O bună parte din sigilii, pentru a fi bine lizibile, trebuie să fie publicată color și în format mărit. Tot de calitatea publicării ține și faptul că micile sigilii în ceară și ceară roșie este preferabil să fie redesenate.

Odată trecute în revistă problemele tehnice, nu putem să nu ne oprim și asupra aspectelor legate de partea de cercetare. Din păcate, astăzi la Chișinău nu prea avem cercetători care să-și fi ales sigilografia ca vocație. Este o situație generală și comparabilă cu cea din alte țări, căci scăderea interesului față de cercetare și scăderea nivelului general al cercetării științifice este o realitate universală. Sigiliile, în fond, ajung să fie publicate de cercetătorii în istorie, cu o pregătire mai bună sau mai precară. Astfel, și rezultatul prezentat publicului este diferit. Norocul sigilografiei constă însă în imaginea anexată: dacă aceasta este bine reprodusă și dacă găsim alături detaliile tehnice iminente și referința la sursă, orice studiu este ca și salvat. În aceste condiții, vedem realizarea dezideratului publicării corpusului

de sigilii românești luată în sarcina instituțiilor deținătoare de patrimoniu sigilografic – la noi, arhive și muzee. Anume instituțiile pot desemna cercetători competenți (proprii sau invitați), nu au problema accesului și pot rezolva ușor sarcina reproducerii și publicării, inclusiv prin digitalizarea surselor sigilografice.

De asemenea, trebuie să recunoaștem că eforturile Comitetului Internațional de Sigilografie nu au dus la o uniformizare a descrierilor sigilografice românești. Fiecare cercetător urmează în continuare o metodică proprie. Uneori, o uniformizare descriptivă poate fi impusă de instituția sau periodicul științific. Dar pentru a realiza orice corpus pan-românesc, este necesar să se elaboreze anumite standarde descriptive la nivel național, valabile de la Nistru până la Tisa. Sau măcar de la Nistru până la Prut.

Toate dificultățile pe care le-am evocat nu trebuie să ne descurajeze. Cu toată întârzierea pe care o avem, orice se poate realiza prin muncă și stăruință în cercetare și publicare. Mai ales, într-un domeniu ca sigilografia – interesant, plăcut și frumos.

II. Sigiliile boierilor moldoveni în secolul al XVIII-lea

Când, în 1711, domnul moldovean Dimitrie Cantemir a trădat interesele Imperiului Otoman și a trecut de partea Moscovei, iar în 1716, domnul muntean Ștefan Cantacuzino a trecut de partea trupelor habsburgice conduse de prințul Eugen de Savoia, în ambele Principate Românești a fost instalat așa-zisul regim fanariot – un sistem de conducere în care scaunele domnești nu mai erau ocupate de boierii locali agreeți de Poartă, ci de reprezentanți ai elitei grecești ortodoxe din cartierul Fanar al Istanbulului. Perioada a durat până în 1822, când, după revoluția greacă, boierii locului au obținut de la sultan reluarea numirii în scaun a domnitorilor din familiile locale.

Confruntarea constantă dintre domnitorii fanarioți și elita boierească locală a dus la o evaluare istorică negativă, devenită tradițională, a acestei perioade, dar istoriografia critică românească a secolului al XX-lea a reliefat și aspectele pozitive semnificative ale epocii fanariote. Elita greacă constantinopolitană, educată în spirit francez, a întreprins în Moldova și Țara Românească reforme importante întru modernizarea administrației, legislației și a vieții publice. Astfel, printre altele, a fost abolită iobăgia, iar interesul elitelor pentru educație a crescut simțitor.

Indirect, această modernizare a afectat și heraldica, și sfragistica românească. Epoca fanarioților este vremea revenirii heraldicii franco-germane în spațiul românesc, a extinderii treptate a influenței sale benefice, iar această lucrare a fost continuată și în secolul următor, sub influența rusă, deoarece Imperiul Rus însuși a experimentat același proces al penetrării influenței heraldice franco-germane după moartea lui Petru cel Mare, un țar nehotărât din punct de vedere al armeriilor. În calitate de ilustrare perfectă a acestei transformări poate servi stema principilor Cantemir: dacă, până la sfârșitul vieții, domnul moldovean Dimitrie Cantemir a folosit exclusiv vechea sa compoziție heraldică

moldovenească, concepută în spiritul emblematicii orientale, atunci copiii săi au avut deja o stemă creată după modelul heraldicii vest-europene¹⁵.

Sigiliul boieresc moldovenesc al secolului al XVIII-lea este unul mic, privat, mai des inelar decât de purtat la gât. De formă ovală, rotundă sau octogonală, el se imprimă pe documente cu funingine, iar pe scrisorile închise – cu ceară sau ceară roșie, mai ales de culoare neagră. Pecețile mai mari sunt folosite de domnitor, de orașe, de mănăstiri și de unii boieri mari și mijlocii, care, prin poziția lor, sunt antrenați în certificarea anumitor acte de natură juridică. Culoarea roșie rămâne exclusiv un privilegiu domnesc. În general, imaginea formală este aproximativ aceeași ca în secolele precedente.

În ceea ce privește conținutul emblematic al sigiliului boieresc, acesta suferă schimbări. Bineînțeles, toate realizările sfragisticii medievale rămân în uz: sigiliul armoriat, sigiliul cu monogramă dintr-o combinație simplă sau complexă, sigiliul cu atribute de funcție și abrevieri oficiale, sigiliul cuprinzând doar o legendă fără embleme, sigiliul-gemă, de regulă, anepigraf, sigiliul cu embleme romantice, adesea inspirate din mitologia antică sau cavalerescă etc. Se confecționează la comandă individuală, de o calitate exclusivă și de un înalt nivel artistic, satisfăcând totalmente gustul și aspirațiile clientului, sau, mai simplu, după o mostră aleasă din „catalogul de modă” al gravorului local și folosind piese brute prefabricate. Argintul pare a fi materialul cel mai îndrăgit.

Diferența se observă, mai ales, în faptul că sigiliul armoriat este din ce în ce mai frecvent, iar în ceea ce privește stemele în sine, numărul celor concepute sau realizate artistic, după modelele vest-europene, este în creștere. Herburile poloneze de clan foarte simple, primite de boierii moldoveni împreună cu indigenatul, se însoțesc de decoruri individualizatoare suplimentare sau cu alte figuri heraldice. Vechile steme moldovenești din secolele XIV-XV, practic, nu se mai regăsesc, indiferent dacă făceau parte din categoria celor clasice franco-germane, asemănătoare cu stemele nobiliare contemporane ale nobilimii maghiare, poloneze, lituaniene, inclusiv haliciene și podoliene, sau din categoria locală post-Hoardă, în chip de dangale, caracteristică elitelor ținuturilor Marelui Ducat al Lituaniei, Regatului Poloniei și Principatului Moldovei și denumită, uneori, în literatura de specialitate „heraldică geometrică”.

Pierderea din 1775 – în favoarea Imperiului Habsburgic – a teritoriului de nord al Țării Moldovei, numit mai târziu Bucovina, și în 1812 – în favoarea Imperiului Rus – a teritoriului de răsărit al Moldovei, numit mai târziu Basarabia, a dus la separarea corpului unic al boierilor moldoveni în trei părți, fapt care nu putea să nu influențeze soarta heraldică și sfragistică a fiecărei treimi. Pe de altă parte, păstrarea dreptului moldovenesc în toate cele trei părți, în special în materie de moștenire, a permis nu numai menținerea legăturilor familiale peste granițele politice, dar a condus și la un schimb cultural activ și la influențe reciproce. De exemplu, tipul comun românesc de sigiliu cu pășărică, mai

15 Silviu Andrieș-Tabac, *Armele heraldice ale Cantemireștilor*, în *Dinastia Cantemireștilor. Secolele XVII-XVIII*, Academia de Științe a Moldovei, coordonator și redactor științific Andrei Eșanu, Chișinău: Știința, 2008, p. 571-597: 25 fig.

des în partea superioară a câmpului sigilar, fie deasupra unui scut, fie deasupra unei alte compoziții verbale, emblematice sau mixte, se păstrează bine în Bucovina, de unde influențează Basarabia. În același timp, invenția pur bucovineană cu inimă și porumbei nu a avut adepți nici în Basarabia, nici în Principatul Moldovei.

Din păcate, aceste constatări ale noastre sunt empirice și se bazează doar pe propriile observații asupra documentelor de arhivă și asupra altor surse, sau pe puținele publicații românești de sigilografie și heraldică boierească.

III. Sigiliile nobiliare din Basarabia în primii ani de după anexarea provinciei la Imperiul Rus

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, viața cotidiană a boierilor moldoveni s-a schimbat radical. Într-o scurtă perioadă de 18 luni, ei urmau să aleagă între cetățenia rusă și cea moldovenească, în urma alegerii făcute păstrându-și doar posesiunile de pe unul din malurile Prutului. Apoi, boierii care doreau să-și conserve privilegiile de clasă trebuiau să fie recunoscuți în nobilimea rusă, prezentând documente care să le confirme vechile boierii moldovenești, considerate echivalente. Numărul elitei boierești implicate în vreun fel în serviciul de stat a crescut incomparabil cu perioada anterioară, când foarte puțini boieri mari și mijlocii erau antrenați în serviciul public.

Creșterea în interfluviul dintre Prut și Nistru a interesului față de documentele istorice și a valorii documentului în general după 1812 a determinat și sporirea interesului pentru sigiliile personale destinate autentificării documentelor. Mărturia unui anumit număr de boieri moldoveni și nobili „ruși” în favoarea celor ce nu păstrau în arhivele familiale documente suficiente, care să probeze poziția lor privilegiată, originea socială, comportamentul decent, loialitatea sau altele solicitate de comisiile de verificare – document cu caracter juridic semnat și autentificat cu aplicarea în ceară roșie a sigiliilor personale – devine unul dintre actele obișnuite ale vremii. Două secole mai târziu, păstrate în arhivele statului într-o stare mediocră, aceste mărturii constituie furnizorii de informații cei mai generoși despre gândirea sigilografică din acea perioadă. Distrugerea sigiliilor din mărturii pe cale naturală (măcinare, aplatizare, cădere etc.) continuă fără voia custozilor și cercetătorilor, încât copierea lor prin fotografiere și redesenare este încă relevantă.

Deși colectarea informațiilor despre orice sursă sfragistică referitoare la Basarabia a fost o ocupație constantă pentru noi încă din îndepărtatul an 1992, sigiliile private, după cum și stemele personale și familiale au rămas însă mereu în umbra cercetărilor noastre științifice și ne-au servit doar drept material auxiliar în alcătuirea noului armorial teritorial rural și urban. Ne-am apropiat de categoria însemnelor heraldice și sigilografice particulare abia începând cu anii 2000, când a apărut interesul pentru adunarea și publicarea unui corpus al sigiliilor păstrate în colecțiile publice și private din Chișinău, proiect la care ne-am referit mai sus și care s-a mișcat și se mișcă (dacă se mișcă) cu pas de melc.

Subiectul acestei contribuții este trecerea în revistă a unui mic strat de sigilii ale nobilimii primului deceniu de după ocupația rusească din 1812, provenite în special din mărturiile din anii 1818-1819 și păstrate în dosarele de la Arhiva Națională a Republicii Moldova (ANRM). În fapt, sigiliile din acest lot sunt extrase din nouă mărturii pentru noblețea unor aspiranți la recunoașterea statutului lor în Imperiul Rus în anumite scopuri practice („pentru intrare în slujbă oștenească”, de exemplu) și provin din doar două dosare de arhivă, consultate cu prilejul altor cercetări. Descoperirea și semnalarea lor s-a datorat unor colegi, cărora le mulțumim și pe această cale. Spre deosebire de alte numeroase astfel de mărturii din fondurile ANRM, impresiunile sigilare din aceste mărturii de la 1818-1819 s-au conservat într-o stare destul de bună pentru a putea fi citite și reproduse (la momentul 2013, căci la o verificare repetată, peste un deceniu, s-a constatat o degradare naturală vizibilă a acelorași piese).

Mărturiile antrenate, pentru citarea ulterioară, le-am abreviat după cum urmează:

[A] – 1818 iulie 3, Chișinău.– Mărturia unor ofițeri superiori și subalterni dată nobilului macedonean, fiului de ofițer subaltern Constantin Paraschevici Varticov pentru încadrarea în serviciul militar rus, precum că tatăl său, Paraschev Varticov, provine din nobili macedoneni, că s-a aflat în serviciul rus în calitate de ofițer subaltern și că fiul Constantin s-a născut din căsătoria cu soția sa legiuită Ecaterina (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 17-17v; limba rusă);

[B] – 1819 ianuarie 29, Chișinău.– Mărturia unor boieri și dvoreni din Țara Moldovei și din Regiunea Basarabiei dată dvoreaninului Constandin Costandache, fiul lui Gheorghie Costandache, pentru încadrarea în serviciul militar rus, precum că este nobil și fiul tatălui său (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 25);

[C] – 1819 aprilie 29, Chișinău.– Mărturia unor boieri dată lui Dimitrie Toma, fiu drept al lui Alexandru Toma, vel căpitan de lefegii, pentru încadrarea în serviciul militar rus (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 31-31v);

[D] – 1819 iulie 30, Chișinău.– Mărturia unor boieri dată lui Simion Ochincă, în vârstă de 19 ani, fiul maiorului în retragere Petre Ochincă din târgul Soroca, pentru încadrarea în serviciul militar rus (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 114-114v, 116; în două limbi, română și rusă);

[E] – 1819 noiembrie 1, Chișinău.– Adeverință dată de unii boieri lui Iordachi Carastati, fiul răposatului Efstafie Dimitriu Grecu, din nobili din Epir, din Imperiul Otoman, pentru admitere în Corpul Dvorenilor din Sankt Petersburg (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 118-118v, 120; în două limbi, română și rusă);

[F] – 1819 noiembrie 6, Chișinău.– Adeverință de curgerea neamului și de dovada stării boierești, dată de unii boieri baș-bulu[c]bașului hătmănesc Mihalache Bali, fiul răposatului vtori armaș Enache Bali, de origine din Constantinopol, din neamuri grecești (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 122; în două limbi, română și rusă);

[G] – 1819 noiembrie 20, Chișinău.– Mărturia unor boieri, adeverită de mitropolitul Gavriil [Bănulescu-Bodoni], dată dvoreanului Anastasie Bodescul, fiul legiuit al vel căpitanului de lefegii Gavriil Bodescul și nepotul de frate al consilierului titular Constantin

Bodescul, pentru încadrarea în serviciul militar rus, precum că este adevărat dvorean al Moldaviei (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 127-127v, 132);

[H] – 1819 decembrie 4, Chișinău. – Adeverință despre starea neamului său de dvoreni, dată de unii boieri lui Iordache Barbul, fiul lui Andrei Barbul, fost vătav de aprozi, pentru recunoașterea nobleței (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 32, f. 130-130v; în două limbi, română și rusă);

[I] – 1838 martie, Chișinău. – Mărturia unor moșieri și nobili basarabeni dată postelnicelului Grigore Codreanu, fiul paharnicului Teodor Codreanu, pentru adevărarea originii nobile (ANRM, F. 88, inv. 1, d. 969, f. 3).

Lotul descris se împarte în trei complexe: sigiliile unor militari nebasarabeni din 1818, sigiliile unor boieri basarabeni din 1819 și sigiliile unor boieri basarabeni de la 1838. Primele două complexe ilustrează două segmente sigilografice diferite în același moment. Complexul al treilea a fost antrenat pentru verificarea evoluției tipului de sigilii din cel de-al doilea complex. Astfel, deși lotul nu este prea numeros, el permite buna observare a fenomenului ce ne interesează.

Compararea impresiunilor sigilare boierești basarabene de la 1819 cu sigiliile boierești din perioada istorică anterioară și din deceniile următoare ne permite să formulăm următoarele *concluzii preliminare*:

1. În condițiile Imperiului Rus, în rândul boierilor moldoveni se păstrează toate tipurile de sigilii personale care existau în epoca fanariotă și acest conservatorism va fi observat până la prăbușirea Imperiului în 1917.
2. Forma sigiliului personal rămâne și ea variată, dar crește în dimensiuni. În loc de sigiliul inelar, devine principal sigiliul personal de masă, care poate fi depozitat într-un loc secret, dar, dacă este necesar, îl poți purta cu tine de la moșie în capitală și înapoi. Treptat, obiceiul aplicării sale în negru de fum dispare, iar ceara roșie, aproape întotdeauna de culoare într-adevăr roșie, de diverse nuanțe, devine predominantă.
3. Numărul de sigilii armorate continuă să crească. Această înmulțire a stemelor este facilitată nu numai de creșterea nivelului de educație franceză, manifestată și în secolul al XVIII-lea. Ea este determinată și de factori precum funcționalitatea sistemului înregistrării oficiale a însemnelor heraldice familiale și personale în Armorialul general al familiilor nobile din Imperiul Rus sau sporirea contactelor cu nobilimea rusă de diferite categorii, care, de asemenea, folosesc masiv sigiliile personale: administratori trimiși de la Sankt Petersburg și din alte provincii, grade militare prezente în mod constant datorită războaielor continue ruso-turce și altele europene, șleahlici polonezi exilați din patria lor.
4. O noutate pentru Basarabia a fost pătrunderea așa-numitului tip de sigiliu militar din sudul Rusiei, care se caracterizează prin așezarea scutului heraldic (nu neapărat armoriat!) pe o panoplie de arme, săbii, stindarde, tobe și alte trofee, precum și dotarea acestui scut cu cimier și alte decoruri exterioare, dintre

care se remarcă însemnele unor distincții suspendate în partea de jos. Deși acest tip este cunoscut și în alte regiuni decât cele rusești, în Basarabia el pătrunde clar împreună cu militarii din „Noua Rusie”, printre care se numără reprezentanți ai unor familii moldovenești și muntene, intrați în serviciul Rusiei, mai ales în secolul al XVIII-lea. Reunificarea diferitelor ramuri ale familiilor românești în Basarabia va duce în această provincie recent acaparată de coroana rusă la o creștere a interesului pentru sigiliile de acest tip, folosite de reprezentanții militari ai ramurilor stabilite în sudul Rusiei.

CATALOG

Descrierea pieselor în acest catalog s-a făcut după o formulă simplificată, care facilitează, mai ales, cercetarea heraldică.

Fiecare voce cuprinde următoarele elemente componente:

- *numărul de rând* al piesei incluse în catalog;
- *titularul*, adică posesorul sigiliului, în soluția pornind de la numele de familie, urmat de prenume, grade, titluri etc., după semnătura de pe act (reprodusă și în original, între paranteze), și alte date (în primul rând, anii de viață, stabiliți mai ales după cele două compilații monumentale dedicate nobilimii basarabene ale lui Gheorghe Bezviconi¹⁶ și Vladimir Morozan¹⁷, dar și alte informații utile în cazul fiecărei piese). Sigiliile, în fiecare din cele trei compartimente, sunt ordonate alfabetic, după numele de familie al posesorului. Sigiliile posesorilor neidentificați apar la sfârșitul compartimentului;
- *referința la sursa* în care se regăsește amprenta, între paranteze pătrate, cu trimitere la lista de mai sus a documentelor studiate. Data concretă a actului pe care s-a aplicat sigiliul este omisă, deoarece se cuprinde în această listă de documente;
- *data sigiliului*, dacă apare marcată în câmpul sigilar.
- *datele tehnice*, care se introduc din alineat, prin formula „A:” (abreviere de la *amprentă*). Toate sigiliile fiind doar amprente sigilare în ceară roșie, acest fapt nu se menționează. La datele tehnice apare mențiunea referitoare la forma sigiliului și dimensiunile lui (diametrul la cele rotunde; lățimea × înălțimea la celelate), alte particularități importante;
- *descrierea emblemei* (emblemelor) din câmpul sigilar, care se introduce din alineat prin formula: „E:”;

16 Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, [vol. I]. *Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia la 1821*, București, 1940; vol. II, București, 1943.

17 Владимир Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.: в двух томах*, Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2018. Ediția românească: Vladimir Morozan, *Basarabia și nobilimea ei în secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea*, vol. I-II, traducere din rusă de Vsevolod Ciornei, Chișinău: Cartier, 2023, (Cartier istoric).

- *legenda* sigiliului, care se introduce din alineat prin formula: „L.”;
- *imaginea* sigiliului (dacă aceasta se reproduce), fără vreo numerotare paralelă și fără legendă de imagine.

Compartimentul 1. Sigiliile unor militari nebasarabeni aplicate pe un act din 3 iulie 1818

1. ANȚTAM (?) Piotr, căpitan superior în retragere și cavalier („[Отс]тавной сътабсь капитанъ и кавалер Петръ Анцтам[ъ]”) [A].

A: ovală, 23 × 28 mm, deteriorată, cu segmente centrale căzute.

E: câmp oval cu bordură, separată printr-o linie continuă; în centru, o monogramă, probabil, din literele rusești cursive capitale „П” și „А” sau latine „P” și „A”, surmontată de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile.

L: numai în monogramă.



2. BOGDAN Hriste, căpitan („капитан Христе Богдан”) [A].

A: probabil rotundă, $\varnothing \approx 20$ mm, aplatizată, practic ilizibilă.

E: un scut heraldic rectangular cu vârful rotunjit (?), sfertuit.

3. BULĂȚEL Vasile, locotenent („Порутчишкъ Василь Булацель”) [A].

A: căzută.

4. KRASOVIȚKI, secretar gubernial („Губернскій Секретарь Красовицкій”) [A].

A: ovală, 22 × 25 mm, aplatizată în mare parte.

E: în partea de jos a câmpului sigilar, un scut oval, înclinat în bară, purtând o monogramă formată din literele capitale cursive „K” și „C”; deasupra scutului, în loc de lambrechini, un fel de cunună, coborând în jos pe laturile scutului și având sus, pe mijloc, o floricea cu vreo șase petale, care poate fi citită și în chip de cruciuliță cu brațele dezvoltate în fleuroane sau în chip de catrifiolium deformat; în partea de sus a câmpului

sigilar, apare ceva, din care se poate desluși doar o mână ținând o balanță, compoziția fiind așezată în senestra, în bandă.

L: numai în monogramă.



5. KRUTOVSKI Roman, esaul de regiment de cazaci („Полковой есауль Романъ Крутовъ/скій”) [A].

A: formă neclară, înscrisă într-un diametru de ≈ 20 mm, aplatizată completamente, ilizibilă.

6. PAȘCENKO, căpitan în retragere („Отставный Капитанъ Пащенко”) [A].

A: ovală, $? \times \approx 26$ mm, aplicată superficial.

E: în mijloc, un scut de formă barocă, cu bordură, purtând o monogramă formată din literele cursive capitale latine „N” și „P”; scutul este timbrat de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile și așezat pe o panoplie de steaguri, arme și trofee, din care se disting: la dextra – două steaguri; la senestra – o sabie și două steaguri; jos – probabil pe un soclu de marmură, capetele a două tunuri în săritoare, două timpane și o tobă la mijloc.

L: numai în monogramă.



7. PENTILIMONOVICI Feodor, sublocotenent de cazaci în retragere („Федоръ Пентилимоновичъ/ оставной хоронжій”) [A].

A: rotundă, $\varnothing \approx 18-19$ mm, aplicată superficial.

E: în mijlocul câmpului sigilar, o cruce cu piciorul ceva mai lung decât celelalte trei brațe, flancată de literele rusești capitale de tipar „П” și „Ф”; deasupra crucii, o coroană rudimentară cu trei fleuroane ascuțite, flancată parcă de două rămurele de brad improvizate sau două vârfuri de brazi; dedesubt, ieșind parcă dintr-o linie de separare de registrul de mijloc, apar niște ornamente rudimentare, poate trunchiurile celor doi brazi.

L: numai cele două litere inițiale.



8. PONAREVSKOI, maior în retragere și cavalер („Отъставной маиоръ и кавалѣръ Понаревской”) [A].

A: ovală, $24 \times \approx 28$ mm, aplicată neglijent, partea senestră mai prost, multe crăpături.

E: stemă: un scut oval (9×12 mm), cu bordură ghintuită, încărcat cu o bară îngustă, flancată sus de trei stele cu șase raze, două și una, iar jos de o figură lungă în bară (o apă ondulată ?, un șarpe cu capul spre senestra ?, o cometă ?); scutul este timbrat de un coif cu gratii *en face*, încoronat cu o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile; cimier – trei pene de struț; scutul este așezat pe o panoplie de trofee (din care la dextra apar, ieșind de sub scut, de sus în jos, o rămurică cu fructe, poate ghinde, trei steaguri, un tun, trei ghiulele) și susținut la senestra de un leu, ținând parcă în gheara dreaptă anterioară o ramură de palmier. Partea de jos ilizibilă.

L: probabil anepigraf.



9. ŞAKABENT, maior („Капитанъ Шакабентъ”) [A].

A: ovală, 20 × 26 mm.

E: în mijloc, un scut heraldic cu vârful ascuțit și marginea superioară decupată în două arcuri de cerc concave, hașurat de albastru și purtând o monogramă formată din literele latine capitale cursive „J” și „S”; scutul este timbrat de o coroană murală cu cinci sau șase turnuri vizibile și așezat pe o panoplie de trofee, având pe fiecare flanc, de sus în jos, câte o sabie, două steaguri, o ghiulea, un tun, o a doua ghiulea, o roată de căruță; pe marginea câmpului sigilar, un chenar perlat.

L: numai în monogramă.



10. VOGEL-WANDER Ivan, volintir-șef al corpului de funcționari-volintiri, traducător din limbi orientale („волентирскихъ чиновниковъ волентир старши[на]/ восточныхъ языковъ переводчикъ/ Иван Фогль Ванъдеръ”) [A].

A: poate rotundă, completamente aplatizată, ilizibilă.

11. VUCIT Nicolai, maior și cavalier („Маиоръ и Кавалеръ Николаи Вучить”) [A].

A: ovală, 20 × ≈ 30 mm, aplicată prost, practic ilizibilă.

E: un scut oval, hașurat de albastru, având în jumătatea de sus o monogramă compusă din literele chirilice cursive capitale „Н” și „В”, alăturate. În prim-plan, în partea de jos a câmpului sigilar, o acvilă cu aripile desfăcute în lături, cu capul conturnat, stând probabil pe o sabie în teacă și parcă purtând scutul oval în spate.

L: doar cele două inițiale.



Compartimentul 2.

Sigiliile unor boieri și nobili basarabeni aplicate pe acte din 1819

12. BALȘ Iancu, șambelan, consilier de colegiu („Камме[r]геръ и Коллежский Советникъ Балш”); * 29.03.1784; † 08.02.1839, Viena [D].

A: ovală, 27 × 32 mm.

E: stemă: scut heraldic de tip rectangular cu vârful în acoladă, tăiat și jumătate-despicat; în 1, în câmp roșu, o stea cu cinci raze de aur; în 2, pe aur, un cap de bour, ușor în semiprofil spre dextra; în 3, pe azur, o jumătate de acvilă bicefală ieșind din linia de despicare; scutul timbrat de un coif cu gratii, în semiprofil spre dextra, încoronat cu o coroană deschisă înălțată de șase perle; lambrechini bogați. Pe margine, un chenar liniar din linioare și perle alternându-se.

L: anepigraf.

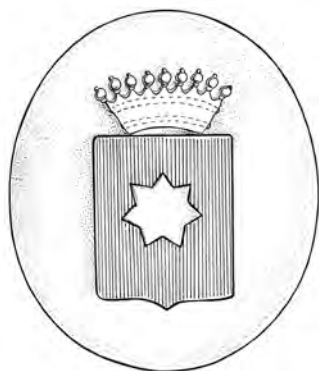


13. BALȘ Iancu, același cu precedentul [G, H].

A: ovală, 14 × 18 mm.

E: stemă: scut heraldic de tip rectangular cu vârful în acoladă, purtând, în câmp roșu, o stea cu șapte raze de aur; scutul timbrat de o coroană deschisă, înălțată de nouă perle.

L: anepigraf.



14. BAȘOTĂ Ioan (Ioniță), consilier de colegiu („Коллежскій советникъ Іоанъ Башота”); * 1765 (sau 1762); † 26.11.1846, Pomârla, țin. Dorohoi; retras în Moldova pe la 1828 [C, D, F, G, H].

A: octogonală, 14-15 × 16 mm.

E: stemă: scut heraldic de tip oval, purtând, în câmp nemarcat, un glob crucifer, având extremitățile celor trei brațe potențate; scutul timbrat de un coif cu gratii văzut din față, încoronat cu o coroană deschisă cu trei fleuroane; lambrechini opulenți; cimier – un cavaler în armură ieșind, văzut din față, ținând în mâna dreaptă o spadă ridicată în pal, iar mâna stângă la șold.

L: anepigraf.



15. BOTEZATUL Ioan („Іоанъ Ботезатул”), fiul pitarului Ilie Botezatul (* 1749); * 1779 (sau 05.08.1771); † 07.01.1867, Buțeni [E, F].

După o matrice sigilară datată 1812.

A: ovală, 18 × 20 mm.

E: pe o terasă, în senestra, în fundal, un turn de cetate de plan circular, flancat la senestra de un copac de o specie nedefinită; pe fațada turnului, sus, este posibil să apară trei litere chirilice una sub alta, dintre care a doua „П” și a treia „А”; în prim-plan, în partea dreaptă a câmpului sigilar, în fața turnului, stă în picioare un soldat roman în armură, văzut din față, cu capul în coif întors spre dextra, ținând în mâna dreaptă o sulică în pal proptită în pământ, iar cu cea stângă sprijinind un scut heraldic de tip rectangular cu colțurile de jos rotunjite, așezat în fața sa, de asemenea proptit în pământ. În scut, este înscrisă legenda cu caractere chirilice, în două rânduri: „Іоан/ Ілие”, litera finală „н” din primul rând



fiind scrisă în cerdac. Dedesubtul compoziției apare milesimul „1812”, iar pe marginea câmpului sigilar un chenar liniar.

L: doar prenumele posesorului, prenumele tatălui și milesimul, trecute deja în descrierea emblemei.

16. BURDA Apostol, clucer („Клучерул Апостоль Бурда”), * 1776 [E].

A: oval-orizontală, 24 × 22 mm, aplicare superficială.

E: o scrisoare împăturită în plic din patru colțuri și sigilată (?) pe mijloc, suspendată de o curelușă (?) și purtată de o păsărică în zbor, spre dreapta.

L: în exergă, cu litere cursive, nedescifrată.



17. CANTACUZINO Alexandru, principe („Князь Александръ Кантакузинъ”);

* 1787; † 1841 [D].

A: probabil rotundă, aplatizată complet, ilizibilă.

18. CATARGI Ilie, general-maior și cavaler („Генераль майоръ и кавалеръ Катаржи”); * 1747; † 1822 [E, F, G, H].

A: ovală, ≈ 23-24 × ≈ 30 mm, sigiliu deja publicat de noi¹⁸.

E: o versiune a stemei rusești, acordate generalului Ilie Catargi la 25 aprilie 1796 de împărăteasa Ecaterina a II-a:

scut rectangular cu vârful în acoladă; tăiat în bandă, printr-o bandă diminuată [de azur] broșând, supraîncărcată cu trei stele cu șase raze, [de aur], însoțită sus, [în câmp de aur], de trei aripi de vultur [negre], ieșind din bandă, iar jos, [în câmp de azur], de o sabie curbă cu vârful în sus, în bară, și un buzduhan de un desen particular, cu măciulia în jos [de fapt, trebuie să fie în sus], în bandă, încrucișate în săritoare, [ambele de aur];

scutul este timbrat de un coif nobiliar obișnuit [cu gratii, de argint]; cimier – trei pene de struț, [de argint]; lambrechinii sumari deasupra scutului, [de azur, căptușiți cu aur]; susținători: doi militari moldoveni [în descrierea legală a stemei doar „doi moldoveni”], ținând cu o mână scutul, iar în cealaltă câte o sulită sprijinită în pământ;

18 Silviu Andrieș-Tabac, *Contribuții la cunoașterea stemei rusești ale unor familii nobile românești: Abaza, Barozzi, Cantacuzino, Catargi, Codreanu, Cristi*, în „Heraldica Moldaviae”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 103-113, fig. 13-21; sigiliul dat este fig. 17.

[decoruri heraldice care nu se regăsesc în blazonarea oficială]: scutul este așezat pe steaua cu opt raze a unui ordin neidentificat și înconjurat de lăntul unui (alt) ordin, de care este suspendat, dedesubtul scutului, la mijloc, însemnul unui ordin în chip de cruce labată, cu extremitățile brațelor neclare (drepte ?, în unghi ieșit ?, decupat în trei vârfuluri ?) și globulate cu câte trei globule fiecare, cu spade sau cu niște decoruri între brațe; în dextra însemnului apare însemnul altei distincții, mai mic, în chip de cruce labată cu extremitățile drepte, suspendat pe o panglicuță proprie, toate însemnele faleristice neidentificate; tenanții stau pe un soclu ornamental.

Pe margine, un chenar liniar.

L: anepigraf.



19. CATARGI Petrache, asesor de colegiu („Коллежский асессор Петраке Катаржиул”); * 1770; † 16.02.1832; fiul lui Ioan Catargi; strănepot al marelui postelnic Apostol Catargi și văr de-al doilea al hatmanului Ilie Catargi, posesorul sigiliului precedent [E].

A: ovală, $\varnothing \approx 28$ mm, aplicată superficial, foarte aplatizată, sigiliu deja semnalat de noi¹⁹.

E: în mijlocul câmpului sigilar, un scut oval, cu bordură lată, încărcat cu o ancoră, poate încadrată de un șarpe sau de o funie, așezat/așezată în bordura scutului; scutul este așezat pe un mantou heraldic, timbrat de o coroană imperială rusă; în dextra scutului apare un leu-suport; totul pe o terasă, la baza căreia apare o panglică cuprinzând legenda cu litere cursive, indescifrabilă, iar de sub panglică iese lăntul unei distincții, de care este suspendat un însemn faleristic în chip de cruce labată cu extremitățile brațelor ușor rotunjite.

L: pe panglica de sub scut, indescifrabilă.



19 Silviu Andrieș-Tabac, *Contribuții la cunoașterea stemelor rusești...*, p. 106.

20. DONICI Gheorghe (Iordache, Egor), asesor de colegiu („Колежский Асесоръ Георгии Дониць”); * 1779; † 28.11.1861 [B, D, E, F].

A: ovală, 25 × 28 mm.

E: stemă: scut heraldic oval, cu bordură lată; în mijloc, o spadă răsturnată între două semiluni figurate adosate, smalturile nehașurate^{**}; în bordura scutului, legenda cu litere chirilice, jumătate – de mână, jumătate – de tipar, începând de la ora 12: „• ЕГОРЪ • • ДОНИЧЬ”; scutul este surmontat de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile; lambrechini bogați. Pe marginea sigiliului, un chenar perlat.

L: doar cea din bordura scutului.

^{**} Familia Donici folosea din vechime herbul polonez Ostoja (modelul din secolul al XVI-lea era: în câmp roșu, între două semiluni de aur adosate, o spadă răsturnată de argint, cu mânerul de aur; cimier: cinci pene de struț de argint). O variantă a acestuia, ca stemă de familie, a fost acordată la 27 aprilie 1894 consilierului de stat efectiv Gheorghe Donici (* 1834; † 1902, Paris) de împăratul rus Alexandru al III-lea. Stema este introdusă în Partea a XIX-a a armorialului de lucru, alcătuit la Departamentul de Heraldică „Colecția stemelor înalt aprobate ale nobilimii ruse care nu au fost incluse în «Armorialul general»”, la nr. 21. Blazonarea ei oficială este: „În scut de azur, o spadă de argint cu mânerul de aur, însoțită de două semiluni de aur cu coarnele spre laturile scutului. Scutul este timbrat de un coif nobiliar încoronat. Cimier: trei pene de struț, cea din mijloc – de aur, iar cele din margini – de azur. Lambrechini de azur și de aur”²⁰.



21. DONICI Gheorghe, același cu precedentul [H].

A: ovală, ≈ 17 × 27-28 mm, aplatizată.

E: scut heraldic triunghiular, cu latura superioară decupată de două arcuri de cerc concave și cu bordură îngustă, ghintuită; în mijlocul scutului, o monogramă din literele

20 *Российский государственный исторический архив*, ф. 1343, оп. 49, д. 547. Дело Департамента герольдии Правительствующего сената об изготовлении диплома на дворянское достоинство Доницей, 16 января 1895 г., л. 10, 6 (desenul); [Андреш-]Табак, Сильвиу Георгиевич. *Молдавская геральдика XIX – XX вв.*: дипломная работа студента V курса дневного отделения Историко-архивного института Российского государственного гуманитарного университета, научный руководитель д.и.н., проф. Е. И. Каменцева, Москва, 1993, р. 320-321, 363; *Общий гербовник дворянских родов Всероссийской империи* (<https://gerbovnik.ru/arms/4608.html>, accesat 01.02.2024).

capitale latine cursive „G” și „D”; scutul timbrat de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile. Un posibil chenar liniar pe perimetru.

L: numai în monogramă.



22. GHICA Alexandru, consilier de stat („Ста[т]ский Советникъ Гика”); * 1773; † 1830 [B, C].

A: ovală, $\approx 21,5 \times 26$ mm.

E: pe o terasă, dezvoltată în senestra într-o ramură de palmier așezată în exerga flancului senestru, un scut oval, perlat pe perimetru, purtând o monogramă din literele latine capitale cursive „A” și „G”; scutul este susținut din dextra de un leopard lionat masiv, purtând în laba stângă anterioară o sabie ridicată.

L: numai în monogramă.



23. HERMEZIU Mihail, moșier („Памещникъ Михайль Хермезъу”); * 1786, † 1829 [C].

După o matrice sigilară datată 1814.

A: ovală, $17 \times 20-21$ mm.

E: în câmp, o monogramă, poate doar litera capitală cursivă „M”, surmontată de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile și purtând dedesubt milesimul „1814”, totul încadrat de o cunună deschisă, așezată în exergă, formată din două

ramuri de palmier, unite jos cu o fundă. Pe margine un chenar liniar.

L: numai monograma și milesimul.



24. IAMANDI Ioan (Ioniță), asesor de colegiu („Колежский асесоръ Іаманди”);

* 1778; † 1827, Chișinău [D, E, F, G].

A: oval-orizontală, 17 × 12 mm.

E: în mijlocul câmpului sigilar, legenda în două rânduri, cu litere cursive chirilice: „Іван / Іаманди”, surmontată de o păsărică șezând spre senestra, cu capul conturnat spre dextra, totul încadrat de o cunună deschisă, așezată în exergă, formată din două ramuri de palmier, unite jos cu o fundă. Pe perimetru un chenar liniar.

L: arătată mai sus.



25. KAȚIKI Vasile („Василе Кацьки”); * 1791 [E].

După o matrice sigilară datată 1813.

A: dreptunghiulară, ≈ 24 × ≈ 20 mm.

E: pe o terasă sau un soclu, un scut oval-orizantal, cuprinzând legenda în două rânduri, cu litere cursive chirilice și cifre: „В: Ка[ц]ики / 1813”; scutul este înconjurat de



decoruri, lizibile doar parțial: la dextra, pe post de un fel de tenant, apare o alegorie în stil antic – o femeie dezgolită (zeiță?), șezând în semiprofil spre dextra și ținând ceva în mâna dreaptă, poate Caduceul lui Mercur; la senestra poate fi o mască de leu. Pe perimetru un chenar liniar.

L: arătată mai sus.

26. KAZIMIR Gheorghe, consilier onorific („титулярной Сѡветникъ Георги Казимиръ”); * 1779; fratele lui Panaite Kazimir, următorul [C].

A: oval-orizontală, $\approx 23\text{-}24 \times 19$ mm, aplatizată, ilizibilă.

E: se poate desluși un scut rectangular (?), încadrat de o cunună deschisă, așezată în exergă, formată din două ramuri de palmier, unite jos cu o fundă.

27. KAZIMIR Panaite, consilier de colegiu („Колежский Сѡветникъ Панаите Казимиръ”); * 1759; fratele lui Gheorghe Kazimir, precedentul [B, C, D, F, G].

A: ovală, 20×24 mm.

E: în mijlocul câmpului sigilar, o monogramă compusă din literele cursive capitale latine „P” și „K”, surmontată de o coroană deschisă cu trei fleuroane și încadrată de o cunună deschisă, așezată în exergă, formată din două ramuri de palmier, unite jos cu o fundă. Pe perimetru un chenar liniar.

L: numai în monogramă.



28. KRUPENSKI Matei, consilier de colegiu („Коллежскій Совѣтникъ Крупенскій”); * 11.01.1775, Chișinău; † 25.09.1856 [D].

A: formă neclară, aplatizată complet, ilizibilă.

29. MĂCĂRESCU Pavel, vtorî-postelnîc („Павел Мъкъреску вт. пост.”); * 1777; fiul lui Vasile Măcărescu, văr cu Toader Măcărescu, următorul [E].

A: pate pătrată, $\approx 14 \times 17$ mm, segmentele marginale căzute.

E: se disting: un personaj alegoric antic, stând în picioare în semiprofil spre senestra, poate zeița Athena, purtând pe cap un coif specific și ținând în mâna dreaptă o spadă cu vârful în jos, iar cu cea stângă sprijinind un scut oval cu monograma din literele capitale

cursive chirilice „П”, „М” și „К”; deasupra scutului, în colțul senestru, un soare nefigurat cu raze lineare de lungimi diferite; poate un soclu. În partea de sus, în senestra, apar primele trei cifre ale milesimului „181”.

L: numai monograma și milesimul.



30. MĂCĂRESCU Toader, serdar („Тоадер Мъкъреску сърдар”); * 1766; fiul protopopului Constantin Măcărescu, văr cu Pavel Măcărescu, precedentul [F].

A: ovală, $\approx 10 \times 11$ mm, aplatizat în bună parte.

E: în centrul câmpului sigilar, un scut oval, surmontat de o mitră (?) și înconjurat de un șir de mătăanii, apoi de o cunună vegetală în trei segmente ușor arcuite, două coborând de sub mitră pe laturile scutului și unul dedesubtul scutului, separate de doi ciucuri, care par a fi parte a mătăniilor; în scut, o monogramă formată din literele capitale chirilice cursive în ligatură „І”, „М” și „К”*.

L: numai monograma.

* Acest sigiliu de factură ecleziastică transparentă este, credem, sigiliul tatălui semnatarului, monograma trebuind descifrată „Іереу Мăcăреску Константин”.



31. MĂCĂRESCU Toader, serdar („Тоадер Мъкъреску Сердаръ”), același cu precedentul [E].

A: ovală, $\approx 19 \times 23$ mm.

E: câmpul sigilar este împărțit orizontal în trei registre, cu două linii continue, aproximativ în proporția 1:1:2; pe perimetru apare un chenar liniar care dispare în

registrul al doilea; în registrul I, legenda cu litere cursive capitale chirilice „Ф. М.”; în registrul II, legenda cu litere cursive chirilice în două rânduri „Феодор./ [М]акъреск[у]”; în registrul III, o lebădă plutind spre dextra pe o apă înaltă.

L: arătată mai sus.



32. PANICOPULO (PANINOPULO) Toma, secretar al Sfatului Suprem al Regiunii Basarabia („Тома Паникопуло”), † 1826 (?) [E].

Utilizează un sigiliu străin.

A: ovală, 25 × ≈ 28 mm, imprimări superficiale.

E: în scut oval, hașurat de azur, o ancoră, acostată de literele latine cursive capitale „N.” și „G.”; scutul este posibil să fi fost timbrat/surmontat, dar acest decor nu s-a imprimat; de sub presupusul timbru, încadrând laturile scutului, coboară până pe la mijlocul scutului două jerbe din specii diferite, cu spice (?) la dextra și cu fructe (?) la senestra. Pe margine, un chenar foarte lat, fără utilitate clară.

L: doar cele două inițiale.



33. PANICOPULO (PANINOPULO) Toma, același cu precedentul [F].

Utilizează un sigiliu străin.

A: octogonală, 14 × 15 mm.

E: fără. Pe margine un chenar lat.

L: în litere cursive, cel mai probabil chirilice: în mijloc – capitalele „K” și „H”; în exergă – cu litere mici, nedescifrată, se poate bănuî prenumele Constantin.



34. PRUNCUL Ioan, consilier de curte („Сфетнеку курцъй Іѡанъ Прункулъ” [B], „Надворной советникъ Іѡанъ Прункулъ” [C]), * 1769 [B, C].

A: ovală, 25 × 28-29 mm [B].

E: un trunchi de coloană pe postament, sprijinită la senestra de un leu rampant cu capul conturnat; din colțul dextru de sus spre vârful coloanei zboară în bandă o păsărică cu aripile desfăcute, poate o rândunică; la dextra coloanei, în exergă, parcă ieșind din postament, o ramură de palmier. Pe margine, un chenar perlat.

L: anepigraf.



35. RALLI Zamfirache, [căminar], asesor de colegiu („Коллежски ассесор Замфираке Рали”); * 1767; † 22.12.1831, Chișinău [C, F, G, H].



A: ovală, 11 × 16 mm.

E: în mijloc, o plantă neidentificată, poate un rodiu în stilul artei armenesti, crescând dintr-o terasă.

L: în exergă, cu litere chirilice cursive, exceptând inițiala latină Z, care constituie o particularitate, de la ora 8 la ora 5: „Замфираки Рали”.

36. RÂȘCANU Matei, spătar („Матею Ръшкану Спат[а]р”); fiul stolnicului Ioan Râșcanu [G, H].

A: ovală, 23 × 27 mm.

E: în mijlocul câmpului sigilar, o monogramă compusă din trei litere cursive capitale latine în ligatură „M”, „I” (probabil, inițiala numelui tatălui, dar ar putea fi și un „T”, caz în care ar fi din Matei) și „R”. Monograma este surmontată de o pasăre stând, spre senestra, cu aripile desfăcute, cu capul conturnat spre dextra și purtând în cioc o rămurică. Compoziția este încadrată de o cunună deschisă, așezată în exergă, formată din două ramuri de palmier, unite jos cu o fundă. Pe perimetru, un chenar liniar.

L: numai în monogramă.



37. ROSET [ROSETTI-BĂLĂNESCU] Vasile, spătar („Васъле Росет спат”); * 1782, † 1834; fiul medelnicerului Mihail Roset; după cercetările lui Gh. Bezviconi, Vasile Roset avea, în realitate, doar rangul de medelnicer și era „pretins spătar” [B, H].

A: ovală, ≈ 21 × 26 mm, imprimare superficială [H].



E: compoziție pretins heraldică: un vas-urnă cu picior și două toarte, din care cresc trei flori (de trandafir), așezat direct peste un mantou heraldic; mantoul este timbrat de o coroană deschisă înălțată de nouă perle; de sub mantou, se pare, apar câteva trofee sugerând o panoplie**.

L: anepigraf.

** Stema cunoscută a familiei Roset (Ruset, Rosetti) este: scut tăiat, de argint și de azur, cu un vas-urnă cu picior și două toarte, broșând, dintr-unul în altul, în care sunt puse trei flori de trandafir, roșii, cu tulpina și frunzele verzi²¹.

38. RUSUL Constantin, [vel] medelnicer („Костандин Рус мед”²²); * 1781, † 08.06.1843; fiul vel paharnicului Ioan Rusul [E].

A: ovală, $\approx 21 \times 25$ mm, segmente marginale căzute, partea centrală acoperită de o picătură de ceară roșie diformă, probabil scăpată involuntar, care împiedică citirea scutului.

E: stemă: scut oval cu bordură lată, timbrat de un coif cu gratii văzut din față, încoronat de o coroană deschisă, cu trei fleuroane și două perle intercalate; cimier – trei pene de struț; suport – doi cai cabrați afronțați, cu capetele conturnate. Pe margine, un chenar liniar.

L: probabil anepigraf.



39. RUSUL Iancu („Іанку Русул”); * 1790; † 1844, Galați; fiul lui Toma Rusul și tatăl lui Alecu Russo [G].

După o matrice sigilară datată 1818.

A: poate rotundă, $\varnothing \approx 24$ -25 mm, aplatizată, practic ilizibilă.

E: se deslușesc: în partea superioară, o coroniță deschisă, probabil cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile; în partea de jos, un chenar perlat pe perimetru, conturat pe interior de un chenar liniar fin.

L: în partea de jos, în exergă, milesimul „1818”.

21 [Emanuel Hagi-Moscu], *Steme boierești din România*, București, 1918; Dan Cernovodeanu, *Știința și arta heraldică în România*, București, 1977, p. 370-371; Idem, *Vocabular heraldic*, mss, p. 127; Traian Larionescu, *Armorialul Moldovei de Sus. Album heraldic*, București, 1976, p. 37, nr. 384.

22 Aducem mulțumiri și pe această cale colegului dr. Teodor Candu pentru citirea acestei semnături, ce a permis identificarea posesorului.

40. STAMO Apostolache, consilier de colegiu („Коллежскій Совѣтникъ/ Апостолаки Стамо”); * 1771; † 1830; fiul lui Ioan Stamo, ulterior consilier de stat [G].

A: ovală, 17 × 21-22 mm, aplatizată aproape complet.

E: se deslușesc: un scut heraldic, cel mai probabil de tip rectangular cu vârful în acoladă, și lambrechinii bogați.

41. STURDZA Ioan (Iancu), consilier de colegiu („Колежскій Советникъ Іоанъ Стурдза”); * 1788; † 1863; fiul vel logofătului Mihail Sturdza; spătar, mai târziu consilier de stat efectiv, mareșalul nobilimii Regiunii Basarabia în 1822-1825 și 1841-1850 [B, D, F, G, H].

A: ovală, 23 × 27 mm.

E: stemă: scut heraldic de tip rectangular cu vârful în acoladă; pe azur, un leu rampant conturnat [de aur], încoronat cu o coroană deschisă [de aur], purtând în laba dreaptă anterioară o spadă în pal [de argint, cu mânerul de aur], încolăcită de o ramură de măslin [verde]; scutul este timbrat de un coif cu gratii [de argint], văzut din față, încoronat cu o coroană deschisă [de aur] cu trei fleuroane și două perle intercalate; cimier – trei pene de struț [de argint]; deviza pe o eșarfă așezată în exergă, de la ora 11 la ora 1, trecând pe sub scut, cu litere capitale de tipar: „UTROQUE * CLARESCERE * PULCHRUM”**. Pe margine, un chenar liniar.

L: numai deviza heraldică.

** Este stema conform diplomei de indigenat din 24 februarie 1679, acordate lui Ilie Sturdza de principele Transilvaniei Mihail Appafi²³.



42. ȘEINOV, maior („Маіоръ Шейнов”); este, probabil, de fapt, maiorul Constantin Szeinowicz, moșierul de la Căzănești și Ghetilova (azi Ghetlova), țin. Orhei, de origine poloneză [D].

A: ovală, 23 × 28-29 mm.

E: o stemă (amintind, parcă, de stema Siberiei): scut oval; în câmp, un munte ieșind

²³ Sorin Iftimi, „*Armīs et legibus, utroque clarescere pulchrum*”. O nouă abordare a stemei familiei Sturdza, în „*Heraldica Moldaviae*”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 101-125.

din vârful scutului, flancat de doi samuri (?) rampanți afrontați (în poziție de lei), ținând cu câte o labă anterioară un ciocan de munte în pal, iar cu cealaltă poate o cununie sau salbă căzând peste munte; pe munte par a se distinge patru pari alăturați, înfiți în pământ, combinați cu literele cursive capitale rusești „Е” și „В” (poate de la „Екатерина Великая” – Ecaterina cea Mare, împărăteasa Rusiei); scutul este timbrat de un coif de tip antic romantic, în profil spre senestra, decorat cu pene; scutul este așezat pe o panoplie de trofee, apărând de sub latura dextră (de sus în jos, o sabie și trei steaguri) și de dedesubt (două tunuri și două săbii încrucișate în săritoare și vizibile practic integral sub scut), și sprijinit din senestra de un militar în armură, în picioare, în semiprofil spre senestra și cu capul întors spre stemă, având piciorul stâng rămas în urmă și ținând în mâna stângă o sulică (sau doar un toiag) sprijinită în pământ. Pe margine, un chenar liniar.

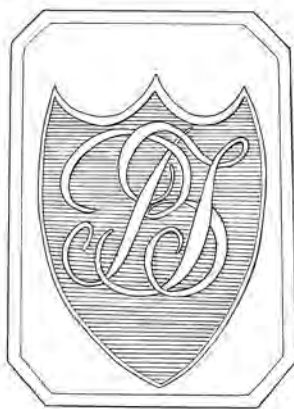
L: practic anepigraf.



43. VARDALAH Nicolae, consilier de curte [1816] („Надворный Советник Николай/ Вардалахъ”); * 1775; în 1828 consilier de colegiu [C].

A: poate rotundă, completamente aplatizată.

44. VARFOLOMEU Iordache, asesor de colegiu [21 mai 1818] („Коллежский асессор Иордаке Варфоломеи”); * 1764; † 04.06.1842 [D, E, F, G].



A: dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, 15 × 22 mm.

E: un scut triunghiular cu latura de sus decupată în două arcuri de cerc concave; în scut, în câmp hașurat de azur, monograma din literele chirilice rusești cursive capitale „B” și „I”.

L: doar monograma.

Compartimentul 3. Sigiliile unor boieri și nobili basarabeni aplicate pe un act din martie 1838

45. KAȚIKI Mihail (Mihalache), nobil („Дворенин Михаил Кацики”); * 1785; † 1858; vel-căpitan în Moldova [I].

A: oval-orizontală, ≈ 24 × 20,5 mm.

E: o monogramă din literele cursive capitale „M” și „K”, înconjurată de o cunună închisă, formată din două ramuri fine de măslin, cu vârfurile atingându-se sus și cu codițele legate cu o fundă jos.

L: doar monograma.



46. MĂCĂRESCU Toader, moșier, serdar și cavalier („помещчик сердар ши кавалер Твадер Мъкъреску”); * 1766; același cu cel de la nr. 30 și 31 [I].

A: oval-orizontală, ≈ 27 × 18 mm, după un tipar grosier, crăpată.

E: câmpul sigilar hașurat în romburi; pe mijloc, un brâu orizontal (≈ 1/5 h) cu legenda cu litere cursive: „[феодор] макареску” sau „[т]ва[дер] макареску”. Pe margine, un chenar liniar.

L: descrisă mai sus.



47. STAMATI Constantin, consilier onorific [27.05.1818] și cavaler [al Ordinului Sf. Ana, cl. 3, 13.02.1826] („Титулярный Совѣтникъ и Кавалеръ К. Стамати”); * 1786; † 12.09.1869, s. Ocnița; fiul vel paharnicului Toma Stamati († 1817); scriitor și traducător [I].

A: probabil rotund, $\varnothing \approx 17\text{-}18$ mm, aplicat neglijent, aplatizat și ilizibil în bună parte.

E: stemă: scut heraldic de formă particulară, completamente aplatizat și ilizibil; scutul timbrat de un coif cu gratii, văzut din față, încoronat cu o coroană deschisă cu trei fleuroane și, probabil, două perle intercalate vizibile; cimier – trei pene de struț; lambrechini bogați, numai în partea superioară a câmpului sigilar; suporți – doi lei afrontați cu capetele întoarse înapoi (la leul din senestra se vede numai partea de jos); de sub colțul senestru de sus al scutului se pare că iese un buzdugan în bară; sub scut, o panglică de deviză, pe care se sprijină și leii, ilizibilă (deviza familiei enunțată în alte surse: HONOR LEX DEI); de panglică este suspendat însemnul ordinului Sf. Ana, poate cu spade.

L: anepigraf, exceptând panglica cu deviză.



48. STAMATI Gheorghe (Egor), secretar de gubernie [26.10.1829] și cavaler [al Ordinului Sf. Vladimir, cl. 4, 30.10.1838] („Губернскій Секретаръ и Кавалеръ Е. Стамати”); * 1802, Iași; fiul vel paharnicului Toma Stamati († 1817) și fratele scriitorului, precedentul [I].



A: ovală, $\approx 20 \times \approx 24$ mm, foarte aplatizat, ilizibil în mare parte.

E: un scut probabil rotund, completamente aplatizat și ilizibil; scutul este încadrat de un șarpe, cu capul deasupra scutului, spre senestra, încolăcit în jurul scutului și înghițindu-și coada; totul este surmontat de o coroană deschisă cu trei fleuroane și două perle intercalate vizibile.

Noile sigilii nobiliare basarabene ale vechilor boieri moldoveni după 1812

Rezumat

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, viața cotidiană a boierilor moldoveni s-a schimbat radical. Într-o scurtă perioadă de 18 luni, ei urmau să aleagă între cetățenia rusă și cea moldovenească, păstrându-și doar posesiunile de pe unul din malurile Prutului. Apoi, boierii care doreau să-și conserve privilegiile trebuiau să fie recunoscuți în nobilimea rusă, prezentând documente care să le confirme vechile boierii moldovenești, considerate echivalente. Numărul elitei boierești implicate în vreun fel în serviciul de stat a crescut incomparabil cu perioada anterioară, când foarte puțini boieri mari și mijlocii erau antrenați în serviciul public. Creșterea interesului față de documentele istorice și a valorii documentului în general a determinat și sporirea interesului pentru sigiliile personale destinate autentificării documentelor. Mărturia unui anumit număr de boieri sau nobili în favoarea celor care nu păstrau în arhivele familiale documente suficiente, semnată și autentificată cu aplicarea în ceară roșie a sigiliilor personale, devine unul dintre actele obișnuite ale vremii. Autorul trece în revistă un șir de astfel de sigilii din primul deceniu de ocupație rusească, în special din mărturiile din anii 1818-1819.

Cuvinte-cheie: heraldică, sigilografie, stemă de familie, boier moldovean, nobil rus, Basarabia.

The new Bessarabian nobility seals of the old Moldavian boyars after 1812

Abstract

After the annexation of Bessarabia to the Russian Empire, the daily life of the Moldavian boyars changed radically. In a short period of 18 months, they were to choose between Russian and Moldavian citizenship, keeping only their possessions on one of the banks of the river Prut. Then, the boyars who wanted to preserve their privileges had to be recognized in the Russian nobility, presenting documents confirming their old titles of a Moldavian boyars considered equal. The number of the boyar elite involved in any way in the state service increased incomparably with the previous period, when very few high and middle boyars were trained in public service. The increase in interest in historical documents and the value of the document in general has also led to increased interest in personal seals intended to authenticate documents. The testimony of a certain number of boyars or nobles in favor of those who did not keep sufficient documents in the family archives, signed and authenticated with the application of personal seals in sealing wax, becomes one of the usual documents of the time. The author reviews a number of such seals from the first decade of Russian occupation, especially from the testimonies of 1818-1819.

Keywords: heraldry, sigillography, family coat of arms, Moldavian boyar, Russian noble, Bessarabia.

02.07.2024

Silviu Andrieș-Tabac – istoric-arhivist, sursolog, heraldist, doctor în istorie, conferențiar cercetător; Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; membru asociat al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; președintele Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0001-7224-8716>, e-mail: silviu_tabac@yahoo.fr

Deslușirea sigiliului Vâlcovului de la începutul secolului al XIX-lea¹

Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Sergius CIOCANU



Într-unul din volumele precedente ale anuarului „Heraldica Moldaviae”, autorii prezentei note au publicat un studiu amplu, consacrat unei remarcabile serii de sigilii datând din anii '20-'30 ai secolului al XIX-lea, care au aparținut satelor din plasa Tatarbunar a ținutului Ackerman din Regiunea Basarabia, majoritatea pieselor purtând embleme individualizatoare².

Printre sigiliile a căror emblemă a rămas nedescifrată din cauza aplicării neglijente se număra și cel al localității Vâlcov de la gurile Dunării, pe atunci doar un sat de pescari. În cazul sigiliului Vâlcovului, aplicat pe un document datând din anul 1831, ilizibilă era și legenda sigilară³.

Cercetările ulterioare, realizate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova de cel de-al doilea autor, au permis identificarea unei alte amprente a aceluiași sigiliu, aplicate mai reușit, cu legenda și emblema sigilară vizibilă.

Ca și în cazul amprentelor sigilare introduse în circuitul științific în 2021, sigiliul Vâlcovului a fost aplicat pe o declarație scrisă a reprezentanților locuitorilor satelor plasei Tatarbunar, ținutul Ackerman, trimisă la 22 iunie 1830 Isprăvnicii de Zemstvă Ackerman (Аккерманский земский суд). În declarația respectivă, aceștia anunțau recepționarea în-științării despre vânzarea unui imobil din Chișinău aparținând văduvei Ana Consevici către o altă locuitoare a orașului, evreica Haica Rabinovici, precum și despre chemarea pretendenților sau a deținătorilor dreptului preferențial de răscumpărare a imobilului în cauză, și comunicau autorității ținutale lipsa unor asemenea pretendenți în localitățile plasei⁴.

Sigiliul satului Vâlcov descoperit în acest document de arhivă poate fi descris după cum urmează:

Amprentă sigilară de formă oval-orizontală (30×25 mm), după un tipar gravat în incizie, în tuș negru. Emblema în centrul câmpului sigilar reprezintă un pește, așezat în fascie, plutind spre dreapta heraldică. Legenda în exergă, în partea superioară, aproximativ de la ora 8 până la ora 5, în limba rusă, cu litere cursive: „С: Вылкова. Сел рос. общес.” ([Sigiliul] comunității satești ruse a satului Vâlcov). Pe perimetru – un oval perlat (fig. 1)⁵.

1 La baza prezentei note stă comunicarea „Deslușirea mobilelor sigiliului Vâlcovului de la începutul secolului al XIX-lea”, prezentată de Sergius Ciocanu la *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică* (Chișinău, 27 aprilie 2023), care a fost revizuită și completată în vederea publicării.

2 Silviu Andrieș-Tabac, Sergius Ciocanu, *Sigilii satești în domeniile statului din sudul Basarabiei în 1829*, în „Heraldica Moldaviae”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 73-99.

3 *Ibidem*, p. 93-94, fig. 23.

4 *Arhiva Națională a Republicii Moldova*, F. 37, inv. 2, d. 1526, f. 16-20.

5 *Ibidem*, f. 16v.



Fig. 1. Sigiliul comunității satești ruse a satului Vâlcov, plasa Tatarbunar, ținutul Ackerman, aplicat pe un document din 1830.

Deslușirea emblemei și legendei în clar ale sigiliului utilizat de comunitatea rusă a satului Vâlcov la 1830 confirmă presupunerea noastră anterioară că respectivul sigiliu face parte din seria de peceți de formă oval-orizontală, confecționată concomitent și atestată ca aplicată pe declarațiile cu caracter similar din 1829.

În contextul elucidării legendei, reamintim că, la 1827, la Vâlcov se atestau peste 500 de locuitori, dintre care circa două treimi erau ruși de rit vechi, iar o treime – ucraineni ortodocși⁶. Este, astfel, posibilă și existența unui al doilea sigiliu al Vâlcovului, care să fi aparținut comunității ucrainene, după cum, se pare, au deținut ucrainenii din satul Cișmea, aceeași plasă⁷.

Analizând legenda, trebuie, de asemenea, să menționăm consemnarea cu totul remarcabilă a denumirii satului. Legenda din sigiliul dat, aplicat la 1830, atestă denumirea românească a satului – Vâlcov – și probează adoptarea de către comunitatea rusă din epocă a denumirii specifice limbii române, chiar dacă la originile îndepărtate ale acestui toponim stă un etimon slav. Abia ulterior, în rusă și ucraineană, vor fi adoptate formulele schimonosite ale denumirii localității: Vilcovo, Vâlcove, Vâlchiv.

Asupra denumirii localității pare în continuare valabilă opinia expusă de Constantin C. Giurescu, care citează o listă a castelelor patriarhale (ce țin de patriarhul de Constantinopol) din părțile Varnei, datând din 1318-1323 și cuprinzând castelul „Chilia sau Licostomion”, apoi comentează: „este Chilia dunăreană care apare acum și cu cel de-al doilea nume al ei. El înseamnă în românește «gura lupului» și e numele care a fost adoptat de navigatorii italieni din Marea Neagră; în portulanele lor îl întâlnim în genere sub forma «Licostomo». Un reflex al acestui de-al doilea nume se găsește la populația slavă a regiu-

6 *Статистическое описание Бессарабии собственно так называемой, или Буджака, с приложением генерального плана сего края, составленное при гражданской съемке Бессарабии, производившей по Высочайшему повелению размежеванию оной на участки с 1822 по 1828-й год, издание Аккерманского земства, Аккерман, 1899, с. 127-129.*
7 Silviu Andrieș-Tabac, Sergius Ciocanu, *op. cit.*, p. 82, fig. 8a-b.

nii, populație care a numit Vâlcov (în românește: «a lupului») așezarea de pe același braț [Chilia] al Dunării, aproape de vărsarea în mare”⁸.

O ultimă chestiune ce ne interesează în cazul sigiliului Vâlcovului aplicat la 1830 este specia peștelui reprezentat⁹.

La 1916, se cunoșteau nu mai puțin de 57 de specii de pești în Dunăre, în bălțile și în delta ei: 41 de specii de apă dulce (35 proprii fluviului și 6 afluenților), 15 specii de pești de mare care intră în fluviu și suie pe el (în primul rând, sturionii și scrumbiile) și o specie de pești care coboară din fluviu în mare (anghila)¹⁰. Din toate aceste specii, peștii cei mai mari și mai valoroși ai Dunării sunt sturionii, brațul Chilia fiind renumit ca un loc deosebit de productiv pentru pescuitul sturionilor, în special a morunului, împușinarea căruia se remarcă pe parcursul secolului al XIX-lea¹¹.

Imaginea din sigiliu sugerează, după părerea noastră, o specie de sturioni mari, din care în Dunăre avem nisetrul (*Acipenser gildenstaedti colchicus* Mărti), șipul (*Acipenser sturio* L 1758), păstruga (*Acipenser stellatus* Pallas 1811), morunul (*Huso huso* (L) 1758)¹². Cel mai apropiat ca formă, ținând cont de fizicul capului și cozii, pare a fi morunul, cunoscut în limbajul popular și ca belugă. Este cel mai mare pește din Marea Neagră și primul dintre sturioni care intră în Dunăre, imediat după topirea gheții, pentru a-și depune icrele. Trăiește peste 100 de ani. După cum arată ihtiologul George D. Vasiliu, „carnea morunului este cea mai gustoasă, în comparație cu a tuturor sturionilor, consumându-se proaspătă, sărată, afumată sau marinată. Din mușchi se prepară batogul. Icrele, cunoscute sub numele de «icre negre» sunt de calitate superioară, preparându-se proaspete (bob cu bob) sau sărate (tescuite). Din vezica înotătoare a morunului se prepară un clei special (ihticol), întrebuințat la limpezirea vinului; pielea poate servi la confecționarea încălțămintei ușoare”¹³. Este deci o specie demnă de a deveni o mobilă heraldică!

Din păcate, după cum s-a întâmplat și în cazul altor localități, emblema aceasta nu a avut o continuitate directă.

La 18 aprilie 1840, printr-un decret al împăratului rus Nicolai I (publicat la 10 mai), satul coroanei (казенное селение) Vâlcov din Administrația specială a orașului Ismail și-a schimbat statutul în târg (посад) cu primărie urbană (паруша)¹⁴. Probabil, atunci s-a și confecționat sigiliul cu legenda „Sigiliul comunității târgoveților din Vâl-

8 Constantin C. Giurescu, *Istoria pescuitului și a pisciculturii în România*, vol. I. *Din cele mai vechi timpuri până la instituirea legii pescuitului* (1896), București: Editura Academiei RPR, 1964, p. 192-193.

9 Autorii aduc mulțumiri și pe această cale colegului dr. Sergiu Pană de la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (Chișinău) pentru sprijinul științific acordat în probleme de ihtiologie.

10 Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 87.

11 *Ibidem*, p. 87-90, 192, 317-318.

12 George D. Vasiliu, *Peștii apelor noastre*, București: Editura Științifică, 1959, p. 259-265.

13 *Ibidem*, p. 264-265.

14 Полное Собрание Законов Российской Империи. Собрание Второе, том 15, 1840, Санкт-Петербург, 1841, № 13396, p. 290-291.

cov”, pe care l-am găsit aplicat pe documente mai târzii, din 1864¹⁵ și 1865¹⁶. Amprenta lui rotundă (ø 30 mm) în fum, executată după o matriță în incizie, având un cerc liniar pe perimetru, nu cuprinde decât legenda în limba rusă, în patru rânduri: „ПѢЧАТЪ/ВИЛКОВСКАГО/ ПОСАДЦКАГО/ ОБЩЕСТВА”. Nicio emblemă!

După retrocedarea sudului Basarabiei Principatului Moldovei, când s-au confecționat sigiliile noi, observăm că nici acestea nu cuprindeau vreo emblemă heraldică simbolizând o anumită autonomie. În sigiliile confecționate la 1859, din care știm tiparele Municipality Vâlco¹⁷ și ale Poliției târgului Vâlco¹⁸, găsim doar stema Principatului Moldovei. Sigiliile Comisiei târgului Vâlco de la 1862¹⁹ poartă stema Principatelor Unite. Stema României, model 1867, apare în sigiliile Judecătorului de pace al plasei Vâlco²⁰. Stema României, model 1872, apare în sigiliile Poliției urbei Vâlco, districtul Ismail²¹.

Prima stemă urbană specială a Vâlcoului a fost aprobată prin Decretul regelui Carol al II-lea nr. 892 din 22 martie 1932²². Stema comunei Vâlco, județul Ismail, aprobată prin acest decret a primit următoarea descriere oficială: „Pe scut de argint un «chevron» albastru, însoțit la dreapta și la stânga de câte un spic de rogoz verde cu foi, iar jos de trei pești roșii suprapuși, primul și ultimul privind la dreapta, iar cel din mijloc la stânga. Scutul timbrat cu o coroană murală de argint cu trei turnuri. Simbolizează așezarea orașului la cotul Dunării în regiunea stufărită și pescuitul, îndeletnicirea de căpetenie a locuitorilor” (fig. 2)²³.

Revenirea peștilor în prim-plan heraldic la Vâlco este cu totul naturală, dar desenul lui Dionisie Pecurariu, realizat la București, în serie, fără o documentare mai profundă a Comisiei Consultative Heraldice, a inclus trei pești simbolici, fără vreo trimitere la specie.

O ultimă emblemă pretins heraldică a orașului Vâlco datează din 1987 și rămâne în uzul autorităților locale până în prezent. A fost aprobată prin Hotărârea Comitetul Executiv al Sovietului Orașenesc de Deputați ai Poporului Vâlco nr. 209 din 12 noiembrie 1987. Autorul proiectului este pictorul V. N. Verșinin, pe atunci colaborator al Combinatului artistic de producere din Odesa al Fondului Plastic din RSS Ucraineană²⁴.

15 *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (în continuare – ANIC), București, F. Ministerul Agriculturii, Bunuri mici, d. 226/1864, f. 13.

16 *Ibidem*, F. Ministerul Afacerilor Interne, Direcția rural-comunală, d. 265/1865, f. 22.

17 ANIC, Colecția Matrice Sigilare, Administrative, u.p. 358 (pentru ceară); 8274 (pentru hârtie).

18 ANIC, Colecția Matrice Sigilare, Administrative, u.p. 312 (pentru ceară); 313 (pentru hârtie).

19 ANIC, Colecția Matrice Sigilare, Administrative, u.p. 2914 (pentru ceară); 2915 (pentru hârtie).

20 ANIC, Colecția Matrice Sigilare, Judecătorești, u.p. 5790 (pentru ceară); 5789 (pentru hârtie).

21 ANIC, Colecția Matrice Sigilare, Administrative, u.p. 2917 (pentru ceară); 2916 (pentru hârtie).

22 În „*Monitorul Oficial*”, 1932, nr. 81, 5 aprilie, p. 2237-2238.

23 Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Editura Museum, 1998, p. 111, pl. VII, fig. 5; ANIC, F. Comisia Consultativă Heraldică, d. 39.

24 В. И. Меликаев, В. В. Сержан, *Каталог современных гербов городов, поселков и сел СССР: на правах рукописи, Всесоюзное объединение клубов фалеристов, Секция геральдистов, Часть четвертая. Гербы городов и поселков Украины и Белоруссии*, Минск, 1989, nepaginat; Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei...*, p. 134.



Fig. 2. Stema comunei Vâlcov, județul Ismail, 22 martie 1932.



Fig. 3. Stema orașului Vâlcov, regiunea Odesa, 12 noiembrie 1987.

„Executată în stilul stemelor orașelor rusești și ucrainești vechi”, după cum susține autorul ei, această „stemă-lemnă” este aproape indescriptibilă din punct de vedere heraldic. Elementul principal al compoziției (într-un scut heraldic de tip rectangular cu vârful în acoladă, de regulă smaltat de aur și conturat multiplu cu chenare neheraldice, de regulă de argint) este constituit din prora unei corăbii, văzută din față, care parcă plutește spre privitor, colorată uzual în negru. Corabia este însoțită jos, în dextra și în senestra, de imagini stilizate, ce simbolizează apele dunărene și maritime, uzual colorate în azur. Mai sus, corabia este flancată la dextra de cinci pești, așezați în bandă, alăturați, cu capetele în jos, imitând parcă un banc plutind spre barcă, uzual smaltați de argint cu anumite tușe groase negre (simbol al pescuitului, care duce faima localității), iar la senestra – de o un pâlă de copaci crescând dintr-o terasă și creând impresia de insulă, uzual totul verde (simbol al așezării insulare a localității). Corabia este surmontată de un grup de elemente ornamentale, care „amintesc trecutul glorios căzăcesc al orașului”, de regulă doar conturate cu negru, adică rămânând tot de aur: o lulea aprinsă, așezată aproximativ în fascie, dedesubt – o sabie curbă aproximativ în bandă, cu vârful în jos, și mai jos – ligaturi grafice de tip arab. În capul scutului, „cu litere stilizate după caractere vechi rusești și ucrainești”, uzual de argint, este înscrisă denumirea orașului: „ВИЛКОВО” (fig. 3)²⁵.

25 *Ibidem*.

În fapt, la elaborarea și adoptarea stemei, smalturile heraldice nu au fost fixate. Autorul atrăgea atenția asupra conceptului său specific: „emblema este realizată într-un stil grafic contemporan, care permite o diversitate a rezolvării coloristice, precum și o largă utilizare în diferite tipuri de multiplicare tipărită”²⁶. Astfel, fiecare utilizator putea colora însemnul după bunul său plac!

Din această compoziție stufoasă paraheraldică ne interesează cei cinci pești. Imaginea grafică și modul de reprezentare de ansamblu al peștilor face trimitere evidentă la cea de-a doua vedetă a Dunării din zona gurilor fluviului – scrumbia de Dunăre (*Alosa immaculata* (Bennett) 1835 sau *Alosa pontica* (Eichw.) 1838). Un pește „mai democratic” din punct de vedere al consumului, scrumbia de Dunăre a avut o foarte veche carieră istorică, consemnată documentar și științific²⁷, dar și o soartă mai fericită decât sturionii mereu în pericol de reducere a populației sau chiar de dispariție, rămânând la fel de adorată și de gurmanzii ne-numărați din zilele noastre. Nu întâmplător, la Vâlcov a fost instalat un monument dedicat scrumbiei de Dunăre. Sculptura din lemn reprezintă două scrumbii, parcă sărind dintr-o barcă, care susțin stema de la 1987, iar pe barcă avem legenda „Дунайка [–] кормилица вилковчан” („Scrumbia de Dunăre, doica vâlcovenilor”).

Cele trei embleme heraldice ale Vâlcovului, care au apărut independent una de alta, cele ulterioare necunoscându-le pe cele precedente, au mers toate pe ideea simbolizării pescuitului ca activitate consubstanțială locuitorilor de pe malul bogat în pește al Dunării din zona noastră.

Deslușirea sigiliului Vâlcovului de la începutul secolului al XIX-lea

Rezumat

În 2021, autorii au publicat un studiu consacrat unei remarcabile serii de sigilii, datând din anii '20-'30 ai secolului al XIX-lea, care au aparținut satelor din plasa Tatarbuniar a ținutului Ackerman din Regiunea Basarabia, majoritatea pieselor purtând embleme individualizatoare. În sigiliul de la 1831 al satului de pescari Vâlcov de la gurile Dunării, publicat atunci, nici emblema, nici legenda nu au putut fi deslușite. Cercetările ulterioare realizate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova au permis identificarea unei alte amprente a aceluiași sigiliu, aplicate pe un document din 22 iunie 1830, cu legenda și emblema sigilară vizibilă. Sigiliul de formă ovală conține ca emblemă principală un pește, probabil morun, iar legenda arată că piesa a aparținut comunității satești ruse (2/3 din populație, la 1827) a satului Vâlcov, ceea ce sugerează posibilitatea existenței unui al doilea sigiliu sateșc, care să fi aparținut comunității ortodoxe ucrainene (1/3 din populație). De asemenea, legenda sigiliului consemnează denumirea românească a satului și probează adoptarea ei în epocă de către comunitatea rusă și autoritățile imperiale. Autorii trec în revistă stema comunei Vâlcov, județul Ismail, aprobată la 22 martie 1932, și stema orașului

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 104-105, 318-319; George D. Vasiliu, *op. cit.*, p. 266-267; Ковчег смаку Україна. Їжа, знання та історії гастрономічної спадщини, Полленцо: Університет гастрономічних наук, 2022, с. 64-65.

Vâlcov, regiunea Odesa, aprobată la 12 noiembrie 1987. Ambele însemne cuprind printre mobilele heraldice pești, ultima axându-se pe scrumbia de Dunăre.

Cuvinte-cheie: Basarabia, Vâlcov, domeniile statului, sigilografie, sigiliu sătesc.

Deciphering the seal of the village of Vâlcov from the beginning of the 19th century

Abstract

In 2021, the authors published a study concerning a remarkable series of seals, dating from the 1829-1831, which belonged to the villages of the Tatarbunar district of the Ackerman County in the Bessarabia Region, most of the pieces bearing individualizing emblems. In the seal from 1831 of the Vâlcov fishing village at the mouth of the Danube, published at that time, neither the emblem nor the legend could be discerned. Subsequent research carried out in the funds of the National Archives of the Republic of Moldova allowed the identification of another seal impression of the same seal, applied to a document dated June 22, 1830, with the visible legend and emblem. The oval-shaped seal contains as its main emblem a fish, probably the beluga sturgeon. The legend shows that the piece belonged to the Russian village community (2/3 of the population in 1827) of the village of Vâlcov, which suggests the possibility of the existence of a second village seal, which belong to the Ukrainian Orthodox community (1/3 of the population). Also, the seal legend records the Romanian name of the village and proves its adoption in that period by the Russian community and by the imperial authorities. The authors review the coat of arms of Vâlcov commune, Ismail district, approved on March 22, 1932, and the coat of arms of Vâlcov city, Odesa region, approved on November 12, 1987. Both emblems include fish among the heraldic charges, the latter focusing on the Danube (Pontic) shad.

Keywords: Bessarabia, Vâlcov/Vylkove, state domains, sigillography, village seal.

02.07.2024

Silviu Andrieș-Tabac – istoric-arhivist, sursolog, heraldist, doctor în istorie, conferențiar cercetător; Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; membru asociat al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; președintele Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0001-7224-8716>, e-mail: silviu_tabac@yahoo.fr

Sergius Ciocanu – arhitect, doctor în arhitectură (istoria arhitecturii și restaurări); cercetător științific superior, Institutul Patrimoniului Cultural, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 1, MD-2001 Chișinău, Republica Moldova; conferențiar, Universitatea Tehnică a Moldovei; membru al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; membru al Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0003-1421-2672>, e-mail: sercigni@yahoo.com

Răsplata fidelității.

Înnobilări ale fruntașilor revoluției pașoptiste din Transilvania¹

Drăgan-George BASARABĂ



4 iulie 1850, ministrul de interne al Austriei, baronul Alexander de Bach, înainta împăratului Francisc Iosif I o listă cu persoanele din Transilvania care se remarcaseră în recent înăbușita revoluție, rămânând fidele Coroanei. Lista fusese alcătuită de baronul Ludwig de Wohlgemuth, guvernatorul Transilvaniei, și cuprindea 137 de nume, între care: 65 de români, 60 de sași, 11 maghiari și 1 armean, despre care se spunea că reprezintă o excepție laudabilă, dat fiind faptul că majoritatea etnicilor armeni din Transilvania se raliaseră cauzei maghiare.

„În dreptul fiecărei persoane se găsesc arătate meritele ce și le-a câștigat în timpul revoluției. Isprăvile lui Avram Iancu, ale lui Axente și Balintu sunt înșirate pe mai multe pagini din raport. În baza acestor incontestabile merite eroii români fuseseră găsiți vrednici de guvernul austriac pentru a fi decorați cu Ordinul „Coroana de Fier”, Clasa a III-a, o decorație relativ destul de înaltă, care dedea purtătorului dreptul la titlul de nobleț”, arată Ion Nistor².

În sistemul de ordine și decorații al Imperiului Austriac, anumite grade ale anumitor ordine permiteau înnobilarea celui decorat. De pildă, în statutele Ordinului „Coroana de Fier” se preciza: „în cazul în care cavalerul decorat cu clasa I a Ordinului nu este deja consilier aulic, atunci această demnitate îi va fi acordată fără alte pretenții bănești; în cazul în care cavalerul este decorat cu clasa II, atunci, la cerința acestuia, el poate fi ridicat la rangul de baron, iar cel decorat cu clasa III a Ordinului, la cel de cavaler; ambele fără pretenții bănești”³. Ordinul „Leopold” prevedea în statutele sale privilegii similare: „În cazul în care cavalerul decorat cu marea cruce nu are deja un loc în Consiliul Aulic, atunci acesta îi va fi acordat fără pretenții bănești. Cel decorat cu comandoria, dacă va cere acest lucru, va putea fi ridicat la rangul de baron, iar cavalerul decorat cu mica cruce va putea fi ridicat la rangul de cavaler ereditar, de asemenea fără pretenții bănești”⁴.

În cazul eroilor români, titlul ce li se cuvenea, conform statutelor Ordinului „Coroana de Fier”, era acela de cavaler (germ. *Ritter von*). Bunul împărat Francisc Iosif I îi șterge însă

1 Articolul are la bază comunicarea omonimă, prezentată la *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică*, Iași, 13 mai 2023. Autorul se folosește de acest prilej pentru a aduce mulțumiri domnilor Silviu Andrieș-Tabac (Chișinău), Mircea Gheorghe Abrudan (Cluj-Napoca), András T. Martin (Budapesta) și Tudor-Radu Tiron (București), pentru tot sprijinul acordat în vederea definitivării acestui studiu.

2 Ion I. Nistor, *Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi*, în „*Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice*”, seria III, tomul XI, București, 1931, p. 299.

3 *Statuten für den Österreichisch-Kaiserlichen Orden der Eisernen Krone*, s. I., s.a., capitolul XXI, pct. 14.

4 *Statuten für den erhabenen Österreichisch-Kaiserlichen Leopolds-Orden*, Wien: aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1808, capitolul XXIII, pct. 18.

pe Avram Iancu, Axente Sever și Simion Bărnuțiu din lista Coroanei de Fier, în paranteze adăugând dispoziția să le fie conferită o decorație inferioară, care nu aducea dreptul la înnobilare. „Reduceri de felul acesta, arăta Ion Nistor, suferiră și alți români, ca Fodoru, Papp, Andreica și Adjudeanu, cari fuseseră recomandați pentru Crucea de Aur pentru Merite, cu Coroană, câtă vreme împăratul găsi de bine să le confere numai Crucea de Aur pentru Merite, fără Coroană”⁵. La drept vorbind, nu doar românii „suferiră reduceri de felul acesta”, ci și maghiari sau sași.

Conform raportului inițial înaintat de baronul de Wohlgemuth, dintre cei 137 de transilvăneni vrednici de a fi decorați de împărat, cei care urmau a primi ordine cavalierești ce permiteau ridicarea în rândul nobilimii au fost:

– cu Ordinul „Leopold” în grad de comandor, deci putând fi înnobilați cu titlul de baron:

- nobilul Franz Josef de Salmen;
- episcopul Andrei Șaguna;
- Joseph Bedeus de Scharberg;

– cu Ordinul „Leopold” în grad de cavaler, deci putând fi înnobilați cu titlul de cavaler:

- contele József Kemény de Mănăstireni;
- superintendentul Georg Paul Binder;
- Josef Florian Glanz;
- Johann Daniel Ziegler

(din această scurtă listă, împăratul îi șterge *manu propria* pe Kemény și Glanz, menționând să nu le fie conferită nicio decorație);

– cu Ordinul „Coroana de Fier”, clasa II, deci putând fi înnobilat cu titlul de baron:

- contele József Bánffy de Lučenec (Lângă numele său, împăratul scrie „*anulat*, ad acta”);

– cu Ordinul „Coroana de Fier”, clasa III, deci putând fi înnobilați cu titlul de cavaler:

- Otto de Honnamon;
- Axente Sever;
- Avram Iancu;
- Simion Balint

(numele celor trei români din urmă au fost deci șterse de către împărat, suveranul notând ca aceștia să primească o decorație inferioară⁶).

Ministrul de interne, baronul Alexander de Bach, ținând seama de însemnările împăratului, alcătuieste o nouă listă, cuprinzând acum doar 135 de nume. Lista cu pricina va fi semnată de împăratul Francisc Iosif I la 21 august 1850, pe când acesta se afla la reședința sa de vară din Bad Ischl: „M-am simțit determinat să confer persoanelor menționate în alăturatul tablou

5 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 296-299.

6 *Ibidem*, p. 297-298.

decorațiunile propuse acolo pentru credința și ținuta patriotică pe care ele au manifestat-o în timpul revoluției din anii 1848-1849. Pentru aducerea la îndeplinire a acestei deciziuni, veți dispune cele necesare, grijind ca decorațiunile să fie remise ministrului meu de interne”⁷.

Asupra listelor și a decretului de decorare⁸ ce a urmat s-au aplecat atât Ion I. Nistor, încă din 1931, într-un studiu numit „Decorarea lui Avram Iancu și a camarazilor săi”⁹, cât și, mai nou, Mircea Gheorghe Abrudan, în „Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale”¹⁰.

În cele ce urmează, în urma studiilor întreprinse în Arhiva Nobiliară (germ. *Adelsarchiv*) a Arhivelor de Stat ale Austriei, vom discuta însemnele heraldice conferite, odată cu înnobilarea, „acelor bărbați din starea civilă care s-au distins în mod special prin deosebită credință, prin eminentă abnegație, prin tăria sentimentului lor și prin atitudine hotărâtă sau și prin îndrăzneală și întreprinditate în lupta contra rebelilor”¹¹.

1. Franz Josef, baron de Salmen

Consilier guvernamental, comite al sașilor, decorat cu Ordinul „Leopold” în grad de comandor și înnobilat cu titlul de baron.

Merite: „Când, după evenimentele de la Viena de la începutul anului 1848, s-a pus în discuție unirea Transilvaniei cu Ungaria și, prin urmare, ținerea Dietei Transilvaniei, Salmen a convocat la Sibiu confidenți din toate scaunele săsești și i-a convins pe sași să se opună unirii. Deputații sași din Dieta de la Cluj nu au fost deloc de acord cu unirea, sau doar condiționat; condițiile au fost respinse la Pesta și astfel Salmen a organizat o adunare populară la Sibiu, unde sașii au renunțat la unire. Comandantul general de atunci, baronul de Puchner, înainte și după emiterea proclamației din 18 octombrie 1848, a căutat încorporarea în statul austriac, a înființat un batalion de soldați din resurse proprii și a făcut mari sacrificii. Salmen a alimentat acest spirit bun în rândul poporului; el însuși a fost adesea amenințat cu moartea și a suferit mari pierderi de avere. În onoarea care i-a fost acordată, națiunea este răsplătită”¹².

În urma decorării, nobilul Franz Josef de Salmen a fost ridicat la rangul de baron austriac în 6 aprilie 1854, fiindu-i conferit atunci și un blazon¹³:

Scut francez despicat și jumătate tăiat; în 1, pe azur, trei munți în culori naturale, ieșind din vârful, cel din mijloc purtând o coroană nobiliară de aur, surmontată de un braț de carnație, în

7 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 300.

8 Österreichische Staatsarchiv (în continuare – ÖStA), Fond „Haus-, Hof-, und Staatsarchiv, Kabinettskanzlei, Ministerratsprotokolle (Vorträge)”, Karton 7 (1850), M.R.Z. 2730/850, f. 1290-1338.

9 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 281-348.

10 Mircea-Gheorghe Abrudan, *Ortodoxie și Luteranism în Transilvania între Revoluția pașoptistă și Marea Unire. Evoluție istorică și relații confesionale*, Sibiu: Editura Andreiana, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2015.

11 *Ibidem*.

12 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 323.

13 ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 831.21.

mâneacă roșie, îndoit și ținând o pană de scris albă, la rândul său însoțit deasupra cotului de o stea de aur cu șase raze; în 2, pe aur, o acvilă neagră cu zborul coborât, cu limba roșie și încoronată cu o coroană nobiliară de aur; în 3, pe roșu, două bare de argint. Scutul este timbrat de o coroană veche de baron, surmontată de un coif deschis de oțel, cu gratii de aur și încoronat cu o coroană nobiliară. Lambrechini: de azur, căptușiți cu aur, la dextra, și negri, căptușiți cu aur, la senestra. Cîmber: un porumbel cu zborul desfăcut, ținând în cioc o ramură de măsline, toate în culori naturale (fig. 1).



Fig. 1. Stema baronului Franz Josef de Salmen, 6 aprilie 1854.

Este vorba de vechea stemă a nobililor de Salmen, regăsită în armorialul *Siebmacher* pentru Transilvania¹⁴. În colecția Muzeului Național Brukenthal din Sibiu se păstrează un steag al lui Franz Josef de Salmen din anul 1846, pe când deținea titlul de comite al sașilor¹⁵. Pe reversul acestui steag, în mijloc, se află brodată stema nobiliară a familiei de Salmen.

2. Sf. Andrei, baron de Șaguna

Episcop ortodox al Transilvaniei, decorat cu Ordinul „Leopold” în grad de comandor și înnobilit cu titlul de baron.

Merite: „În adunarea populară a românilor de la Blaj, Șaguna a încurajat poporul să rămână ferm loial dinastiei. Adunarea populară s-a pronunțat împotriva unirii Transilvaniei

¹⁴ Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, *Der Adel von Siebenbürgen*, p. 109, tab. 49.

¹⁵ Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, nr. inv. M 5234.

cu Ungaria, iar faptul că această adunare s-a desfășurat fără nici cea mai mică ofensă se datorează prudenței, priceperii și popularității sale printre eclesiastici și printre români în general. În el, de asemenea, întreaga națiune română este lăudată pentru statornicia sa față de dinastie și pentru adeviziunea sa fermă față de dinastie”¹⁶.

În urma decorării, episcopul Andrei Șaguna a fost ridicat la rangul de baron austriac în 30 martie 1852, fiindu-i conferit atunci și un blazon¹⁷:

Scut francez; pe azur, șapte coline verzi, ieșind din vârș, 3 și 4, pe cea din vârș stând un cocostârc în vigență, în culori naturale; bordură de argint. Scutul este timbrat de o coroană veche de baron, surmontată de un coif deschis de oțel, cu gratii de aur și încoronat cu o coroană nobiliară. Lambrechini: de azur, câptușiți cu argint. Cimier: cocostârcul din scut (fig. 2).



Fig. 2. Stema baronului Andrei de Șaguna, 30 martie 1852.



Fig. 3. Proiect pentru stema baronului Andrei de Șaguna.

16 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 323.

17 ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 844.17.

Este vorba de stema elaborată de autoritățile heraldice austriece și bazată pe proiectul înaintat de chiar Andrei Șaguna în momentul petiționării pentru titlul de baron (fig. 3). „Cu acest prilej Șaguna își alege cunoscuta sa emblemă de baron, explicând într-o scrisoare către ministrul Bach că cele 7 coline semnifică cele 7 virtuți creștinești, pe cari toată vicața sa le-a urmat, iar cocostârcul stând într-un picior și ținând în celalalt un ou simbolizează îngrijirea lui neadormită, cu care a privegheat asupra sorții poporului român în tot timpul anilor vijelioși 1848-9”¹⁸. Firește, cele șapte coline ar putea avea semnificație dublă, simbolizând atât cele șapte virtuți creștinești, așa cum amintea Șaguna, cât și Transilvania, provincie peste care păstora mitropolitul.

Despre însemnele heraldice ale episcopului și mitropolitului Andrei Șaguna au scris, cu mai multă sârguință, și alți cercetători români, precum Constantin Ittu¹⁹, cât și, mai recent, Mircea-Gheorghe Abrudan, care a dedicat mai multe pagini variantelor de stemă folosite de sfântul ierarh transilvănean, aplecându-se inclusiv asupra heraldicii eclesiastice din timpul vieții lui Șaguna²⁰.

3. Joseph, baron Bedeus de Scharberg

Consilier aulic al împăratului, comisar regional superior în Transilvania, decorat cu Ordinul „Leopold” în grad de comandor și înnobilit cu titlul de baron.

Merite: „În calitate de comisar regional superior al Transilvaniei, a fost responsabil cu aprovizionarea și ajutorarea trupelor imperiale aflate sub comanda baronului de Puchner. De asemenea, a fost responsabil de activitatea de colectare a impozitelor și, în mare parte, datorită eforturilor sale, impozitele directe din Transilvania au intrat în visteria statului atâta timp cât a fost posibil, chiar și în perioada războiului. După cucerirea Sibiului de către rebeli, a fost nevoit să se mute cu trupele imperiale în Valahia. Acolo, a condus comitetul de sprijin pentru transilvănenii oropsiți, care fuseseră jefuiți de bunurile lor, cu un zel devotat și cea mai mare imparțialitate, oferind ajutor și asistență oricui avea nevoie. Este un om de o integritate remarcabilă și de cea mai dovedită loialitate și devotament față de casa și familia imperială”²¹.

În urma decorării, Joseph Bedeus de Scharberg a fost ridicat la rangul de baron austriac în 20 februarie 1854, fiindu-i conferit atunci și un blazon²²:

18 *Mitropolitul Andrei Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Sibiu: Editura Consistoriului Mitropolitan, 1909, p. 104.

19 Constantin Ittu, *Stema mitropolitului Andrei Șaguna – element de inspirație pentru heraldica sibiană actuală*, în „*Angestia*”, I, Sfântu Gheorghe, Cluj-Napoca: Editura „Carpatica”, 1996, p. 187-190; Idem, *Stemele Mitropolitului Andrei Șaguna*, în „*Telegraful Român*”, anul 146, 1998, nr. 41-42, noiembrie, p. 3-4; Idem, *O punte între trecut și actualitate: Stema mitropolitului Andrei Șaguna*, în „*Sargetia*”, vol. XXVIII-XXIX, 1999-2000, nr. 2, p. 207-210; Idem, *Mitropolitul Andrei Șaguna – păstorul și stema sa*, în „*Revista Teologică*”, anul VIII (80), 1998, nr. 4, p. 168-171.

20 Mircea-Gheorghe Abrudan, *Mitropolitul Andrei Șaguna. O biografie culturală*, Cluj-Napoca: Editura „Școala Ardeleană”, 2023, p. 65-86; Idem, *The Coats of Arms of Metropolitan Andrei, Baron of Șaguna*, în „*Transylvanian Review*”, vol. XXXII, 2023, nr. 4, p. 76-91; Idem, *Heraldica șaguniană: stemele mitropolitului Andrei Șaguna*, în „*Tabor*”, anul VII, 2023, nr. 7, iulie, p. 60-71.

21 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 324.

22 ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 57.15.

Scut francez; pe azur, pe o terasă verde, un trunchi de arbore în culori naturale, crescând spre dextra, cu o creangă terminată în trei frunze verzi, pe care stă un porumbel, în culori naturale, ținând în cioc trei frunze verzi. Scutul este timbrat de o coroană veche de baron, surmontată de trei coșfuri deschise de oțel, cu gratii de aur și încoronate cu câte o coroană nobiliară. Lambrechini: de azur, căptușiți cu argint. În cimier, la dextra un zbor de azur încărcat cu o stea de argint cu șase raze, în mijloc trunchiul de arbore cu porumbelul din scut, iar la senestra zborul din dextra. Scutul este ținut de doi dragoni de aur, cu aripile de azur. Deviza, pe o eșarfă de azur, atârând de cozile dragonilor, cu litere capitale de argint: „FIDE ET CONSTANTIA” (fig. 4).



Fig. 4. Stema baronului Joseph Bedeus de Scharberg, 20 februarie 1854.

Cu toate că stema familiei Bedeus de Scharberg este cunoscută literaturii de specialitate, fiind publicată în armorialul *Siebmacher* pentru Transilvania²³, în dosarul de înnoșare se păstrează și alte două variante ale stemei, înaintate spre aprobare. În acestea, scutul avea și un câmp de aur, încărcat cu un turn de cetate roșu, ce amintea de stema Transilvaniei (fig. 5). Deși autoritățile heraldice austriece au ales să simplifice compoziția, turnul de cetate își va găsi locul în stema conferită fiilor adoptivi ai baronului Bedeus de Scharberg, Eugen și Rudolf Drottelleff de Friedenfels, în momentul transferării titlului de baron în 21 noiembrie 1854 (fig. 6)²⁴.

²³ Constantin Reichenauer von Reichenau, Géza von Csergheő, Oscar von Bárczay, *op. cit.*, p. 102, tab. 44.

²⁴ ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 197.39.



Fig. 5a. Proiect pentru stema baronului Joseph Bedeus de Scharberg.



Fig. 5b. Proiect pentru stema baronului Joseph Bedeus de Scharberg.



Fig. 6a. Stema baronilor Eugen și Rudolf Drottletff de Friedenfelds, 21 noiembrie 1854.



Fig. 6b. Stema baronilor Eugen și Rudolf Drottletff de Friedenfelds, 21 noiembrie 1854.

4. Johann Daniel, cavaler de Ziegler

Primar al Sibiului, decorat cu Ordinul „Leopold” în grad de cavaler și înnoșat cu titlul de cavaler.

Merite: „Servind deja de o jumătate de secol, a trecut prin toate tribulațiile în ultimul timp cu devotament. Merită această distincție pentru că a fost primul oficial de după unirea Transilvaniei cu Ungaria care a recunoscut și răsplătit meritele orașului Sibiu, aspru, mândru și neclintit de credincios, care a rămas ca un exemplu în timpul revoluției”²⁵.

În urma decorării, Johann Daniel Ziegler a fost ridicat la rangul de cavaler austriac în 1 martie 1854, fiindu-i conferit atunci și un blazon²⁶:

Scut francez, scartelat; în 1 și 4, în câmp azur, pe o terasă verde, un turn de cetate, de argint; în 2 și 3, în câmp de argint, pe o colină verde, o tufă de trandafir, cu cinci flori, în culori naturale. Scutul timbrat de două coifuri deschise, de oțel, cu gratii de aur, și încoronate cu câte o coroană nobiliară. Lambrechini: de azur, câptușiți cu argint. În cimier, la dextra, între două coarne de vânătoare, scartelate de azur și de argint, turnul de cetate din scut, iar la senestra, între două coarne de vânătoare, scartelate de azur și de argint, tufa de trandafir din scut (fig. 7).



Fig. 7. Stema cavalerului Johann Daniel de Ziegler, 1 martie 1854.



Fig. 8. Proiect pentru stema cavalerului Johann Daniel de Ziegler.

În dosarul său de înnoșare se mai găsește și stema înaintată de acesta (fig. 8), probabil bazată pe o veche stemă burgheză a familiei. Heraldiiștii curții austriece au făcut doar două modificări, însemnate cu creionul, acolo unde era cazul: lambrechinii de la senestra au primit alte smalturi, iar coiful și cimierul au fost dublate, creându-se o nouă combinație,

25 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 325.

26 ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 1118.37.

pe baza elementelor din scut, pentru ca stema să se încadreze tiparului heraldic rezervat cavalerilor austriei, care foloseau două coifuri.

5. Otto, cavalier de Honnamon

Consilier superior de finanțe în Transilvania, decorat cu Ordinul „Coroana de Fier”, clasa a III-a, și înnobilit cu titlul de cavalier.

Merite: „A fost unul dintre puținii de la Tezaur care a fost ferm loial casei imperiale austriece și s-a opus cu hotărâre tendințelor maghiare cu care s-a învrăjbit această autoritate statală. Honnamon l-a trimis pe Bich în Valahia și a renunțat la toate bunurile sale. Este un oficial foarte capabil și zelos, iar decorarea sa ar fi o reasigurare utilă pentru toți cei care au rămas loiali”²⁷.

În urma decorării, Otto Honnamon a fost ridicat la rangul de cavalier austriac în 14 mai 1852, fiindu-i conferit atunci și un blazon²⁸:

Scut francez; pe azur, o colină naturală (maro), ieșind din vârful, pe care stă într-un picior un cocoș în culori naturale (negru); în șeful de aur, litera latină „A”, neagră. Scutul este timbrat de două coifuri deschise, de oțel, cu gratii de aur, și încoronate cu câte o coroană nobiliară. Lambrechini: negri, căptușiți cu aur, la dextra, și de azur, căptușiți cu argint, la senestra. În cimier, la dextra, un cavalier ieșind, în armură de oțel, cu pană negru și aur pe coif, scoțându-și spada din teacă, iar la senestra, colina și cocoșul din scut. Deviza, pe o eșarfă de aur, cu litere capitale negre: „AVITA AUCTA” (fig. 9).



Fig. 9. Stema cavalerului Otto de Honnamon, 14 mai 1852.

²⁷ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 325.

²⁸ ÖStA, Fond „Adelsarchiv”, AT-OeStA/AVA Adel HAA AR 385.11.

6. József, conte Bánffy de Lučenec

Șambelan și consilier aulic, decorat cu Ordinul „Coroana de Fier”, clasa II.

Merite: „Contele Bánffy, fost consilier aulic, a fost nevoit să se retragă din serviciul de stat acum câțiva ani din cauza unei boli nemeritate și a demisionat, primind o pensie mizeră de 600 florini. În ciuda acestei boli dureroase, loialitatea lui Bánffy nu s-a clătinat nici o clipă; dimpotrivă, colonelul Urban spune despre el că, la bătrânețe și în infirmitate, și-a menținut loialitatea față de tron și a fugit din Cluj în Bucovina, în mare pericol, când Bem a atacat, continuându-și viața acolo. În timpul absenței sale a suferit pagube considerabile, în special moșia sa din Bonțida, una dintre cele mai frumoase ținuturi, care a fost, ca să spunem așa, distrusă. Nobilul și loialul domn își va păstra domeniile”²⁹.

Chiar dacă Ordinul „Coroana de Fier”, clasa II, cu care fusese decorat îi permitea să ceară înnobilarea cu titlul de baron, Bánffy nu ar fi avut nicio nevoie înainte de o asemenea petiție, de vreme ce era deja conte.

7. Georg Binder

Superintendent al Bisericii Evanghelice din Transilvania, decorat cu Ordinul „Leopold” în grad de cavaler

Merite: „Ținut în mare stimă în toată țara și mai ales de către națiunea săsească datorită erudiției și virtuților sale, a dat întotdeauna dovadă de o loialitate de nezdruccinat. La curtea de la Innsbruck, în fruntea națiunii săsești care se opunea unirii Transilvaniei cu Ungaria, a suferit multe tribulații din partea insurgenților. În el națiunea este onorată”³⁰.

Cu toată că decorarea cu Ordinul „Leopold” în grad de cavaler i-a adus superintendentului Binder posibilitatea de a fi înnobilat cu titlul de cavaler, el nu a făcut niciun demers în această privință. O posibilă explicație poate consta în faptul că, fiind un om al Bisericii, titlul de cavaler ar fi fost văzut ca unul eminamente militar, fiind astfel considerat nepotrivit. În contextul specific al vremii, decizia lui Binder de a nu urmări formalitățile asociate cu înnobilarea poate fi deci interpretată ca o reflecție a sensibilităților sale față de natura și funcția sa clericală, evitând astfel orice potențial conflict de identitate între rolul său religios și cel social.

* * *

Am văzut, în cele de mai sus, o imagine complexă a decorărilor și înnobilărilor celor care s-au distins în timpul revoluției pașoptiste din Transilvania. Prin intermediul decorațiilor și titlurilor nobiliare, guvernul austriac și împăratul Francisc Iosif I au încercat să recompenseze loialitatea și serviciile aduse Coroanei în timpul revoluției. În ciuda acestui efort, există exemple de eroi care au fost excluși sau au suferit reducerea

29 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 324.

30 Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 324.

decorațiilor inițial propuse, lucru ce reflectă unele dintre complexitățile politice și sociale ale epocii.

Pe de o parte, distincțiile conferite prin decorații și titluri nobiliare au reprezentat o formă de recunoaștere a meritelor remarcabile aduse Casei de Habsburg-Lorena de către anumiți indivizi, în special pentru implicarea lor în menținerea ordinii și loialității în timpul convulsiilor revoluționare. Prin acordarea acestor distincții, autoritățile austriece și-au propus să stimuleze continuarea sprijinului și să sublinieze importanța contribuțiilor acestora în contextul unei perioade caracterizate de instabilitate politică.

Pe de altă parte, excluderile și revocările de decorații, alături de absența unor inițiative de înnobilare în cazul unor persoane considerate eroi, evidențiază faptul că procesul de recompensare și recunoaștere a fost, în numeroase circumstanțe, subiectiv sau influențat de factori politici și de interesele personale ale părților implicate. Prin urmare, concluzia prezentului discurs sugerează că, dincolo de aparențele gesturilor de onorare și înălțare în rang nobiliar, se dezvăluie o realitate mai intricată, în care politica și strategiile de putere au exercitat o influență semnificativă.

Răsplata fidelității.

Înnobilări ale fruntașilor revoluției pașoptiste din Transilvania

Rezumat

La 4 iulie 1850, ministrul de Interne al Austriei, baronul Alexander de Bach, înainta împăratului Francisc Iosif I o listă cu persoanele din Transilvania care se remarcaseră în recent înăbușita revoluție, rămânând fideli Coroanei. Lista fusese alcătuită de baronul Ludwig de Wohlgemuth, guvernatorul Transilvaniei, și cuprindea 137 de nume, dintre care: 65 de români, 60 de sași, 11 maghiari și un armean, despre care se spunea că reprezintă o excepție laudabilă, dat fiind faptul că majoritatea etnicilor armeni din Transilvania se raliase cauzei maghiare.

Conform acestei liste inițiale, mai mulți fruntași ardeleni ar fi urmat să primească o decorație ce permitea înnobilarea: șase sași (nobilul Josef de Salmen, Joseph Bedeus de Scharberg, episcopul Georg Paul Binder al Transilvaniei, Theodor Glanz și Otto Honnamon), patru români (episcopul Andrei Șaguna al Transilvaniei, Axente Sever, Avram Iancu și Simion Balint), respectiv trei maghiari (contele József Kemény de Mănăstireni, József Flór și contele József Bánffy de Lučenec).

Această listă a suferit modificări aduse chiar de mâna împăratului, astfel că nu toți cei pe care guvernatorul Transilvaniei îi considerase vrednici vor primi, în cele din urmă, o decorație care să permită înnobilarea.

Autorul analizează cele două liste – inițială și finală – și trece în revistă fruntașii transilvăneni care au fost, în final, înnobiți, precum și stemele lor.

Cuvinte-cheie: 1848, revoluție, pașoptist, Austria, Ungaria, Transilvania, ordine și decorații, stemă.

The Reward of Fidelity: Ennoblements of Leaders of the 1848 Revolution in Transylvania

Abstract

On July 4, 1850, the Minister of the Interior of Austria, Baron Alexander of Bach, submitted to Emperor Francis Joseph I a list of individuals from Transylvania who had distinguished themselves in the recently suppressed revolution, remaining loyal to the Crown. The list was compiled by Baron Ludwig of Wohlgemuth, the Governor of Transylvania, and comprised 137 names, including: 65 Romanians, 60 Transylvanian Saxons, 11 Hungarians, and one Armenian, who was noted as a commendable exception, given that the majority of Armenians in Transylvania had rallied to the Hungarian cause.

According to this initial list, several prominent Transylvanian figures were slated to receive a decoration permitting ennoblement: six Saxons (Noble Josef of Salmen, Joseph Bedeus of Scharberg, Lutheran Bishop Georg Paul Binder of Transylvania, Theodor Glanz, and Otto Honnamon), four Romanians (Orthodox Bishop Andrei Șaguna of Transylvania, Axente Sever, Avram Iancu, and Simion Balint), and three Hungarians (Count József Kemény of Mănăstireni, József Flór, and Count József Bánffy of Lučenec).

This list underwent modifications made directly by the Emperor himself, so not all those whom the Governor of Transylvania deemed worthy ultimately received a decoration permitting ennoblement.

The author analyses the two lists – initial and final – and reviews the Transylvanian leaders who were ultimately ennobled, as well as their coats of arms.

Keywords: 1848, revolution, Austria, Hungary, Transylvania, orders and decorations, coat of arms.

04.03.2024

Drăgan-George Basarabă – magistru în istorie, heraldist; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române și al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, membru de onoare al Asociației de Heraldică și Vexilologie din Transilvania; str. Mărășești, nr. 14, mun. Timișoara, jud. Timiș, România; <https://orcid.org/0009-0008-9306-9790>, e-mail: dgbasaraba@gmail.com

Ex-librisul heraldic al diplomatului Vasile N. Krupenski¹

Tudor-Radu TIRON

De buna cunoaștere a bibliografiei fenomenului heraldic depinde înțelegerea multitudinii de utilizări pe care le pot avea stemele: pe sigilii, monede, steaguri, obiecte de podoabă și vestimentație ș.a.m.d. De la un obiect la altul, cercetătorul va intuiti fără greș rostul prezenței unui anumit simbol pe un anumit obiect, de regulă ca semn *de autoritate*, *de identitate*, *de apartenență* ori *de proprietate*. Mai este, oare, cazul să explicăm rostul folosirii unei steme ca însemn de proprietate asupra unui anumit bun, fie el mobil sau imobil?! În această ultimă situație, *indicarea proprietății asupra unei cărți* revine constant, practic până în contemporaneitate, în evoluția fenomenului heraldic.

Din punct de vedere bibliologic, stema apare, de regulă: a) imprimată în relief pe coperta volumului în cauză; b) imprimată (sau desenată manual) pe o etichetă de hârtie lipită în interiorul cărții, de regulă pe versoul copertii. Sub aspect terminologic, în vreme ce în prima situație vorbim de un *supra-libros*, în cea de-a doua se utilizează îndeobște formula *ex-libris*. În acest ultim caz, expresia latinească *ex (meis) libris* – adică „din cărțile (mele)” –, urmată de numele proprietarului volumului respectiv, a fost extinsă asupra etichetei în sine, ca lucrare artistică de serie. Având dimensiuni variabile, lucrate în stiluri diferite și semnate de artiști mai mult sau mai puțin consacrați, *ex-librisurile*² constituie o categorie bine definită și extrem de dinamică în evoluția artei heraldice.

Făcând parte din colecția autorului, piesa pe care o prezentăm (fig. 1) este imprimată pe o hârtie velină, vârstată, având dimensiunile 125×90 mm, din care desenul propriu-zis are 85×60 mm. Compoziția înfățișează stema familiei Krupenski: un scut-cartuș cu marginile concave, vârful în acoladă, iar partea superioară triplu rotunjită, având în câmp roșu o roză de argint; scutul este susținut de două personaje masculine nude, în culori naturale, ținând o panglică de culoare albastră (trecută prin două orificii practicate în partea superioară a scutului), precum și o coroană de nobil netitrat, având în cimier roza din scut; însemnele amintite sunt amplasate într-un cadru arhitectural, având în partea superioară o arcadă flancată de două medalioane, iar în partea inferioară o consolă purtând inscripția, în litere capitale: „EX LIBRIS BASILE KROUPENSKY”. Imprimată în culori, în tehnica offset, lucrarea este semnată „P. M. Krupensky”, ea fiind nedată.

1 Comunicare la *Al XVIII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 25 aprilie 2024.

2 Mai multe despre problematica *ex-librisului*: Rodica Stamatopol, „*Ex-Libris*” în *colecțiile Bibliotecii Naționale a României. Catalog*, [vol. I], București; Editura Bibliotecii Naționale a României, 2001, p. 9-18; Eva Mârza, Alexandru Știrban, Florin Bogdan, *Ex Libris – Colecția Mârza*, Alba Iulia; Cognitiv, 2019, p. 5-12.



Fig. 1. Ex-librisul lui Vasile N. Krupenski, autor P. M. Krupenski, nedatat (Colecția autorului).

Inspirat din arta Renașterii, acest ex-libris vădește un artist viguros, atent la specificul stilului utilizat, precum și un bun cunoscător al desenului anatomic, al celui arhitectural, dar și al celui heraldic. Elementele sunt corect individualizate, ansamblul fiind unul echilibrat, însă cu o anumită notă de dinamism, imprimată de poziția celor două personaje, care nu numai că susțin scutul, dar îndeplinesc și rol de atlanți. Același dinamism rezultă din traseul sinuos al elementelor textile, fiind de remarcat și modalitatea ingenioasă de susținere a scutului, respectiv a coroanei. Asigurând scutului o certă vizibilitate – raportată proporțional la dimensiunea întregii compoziții – artistul a optat pentru o formulă cromatică restrânsă: roșu, albastru ceruleum, respectiv ocru/siena, la care se adaugă și auriul și argintiul (acestea din urmă fiind foarte fidel redată la imprimarea tipografică). Din inscripția plasată în partea inferioară a compoziției ne atrage atenția franțuzismul „Basile”, corespondent al prenumelui „Vasile”.

* * *

Despre neamul Krupenski – o „familie atotputernică din Basarabia”, după expresia lui Gheorghe Bezviconi³ – s-a mai scris variat, de la publicarea de documente, prin grija aceluiași genealogist al Moldovei dintre Prut și Nistru⁴, și până la depănarea amintirilor unui urmaș al familiei, istoricul Petre Guran⁵. Potrivit unei genealogii alcătuite de către regretatul Mihai Dim. Sturdza⁶, personajul de care ne ocupăm, adică diplomatul Vasile N. Krupenski, era fiul lui Nicolae Matveevici Krupenski (*1822 – †1892) și al Nadejdei von Hintz (†1912). (La rândul său, N. M. Krupenski a fost mareșal al nobilimii Basarabiei, între 1866 și 1868, respectiv al Podoliei, între 1879 și 1886, consilier de stat efectiv în 1882 și șambelan în 1885.) V. N. Krupenski i-a avut ca frați pe Anatol (*1850 – †1923), Mihail (*1851 – †1905), Vladimir (*1855 – †1889)⁷, George (*1857 – †1925), Nicolae (* 1853, probabil mort de mic)⁸, Alexandru (*1861 – †1939) și Paul (*1863 – †1946), la care se adaugă și două surori, Anastasia (* 1850, moartă probabil de mică)⁹ și Eugenia (*1860 – †1930). Din această generație, solid ancorată în societatea ultimelor decenii ale imperiului țarist, Anatol a fost ministru plenipotențiar la Oslo, iar apoi ambasador la Roma, Mihail a fost mareșal al nobilimii din Basarabia, în vreme ce Alexandru a fost membru al Dumei de Stat.

Născut la 22 august 1869, Vasile N. Krupenski (fig. 2¹⁰), utilizatorul ex-librisului, a absolvit cu medalie de aur Liceul Imperial „Alexandru” în 1889; intrat imediat în serviciul diplomatic imperial, a avut o carieră de aproape 30 de ani, fiind, pe rând, secretar de ambasadă la Constantinopol (1893-1898), ministru plenipotențiar la Pekin (1898-1901), la Berlin (1901-1906), la Washington (1906-1910), respectiv la Viena (1910-1912), apoi ambasador în Republica Chineză (1912-1916), iar în final, în Japonia (1916-1921). Rămas în acest din urmă post din inerție – în urma Revoluției din octombrie –, a intrat în viața privată, mutându-se întâi în Italia, iar din 1931 în Franța, unde a și murit la 5 aprilie 1945, la Nisa¹¹. Participant involuntar la anumite momente istorice de impact, precum în 1900,

3 G. Bezviconi, *Din alte vremi. Articole*, București, 1940, p. 34.

4 Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821*, vol. I, București: Fundația Regele Carol I, 1940, p. 253-260; idem, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, vol. II, București: Institutul de Istorie Națională din București, 1943, p. 47, 125.

5 Petre Guran, *Familia Krupenski și elita istorică a Basarabiei*, dialog realizat de Svetlana Suveică, în *Mihai Dim. Sturdza la 80 de ani. Omagiu*, editori Mircea Ciubotaru, Lucian-Valeriu Lefter, Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 2014, p. 333-361.

6 Materialul ne-a fost pus la dispoziție de către genealogistul Mihai-Alin Pavel (Berlin), căruia îi mulțumim și pe această cale.

7 Владимир Морозан, *Бессарабия и ее дворянство в XIX – начале XX в.*, том 2, Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2018, с. 217, 220.

8 *Ibidem*, p. 217, 220.

9 *Ibidem*, p. 217.

10 https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/9d/Krupensky_Vasilii_Nikolaevich.jpg (accesat 13.04.2024).

11 Informațiile biografice au fost extrase din genealogia alcătuită de către Mihai Dim. Sturdza, deja amintită, din lucrarea lui Nicolas Ikonnikov, *DdR – La Noblesse de Russie*, deuxième édition, *Éléments pour servir à la*



Fig. 2. Portretul lui Vasile N. Krupenski, autor W. A. Lockenberg (1875-1929), 1916, pânză, ulei (Ermitajul de Stat, Sankt Petersburg).

când se afla în post la Pekin, exact în vremea asedierii misiunilor diplomatice străine de către boxerii răsculați, diplomatul nu a rămas indiferent la problemele culturale, fiind, pare-se, și un bibliofil amator. (Cel puțin, aceasta rezultă din faptul că un ex-libris identic celui prezentat aici a fost atașat ediției din 1533 a lucrării lui Erasmus din Rotterdam, *Liber de sarcienda ecclesiae concordia, deque sedandis opinionum dissidijs*, volum tranzacționat în urmă cu câțiva ani pe piața internațională¹².) Vasile N. Krupenski nu a avut copii.

Asemenea genealogiei familiei, și stema Krupenskieștilor este relativ bine cunoscută. À tout seigneur, tout honneur, să-i dăm cuvântul aceluiași Bezviconi, un bun cunoscător al heraldicii basarabene: „Blazonul lor fiind identic cu blazonul polonez «Roza» sau «Poraj», unii cercetători afirmău că familia Krupenski se trage din Poraj, la 962, ambasadorul Boemiei în Polonia. Nu găsim în genealogia poloneză niciun Krupenski al blazonului «Poraj». P. M. Krupenski relevă faptul că în Boemia, lângă Töplitz, exista castelul Krupke, blazonul săpat în piatră pe ruinele castelului fiind același cu cel al familiei Krupenski¹³. Este vorba de herbul Poraj, unul dintre cele mai cunoscute blazoane nobiliare

reconstitution des registres généalogiques de la Noblesse, d'après les actes et documents disponibles, complétés grâce au concours dévoué des nobles Russes, Tome H. 2, Paris, 1859, p. 477-478 (mulțumim și pe această cale colegului și prietenului dr. Silviu Andrieș-Tabac pentru amabilitatea de a ne fi transmis această lucrare), cu mici precizări din lucrarea recentă a lui Vladimir Morozan (Владимир Морозан, *op. cit.*, p. 222).

¹² Mai multe informații la adresa: <https://www.invaluable.com/auction-lot/liber-de-sarcienda-ecclesiae-concordia-deq-ue-sed-1171-c-a824959a08> (pagină consultată la 23.04.2024).

¹³ Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei...*, vol. I, p. 255.

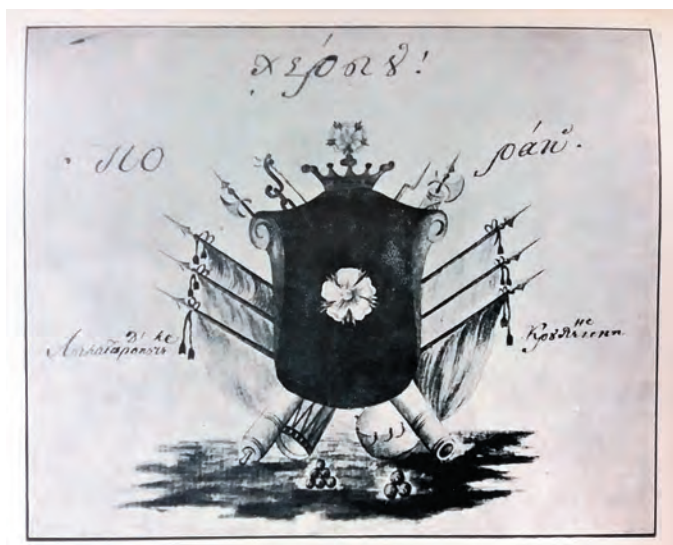


Fig. 3. Stema de secol XIX a familiei Krupenski (după Gheorghe Bezviconi).

poloneze¹⁴, însemn folosit, prin tradiție, de către boierii Krupenschiești¹⁵, deși numele acestora nu figurează în lista propriu-zisă a familiilor herbului¹⁶.

Nu cunoaștem ca familia Krupenski să fi folosit această stemă înaintea veacului al XIX-lea, când a fost realizat un interesant desen cuprinzând și atribuirea „Herbul Poraj” (fig. 3)¹⁷. Fără a nega posibilitatea unei vechimi mai mari a stemei acestei familii, ne facem datoria de a aminti că există și familii boierești care și-au asumat un însemn heraldic polonez, aceasta fără să aibă un asemenea drept (de pildă familia Gane, care a preluat herbul Rawicz)¹⁸. În orice caz, aserțiunea atribuită de Bezviconi lui P. M. Krupenski, referitoare la legătura dintre roza acestei familii și roza de la castelul Krupka din Boemia este mai mult decât discutabilă. Păstrat în stare de ruină, castelul Krupka (ducând cu gândul la numele Krupenski), numit și „Rosenberg” (ducând cu gândul la stema Krupenski), este un edificiu ridicat, probabil, la începutul secolului al XIV-lea, de către regele Venceslau al II-lea, și care și-a schimbat proprietarii de mai multe ori, între stăpânii mai însemnați fiind cei din neamurile Koldicové z Koldic și Šternberk. De nicăieri nu rezultă o legătură clară între acest castel, aflat lângă granița de nord a Republicii Cehe, cu familia moldovenească

14 Jan Nep. Bobrowicz, *Herbarz Polski Kaspra Niesieckiego S.J. Powiększony dodatkami z późniejszych autorów rękopismów, dowodów, urzędowych*, tom VII, W Lipsku: Breitkopf i Haertel, 1841, p. 388-420.

15 [Emanoil Hagi-Mosco], *Steme boierești din România*, București, [1918], [pl. 5, nr. 8]. În același sens și Dan Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 310 și pl. LVI, fig. 6.

16 Gheorghe Bezviconi, *Familia Krupenski în Basarabia*, în „Din trecutul nostru”, anul VII, 1939, octombrie, p. 5.

17 *Ibidem*, planșa între p. 8 și 9.

18 C. Gane: *însemnări genealogice inedite*, editor Ștefan S. Gorovei, în „Prutul. Revistă de Cultură”, Huși, s.n., anul VIII (XVII), 2018, nr. 2 (62), p. 182-183.

Krupenski, iar stema cu roza nu figurează în ampla galerie de detalii arhitecturale a edificiului, la care am avut acces în spațiul virtual¹⁹.

Putem intui că, în încercarea de a aduce, în același timp, o explicație a originii familiei, precum și a stemei acesteia, numitul P. M. Krupenski a avut în vedere, de fapt, stema neamului de Rosenberg/Rožmberk, unul dintre cele mai ilustre nume ale Boemiei secolelor al XIV-lea – al XVII-lea²⁰. Denumită astfel după castelul din Rožmberk nad Vltavou, aflat lângă granița de sud a Cehiei, familia de Rosenberg avea propria ei legendă heraldică, anume că strămoșul neamului, Vítek I de Prčice (†1194), și-ar fi partajat averea celor cinci fii ai săi, această împărțire constând într-un act ceremonial, care a avut loc la castelul Krumlov. Denumit, în tradiția familiei, „Împărțirea Rozelor”, acest act solemn ar fi dus la crearea mai multor steme, fiecare având roza în altă formulă cromatică: ramura de Hradce – roză de aur pe azur; ramura de Landštejna – roză de argint pe roșu; ramura Sezima de Ústí – roză neagră pe aur; ramura de Stráže – roză de azur pe aur; ramura de Crumlova / Závěš de Falkenštejna – roză verde pe argint. Dintre toate, cea mai cunoscută rămâne roza roșie pe argint a neamului de Rosenberg²¹.

Încheind această paranteză cu parfum medieval și revenind la ex-librisul de care ne ocupăm, menționăm faptul că lucrarea poartă semnătura „P. M. Krupenski”. Este vorba, mai mult ca sigur, despre diplomatul Pavel Mihailovici Krupenski (*1889 – †1957), nepot de frate al lui V. N. Krupenski. Autor al arborelui genealogic al familiei²², P. M. Krupenski este cel care a invocat legătura cu castelul Krupka din Boemia. Presupunem și că stilul renescentist al compoziției era menit să întărească credința acestui cercetător al familiei în originea central-europeană a Krupenskieștilor.

„Dosarul heraldic” al familiei Krupenski nu se limitează la însemnele amintite mai sus. De la membrii acestui neam având o puternică conștiință genealogică și dispunând de resursele necesare au rămas destule reprezentări ale stemei cu roza de argint în câmp roșu: pe sigiliul lui Ianache Krupenski²³, pe casa lui Dimitrie Krupenski din Chișinău²⁴, pe cavoul Catargi-Krupenski de la Cimitirul Central din Chișinău²⁵ ș.a. Neputând lipsi

19 Mai multe informații la adresa: <https://www.hrad.cz/hrad-krupka-rosenberg/galerico/2039> (pagină consultată la 23.04.2024).

20 Milan Mysliveček, *Velký erbovník. Encyklopedie rodů a erbů v zemích Koruny české*, svazek 2, s.l.: Nakladatelství Fraus, 2006, p. 165-166.

21 Idem, *Erbovník aneb kniha o znacích i osudech rodů žijících v Čechách a na Moravě podle starých pramenů a dávných ne vždy věrných svědectví*, s.l.: Nakladatelství Horizont, 2006, p. 115-117, respectiv [armorial], p. 1-64, *passim*.

22 Vera Serjant, *Mărturii despre familiile de nobili de elită din Basarabia: Cantacuzin și Krupenski în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei*, în „Tyragetia”, s.n., vol. XI [XXVI], nr. 2, 2017, p. 329-330.

23 Muzeul Național de Istorie a României, III/7, Pv 58.

24 G. Bezviconi, *Profiluri de ieri și de azi. Articole*, s.l.: Editura Librăriei Universitare „I. Cărbăș”, 1943, p. 79.

25 Silviu Andrieș-Tabac, *Contribuții la cunoașterea stemelor rusești ale unor familii nobile românești: Abaza, Barozzi, Cantacuzino, Catargi, Codreanu, Cristi*, în „Heraldica Moldaviae”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 110 și fig. 18 (mulțumim și pe această cale colegului și prietenului dr. Silviu Andrieș-Tabac pentru amabilitatea de a ne fi comunicat mai multe informații referitoare la heraldica acestei familii).



Fig. 4. Stema lui Vasile N. Krupenski, pictată pe o placă expusă la castelul regal Frederiksborg, Danemarca (fotografie de Drăgan-George Basarabă).

din armorialul boieresc al lui Emanoil Hagi-Mosco²⁶, această stemă se va regăsi chiar mai departe de granițele bătrânei Moldove. După cum am arătat cu o altă ocazie, „Vasilij Nikolaiewitch Kroupensky”, ambasador al Imperiului Rus la Tokio, a fost decorat cu Ordinul Dannebrog în data de 23 octombrie 1916²⁷, transmițând cancelariei Ordinului Regale daneze, potrivit uzanțelor, însemnul său personal²⁸. Reprodusă în armorialul acestui înalt ordin cavaleresc, stema cu roza Krupenskieștilor a fost pictată și pe o placă amplasată în castelul regal Frederiksborg din Hillerød, Danemarca (fig. 4)²⁹.

Ex-librisul lui Vasile N. Krupenski constituie o completare grăitoare a acestei serii heraldice. *Beneficiarul compoziției* rămâne cunoscut îndeosebi prin activitatea sa diplomatică în serviciul Imperiului Rus, desfășurată în mod evident în afara hotarelor Basarabiei; în schimb, este remarcabil faptul că *autorul compoziției*, identificat în persoana lui Pavel M. Krupenski, care, de asemenea, și-a început activitatea în cancelaria Ministerului Afacerilor Interne al Rusiei³⁰, a fost un membru al elitei de sânge și intelectuale dintre Prut și Nistru.

²⁶ [Emanoil Hagi-Mosco], *Steme boierești din România*, [București], 1918, [pl. 6].

²⁷ *Dannebrogordenens Våbenbog*, vol. VIII, 1909-1926, p. 158.

²⁸ Tudor-Radu Tiron, *File de istorie diplomatică. Blazoane românești în cărțile heraldice ale ordinelor regale daneze (secolele al XIX-lea și al XX-lea)*, în „Acta Terrae Fogarasiensis”, VII, 2018, p. 208 și fig. 19.

²⁹ Fotografie comunicată de către cercetătorul timișorean Drăgan-George Basarabă, căruia îi mulțumim și pe această cale.

³⁰ Владимир Морозан, *op. cit.*, p. 226.

Pe această cale, ex-librisul prezentat aici se plasează în cronologia altor realizări grafice similare – mărturii ale istoriei culturale locale. Amintim în acest context că, în vreme ce istoria ex-librisului basarabean de după 1812 este atestată prin ștampilele unor biblioteci, precum cele ale lui Alexandru Sturdza (*1791 – †1854) ori Alexandru Cotruță (*1828 – †1910)³¹, a fost nevoie de personalitatea unui Paul Gore (*1875 – †1927)³² pentru ca arta ex-librisului să se impună cu adevărat în rândul iubitorilor cărții. Astfel, putem presupune că alcătuirea ex-librisului lui Vasile N. Krupenski a avut loc și ca urmare a exemplului oferit, în epocă, de întinsa serie de etichete și stampile armoriolate, care au particularizat biblioteca acestui desăvârșit heraldist.

Ne-am referit, în cele de mai sus, la *familia*, la *stema* și la *ex-librisul* diplomatului Vasile N. Krupenski, un aristocrat iubitor de carte. Făcând legătura între toate cele trei direcții de cercetare, ex-librisul pe care l-am prezentat demonstrează cât de bogat în informații poate fi un obiect, aparent lipsit de importanță.

Ex-librisul heraldic al diplomatului Vasile N. Krupenski

Rezumat

Destul de rar abordată în literatura de specialitate de limbă română, problematica ex-librisului heraldic aduce informații interesante referitoare la istoria marilor familii autohtone, precum și la felul în care acestea se raportau la factorul cultural.

Având la bază stema istorică a boierilor Krupenskiești, ex-librisul prezentat a fost conceput pentru un personaj interesant al elitei Imperiului Rus de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea: diplomatul Vasile Nicolaevici Krupenski (1869-1945).

Parcurgând principalele informații referitoare la familia și personalitatea utilizatorului acestui ex-libris, studiul de față analizează acest obiect atât sub aspect heraldic, cât și artistic.

Cuvinte-cheie: ex-libris, heraldică, Vasile N. Krupenski, Pavel M. Krupenski, herbul polonez Poraj, Basarabia.

Heraldic bookplate of the diplomat Vasile N. Krupenski

Abstract

Rarely addressed in the Romanian language literature, the issue of the heraldic ex-libris brings valuable information on the history of the great indigenous families, as well as on the way they related to the cultural dimension.

Based on the historical coat of arms of the Krupenskys, the ex-libris presented was designed for an interesting figure of the Russian Empire elite of the late 19th - early 20th century: the diplomat Vasile N. Krupenski (1869-1945).

31 Maria Danilov, *Carte, cenzură și biblioteci în Basarabia. Inventarierea surselor (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)*, Chișinău, 2016, (Colecția „Biblioteca Meșterul Manole”), p. 9, 23, 148.

32 Despre Paul Gore și arta ex-librisului a se vedea mai multe la Vasile Malanețchi, *Cărțile cu Ex-libris-ul lui Paul Gore*, în „*Dacia Literară*”, anul XIV (s.n.), nr. 49 (2/2003), p. 58; Maria Danilov, *op. cit.*, p. 155-171, *passim*.

Covering the main information on the family and personality of the owner of this bookplate, the present study analyses this object from both a heraldic and artistic point of view.

Keywords: ex-libris, heraldry, Vasile N. Krupenski, Pavel M. Krupenski, polish herb Poraj, Bessarabia.

13.05.2024

Tudor-Radu Tiron – jurist, heraldist, doctor în istorie; consilier superior la Cancelaria Ordinilor, Administrația Prezidențială a României, Palatul Cotroceni, Bulevardul Geniului, nr. 1-3, sector 6, București, RO-060116, România; membru și secretar principal al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, <https://orcid.org/0000-0002-4523-9213>, e-mail: trtiron@gmail.com

Un proiect necunoscut de emblemă a Bucureștiului¹

Tudor-Radu TIRON

In urmă cu doi ani, susțineam în cadrul celui de-al XV-lea Simpozion de Heraldică (Chișinău, 27 aprilie 2021) comunicarea *Din nou despre stemele județelor și municipiilor României socialiste*². Între altele, am amintit câteva situații în care autoritățile au dorit asumarea unei identități simbolice de nivel local, aceasta înainte de emiterea *Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, nr. 503/1970*³ – act care a stabilit premisele noii heraldici administrativ-teritoriale. Este vorba de cazuri disparate, care, oricum, „gravitează” în jurul momentului 1970: scutul tradițional al județului Argeș, asumat ca însemn al Uzinei de Automobile Pitești⁴, „efigia municipiului” Iași, respectiv stema adoptată de către Consiliul Popular al Municipiului București⁵ – iată unicele jaloane de până acum ale începuturilor armorialului administrativ-teritorial socialist.

Hazardul a dorit ca, abia după momentul publicării textului din 2021, să apară și un însemn care, dacă ar fi fost cunoscut, ar fi deschis fără tăgadă cronologia problemei. Făcând parte dintr-o colecție privată din București, compoziția redă o emblemă pictată manual în culori de apă pe o foaie de dimensiuni medii. Având forma unui ovoid orientat în sus, compoziția este mărginită astfel: în jumătatea superioară, de o bordură galbenă, cu margini maronii, încărcată de inscripția „CAPITALA REPUBLICII – POPULARE ROMÎNE”, în litere capitale negre; în jumătatea inferioară, de două mănunchiuri de spice de grâu, galbene și cu legături maronii, despărțite de o stea cu cinci raze, roșie, așezată în extremitatea inferioară, mănunchiuri unite printr-o panglică orizontală roșie, încărcată cu inscripția „BUCUREȘTI”, în litere capitale albe; în câmpul compoziției, în câmp *bleu-ciel*, un soare galben (cu razele atingând limitele câmpului), peste care se suprapune o lizieră de copaci verzi (ridicându-se din panglica orizontală), în spatele căreia se află mai multe clădiri industriale din cărămidă roșie (cu hale de diferite forme și coșuri fumegânde), iar în spatele acestora din urmă mai multe blocuri de locuit, zugrăvite în alb (având înălțimi și forme diferite), precum și o schelă de pe care se ridică drapelul de stat al R.P.R. (fluturând spre stânga și separând în două textul inscripției marginale) (fig. 1).

1 Comunicare la *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 27 aprilie 2023. Autorul se folosește de acest prilej pentru a aduce mulțumirile sale domnilor Alexandru Daneș (Brașov), Mădălin Ghigeanu (București), Jovan Jonovski (Skopje), Daniel Obreja (București) și Szekeres Attila István (Sfântu Gheorghe), pentru sprijinul acordat în vederea aducerii la bun sfârșit a demersului de față.

2 Tudor-Radu Tiron, *Din nou despre stemele județelor și municipiilor României socialiste*, în „*Heraldica Moldaviae*”, IV, 1921, Chișinău, 2022, p. 183-236.

3 *Ibidem*, p. 183-184 și anexa nr. 1.

4 *Ibidem*, p. 199.

5 *Ibidem*, p. 185-186 și fig. 1 și 2.



Fig. 1. Proiectul emblemei orașului București (colecție particulară, București).

Precizăm, înaintea oricărei analize, că nu avem nicio informație expresă referitoare la autorul, datarea ori scopul acestei compoziții. În privința autorului, este vădit că lucrarea a fost realizată de o persoană cu certe abilități artistice, ba am putea spune: cu o bună înțelegere a specificului emblematicii din spațiul socialist.

Invocarea denumirii oficiale a statului – „Republica Populară Română” – arată reperele cronologice generale în care a fost lucrată această compoziție. Folosirea literei „î” restrânge ceva mai mult intervalul la care trebuie să ne raportăm, *terminus a quo* fiind anul 1954 (de la care cuvinte precum „România” și „român” au fost scrise cu „î”)⁶, iar *terminus ad quem* fiind momentul schimbării denumirii oficiale a statului în Republica Socialistă România, în 1965⁷.

Mai mult decât atât, având în vedere caracterul cu totul inedit al inițiativei (care precedă cu un număr semnificativ de ani momentul oficial al instituirii heraldicii administrativ-teritoriale), credem că putem lega acest proiect de un moment important în istoria capitalei țării: aniversarea a 500-a de la cea dintâi atestare⁸. Astfel, cunoaștem că anul 1959

6 Ca efect al intrării în vigoare a *Hotărârii Consiliului de Miniștri al RPR nr. 3135 din 16 septembrie 1953 pentru aprobarea noilor norme ortografice*, care a eliminat din limba scrisă litera „â”, indiferent de cuvântul în care apărea – v. Valerica Draica, Dumitru Draica, *60 de ani de la ultima reformă ortografică în limba română (1953-2013)*, în „*Limba Română. Revistă de știință și cultură*”, Chișinău, anul XXIII, 2013, nr. 1-4 (211-214), ianuarie-aprilie, p. 139.

7 Ca efect al intrării în vigoare a *Constituției Republicii Socialiste România din 21 august 1965*, în „*Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*”, 1965, nr. 1, 21 august, p. 1-10. Totuși, decizia Academiei Republicii Populare Române asupra scrierii formelor derivate din „român” cu „â” a fost luată încă din 1964 – v. Sorin Paliga, *Câteva considerații asupra folosirii literelor â și î*, în *Anca Irina Ionescu: Omagiu la 70 de primăveri*, volum îngrijit de Octavia Nedelcu, București: Editura Lider Internațional, 2016, p. 408.

8 Prima atestare a Bucureștiului a avut loc în actul din 20 septembrie 1459 (6968), de la Vlad Țepeș – v. *Documenta Romaniae Historica*, B. Țara Românească, vol. I (1247-1500), volum întocmit de P. P. Panaitescu și Damaschin Mioc, p. 203-204.

a fost marcat, în mod cu totul deosebit, prin manifestări cu o largă participare populară, emisiuni filatelice, un film documentar⁹, o expoziție cu darurile oferite orașului¹⁰ etc. O sesiune „jubiliară” a Sfatului Popular al Bucureștiului a avut loc chiar sub cupola Ateneului Român, capitala primind vizita unor înalți oficiali străini¹¹, la evenimente participând și zariști străini, din Uniunea Sovietică și până în Brazilia¹². Acesta este momentul pentru care trebuie să fi fost avută în vedere emblema de față, lucrarea rămânând în stadiul de proiect și nefiind atestată în surse oficiale. (O fotografie luată la solemnitatea de la Ateneu îl arată pe Dumitru Diaconescu, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al orașului București, vorbind de la un pupitru decorat cu însemnul de stat, în vreme ce aranjamentul cel mare al scenei redă o compoziție de circumstanță¹³.)

Expoziția darurilor oferite capitalei României trebuie să fi jucat un anumit rol în inițiativa stabilirii unui însemn propriu. Dorind a evidenția – potrivit retoricii de atunci – „mesajele de prietenie și pace trimise de capitalele diferitelor țări”, expoziția cuprindea inevitabil obiecte cu caracter heraldic: „un vas și o farfurie din porțelan de Saxa, pe care este pictată artistic străvechea primărie și stema orașului Berlin, (...) o statueta din bronz reprezentând o sirenă (emblema Varșoviei), iar din capitala țării celor 1000 de lacuri, Helsinki, o frumoasă cupă de argint având gravată stema orașului și o plachetă de bronz marcând împlinirea – în 1950 – a 400 de ani de la întemeierea capitalei Finlandei”¹⁴. Aici se adaugă și obiecte despre care putem doar presupune că aveau însemnele heraldice ale autorităților străine în cauză, precum copia cheii orașului Washington ori darurile din partea Pragăi ori a Vienei¹⁵. Este de presupus că, puse în fața unor uzanțe protocolare în care heraldica municipală își avea rostul ei, autoritățile bucureștene ale momentului trebuie să se fi gândit, prin similitudine, la problema unei identități vizuale a capitalei României. Cu toate acestea, reamintim, în context, una dintre observațiile pe care le-am formulat în pri-

9 „Informația Bucureștiului”, anul VII, 1959, nr. 1886, 1 septembrie, p. 1; nr. 1887, 2 septembrie, p. 1; nr. 1888, 3 septembrie, p. 1 etc.

10 „Informația Bucureștiului”, anul VII, 1959, nr. 1909, 26 septembrie, p. 1.

11 A. I. Davidov, președintele Comitetului executiv al Sovietului orașenesc Kiev și V. F. Promislov, prim vicepreședinte al Comitetului executiv al Sovietului orașenesc Moscova (URSS); David B. Karrick, comisar al districtului Columbia (SUA); general Abdul Majid Hassam, primarul orașului Bagdad (Irak); Boianici Vladan, vicepreședinte al Comitetului Popular al orașului Belgrad (RPF Iugoslavia); Veres Iosef, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al orașului Budapesta (RP Ungară); Waldemar Schmidt, primar general adjunct al Marelui Berlin (RD Germană); dr. Trin Dui Hung, președintele Comitetului executiv al Sfatului Popular al orașului Hanoi (RD Vietnam); Aho Lauri Emil, primarul orașului Helsinki (Finlanda); Fen Tzi-Pim, vicepreședinte al Comitetului Popular al orașului Pekin (RP Chineză); Karel Jiracek, membru în Prezidiul Comitetului executiv al Sfatului Popular al orașului Praga (Republica Cehoslovacă); Dimitar Popov, președintele Consiliului Popular al orașului Sofia (RP Bulgaria); Aronsson Swedolt Albert, președintele Colegiului municipal al orașului Stockholm (Suedia); Sanjiin Bata, președintele Comitetului executiv al orașului Ulan Bator (RP Mongolă); Wirtort Aleksander, membru în Prezidiul Sfatului Popular al orașului Varșovia (RP Polonă); Franz Ionas, primarul orașului Viena (Austria). Mai multe aici: „Informația Bucureștiului”, anul VII, 1959, nr. 1904, 21 septembrie, p. 2-3.

12 *Ibidem*, p. 1.

13 *Ibidem*.

14 Deschiderea expoziției „Daruri oferite Bucureștiului”, în „România Liberă”, anul 17, 1959, nr. 4652, 27 septembrie, p. 1.

15 „Informația Bucureștiului”, 1959, anul 7, nr. 1909, 26 septembrie, p. 1.

vința instituirii armorialului administrativ-teritorial, la începutul anilor '70: *emiterea unui act prin care li se recunoștea comunităților locale dreptul de a avea o identitate simbolică constituia o vădită manifestare de dezgheț ideologic*¹⁶. Probabil, în România de la sfârșitul deceniului al șaselea al secolului trecut, era încă prea devreme pentru ca puterea de stat să admită, fie și pentru capitala țării, dreptul de a asuma un însemn propriu.

Sursa de inspirație a emblemei de care ne ocupăm este evidentă. Descrisă în art. 102 al *Constituției* din 1952 (fig. 2), „Stema Republicii Populare Române reprezintă munți împăduriți, deasupra cărora se ridică soarele. În partea stângă a stemei se află o sondă. Stema este încadrată de o cunună de spice de grâu. În partea de sus a stemei se află o stea în cinci colțuri. În partea de jos a stemei, spicele sunt înfășurate într-o panglică tricoloră pe care sunt scrise literele RPR”¹⁷.



Fig. 2. Emblema Republicii Socialiste România, model 1952.

Regăsim, și în privința proiectului de emblema a Bucureștiului, aceeași formă de ovoid orientat în sus, aceeași cunună de spice de grâu, aceeași panglică amplasată în partea inferioară și aceeași stea roșie – elemente, de altfel, comune nu numai tuturor însemnelor republicilor componente ale Uniunii Sovietice¹⁸, ci și statelor din blocul socialist în sens larg. În privința stelei roșii, cazul românesc a fost unul aparte: absența ei din versiunile inițiale ale însemnului RPR a fost interpretată ca o sancțiune pentru preținsele „delicte din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat” ale țării noastre față de puterea sovietică.

¹⁶ Tudor-Radu Tiron, *op. cit.*, p. 186.

¹⁷ *Constituția Republicii Populare Române din 24 septembrie 1952*, în „*Buletinul Oficial al Republicii Populare Române*”, 1952, nr. 1, 27 septembrie, p. 1-8.

¹⁸ Dan Cernovodeanu, *Evoluția armelor Țărilor Române de la apariția lor și până în zilele noastre (sec. XIII-XX)*, Brăila: Editura Istros, 2005, p. 430. V. și Владимир Поцелуев, *Гербы Союза СССР. Из истории разработки*, Москва: Издательство политической литературы, 1987, p. 70-73.

Astfel, introducerea stelei roșii în emblema de stat a RPR a avut semnificația unui act de mare bunăvoință a puterii staliniste¹⁹. Or, în privința proiectului analizat nu putem să nu remarcăm „rocada” efectuată între steaua roșie – însemn internațional asociat ideologiei comuniste – și Tricolorul românesc, cel din urmă fiind amplasat acum într-o poziție mai vizibilă, mai onorabilă. Necunoscând datarea exactă a proiectului de față, nu putem decât să presupunem că intervalul dintre alcătuirea sa și cea a desenului-model (adică însemnul RPR) a coincis cu perioada de „destalinizare” și „derusificare” a țării noastre. Fără a relua lucruri pe care le-am expus în amănunt într-un alt studiu publicat tot în revista „Heraldica Moldaviae”²⁰, amintim doar că anii care au urmat morții lui Stalin au echivalat – între altele – cu reorientarea politicii externe a României, cu eliminarea de la putere a „deviaționiștilor de stânga”, cu închiderea unor instituții direct implicate în politica de aservire față de Moscova, punctul culminant fiind retragerea întregului efectiv al armatei sovietice de pe teritoriul României, înfăptuită la mijlocul anului 1958 – un excelent succes de imagine pentru conducerea de la acea vreme a RPR²¹! Acestea erau premisele existente în momentul serbării semi-mileniului capitalei României, proiectul de care ne ocupăm neputând să nu reflecte, în felul lui, noua stare a lucrurilor.

Această nouă stare a lucrurilor este indicată, de altfel, de simbolurile din partea centrală a însemnului Bucureștiului. Reamintim faptul că, la vremea alcătuirii emblemei RPR, aceasta oglindea, mai degrabă, interesele vecinului de la răsărit, după cum bine remarcă heraldistul Jean Nicolas Mănescu: „Bucureștiul propune iar Moscova dispune, iar la Moscova lucrurile se vedeau altfel. *Ce era oare România altceva decât o mare sursă de materii prime și îndeosebi de petrol și lemn pentru construcții?* (s.n.) Așadar, nici tractor, nici coșuri de uzine (se făcea aluzie la efemera emblemă valabilă între 8 ianuarie și 28 martie 1848, n.n.), ci sondă de petrol și brazi”²². În mod indiscutabil, păstrând toate aparențele emblematicii socialiste, s-a produs o schimbare de conținut: „materia primă” a făcut loc realizărilor efective – mândrie a unui oraș aflat în plin proces de înnoire, în care oțelul și cimentul se impuseseră ca simboluri ale timpurilor noi²³. Amintim, în acest sens, cuvintele lui Iosif Alexandru, arhitectul-șef adjunct al capitalei anului 1959: „Veșnic tânără, Capitala Republicii Populare Române își croiește astăzi o haină nouă, haina epocii noastre socialiste care să lichideze contrastele și contradicțiile Bucureștiului lăsate de burghezie. (...) În regimul democrat-popular s-a pus capăt pentru totdeauna dezvoltării anarhice a orașului. Gospodarii Bucureștiului, ajutați de partid și guvern, au acordat o

19 J. N. Mănescu, *L'héraldique d'État de la Roumanie contemporaine de 1918 à nos jours*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XXXII, 1993, nr. 1-2, p. 137-139.

20 Tudor-Radu Tiron, *O distincție românească efemeră: Medalia „Pentru Vitejie” (1953-1958)*, în „Heraldica Moldaviae”, I, 2018, Chișinău, 2019, p. 107-108.

21 Mai multe asupra acelei perioade la Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București: Univers Enciclopedic, 1997, p. 490-493.

22 J. N. Mănescu, *op. cit.*, p. 137.

23 Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, București: Editura Humanitas, 2011, p. 127.

deosebită atenție capitalei țării. Dirijând către aceasta importante investiții și depunând un efort organizatoric și constructiv considerabil, ei au trecut cu hotărâre la remedierea situației lăsate moștenire de burghezie²⁴. O vinietă ilustrează această expunere, desenul alăturând bisericuța zisă a lui „Bucur Ciobanul” – amintindu-l pe întemeietorul legendar al urbei – masivei fațade a „Casei Scânteii”, cu redarea numelui orașului și a aniversării momentului (fig. 3). Ideea de înnoire, element de bază al imaginarului acelei perioade²⁵, apare și în alte surse cu caracter alegoric datând din aceeași perioadă, compoziții axate pe avântul edilitar: un desen de I. Molnar pornește de la inevitabila siluetă a „Casei Scânteii”, pe al cărei fundal se profilează un perete în construcție (cu bare de „fier beton” îndoite, sugerând adăugarea unor niveluri superioare), în vreme ce trei macarale înconjură de lauri ridică cifrele aniversării bucureștene „500”. Marginal, distingem fațade de fabrici cu coșuri fumegânde (fig. 4)²⁶. Nu pot fi trecute cu vederea nici vinietele cu caracter aniversar reproduse în periodice cu acoperire națională, precum „Scînteia” și „Romînia Liberă”, viniete care redau imaginea Ateneului (fig. 5)²⁷, respectiv a unor imobile recente, accentul fiind pus pe siluetele de blocuri (fig. 6, 7)²⁸. Ne aflăm, fără doar și poate, în fața unor elemente în felul celor care vor servi, un deceniu mai târziu, la alcătuirea armorialului administrativ-teritorial statuat prin *Decretele nr. 503/1970* și *302/1972*. (Spre deosebire de ilustrația de presă, aparent mai ancorată în contextul locativ bucureștean, insignele și medaliile perioadei se prevaluează de reperul vizual al „Casei Scânteii”, pus în evidență cu ajutorul aceluiași element vizual solar – fig. 8, 9).

Proiectul de stemă a Bucureștiului vădește o concepție surprinzător de interesantă, cu planuri apropiate și îndepărtate, exact ca în însemnul de stat al perioadei.

Mai întâi, avem un plan înverzit: cel *al naturii*. Aceasta nu ne miră, capitala anilor '50 – '60 fiind, spre deosebire de orașul zilelor noastre!, un areal cu multe spații verzi, cu parcuri frumoase, dar și un București cu caracter rural (prin numărul însemnat de locuințe având curțile valorificate sub formă de grădină pentru producția proprie)²⁹. Asupra absenței oricărei clădiri evocând trecutul istoric al orașului nu putem veni decât cu presupuneri: a include deja amintita bisericuța a lui Bucur ar fi fost nepotrivit din perspectiva statului laic care era România de atunci; a include Ateneul Român (așa cum s-a încercat în 1970)³⁰ ar fi fost, în mod egal, nepotrivit, din perspectiva unei percepții publice care se delimita net – după cum am văzut mai sus – de moștenirea edilitară a epocii „burgheze”.

²⁴ Iosif Alexandru, *Capitala noastră în plină întinerire*, în „*Steagul Roșu*”, anul 11, 1959, nr. 3179, 3 septembrie, p. 1.

²⁵ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 43-44 (mitul progresului, al transformării lumii, al lumii noi, al omului nou etc.).

²⁶ „*Informația Bucureștiului*”, anul 7, 1959, nr. 1903, 19 septembrie, p. 1.

²⁷ „*Romînia Liberă*”, anul 17, 1959, nr. 4646, 20 septembrie, p. 3.

²⁸ „*Romînia Liberă*”, anul 17, 1959, nr. 4638, 11 septembrie, p. 1, respectiv „*Scînteia*”, anul 28, 1959, nr. 4629, 16 septembrie, p. 1.

²⁹ Dragoș Mihai Dordea, *București, capitală (agri)culturală europeană*, în „*Argument*”, Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București, 2018, nr. 10, p. 18.

³⁰ Tudor-Radu Tiron, *Din nou despre stemele...*, p. 186 și fig. 2.



Fig. 3-9. Viniete alegorice din presa centrală și pe alte efecte comemorative, marcând aniversarea a 500-a de la prima atestare a Bucureștiului în 1459: 3. Biserica lui Bucur Ciobanul și „Casa Scânteii” („*Steagul Roșu*”, anul 11, 1959, nr. 3179, 3 septembrie, p. 1); 4. „Casa Scânteii” și construcții socialiste („*Informația Bucureștiului*”, anul 7, 1959, nr. 1903, 19 septembrie, p. 1); 5. Ateneul Român („*România Liberă*”, 1959, anul 17, nr. 4646, 20 septembrie, p. 3); 6. Bloc de locuințe („*România Liberă*”, anul 17, 1959, nr. 4638, 11 septembrie, p. 1); 7. Pseudoscut heraldic și blocuri de locuințe („*Scinteia*”, 1959, nr. 4629, 16 septembrie, p. 1); 8. „Casa Scânteii” pe o insignă (desenul autorului); 9. „Casa Scânteii” pe o medalie (desenul autorului).

Urmează un al doilea plan, cel *al industriei*. Nu am izbutit să aflăm dacă edificiul redat corespunde uneia dintre fabricile mai importante ale capitalei; totuși, aspectul clădirii principale pare a sugera o construcție interbelică, în maniera operei unui Horia Creangă, a unui Horia Teodoru ori a unui Duiliu Marcu³¹, în vreme ce coșurile fumegânde aduc un plus de dinamism compoziției, sugerând o susținută activitate de producție.

Cel de-al treilea plan este cel *al locuinței*, compoziția redând un șir de blocuri frumos elansate, dintre care iese în evidență un bloc turn. În anii '50 – '60 ai secolului trecut, s-a pus un accent cu totul deosebit pe ridicarea de ansambluri rezidențiale în București și alte mari centre urbane – Iași, Ploiești, Constanța etc., fiind vorba nu numai de eforturi de reconstrucție postbelică, ci și de nevoia imperioasă de asigurare cu locuințe pe fondul masivei creșteri demografice din mediul urban³². Așadar, nu trebuie să ne surprindă redarea unor blocuri, simbol de necontestat al înnoirii capitalei. Dar adevăratul element de impact era blocul turn. În momentul aniversării din 1959, în capitală erau în plan două blocuri turn, anume așa-numitul imobil „Gioconda” (cu 18 etaje), în Piața Splaiului, zisă și „a Senatului”, respectiv cel din Piața Palatului (cu 17 etaje)³³. Ele vor rămâne, o vreme, cele mai înalte clădiri bucureștene, anii '60 cunoscând însă o emulație în direcția dezvoltării pe verticală a noilor construcții³⁴. În orice caz, a reda în emblema capitalei un bloc de locuințe, iar nu foarte vizibila „Casă a Scânteii”³⁵, poate fi socotită tot ca o consecință a distanțării țării noastre de Moscova!

Cel de-al patrulea plan cuprinde o schelă, care, după cum am văzut deja, servea drept suport al drapelului de stat: cu alte cuvinte, *planul național*. (Aspectul acestuia din urmă pare a indica faptul că vântul care îi determina orientarea venea dinspre răsărit, cu alte cuvinte din Uniunea Sovietică. Era, poate, o modalitate de salvare a aparențelor asupra relației cu Moscova, cu atât mai mult cu cât atitudinea conducerii sovietice față de România nu era dintre cele mai favorabile, dimpotrivă³⁶!)

31 Horia Dinulescu, *Arhitectura interbelică. De la tradiție la avangardă*, în „Argument”, 2011, nr. 3, *passim*.

32 M. Locar, T. Evolceanu, *Reconstrucția socialistă a orașelor din Republica Populară Română*, în „Arhitectura RPR – Organ al Uniunii Arhitecților din RPR”, București, anul VII, nr. 2 (57), 1959, p. 5.

33 Numărul omagial al „României Libere” din 20 septembrie 1959 reproducea macheta ansamblului „ce se va construi” în Piața Splaiului („România Liberă”, anul 17, 1959, nr. 4646, 20 septembrie, p. 3).

34 Ignace Serban, *Considerațiuni asupra concursului pentru clădiri de locuit*, în „Arhitectura RPR...”, anul XIII, 1965, nr. 2 (93), p. 40-41.

35 Este interesant de observat că discursul oficial al perioadei dorea să arate, de ochii lumii, că sursele de inspirație ale vastului edificiu trebuie căutate nu numai în clădirea Universității Lomonosov ori a Hotelului Leningradskaja, ambele în Moscova, ci și în vechea arhitectură românească, la monumente precum Palatul de la Mogoșoaia, Mănăstirile Cozia și Văcărești etc. (v. Horia Maicu, *Despre folosirea moștenirii trecutului în arhitectura „Casei Scânteii”*, în „Arhitectură și Urbanism – Organ al Asociației Științifice a Inginerilor și Tehnicienilor din RPR și al Ministerului Construcțiilor și al Industriei Materialelor de Construcții”, anul III, 1952, nr. 4-5, aprilie-mai, p. 11, 13).

36 Este relevantă exprimarea pe care Hrușciov o avusese, în 1960, în anturajul său, la adresa lui Gheorghiu-Dej. Potrivit liderului de la Kremlin, conducătorul român „nu era, în general, un comunist rău, dar în calitate de conducător nu avea forță, era prea pasiv”; în paralel, starea lucrurilor din România stârnea iritare: „în România și chiar în rândurile partidului comunist se dezvoltaseră atitudini periculoase naționaliste și antisovietice care trebuiau retezate de la rădăcină” (s.n.) (Florin Constantiniu, *op. cit.*, p. 498).

Ultimul plan – *fundalul compoziției* – redă un soare aflat la răsărit, simbol de asemenea preluat din însemnul de stat. În același timp, prezența astrului zilei trimite cu gândul la vechiul motto ce rămăsese în conștiința publică dinainte de 1918, de pe când scriitorul și ziaristul Ioan Slavici scotea „Tribuna” sibiană: „Soarele pentru toți românii la București răsare” – așadar, o aluzie clară la rolul unic jucat de capitală. În același timp, este indubitabil că soarele – alături de steaua roșie, de cununa de spice ori de panglica având aceeași culoare – constituia un element definitoriu al limbajului simbolic specific lagărului socialist, ilustrând ceea ce în literatura de specialitate a fost numită o formă de religie civică³⁷.

Între alte direcții de cercetare, regretatul heraldist Dan Cernovodeanu a scris câte ceva și despre heraldica administrativ-teritorială a statelor aflate dincoace de „Cortina de Fier”³⁸. Axându-se pe evoluția acestei categorii după momentul 1972, când România a creat precedentul instituirii de steme pentru toate județele și municipiile, Dan Cernovodeanu nu aduce exemple concrete de însemne anterior instituite în țările blocului socialist (însemnele reproduse neavând data stabilirii lor), mulțumindu-se să amintească că intrarea estului Europei sub dominația sovietică a echivalat cu interzicerea preocupărilor de heraldică – interdicție ridicată, în cele din urmă, tot de la Moscova, odată cu apariția tratatului din 1963 al autorilor Elena Ivanovna Kamențeva și Nicolai Vasilievici Ustiugov³⁹!

Cu toate acestea, credem că problema sus-amintitei interdicții trebuie privită nuanțat. Fără îndoială că, în anii '50 – '60 ai veacului trecut, cercetarea științelor auxiliare ale istoriei – îndeosebi a heraldicii și genealogiei – a cunoscut un regres. Aceasta s-a datorat nu atât obiectului propriu-zis al acestor studii, cât „originii sociale nesănătoase” pe care o aveau mai toți cei care împărtășeau asemenea preocupări⁴⁰. În ansamblu însă, realizări în direcția emblematicii administrativ-teritoriale nu au lipsit spațiului socialist, de pildă în țările învecinate României: în Bulgaria (Dimitrovgrad – 1949, Lovech – 1959, Pernik –

37 Mai multe pe această temă la Ан М. Платоф/ Anne M. Platoff, *Пораките на цивилната религија во државниот амблем и знаме на Советскиот Сојуз/ Civil religious messages encoded in the state emblem and flag of the Soviet Union*, în „Македонски Хералд/ Macedonian Herald”, број/ issue 20, 2023, јуни/ june, p. 3-25.

38 Dan Cernovodeanu, *Éléments héraldiques communs dans l'armorial municipal et de district des pays de l'est Européen (XXe siècle)*, în vol. *Genealogica & Heraldica. Report of the 16th International congress of genealogical and heraldic sciences in Helsinki, 16-21 August 1984*, the Finnish national committee for genealogy and heraldry, Helsinki, 1984, p. 282-300.

39 Е. И. Каменцева, Н. В. Устюгов, *Русская сфрагистика и геральдика*, Москва: Государственное издательство «Высшая школа», 1963, 224 p.

40 În această privință, exemplul României este sugestiv: mai toți heraldiștii și genealogiștii activi la începutul celei de-a doua jumătăți al secolului al XX-lea aveau origini nobile, mulți dintre ei fiind persecutați de puterea politică instaurată la 6 martie 1945 pentru apartenența lor socială „nesănătoasă”.

1966, Kardzhali – 1969)⁴¹, în Iugoslavia (Belgrad – 1954, 1960⁴², precum și o suită de alte localități⁴³), ba chiar și în RSS Moldovenească⁴⁴. (Ungaria anilor '50 – '60 constituie un caz aparte, simbolurile municipale de aici aflându-se încă sub interdicția impusă, în 1949, prin ordin al ministrului de interne. Abia în 1974 Consiliul de Miniștri a reglementat alcătuirea și folosirea stemelor și steagurilor locale, acestea intrând în vigoare un an mai târziu și fiind prezentate publicului sub formă de volum⁴⁵.)

Revenind la proiectul de față, dacă îl plasăm în contextul acelor decenii, rezultă că inițiativa autorităților capitalei României nu a fost una chiar ieșită din comun, inițiative similare întâlnindu-se la mai toate țările din vecinătate. Lăsând deschisă discuția asupra felului în care această emblemă a fost sau nu de natură să înrăurească viitoarea „făurire” a armerialului administrativ-teritorial de la începutul anilor '70, reținem că însemnul analizat, având o concepție interesantă și o realizare artistică de calitate, marchează o schimbare de atitudine a autorităților autohtone: după exemplul statului, și comunitățile vor realiza că au dreptul la o identitate simbolică a lor.

Un proiect necunoscut de emblemă a Bucureștiului

Rezumat

În numărul IV/2021 al revistei „Heraldica Moldaviae” a fost publicat studiul autorului „Din nou despre stemele județelor și municipiilor României socialiste”. Identificarea, într-o colecție particulară din București, a unui proiect necunoscut de emblemă a Bucureștiului a constituit

41 Александар Алексиев/ Aleksandar Aleksiev, *Преглед на месната хералдика во Бугарија и месно хералдичкиот систем на Бугарското Хералдичко и Вексилолошко Друштво/ Preview of the local heraldry in Bulgaria and local heraldry system of the Bulgarian Heraldry and Vexillology Society*, în „Македонски Хералд/ Macedonian Herald”, број/ issue 16, 2021, јуни/ june, p. 65. În același sens și Стоян Антонов, *Градските гербове в България и конституирането на наследство*, în „Социологическите проблеми”, Институт по философия и социология при БАН, 2003, nr. 3-4, p. 194-196.

42 În textele statutului Belgradului din anii amintiți se specifica faptul că orașul avea propria sa emblemă, aprobată de consiliul local; chiar dacă însemnul propriu-zis nu s-a realizat, este interesantă o prevedere juridică care afirma dreptul comunității locale de a avea o identitate simbolică proprie (Драгомир М. Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд: Завод за уџбеникер, 2008, p. 639).

43 *Ibidem*, p. 648-651. Pentru a da un exemplu din fosta Republică Populară/Socialistă Macedonia (parte componentă a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia), pe la 1970, atunci când a fost realizată o cercetare pe marginea heraldicii municipale, șapte orașe din Macedonia (Skopje, Bitola, Kumanovo, Krusevo, Ohrid, Struga și Radovis) au răspuns pozitiv la întrebarea dacă foloseau o stemă – numărul acestora fiind totuși grăitor, prin raportarea la teritoriul acestei republici (Јован Јоновски/ Jovan Jonovski, *Месната хералдика во Република Македонија / Municipal Heraldry in the Republic of Macedonia*, în „Македонски Хералд/ Macedonian Herald”, број/ issue 6, 2012, септември/ september, p. 4.

44 Aniversarea în 1966 a altui semimileniu, cel al Chișinăului, le-a găsit pe autorități foarte hotărâte să marcheze acest moment nu numai printr-o medalie jubiliară, insigne, mărci și cărți poștale, ci și prin organizarea unui concurs pentru cea mai reușită emblemă a orașului. A fost cea dintâi manifestare heraldică de la stânga Prutului (v. Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Editura Museum, 1998, p. 122-123).

45 Castiglione Endre, *A magyar városok címerei*, Közgazdasági és Jogi Könyvtiadó, Budapest, 1975. În general, stemele perioadei comuniste s-au raportat la vechea moștenire heraldică, modelele grafice fiind noi și incluzând, de cele mai multe ori, steaua roșie cu cinci raze (Budapesta, Pécs, Szeged, Sopron, Esztergom etc.).

punctul de plecare al reluării analizei referitoare la identitatea simbolică a comunităților din România socialistă, înainte de anii 1970-1972, când această identitate a fost oficial recunoscută.

Evident inspirat din emblema de stat a Republicii Populare Române (model 1952), desenul analizat trebuie să fi fost conceput în contextul aniversării a 500-a de la prima atestare a orașului-capitală. Redând elemente semnificative pentru identitatea vizuală a capitalei anilor '50 (uzină, blocuri, schelă), emblema reproduce și imagini definitorii pentru simbolistica națională (tricolorul), precum și pentru cea generală a „blocului socialist” (cunună de spice de grâu, stea roșie).

Cuvinte-cheie: Republica Populară Română, București, heraldică socialistă, emblemă, 1959.

An unknown project for an emblem of Bucharest

Abstract

Issue IV/2021 of the revue “Heraldica Moldaviae” published our study „Din nou despre stelele județelor și municipiilor României socialiste” („Again on the coats of arms of the counties and municipia of the socialist Romania”). The identification, in a private collection in Bucharest, of an unknown project of the emblem of Bucharest was the starting point for resuming the analysis of the communities’ symbolic identity in socialist Romania, before the years 1970-1972, when this identity was officially recognized.

Obviously inspired by the state emblem of the Romanian People’s Republic (model 1952), this project must have been conceived in the context of the 500th anniversary of the first attestation of the city. Rendering significant elements for the visual identity of the capital of the 1950s (factory, blocks, scaffolding), the emblem also reproduces defining images for the national symbolism (the tricolor), as well as for the general one of the “socialist block” (wreath of wheat ears, red star).

Keywords: People’s Republic of Romania, Bucharest, socialist heraldry, emblem, 1959.

06.02.2024

Tudor-Radu Tiron – jurist, heraldist, doctor în istorie; consilier superior la Cancelaria Ordinilor, Administrația Prezidențială a României, Palatul Cotroceni, Bulevardul Geniului, nr. 1-3, sector 6, București, RO-060116, România; membru și secretar principal al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, <https://orcid.org/0000-0002-4523-9213>, e-mail: trtiron@gmail.com

Proiecte de steme pentru județele și municipiile înființate în Republica Socialistă România după 1972¹

Alexandru DANEȘ

In contextul deschiderii spre Occident a Republicii Socialiste România, care a avut loc la sfârșitul anilor '60 și începutul anilor '70, a luat amploare folosirea stemelor administrative tradiționale ca simbol în relațiile pe care autoritățile locale le întrețineau cu districte și orașe din alte țări. Totodată, vechile steme începuseră să fie reproduse pe suveniruri sau diverse materiale aniversare. Dorind să țină sub control fenomenul și să elimine reprezentările care nu mai „concordau cu realitățile politice, economice și sociale” din România, prin decretul nr. 503 din 16 decembrie 1970², Consiliul de Stat a instituit dreptul de stemă pentru județele și municipiile Republicii Socialiste România, iar prin decretul nr. 302 din 25 iulie 1972³ a aprobat modelele lor oficiale. Aceste steme au fost popularizate prin presă, publicații de specialitate, emisiuni de mărci și cărți poștale și sunt, în general, bine cunoscute⁴. În elaborarea lor au fost solicitate părerile experților de la Direcția Arhivelor Statului, Academia Republicii Socialiste România, Academia de Științe Sociale și Politice a RSR, precum și ale reputaților heraldiști Jean N. Mănescu și Dan Cernovodeanu, care și-au pus amprenta asupra formei finale a acestor steme.

În 1972, conform Legii nr. 2/1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România⁵, existau 39 de județe și 47 de municipii. Erau organizate ca municipii „orașele care aveau un număr mai mare de locuitori, o însemnătate deosebită

¹ Articolul are la bază comunicarea omonimă, prezentată la *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică*, Iași, 11 mai 2023. Autorul aduce mulțumiri și pe această cale colegilor Tudor-Radu Tiron și Drăgan-George Basarabă pentru ajutorul oferit la finalizarea acestui articol.

Abrevieri utilizate:

BO – „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, București;

MO – „Monitorul Oficial al României”, București.

² *Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România* (în continuare – *Decretul*) nr. 503 din 16 decembrie 1970, privind instituirea stemelor județelor și municipiilor, în BO, 1970, nr. 143, 16 decembrie.

³ *Decretul nr. 302 din 25 iulie 1972 privind aprobarea stemelor județelor și municipiilor*, în BO, 1972, nr. 127, 16 noiembrie.

⁴ Am avut ocazia să detaliez acest subiect în două comunicări susținute în cadrul ședințelor lunare ale Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, Filiala Iași: *Din activitatea Comisiei Centrale Consultative în domeniul heraldicii teritoriale (1970-1972)*, pe 14 martie 2023, și *Proiecte de steme județene și municipale din RSR (1971-1972)*, pe 11 aprilie 2023. De asemenea, sunt de referință lucrările: Dan Cernovodeanu, Ioan N. Mănescu, *Noile steme ale județelor și municipiilor din Republica Socialistă România. Studiu asupra dezvoltării istorice a heraldicii districtuale și municipale românești*: extras din „Revista Arhivelor”, anul LI, vol. XXXVI, nr. 1-2, București, 1974; Tudor-Radu Tiron, *Din nou despre stemele județelor și municipiilor României socialiste*, în „Heraldica Moldaviae”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 183-236.

⁵ *Legea nr. 2 din 16 februarie 1968 privind organizarea administrativă a teritoriului Republicii Socialiste România*, în BO, 1968, nr. 17, 17 februarie. Râmnicu-Vâlcea a devenit municipiu abia la sfârșitul anului, în varianta republicată a legii, în BO, 1968, nr. 164, 20 decembrie.

în viața economică, social-politică și cultural-științifică a țării sau care aveau condiții de dezvoltare în aceste direcții”. Conform acestor principii, opt capitale de județ rămăseseră la stadiul de oraș.

După un deceniu, considerându-se că îndeplineau criteriile menționate mai sus, prin Decretele nr. 281 și nr. 282 din 27 iulie 1979⁶, au fost ridicate la rangul de municipiu celelalte opt capitale de județ – Alexandria, Bistrița, Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Slatina, Slobozia, Vaslui și Zalău – și orașul Făgăraș din județul Brașov. În 1981, prin Decretul nr. 15 din 23 ianuarie⁷, județele Ilfov și Ialomița au fost împărțite în patru unități administrativ-teritoriale: județele Giurgiu, Ialomița și Călărași, respectiv Sectorul Agricol Ilfov subordonat municipiului București. Noul județ Ialomița și-a păstrat stema din 1972 și după această reorganizare.

În decursul anilor '80, Comitetul pentru problemele Consiliilor populare a avut mai multe tentative de a atribui steme noilor județe și municipii, în conformitate cu prevederile decretului din 1970. În arhivele Consiliului s-au păstrat trei proiecte de decret pentru aprobarea stemelor, datând din 1980, 1985 și 1987, o serie de observații din partea Secției de Propagandă și Presă a Comitetului Central al Partidului Comunist Român împreună cu două răspunsuri nesemnate, databile în a doua parte a anului 1986, din partea a două persoane implicate în elaborarea stemelor, precum și un număr de planșe și fotografii color cu 27 de proiecte pentru cele 11 unități administrativ-teritoriale, înființate în intervalul 1985-1987⁸.

Conform expunerilor de motive atașate proiectelor de decret, noile steme trebuiau să reprezinte atât tradițiile istorice, cât și prezentul economic, social și cultural al acelor unități administrativ-teritoriale. Reprezentările privind trecutul istoric urmau a fi preluate din vechile steme, sigilii sau peceti. În condițiile regimului comunist, nu puteau fi folosite, firește, simbolurile religioase, monarhiste sau nobiliare. Pentru îndrumarea Comitetelor Executive ale Consiliilor Populare Locale, Comitetul pentru problemele Consiliilor populare a transmis o serie de recomandări, concepute în 1971, cu prilejul elaborării primelor steme administrativ-teritoriale ale RSR. Recomandările aduceau lămuriri asupra conținutului heraldic, formatului, smalturilor și partițiunilor scuturilor, a modului de reprezenta-

6 *Decretul nr. 281 din 27 iulie 1979 pentru organizarea ca municipii a orașelor reședință de județ și Decretul nr. 282 din 27 iulie 1979 privind organizarea ca municipiu a orașului Făgăraș din județul Brașov*, în BO, 1979, nr. 69, 1 august.

7 *Decretul nr. 15 din 23 ianuarie 1981 privind unele măsuri pentru îmbunătățirea organizării administrative a teritoriului Republicii Socialiste România*, în BO, 1981, nr. 3, 23 ianuarie.

8 *Arhivele Naționale Istorice Centrale* (în continuare – ANIC), Fond „Comitetul pentru problemele Consiliilor populare – Direcția de organizare, control și administrație locală de stat”, d. 183/1980 cu partea de text și 10 fotografii color cu proiecte de stemă (lipsește reprezentarea pentru municipiul Sfântu Gheorghe); și dosarele cu proiecte cașerate pe carton, 50,5 × 36 cm: d. 114/1985 (Alexandria, 5 variante); 115/1985 (Bistrița, 2 variante); 116/1985 (jud. Călărași, 2 variante); 117/1985 (Făgăraș, 2 variante); 118/1985 (jud. Giurgiu, 2 variante); 119/1985 (Miercurea-Ciuc, o variantă); 120/1985 (Sfântu Gheorghe, 2 variante și o variantă fotografie, 21 × 28 cm); 121/1985 (Slatina, 2 variante); 122/1985 (Slobozia, 3 variante); 123/1985 (Vaslui, o variantă); 124/1985 (Zalău, 2 variante).

re a mobilelor heraldice, precum și detalii tehnice referitoare la realizarea planșelor grafice definitive⁹.

Primul proiect de decret păstrat, datat cu 23 decembrie 1980, conține doar descrierea stemelor noilor municipii, fiind lipsit de anexele cu reprezentările grafice ale însemnelor heraldice¹⁰. Toate stemele aveau în partea centrală un scut mai mic, purtând „stema Republicii Socialiste România, pe un fond format în partea stângă [adică dextra heraldică – n.a.] de steagul partidului, iar în dreapta [adică senestra heraldică – n.a.] de steagul țării”. Denumirea municipiului era „înscrisă cu litere de aur pe o eșarfă roșie, în afara scutului și anume la baza acestuia”.

Proiectul de decret din 15 iulie 1985 include cele două județe apărute între timp și prevede abrogarea dispozițiilor din decretul nr. 302/1972 privitoare la județul Ilfov, desființat. În expunerea de motive este menționat faptul că, la elaborarea proiectelor de steme, comitetele executive ale consiliilor populare au ținut seama de observațiile și propunerile venite din partea specialiștilor Direcției Generale a Arhivelor Statului (în continuare – DGAS) și a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (în continuare – CHGS), numele acestora nefiind însă precizat. Proiectul a fost înaintat Cancelariei CC al PCR spre aprobare abia la 5 aprilie 1986¹¹.

După o nouă tergiversare, la 14 iulie 1986 proiectul a fost examinat în cadrul Secției muncă politică și cultural-educativă de masă din Secția Propagandă și Presă a CC al PCR, împreună cu specialiști în heraldică de la Muzeul de Istorie al RSR, nici aceștia numiți. Au fost făcute o serie de propuneri generale privind mărimea, bordura și ordinea drapelelor în scutul din inimă, precum și privind plasarea simbolurilor de tradiție în partea inferioară a tuturor stemelor și redarea mai pregnantă a schimbărilor economice care au dus la „ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului în anii socialismului, cu deosebire în ultimele două decenii”. Fiecare stemă a avut parte, la rândul ei, de o serie de observații¹².

Au fost păstrate două răspunsuri nesemnate la aceste propuneri și observații. Primul, scris într-un ton ce pare exasperat, încearcă să păstreze soluțiile găsite, la un moment dat cuprinzând chiar exclamația: „este redat exact ce se cere!”. Cunoștințele de heraldică ce transpar din acest document sugerează că ar putea proveni de la un specialist al CHGS. Al doilea răspuns este, dimpotrivă, de acord cu observațiile făcute, venind cu schițe suplimentare chiar. În același timp, se solicită propuneri de la județe pentru noile elemente ce urmau a fi introduse. Lipsa cunoștințelor heraldice, precum și teama de a nu prelua cumva elemente de tradiție folosite de nobilimea maghiară, sugerează mai degrabă o persoană

9 ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 11-24. Cele două documente au fost reproduse de către Tudor-Radu Tiron, *op. cit.*, în anexele nr. 3 și 6.

10 ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 32-36.

11 ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 2-7 și fotografii color cu reprezentarea grafică la f. 60-69 (lipsește cea pentru municipiul Sfântu Gheorghe).

12 ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 30-31.

din zona politică, poate chiar un membru al Comitetului pentru problemele Consiliilor populare¹³.

La începutul anului 1987 a fost creat un nou proiect, ținând cont de observațiile și propunerile Secției de Propagandă și Presă a CC al PCR. În mod inexplicabil, toate municipiile – cu excepția Sloboziei – aveau denumirea de pe eșarfa roșie „înscrisă cu litere majuscule albe”, fapt reflectat și în reprezentarea grafică. Proiectul a fost transmis Secretariatului general al CC al PCR spre aprobare la 7 aprilie 1987, pe nota de înaintare fiind scrisă cu creionul o ultimă mențiune despre soarta sa: „5.IX.1988, originalul înapoiat de la Consiliul de Miniștri cu o notiță semnată de tovarășul Mihăilescu”, ce conținea, probabil, noi observații¹⁴.

Niciunul dintre proiecte nu oferă vreo explicație asupra simbolurilor alese. Este de remarcat că, în ultima etapă, cele mai multe simboluri tradiționale fuseseră înlocuite intenționat cu grupuri statuare moderne, elemente ale vechilor fortificații sau chiar omise în totalitate.

În continuare, vom prezenta proiectele de stemă propuse pentru fiecare unitate administrativ-teritorială în parte.

Județul Călărași. Suprapus peste vechiul județ Ialomița, ale cărui simboluri tradiționale erau: un pește suprapus peste un snop de grâu.

Iulie 1985: „Scut împărțit în trei cartiere, prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp verde, un snop de grâu, doi știuleți de porumb și o floarea-soarelui, toate aurii; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, silueta unui combinat siderurgic cu furnal și turnuri de răcire, toate aurii; pe care se suprapun [de fapt în cartierul inferior, pe azur – n.a.] o ancoră aurie cu otgon și un pește (crap) argintiu” (fig. 1). Secția de Propagandă și Presă a propus ca simbolul din partea stângă să sugereze că județul dispune de o agricultură modernă, mecanizată. Ambii respondenți au fost de acord.

Martie 1987: Varianta precedentă a fost modificată sumar, potrivit indicațiilor primite: „scut împărțit în trei cartiere, prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp verde, sus, profilul unei combine de recoltat grâu, în argintiu, având la bază, pe toată lățimea cartierului o bandă formată din linii verticale subțiri, aurii și albe, mai jos, trei spice de grâu, suprapuse parțial în partea superioară, pe un capitul de floarea-soarelui, și în cea inferioară, pe un știulete de porumb depănușat trei sferturi, totul în aurii; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, profilul combinatului siderurgic, în aurii; în cartierul inferior, în câmp albastru, trei fâșii paralele, orizontale, ondulate, argintii, peste care se suprapune o ancoră aurie, iar peste aceasta un pește argintiu” (fig. 2).

¹³ ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 8-10, 24-29.

¹⁴ ANIC, fond cit., d. 183/1980, f. 46-59.

Județul Giurgiu. Suprapus, în mare parte, peste vechiul județ Vlașca, al cărui simbol tradițional erau trei stejari.

Iulie 1985: Proiectul inițial prevedea soluția facilă a preluării stemei vechiului județ Ilfov, desființat: „scut tăiat; câmpul inferior despărțit prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul superior, în câmp roșu, trei spice de grâu aurii și o jumătate de roată dințată argintie; în cartierul din stânga jos, în câmp verde, o secure aurie cu două tăișuri; în cartierul din mijloc, în câmp albastru, o ancoră argintie; în cartierul din dreapta jos, în câmp verde, un stejar auriu” (fig. 3). Secția de Propagandă și Presă a cerut ca, în locul ancorei din partea de jos, să se introducă un simbol care să ilustreze că județul dispune de un șantier naval și să se analizeze posibilitatea înlocuirii securii, din partea stângă jos, cu alt simbol. Specialistul în heraldică a răspuns că nu există un simbol aparte pentru șantierul naval și este de părere să nu se încarce inutil scutul, în vreme ce al doilea respondent a fost de acord cu observațiile.

Martie 1987: Mobilele au fost modificate în conformitate cu cerințele: „Scut tăiat la jumătate; sus, în câmp roșu, o jumătate de roată dințată, argintie, de sub care iese, în părțile laterale, câte un spic de grâu și peste care, în partea centrală, este așezat un alt spic de grâu, aurii; în cartierul din stânga, în câmp verde, securea cu două tăișuri și buzduganul lui Mihai Viteazu, încrucișate, în auriu, peste care sunt așezate, în partea de jos, două spade încrucișate, argintii, cu mâner și gardă aurii, de la baza cărora pornesc în semicerc, până peste vârfuri, două ramuri de laur în auriu, legate cu o panglică albă, iar peste acestea un hrisov, purtând inscripția «Călugăreni 1595» și o coroană, în auriu; în cartierul din dreapta, în câmp verde, un stejar auriu; în cartierul inferior, în câmp albastru, în plan îndepărtat, profilul unor construcții industriale, iar în plan apropiat, cel al unei macarale și al unei nave în construcție, ambele în auriu, lângă chei, în argintiu. La baza acestora, trei linii aurii, subțiri, orizontale, paralele, undate” (fig. 4).

Municipiul Alexandria. Sigiliul vechi al orașului, de la 1834, avea un cal purtând un steag bilobat, cu o cruce în vârf, spre dextra – așa-numitul cal pascal –, înconjurat de o cunună de lauri. Sub acesta erau figurate două mâini care se strâng, constituind un simbol al credinței și solidarității¹⁵. În 1930, Comisia Consultativă Heraldică i-a atribuit ca mobile acvila munteană, inițialele „A.G.” și lacrimile Ghiculeștilor, făcând referire la întemeietorul orașului, principele Alexandru Dimitrie Ghica¹⁶.

Decembrie 1980: „Scut tăiat; câmpul superior despăcat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, o torță aprinsă, în auriu, și un fierăstrău circular, argintiu; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, un pupitru de comandă reprezentând baloți de stofă. În partea de jos a

¹⁵ Maria Georgescu, *Stema orașului Alexandria*, în *Documente recent descoperite și informații arheologice*, București, 1982, p. 62-65.

¹⁶ *Decret Regal nr. 2935 din 11 august 1930*, în *MO*, 1930, nr. 186, 21 august, p. 7090-7092.

câmpului superior, pe verde, două spice aurii. În cartierul inferior, în câmp albastru, un rulment argintiu cu detalii negre, având în partea superioară, de o parte și de alta, câte o roată dințată, în auriu, iar în partea de jos, două crenguțe de stejar în verde, fiecare cu câte două ghinde în cafeniu”.

Iulie 1985: „Scut tăiat, în câmpul superior, pe fond roșu, în stânga o roată dințată argintie, la mijloc un spic de grâu auriu, iar în dreapta un rulment argintiu; În câmpul inferior, pe fond albastru, un cal argintiu mergând spre stânga și purtând pe umăr un steag tricolor orizontal” (fig. 5). Secția de Propagandă și Presă a cerut să se înlocuiască simbolurile din partea de jos a stemei și să se introducă simboluri reprezentând dezvoltarea socială și culturală a municipiului. Specialistul în heraldică a opinat că înlocuirea mobilelor câmpului inferior ar fi însemnat eliminarea elementului de tradiție, iar dezvoltarea de la acea vreme era suficient reprezentată în cartierul superior. Al doilea respondent a fost de acord și a solicitat propuneri de la județ. Se păstrează mai multe variante ale acestei steme, în care câmpul inferior, pe azur, conține: un cal de argint spre dextra, încadrat de o cunună de laur, de aur, ce se unește în partea de jos prin două mâini care se strâng, de argint (fig. 6); un roșior în culori naturale, călare pe un cal de argint, spre dextra, purtând un steag tricolor (fig. 7); o cunună de laur, de aur (fig. 8); două mâini care se strâng în culori naturale, încadrate de o cunună de laur, de aur (fig. 9).

Martie 1987: „Scut împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, sus, un rulment și mai jos un pupitru de comandă, ambele în argintiu; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, sus, profilul unui bloc de locuințe, în argintiu, și al unei macarale, în negru, cu postamentul argintiu, sub care se află o carte deschisă, argintie, pe care este așezată o faclă cu mâner negru și flacăra aurie, încadrate, în partea inferioară, de o jumătate de roată dințată aurie; în cartierul inferior, în câmp verde, un stejar auriu cu frunze și ghinde verzi” (fig. 10).

Municipiul Bistrița. Vechile simboluri ale orașului erau capul de struț cu o potcoavă în cioc, alături de fasciile arpadiene și florile de crin angevine, ulterior abandonate. În 1931, capului de struț i s-au adăugat bourul moldovean și corbul Corvineștilor, ca semn al stăpânirii românești asupra cetății¹⁷. Niciunul dintre aceste simboluri nu a fost păstrat în proiectele anilor '80.

Decembrie 1980: „Scut tăiat, despicat în talpă; în cartierul superior, în câmp verde un măr flancat în ambele părți de elemente decorative, toate în auriu, conturate în negru; cartierul superior este despărțit de cel inferior printr-un desen crenelat, în argintiu; în cartierul de jos: în partea stângă, pe fond albastru, o roată dințată, în negru cu alb și un fierăstrău circular, în bronz auriu; în partea dreaptă, pe fond roșu, un fronton de construcție, în auriu cu detalii negre; în mijloc, în câmp auriu, este reprezentat «Turnul Dogarilor», cu

¹⁷ *Decret Regal nr. 2856 din 3 august 1931*, în MO, 1931, nr. 182, 8 august, p. 6626-6627.

unul din bastioanele de apărare ale cetății Bistrița, totul în argintiu, alb și detalii în negru”.

Iulie 1985: „Scut tăiat; în cartierul superior, în câmp albastru, un zid de cetate crenelat cu un turn cu ferestre, totul în argintiu; în cartierul inferior, în câmp roșu, două segmente de roată dințată, de culoare neagră, între care se interpune un fierăstrău circular, argintiu” (fig. 11). Secția de Propagandă și Presă a cerut ca simbolul care marchează trecutul istoric să fie plasat în partea de jos a stemei și să fie reprezentate prin simboluri și alte ramuri industriale ale municipiului, precum și dezvoltarea sa socială și culturală. Această ultimă cerință a fost criticată de către specialistul în heraldică, nerecomandând încărcarea inutilă a stemei. Al doilea respondent a fost, firește, de acord și a cerut propuneri de la județ.

Martie 1987: „Scut împărțit în două cartiere prin linii în formă de furcă răsturnată, în cartierul superior, în câmp roșu, în partea stângă, un segment de fierăstrău circular, auriu, în dreapta, un segment de roată dințată, în auriu, având în interior un segment de cerc negru, iar în partea centrală, sus, între cele două segmente de roți, o vază de cristal argintie, peste care este așezată, în partea superioară, o bobină textilă aurie; în cartierul inferior, în câmp albastru, cetatea «Turnul Dogarilor» în argintiu.” (fig. 12).

Municipiul Făgăraș. Simbolul tradițional al orașului îl reprezintă doi pești, unul privind spre dextra, celălalt spre senestra. În 1930, Comisia Consultativă Heraldică i-a atribuit alte simboluri: o cetate cu trei turnuri și, în inimă, un scut purtând stema Țării Românești, aluzie la vechea feudă acordată voievozilor români¹⁸.

Decembrie 1980: „Scut scartelat; în cartierul din stânga sus, în câmp roșu, o cetate în argintiu cu detalii negre; în cartierul din dreapta sus, în câmp albastru, o capră neagră sprijinită pe crestele munților argintii; în cartierul din stânga jos, în câmp albastru, o faclă aurie cu flama roșie și o carte deschisă, în auriu; în cartierul din dreapta jos, în câmp galben, o retortă, încadrată în partea dreaptă de un sector de roată dințată albastră, având în interior profilul combinatului chimic redat în argintiu, cu detalii negre.”

Iulie 1985: „Scut împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp auriu, o câmpie cu patru brazi verzi, având în fundal munții Făgăraș în albastru, cu crestele ninse, iar în partea inferioară un brâu cu motive etnografice în roșu, aur și albastru; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, profilul instalației de granulare de la combinatul chimic, argintiu, având la bază o retortă umplută pe jumătate cu lichid argintiu, încadrată în partea de jos de o jumătate de roată dințată aurie; în cartierul de jos, în câmp albastru silueta cetății Făgărașului, în argintiu” (fig. 13). Secția de Propagandă și Presă a fost nemulțumită de liniile undate, figurate sub cetatea Făgărașului, și a cerut să fie eliminate. Specialistul în heraldică a fost de acord cu această modificare minoră, în vreme ce, dimpotrivă, al doilea respondent a sugerat să fie adăugată o fascie sau două, care să reprezinte Oltul.

¹⁸ Decret Regal nr. 2935 din 11 august 1930, loc. cit.

Martie 1987: Reprezentarea este, în esență, identică, fiind realizate doar mici variații în reprezentarea grafică a elementelor: „scut împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp auriu, silueta munților Făgăraș, în albastru cu crestele în alb, la baza acestora, trei brazi, în verde, având în partea inferioară o bandă cu motive etnografice; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, turnul de granulare al combinatului chimic, în argintiu cu negru, având la bază o retortă în argintiu și alb, încadrată în partea inferioară de un segment de roată dințată aurie; în cartierul inferior, în câmp albastru, Cetatea Făgărașului, în argintiu” (fig. 14).

Municipiul Miercurea Ciuc. Avea ca simbol tradițional o inimă din care ies trei flori de nu-mă-uita; în 1930 acestea au fost înlocuite cu flori de trandafir¹⁹.

Decembrie 1980: „Scut tăiat, în cartierul superior, în câmp albastru, în partea de sus, profilul unei clădiri monumentale în auriu, cu detalii negre, iar în partea de jos, un sector de roată dințată, în stânga, iar în dreapta un sector de circular forestier, ambele în argintiu; în cartierul inferior, în câmp roșu, o inimă cu trei flori, toate în auriu, cu detalii negre.”

Iulie 1985: „Scut împărțit orizontal, printr-un segment de roată dințată și un segment de fierăstrău circular, ambele negre; în câmpul superior, pe fond roșu, în mijloc o carte deschisă aurie, însoțită în stânga de două ciocane negre cu cozi argintii încrucișate și de o bobină argintie, iar în dreapta de un brad argintiu; în câmpul inferior, pe fond albastru, o inimă din care ies trei trandafiri cu frunze, totul auriu” (fig. 15). Secția de Propagandă și Presă a cerut să fie schimbat simbolul din partea inferioară (!) și să se introducă noi reprezentări care să ilustreze dezvoltarea industrială și edilitară a municipiului. Specialistul în heraldică a explicat vechimea simbolului de secol XVI și a atras atenția că, prin schimbarea sa, se va pierde elementul de tradiție cerut de metodologie. Al doilea respondent a fost de părere să se ceară noi propuneri de la județ și a dorit introducerea unor elemente care să evoce sporturile de iarnă și cadrul natural al municipiului.

Martie 1987: „Scut împărțit în trei cartiere; în cartierul din stânga, în câmp roșu, sus, un tractor cu șenile în auriu și negru; mai jos, o bobină textilă în argintiu și negru, iar la baza acestui cartier, un segment de roată dințată, negru, pe care este trasată o linie aurie; în cartierul din dreapta, în câmp auriu, sus, silueta grupului de clădiri din noul centru civic al municipiului, în alb cu detalii negre, mai jos, o carte deschisă albă, iar la baza acestui cartier, un segment de fierăstrău circular, negru, pe care este trasată o linie aurie; în cartierul inferior, în câmp albastru, un masiv montan și un brad, în auriu, iar în stânga acestora un fulg de zăpadă argintiu” (fig. 16).

¹⁹ *Decret Regal nr. 2935 din 11 august 1930, loc. cit.*

Municipiul Sfântu Gheorghe. Vechiul simbol, creat la sfârșitul secolului al XIX-lea și păstrat și în perioada interbelică²⁰, reprezenta un zid de cetate, crenelat, cu trei turnuri, dintre care cel din centru mai mare, cu acoperiș ascuțit roșu și însoțit în partea superioară de un soare și un crai nou, iar în partea inferioară de un medalion cu un personaj, înconjurat de deviza „CHRISTUS SPES MEA”.

Decembrie 1980: „Scut tăiat, câmpul superior despicat; în cartierul din stânga sus, în câmp roșu, un electromotor, o cheie cu un cap peste care, la partea inferioară broșează un segment de roată dințată, toate în argintiu cu detalii negre, și o bobină textilă în alb cu detalii negre; în cartierul din dreapta sus, în câmp roșu, două măști de teatru, prima aurie, iar a doua argintie, precum și o carte albă deschisă cu marginile negre; în cartierul inferior, în câmp albastru, la același nivel, un soare auriu și o lună argintie, care flanchează un zid de cetate cu două turnuri la extremități, de culoare albă, pe care este proiectată o clădire cu turn de culoare crem”.

Iulie 1985: S-a încercat simplificarea proiectului anterior: „scut tăiat; câmpul superior despicat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, un segment de roată dințată aurie ieșind din linia despărțitoare și peste care se suprapune o bobină textilă argintie; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, o faclă aprinsă argintie cu flacăra de aur, având la bază o carte deschisă aurie; în câmp inferior, pe fond albastru, ieșind din flancuri și bază, un zid de cetate crenelat, având la mijloc un turn de poartă cu acoperiș ascuțit roșu între două turnuri laterale crenelate, totul în argintiu, cu poarta și ferestrele turnurilor negre; deasupra turnurilor laterale, un soare auriu și o lună crai nou argintie” (fig. 17). Secția de Propagandă și Presă a cerut expres să se înlocuiască simbolul privind trecutul istoric din partea de jos, cu un altul, înfățișând monumentul lui Mihai Viteazul. Specialistul în heraldică a replicat malițios că nu îi este clar dacă se dorește eliminarea elementelor de tradiție sau nu, întrucât grupul statuar este o construcție modernă. Fără să surprindă, cel de-al doilea respondent a fost de acord.

Martie 1987: „Scut împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, o roată dințată aurie, ieșind din linia despărțitoare, peste partea inferioară a roții, o bobină textilă, argintie; în cartierul din dreapta, în câmp roșu, o faclă cu mâner argintiu și flacăra aurie, iar la baza acesteia o carte aurie deschisă; în cartierul inferior, în câmp albastru, grupul statuar «Mihai Viteazu[1]», în auriu, pe un postament argintiu” (fig. 18).

Municipiul Slatina. Vechiul simbol al Slatinei era un turn, preluat din stema județului Olt. În perioada interbelică, i s-a mai adăugat și un pod peste apă²¹. În 1968, la sărbătorirea a 600 de ani de la prima atestare a localității, a fost emisă o insignă aniversară, care

²⁰ Decret Regal nr. 2856 din 3 august 1931, loc. cit.

²¹ Decret Regal nr. 2935 din 11 august 1930, loc. cit.

conținea ceea ce George Poboran, monografistul localității, numea „cea mai veche pecetie a orașului Slatina”²²: scut tăiat; în câmpul superior, pe azur, o stea cu cinci raze, roșie; în câmpul inferior, pe verde, o pasăre de argint (care, se pare, s-a metamorfozat într-un porumbel); scutul este surmontat de o coroană murală cu cinci turnuri, de aur (fig. 19). Cu siguranță nu întâmplător, familia Slătineanu a folosit o stemă asemănătoare²³. Aceste reprezentări, cu excepția podului, restilizat, nu au fost preluate în proiectele anilor '80.

Decembrie 1980: „Scut tăiat; în cartierul superior, în câmp roșu, un lingou de aluminiu argintiu, iar deasupra profilul întreprinderii de aluminiu, redat în alb; câmpul inferior despărțit pe verticală în trei cartiere; în cartierul din stânga, în câmp albastru, un baraj de hidrocentrală, în argintiu, deversând jeturi de apă, având la bază fascii ondulate argintii, în cartierul din mijloc, în câmp roșu, o acvilă aurie cu aripile desfăcute și două spade, sub ea o eșarfă roșie pe care este scris în alb «20 ianuarie 1368», iar în partea inferioară are reprezentat, în argintiu și gri, podul de peste râul Olt; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, o roată dințată argintie în care se intercalează două suveici, în gri cu fire albe”.

Iulie 1985: Proiectul anterior a fost simplificat astfel: „scut tăiat inegal; în partea superioară, în câmp roșu, un lingou de aluminiu argintiu; câmpul inferior despărțit în trei cartiere prin două linii verticale; în cartierul din stânga, în câmp roșu, un baraj de hidrocentrală argintiu; în cartierul din mijloc, pe câmp albastru, un pod argintiu; în cartierul din dreapta, tot pe roșu, o roată dințată intersectată de două suveici, totul în argintiu” (fig. 20). Secția de Propagandă și Presă a cerut să se înlocuiască simbolul din partea superioară cu un altul, pentru a se înțelege clar că este vorba despre industria aluminiului. Să se reflecte prin reprezentări suplimentare activitatea culturală, marile prefaceri sociale din viața locuitorilor municipiului. Specialistul în heraldică a răspuns că nu există un simbol mai sugestiv pentru aluminiu, iar restul mobilelor reflectă cerințele. Al doilea respondent a propus ca lingoul să fie văzut în perspectivă, iar pe el să fie scrisă marca fabricii. De asemenea, a sugerat să se introducă elemente referitoare la prelucrarea aluminiului și a cerut ca hidrocentrala și podul să se reprezinte ca în realitate (!).

Martie 1987: În încercarea de a împăca aceste cerințe, a rezultat o stemă mai încărcată: „scut tăiat în partea superioară, cu câmpul inferior despărțit în trei cartiere prin două linii verticale; în partea superioară în câmp roșu, un lingou de aluminiu, argintiu, deasupra un segment de rulment care continuă cu unul de roată dințată, având în interior o bobină textilă în alb, încadrate în părțile laterale de profile din aluminiu, în argintiu; în cartierul din stânga, în câmp albastru, un baraj de hidrocentrală, în argintiu; în cartierul din mijloc, jos, în câmp roșu, podul de peste râul Olt, în argintiu; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, o liră având în interior o faclă și la bază o carte deschisă, toate în argintiu” (fig. 21).

²² George Poboran, *Istoria orașului Slatina*, Slatina, 1908, p. 52.

²³ Emanoil Hagi-Mosco, *Steme boeresti din România*, București: Atelierele SOCEC, 1918, pl. X.

Municipiul Slobozia. În 1932 Comisia Consultativă Heraldică i-a atribuit o clopotniță, făcând aluzie la „vechea colonizare a lui Matei Basarab în jurul bisericii”²⁴.

Decembrie 1980: „Scut tăiat în partea superioară; câmpul inferior împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul superior, în câmp roșu, un segment de roată dințată argintiu pe care se suprapune o retortă albă în partea superioară și neagră în partea inferioară; în cartierul din stânga jos, în câmp albastru, un spic de grâu auriu; în cartierul din dreapta jos, un ciocan negru, cu coada aurie peste care se suprapune o foarfecă deschisă, cu lamele aurii și mânerul negru; în cartierul inferior, în câmp roșu, o bobină textilă albă cu tubul auriu și detalii negre”.

Iulie 1985: Ca element de tradiție, întrucât clopotnița nu putea fi folosită, a fost introdusă stema personală a voievodului Matei Basarab, așa cum apare figurată, de exemplu, pe pieptul acvilei în Pravila de la Govora (1640): „Scut cu câmp de aur, tăiat orizontal de un râu reprezentat prin unde albastre și argintii; în partea de sus, două discuri roșii conturate cu roți dințate negre; pe discul din stânga, instalații caracteristice industriei chimice, iar pe cel din dreapta o floarea-soarelui între un știulete de porumb și un spic de grâu, toate argintii; în partea de jos un ecuson roșu cu stema personală a Voievodului Matei Basarab: [un] bărbat cu toiag șezând în jilț spre dreapta, în fața lui aflându-se un turn cu acoperiș ascuțit, toate argintii” (fig. 22). Secția de Propagandă și Presă a cerut să se elimine cele două roți dințate care simbolizează industria constructoare de mașini și să se introducă simboluri privind ramurile industriale existente în economia municipiului: chimia, industria ușoară și alimentară. Simbolul privind agricultura trebuia să ilustreze procesul de mecanizare a acesteia, iar dezvoltarea edilitară a municipiului și a vieții spirituale a locuitorilor săi trebuia să fie reprezentată corespunzător. Specialistul în heraldică a exclamat în răspunsul său: „este redat exact ce se cere!”, în vreme ce al doilea respondent a fost de acord: „au dreptate!”. A cerut să rămână o singură fascie pentru a reprezenta râul Ialomița și a fost de părere că o altă împărțire a scutului ar favoriza, făcând două propuneri în acest sens (fig. 23, 24).

Martie 1987: Ultimul proiect încearcă să rezolve chinuit indicațiile primite din partea factorului politic: „scut tăiat în partea superioară și în cea inferioară, partea centrală fiind împărțită în două cartiere printr-o linie verticală; în partea superioară, în câmp auriu, în stânga, profilul Combinatului de Îngrășăminte Chimice și în dreapta profilul unor blocuri de locuințe în construcție; în partea centrală, în cartierul din stânga, în câmp albastru, într-un medalion oval, pe fond auriu, chipul domnitorului Matei Basarab; în cartierul din dreapta, în câmp auriu, silueta unei femei, în costum popular ialomițean, oferind pe un ștergar pâinea, în planul al doilea, o combină de recoltat grâu; în partea inferioară a stemei, în câmp albastru, două fâșii orizontale, paralele, argintii, undate” (fig. 25).

²⁴ Decret Regal nr. 2753 din 20 septembrie 1932, în MO, 1932, nr. 230, 1 octombrie, p. 5707.

Se mai păstrează o reprezentare grafică a unui alt proiect de stemă pentru municipiul Slobozia, realizat în această perioadă, în care elementul de tradiție lipsește în totalitate: scut cu inșițune; pe aur, o fascie ondulată diminuată de argint, mărginită cu azur, însoțită în capul scutului de o retortă de argint, plină pe jumătate de azur, și, broșând, o roată dințată roșie cu interiorul negru; în inșițune, pe verde, un fir vegetal, de asemenea verde, conturat negru, pe care cresc: pe ramura de sus – o floare de floarea-soarelui, de aur, cu receptaculul de argint, pe o ramură din dextra – un știulete de porumb parțial despănușat, de aur, în bandă, iar pe o ramură din senestra – un spic de grâu, de asemenea de aur, în bară²⁵ (fig. 26).

Municipiul Vaslui. Vechiul simbol al orașului îl reprezentau albinele, câteodată zburând în jurul unui stup. În 1931, Comisia Consultativă Heraldică i-a atribuit un zid de cetate cu turn, încărcat cu stema Moldovei și flancat de două albine²⁶.

Decembrie 1980: „Scut tăiat în partea superioară; câmpul inferior împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul superior, în câmp albastru, un segment de roată dințată în argintiu, pe care, în partea laterală stângă, se află o carte deschisă albă, iar în partea laterală dreaptă o retortă argintie în interiorul căreia se află o bobină textilă aurie; în cartierul din stânga jos, în câmp roșu, profilul sediului consiliului popular municipal, auriu cu detalii negre; în cartierul din dreapta jos, trei albine aurii; în cartierul inferior, în câmp albastru, un cap de bour în argintiu”.

Iulie 1985: Proiectul anterior a rămas, în esență, neschimbat: „scut tăiat inegal, având în partea superioară, în câmp albastru, un segment de roată dințată peste care se suprapune, în stânga, o carte deschisă, iar în dreapta, o retortă cu o bobină în interior, totul în argintiu; câmpul inferior despărțit în trei cartiere, prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, silueta sediului politico-administrativ cu turn, în auriu, iar în cel din dreapta, de asemenea în câmp roșu, trei albine aurii; în cartierul de la baza scutului, în câmp albastru, un cap de bour cu stea între coarne, în argintiu” (fig. 27). Secția de Propagandă și Presă a cerut ca în locul albinelor să se introducă alt simbol, iar în locul capului de bour, din partea de jos, să fie reprezentată statuia lui Ștefan cel Mare din oraș, dezvelită în 1975. Specialistul în heraldică a fost de părere ca elementul de tradiție să nu fie totuși înlocuit cu un simbol modern, în vreme ce al doilea respondent a acceptat statuia, dar a cerut să rămână albinele din vechea stemă. În acest sens, a propus o nouă împărțire, în care a plasat statuia lui Ștefan cel Mare din Piatra Neamț (!), la baza căreia se păstra capul de bour (fig. 28).

Martie 1987: Ultimul proiect a respectat întrutotul indicațiile factorului politic: „scut tăiat inegal, având în partea superioară, în câmp albastru, o jumătate de roată dințată pes-

²⁵ ANIC, fond cit., d. 122/1985.

²⁶ Decret Regal nr. 2856 din 3 august 1931, loc. cit.

te care se suprapune, în stânga, o carte deschisă iar în dreapta o retortă, iar peste aceasta o bobină textilă, totul în argintiu; câmpul inferior, împărțit în trei cartiere, prin linii în formă de Y răsturnat, în cartierul din stânga, în câmp roșu, profilul sediului politico-administrativ, în auriu și negru; în cartierul din dreapta, de asemenea, în câmp roșu, profilul unei fabrici și al unei macarale în auriu și negru; în cartierul inferior, în câmp albastru, statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare, în auriu, pe un soclu argintiu, orientată spre dreapta” (fig. 29).

Municipiul Zalău. Vechea stemă a localității îl avea pe Arhanghelul Mihail ținând o spadă în mâna dreaptă, cu care lovește un balaur aflat la picioarele lui, și o balanță în mâna stângă. În 1930, Comisia Consultativă Heraldică a menținut această stemă în continuare²⁷, însă în anii '80 era evident că nu mai putea fi păstrată, cel puțin nu în integralitate.

Decembrie 1980: „Scut despicat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, sus, profilul unei fabrici având la bază cinci țevi, totul în alb cu detalii negre, iar jos, un segment de roată dințată auriu; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, profilul monumentul[ui] ridicat în memoria lui Mihai Viteazul la Guruslău, în argintiu cu detalii negre”.

Iulie 1985: „Scut împărțit în trei cartiere prin linii în formă de Y răsturnat; în cartierul din stânga, în câmp roșu, profilul unei fabrici cu două coșuri și două blocuri de locuințe, totul în argintiu; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, silueta monumentului ridicat în memoria lui Mihai Viteazul la Guruslău, argintie; în cartierul de jos, în câmp auriu, o cumpănă sprijinită pe o spadă, ambele argintii” (fig. 30). Așadar, din vechea reprezentare heraldică a orașului, mai fuseseră păstrate doar sabia și balanța, ca element de tradiție. Nu surprinzător, Secția de Propagandă și Presă a cerut ca acest simbol să fie înlocuit și să se analizeze posibilitatea reprezentării mai clare a profilului industrial al municipiului și a dezvoltării sale sociale și culturale. Specialistul în heraldică a încercat în zadar să salveze elementul de tradiție, care însemna „dorința de dreptate socială și lupta pentru apărare” a orașenilor. Al doilea respondent a fost de părere că reprezentarea grafică e prea schematizată. A fost de acord să se mențină stema veche, cu condiția să „vedem reprezentarea ei tradițională (atenție să nu cumva să fie ceva de la nobilimea maghiară!)”.

Martie 1987: Nedorind să riște, sau probabil aflând de proveniența sabiei și a balanței, decidenții au revenit practic la soluția din 1980: „scut despicat în două cartiere printr-o linie verticală; în cartierul din stânga, în câmp roșu, profilul unei fabrici și al unor blocuri de locuințe în alb și argintiu; în cartierul din dreapta, în câmp albastru, monumentul lui Mihai Viteazu[l], în argintiu și alb; pe linia de demarcație a celor două cartiere, în partea de jos a stemei, o retortă colorată, în interior, cu albastru și argintiu și un segment de roată dințată aurie, care o înconjoară ” (fig. 31).

²⁷ Decret Regal nr. 2935 din 11 august 1930, loc. cit.

* * *

Urmărind evoluția gândirii heraldice oficiale de-a lungul deceniului studiat, se poate constata că noile proiecte de steme teritoriale au pornit de la o serie de reprezentări stufoase, au trecut prin mâinile specialiștilor de la Arhivele Statului și Comisia de Heraldică, Genealogie și Sigilografie, care le-au dat o formă mai echilibrată, simplificându-le, și au sfârșit sub intervențiile unui sistem nereceptiv, indecis, cu certe tente șovine și prea temător față de posibilele simboluri ascunse (cu referire la epocile istorice premergătoare) ce puteau fi strecurate în reprezentări. Cu astfel de argumente politice, care primau în fața opiniei specialiștilor, au fost create steme încărcate și lipsite de orice eleganță heraldică. Prin încălcarea celor mai elementare reguli heraldice canonice – alăturând, de exemplu, albul și argintul sau suprapunând mobile cu același smalt ori din aceeași categorie de smalturi – rezultatul reprezintă cel mai trist capitol al heraldicii socialiste românești. Nu insistăm asupra blazonărilor, care, urmând, pe de o parte, compoziții cu totul deplasate de la canon, iar pe de alta, ignorând terminologia heraldică normală, nu aveau cum să fie calitative. Ceea ce s-a putut realiza la începutul anilor '70 nu mai era posibil în anii '80. În cele din urmă, funcționarea greoaie a aparatului de stat și teama de responsabilitate au temporizat adoptarea acestor proiecte până la schimbarea de regim din decembrie 1989, când au fost abandonate.

Cunoaștem o singură situație în care una dintre aceste steme a fost folosită în mod efectiv, și anume Făgărașul. Două reprezentări identice, amplasate pe frontispiciul gării și al cetății, conțin în inimă, în locul simbolurilor comuniste, cei doi pești din stema tradițională a orașului...

Ilustrații:



Fig. 1. Județul Călărași: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 2. Județul Călărași: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 3. Județul Giurgiu: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 4. Județul Giurgiu: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 5. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 6. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 7. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 8. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 9. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1985;



10



11



12



13



14



15



16



17



18

Fig. 10. Municipiul Alexandria: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 11. Municipiul Bistrița: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 12. Municipiul Bistrița: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 13. Municipiul Făgăraș: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 14. Municipiul Făgăraș: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 15. Municipiul Miercurea Ciuc: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 16. Municipiul Miercurea Ciuc: proiect de stemă din 1987;
 Fig. 17. Municipiul Sfântu Gheorghe: proiect de stemă din 1985;
 Fig. 18. Municipiul Sfântu Gheorghe: proiect de stemă din 1987;



19



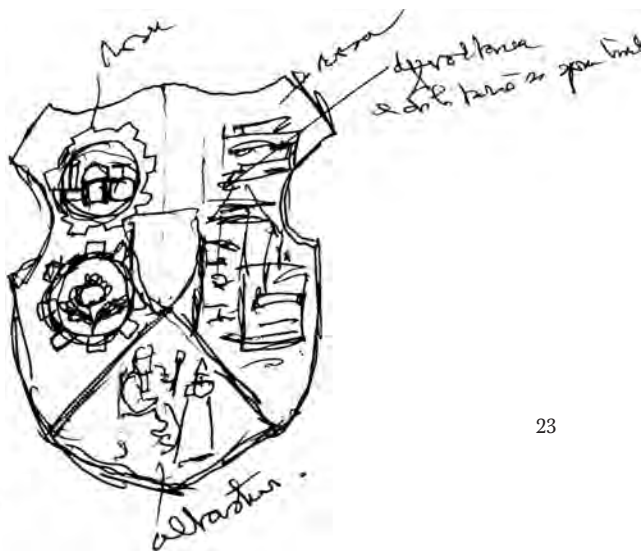
20



21



22



23



24

Fig. 19. Municipiul Slatina: insignă jubiliară emisă în 1968;
Fig. 20. Municipiul Slatina: proiect de stemă din 1985;
Fig. 21. Municipiul Slatina: proiect de stemă din 1987;
Fig. 22. Municipiul Slobozia: proiect de stemă din 1985;
Fig. 23. Municipiul Slobozia: propunere de stemă din 1986;
Fig. 24. Municipiul Slobozia: propunere de stemă din 1986;



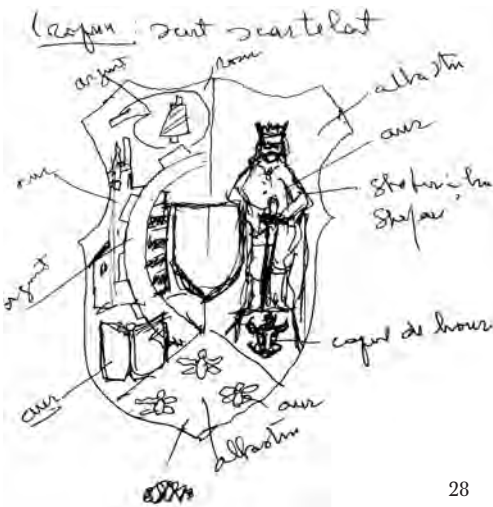
25



26



27



28



29



30



31

Fig. 25. Municipiul Slobozia: proiect de stemă din 1987;
Fig. 26: Municipiul Slobozia: proiect de stemă nedatat;
Fig. 27: Municipiul Vaslui: proiect de stemă din 1985;
Fig. 28. Municipiul Vaslui: propunere de stemă din 1986;
Fig. 29. Municipiul Vaslui: proiect de stemă din 1987;
Fig. 30. Municipiul Zalău: proiect de stemă din 1985;
Fig. 31. Municipiul Zalău: proiect de stemă din 1987.

Proiecte de steme pentru județele și municipiile înființate în Republica Socialistă România după 1972

Rezumat

Prin decretul nr. 503 din 16 decembrie 1970, a fost instituit dreptul de stemă pentru cele 39 de județe și 47 de municipii ale Republicii Socialiste România, iar prin decretul nr. 302 din 25 iulie 1972, modelele lor au fost aprobate. În 1979 au fost ridicate la rangul de municipiu alte nouă orașe – Alexandria, Bistrița, Făgăraș, Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Slatina, Slobozia, Vaslui și Zalău –, iar în 1981 județele Ilfov și Ialomița au fost reorganizate în patru unități administrativ-teritoriale: județele Giurgiu, Ialomița și Călărași, respectiv Sectorul Agricol Ilfov subordonat municipiului București. În decursul anilor '80, Comitetul pentru problemele Consiliilor populare din cadrul Consiliului de Stat al RSR a avut mai multe tentative de a le atribui steme noilor județe și municipii, în conformitate cu prevederile decretului din 1970, aceste proiecte fiind prezentate pe larg în articolul de față. Ingerințele factorului politic au temporizat adoptarea lor, iar schimbarea de regim din decembrie 1989 a pus capăt acestor intenții.

Cuvinte-cheie: heraldică, Republica Socialistă România, steme administrativ-teritoriale, stemă socialistă.

Coats of arms projects for the counties and municipalities established in Socialist Republic of Romania after 1972

Abstract

By Decree no. 503 of December 16, 1970, the right of bearing of arms was established for the 39 counties and 47 municipalities of the Socialist Republic of Romania, and by Decree no. 302 of July 25, 1972, those coats of arms were approved. In 1979, 9 other cities were elevated to the rank of municipality – Alexandria, Bistrița, Făgăraș, Miercurea Ciuc, Sfântu Gheorghe, Slatina, Slobozia, Vaslui and Zalău – and in 1981 the counties of Ilfov and Ialomița were reorganized into four administrative-territorial units: Giurgiu, Ialomița and Călărași counties, and Sectorul Agricol Ilfov respectively, surrounding and subordinated to Bucharest. During the 1980s, the Committee for People's Council Issues of the State Council made several attempts to assign coats of arms to the new counties and municipalities, in accordance with the provisions of the 1970 Decree. These projects are presented in detail in this article. The interference of the political factor delayed their adoption, and the regime change in December 1989 put an end to these attempts.

Keywords: heraldry, Socialist Republic of Romania, civic coats of arms, socialist coats of arms.

05.02.2024

Alexandru Daneş – inginer electronist, heraldist, vexilolog; membru al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Oficiul Poștal 1, Căsuța Poștală 32, 700750 Iași, <https://orcid.org/0009-0000-6943-7655>, e-mail: alexdanes2002@gmail.com

Nepăsare, rea-voință și încălcarea legii în heraldica teritorială.

Studiu de caz: municipiile Brașov, Constanța și Cluj¹

Ileana CĂZAN

Arcetarea de față pornește de la o realitate cu care Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române (în continuare – CNHGS) se luptă de două decenii, anume obligarea Unităților Administrativ-Teritoriale (în continuare – UAT) să respecte legislația în vigoare: *Legea nr. 102 din 21 septembrie 1992 privind stema țării și sigiliul statului*² (în continuare – *Legea 102/1992*) și *Hotărârea Guvernului nr. 25 din 16 ianuarie 2003 pentru stabilirea metodologiei de elaborare, reproducere și folosire a stemelor județelor, municipiilor, orașelor și comunelor*³ (în continuare – *HG 25/2003*), care reglementează adoptarea stemelor de localități și de județe în România. Aceleași acte normative stipulează faptul că CNHGS este forul ultim de avizare științifică în domeniul heraldicii teritoriale.

În principiu, prevederile legale sunt respectate și în cei 32 de ani, scurși de la adoptarea Legii nr. 102/1992, au fost relativ puține cazurile în care o situație, potențial conflictuală, să nu fie detensionată, proiectele de stemă fiind adoptate, în cele din urmă, conform procedurii legale. Există însă câteva situații în care lucrurile nu au stat așa. Sunt ele excepțiile care confirmă regula? Sau sunt acele breșe, care ne arată lacunele și impreciziile strecurate, voit sau nu, în textul legislativ, imprecizii care au lăsat loc de interpretări și, mai ales, au permis abuzul autorităților locale, fără ca acest abuz să fie pedepsit vreodată ca atare.

Am ales cele trei studii de caz enunțate în titlu, deoarece considerăm că sunt municipii emblematică pentru imaginea heraldicii autohtone din mai multe motive:

- sunt municipii-fanion pentru dezvoltarea economică și demografică a României;
- sunt centre culturale și universitare cu o pondere însemnată;
- sunt puncte de atracție turistică maximă, ceea ce implică o promovare mult mai dinamică a imaginii, inclusiv a celei heraldice.

Pentru a fi foarte exacti: Clujul este cel de al treilea municipiu din România, ca pondere economică și demografică, după București și Iași; Constanța este pe locul al patrulea, iar Brașovul pe cel de al șaselea. Ca centre culturale, universitare și turistice, cele trei municipii își dispută primele locuri, chiar devansându-se reciproc.

¹ Comunicare la *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică*, Iași, 11 mai 2023.

² În „*Monitorul Oficial*”, 1992, nr. 236, 24 septembrie.

³ În „*Monitorul Oficial*”, 2003, nr. 64, 2 februarie.

Ilustrații

(din arhiva CNHGS)

Fig. 1. Stema județului Vrancea, respinsă în 2005, pentru că are o deviză inscripționată în centru. Modificarea cerută de CNHGS nu a fost făcută și dosarul nu a mai fost retrimis pentru avizare. Stema este însă folosită.

Fig. 2. Stema județului Teleorman, variantă respinsă, pentru că desenul nu este de cea mai bună calitate. Au fost făcute alte propuneri grafice, dar nu s-a ținut cont de ele.

Fig. 3. Stema municipiului Bacău care apare pe site-ul Primăriei fără inscripționarea numelui localității.

Fig. 4. Stema municipiului Călărași care apare pe site-ul Primăriei ca stemă adoptată în 1998, deși dosarul nu a fost finalizat.

Fig. 5. Stema municipiului Craiova, afișată pe pagina Primăriei Craiova, din 2011. Este stema interbelică. Stema a păstrat cimierul, acvila ieșind, rezervat fostelor capitale ale țărilor române medievale.

Craiova însă nu a fost capitală. Aceasta a fost singura obiecție formulată de Biroul zonal București, de care Primăria nu a ținut cont. Dosarul nu a mai fost finalizat.

Fig. 6. Stema municipiului Timișoara, respinsă în anul 2011. S-a cerut eliminarea leului trecând podul, pentru că se află și în stema județului, precum și a steagurilor și a aștrilor. Modificările nu au fost operate și stema este folosită ilegal.



1



2



3



4



5



6

Cum s-a întâmplat ca cele trei UTA-uri, în anul 2024, la peste 30 de ani de la adoptarea Legii 102/1992, să nu aibă încă steme legal aprobate? Situația pare și mai confuză, pentru că în toate cele trei cazuri au fost folosite, timp de decenii, steme pe care autoritățile locale s-au încăpățânat să le considere legale.

CNHGS nu a asistat pasivă la încălcarea flagrantă a legii, dar, din păcate, demersurile repetate, începute încă din 2003, au rămas fără niciun rezultat până în primăvara anului 2022.

Dincolo de cele trei studii de caz alese, trebuie precizat faptul că acestea nu sunt singurele. O situație statistică, făcută pe baza stemelor localităților și județelor publicate în „Monitorul Oficial”, din anul 1992 și până în 2023, arată următoarea realitate.

Județele Harghita, Teleorman și Vrancea nu au stemă aprobată legal, prin hotărâre de guvern. Toate trei au însă steme pe site-ul de prezentare *Wikipedia*, fără a se face vreo referire la legislație.

Pe lângă Brașov, Constanța și Cluj, cărora le vom dedica o tratare separată în articolul de față, mai sunt încă patru municipii care folosesc steme ilegal adoptate. Primul este municipiul Bacău, unde este cazul să remarcăm și faptul că, în județul omonim, au fost aprobate prin hotărâre de guvern doar trei steme!!! Urmează municipiul Călărași, unde a existat o tentativă nefinalizată în 1996⁴, și municipiul Craiova⁵. În acest ultim caz, demersurile legale au început în anul 2011, dar ele nu au fost finalizate niciodată prin procedura legală. Ultima localitate, care face parte din această categorie, este municipiul Timișoara⁶. Și în acest caz, autoritățile locale nu au acceptat observațiile făcute de CNHGS în anul 2003 și folosesc stema pe care au adoptat-o în consiliul local. Din anul 2022, Dan Buruleanu, grafician heraldist, acreditat de către CNHGS, care a executat mai multe steme în județul Timiș, a încercat, cu ajutorul mass-mediei, să facă presiuni, pentru ca stema municipiului Timișoara să intre în legalitate.

Stema municipiului Brașov

Revenind la studiile de caz propuse, vom începe cu cel al stemei municipiului Brașov, pe care l-am ales pentru a ilustra ideea de nepăsare a autorităților locale privind finalizarea unui demers administrativ.

Primele încercări datează din anul 1996, cu obiectivul clar de a se repune în drepturi vechea stemă istorică al Brașovului. Din cauza lipsei de transparență și a unei metodologii clare, demersurile au trenat. Ele au fost reluate după publicarea HG 25/2003. În anul 2005-2006, cu consultanță din partea Biroului zonal București al CNHGS care avizează

4 *Academia Română, Secția de Științe Istorice și Arheologie, Arhiva CNHGS* (în continuare – *Arhiva CNHGS*), d. „Procese-verbale pe anul 1996”, nepaginat.

5 *Arhiva CNHGS*, d. „Procese-verbale pe anul 2011”, nepaginat.

6 *Arhiva CNHGS*, d. „Procese-verbale pe anul 2003”, nepaginat; d. „Adrese CNHGS pe anul 2003”, nepaginat; d. „Adrese CNHGS pe anul 2022”, nepaginat.

Fig. 7. Stema municipiului Brașov, varianta 2006.

Fig. 8. Stema municipiului Brașov, varianta 2024, care a primit avizul CNHGS și va fi înaintată către MDLPA pentru aprobare prin hotărâre de guvern.



7



8

propunerile de steme și cu ajutorul unui grafician atestat, stema a fost desenată și însușită printr-o hotărâre a Consiliului Local Brașov. În acel moment însă, autoritățile locale au considerat că stema este în deplină legalitate pentru a putea fi folosită, ceea ce denotă, evident, o lipsă vinovată a cunoașterii legislației aferente acestui act administrativ.

Între 2008 și 2016, lucrurile s-au complicat inutil, din motive politice, cauzate de apartenența politică diferită a principalilor lideri ai instituțiilor administrative, între care au existat tensiuni destul de puțin mascate. Primarul George Scripcaru reprezenta Partidul Democrat, iar președintele Consiliului Județean, Aristotel Căncescu, era membru al Partidului Național Liberal. Pentru ca situația să fie și mai încurcată, în acea perioadă, Brașovul a avut prefecți din Partidul Social-Democrat.

Cum neînțelegerile la vârf aveau mize mult mai „bănoase”, care au și dus la numeroase procese de corupție, problema adoptării legale a stemei municipiului Brașov a fost considerată colaterală, dar și un motiv în plus de tensiune între liderii comunității, motiv pe care funcționarii Consiliului Județean și ai Instituției Prefectului, în mod declarat, nu au vrut să și-l asume.

Începând cu anul 2010, am încercat, în calitate de președinte al Comisiei județene de heraldică, să rezolv această „falsă” problemă, pentru că stema exista și era în acordul unanim al locuitorilor, ca și al liderilor locali și pentru că era nevoie doar de un ultim pas administrativ și legal, pentru a se emite hotărârea de guvern necesară.

Acest ultim pas nu a fost făcut până în 2022, pentru că planșa originală desenată în 2006 a fost pierdută, iar Primăria nu a acceptat ideea că nu are stemă legal adoptată. În acest timp, Consiliul Județean și Instituția Prefectului au preferat să aștepte ca să fie „găsită” stema. În ianuarie 2022, după 12 ani în care am așteptat ca Instituția Prefectului să aplice legea, respectiv sancțiunile prevăzute de HG 25/2003, am recurs la un șir de memorii înaintate ministrului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației, Cseke Atilla, care ne-a acordat sprijinul pentru a rezolva situațiile rămase în afara legii.

Pentru prima dată, deși în termeni foarte politicoși și destul de echivoci, Consiliile

Județene au fost rugate să analizeze situația stemelor UAT-urilor și, acolo unde ele sunt folosite ilegal, să se demareze procesul complet de aprobare a stemei prin hotărâre de guvern⁷.

Brașovul, ca prim studiu de caz, se dovedește a avea și un prim „final fericit”. Comisia județeană a acordat preavizul proiectului de stemă, în luna ianuarie 2024, și CNHGS a avizat, în luna martie 2024⁸, proiectul în cauză, ce urmează a fi depus în cel mai scurt timp la Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației (în continuare – MDLPA).

Stema municipiului Cluj

Al doilea studiu de caz propus este un exemplu de rea-voință, dusă la superlativ de abilitatea de a manevra legea prin practici avocățești, deloc onorabile. Este vorba despre stema municipiului Cluj. În această situație, s-a creat un păienjenis birocratic ce s-a dovedit imposibil de străpuns, în ciuda opiniei publice, a părerii arhitecților și istoricilor din Cluj, exprimată clar în repetate rânduri, a refuzului acad. Nicolae Edroiu, președinte al Biroului Zonal Cluj al CNHGS care avizează propunerile de steme, de a da preaviz proiectului de stemă, ca și a avizului negativ formulat în luna mai 2003 de către CNHGS.

Problema stemei Clujului este veche de 29 de ani. În 1993, primarul de atunci al municipiului Cluj, Gheorghe Funar, organiza un concurs pentru noua stemă a Clujului, deoarece considera că vechiul blazon al Clujului, ce avea trei turnuri de cetate, nu ar fi fost reprezentativ pentru români!!! Concursul public lansat a fost câștigat de Bianca Abrudan, elevă în clasa a XI-a la Liceul de Arte, iar din 1995 stema a început să fie folosită⁹.

În anul 1999 Gheorghe Funar, profitând de legislația în materie destul de confuză încă, a „oficializat” stema cu de la sine putere. În anul 2003, ca urmare a HG 25/2003, completată cu Metodologia CNHGS, primarul Gheorghe Funar a început demersurile legale pentru aprobarea stemei prin hotărâre de guvern. Intenția ar fi fost meritorie, dacă nu ar fi fost urmată de un șir de acțiuni pline de rea-credință, pentru a manipula legea și a impune punctul de vedere al primarului.

Acad. Nicolae Edroiu, președintele de atunci al Biroului zonal Cluj al CNHGS care aviza propunerile de steme din acea vreme, a respins în primă instanță proiectul, care era, de fapt, o stemă folosită deja de autoritățile locale, cel puțin din anul 1999. În fața refuzului, Gheorghe Funar a elaborat o strategie juridică, care să ocolească legea, dând aparența de legalitate. În data de 9 aprilie 2003¹⁰, proiectul de stemă a fost trimis, fără preavizul Biroului zonal, către CNHGS. Argumentația care însoțea așa-zisul proiect

⁷ Arhiva CNHGS, d. „Intrări pe anul 2022”, nepaginat.

⁸ *Ibidem*, d. „Adrese pe anul 2024”, nepaginat.

⁹ Florina Pop, *Cum a ajuns Clujul să renunțe la o stemă veche de peste 600 de ani și să folosească în actele oficiale desenul unei eleve*, în „Adevărul” (<https://adevarul.ro/stiri-locale/cluj-napoca/cum-a-ajuns-clujul-sa-renunte-la-o-stema-veche-de-1599232.html>), publicat 10.02.2015, accesat 22.03.2024).

¹⁰ Arhiva CNHGS, d. „Intrări pe anul 2003”, nepaginat.

era bazată pe tactica „faptului împlinit” a unei steme aflate în uz, care *de facto* era stema oficială a municipiului, și se cerea pe un ton imperios ca situația să primească imediat și consfințirea *de jure*.

În 12 mai 2003¹¹, CNHGS răspundea Primăriei Cluj expunând multiplele motive pentru care stema nu putea primi aviz favorabil. Acestea erau, pe scurt, următoarele: necesitatea de a fi folosită tradiția heraldică locală, veche de șapte secole, tradiție abandonată în totalitate, precum și neadecvarea simbolisticii și a culorilor folosite. Dintre toate observațiile formulate, au fost reținute doar cele cromatice, aurul și argintul fiind corect reprezentate în proiectul trimis în 9 iulie 2003¹². CNHGS a comis greșeala, care a costat scump, de a considera că nu au fost operate modificările cerute și de aceea stema nu mai are de ce să fie rediscutată în regim de urgență. Ea a fost amânată pentru ședința din toamna anului 2003, care a avut loc în 12 noiembrie.

Din luna august 2003, planul de a obține aprobarea stemei alese de primarul Gheorghe Funar, în ciuda oricăror argumente legale, ia o turnură în care reaua-credință și reaua-voință s-au unit, pentru a fi ocolită legea, păstrându-se însă aparența de legalitate.

În septembrie 2003, s-a primit de la Tribunalul Cluj citația prin care CNHGS, reprezentată de secretarul ei din acel moment, Ileana Căzan, era acționată în contencios administrativ. Motivul contestației consta în faptul că CNHGS nu a răspuns în termen de 30 de zile solicitării de a aviza proiectul de stemă al municipiului Cluj și, ca urmare, lipsa unui răspuns reprezintă acordul tacit (conform legii) al instituției citate pentru solicitarea formulată. Procesul a durat trei ani și a fost câștigat de Primăria Cluj, prin recurs în anulare.

În continuare, vom prezenta motivele pentru care procesul, intentat de către Primăria Cluj, a fost lovit de nulitate încă din start, dar aceste motive nu au contat prea mult pentru instanța din Cluj.

Comisia Națională de Heraldică și Genealogie a Academiei Române nu a fost și nu este nici astăzi o INSTITUȚIE A ADMINISTRAȚIEI PUBLICE, ci este un FOR ȘTIINȚIFIC ACADEMIC, deci nu intra sub incidența *Legii contenciosului administrativ*. În plus, CNHGS nu are personalitate juridică, deci nu putea fi citată direct în justiție, așa că orice demers era lovit de nulitate, din start.

Gheorghe Funar nu a respectat procedura legală, prevăzută de HG 25/2003, care cere obținerea unui preaviz din partea Biroului zonal Cluj al CNHGS care avizează propunerile de steme.

Pentru a răspunde totuși solicitării, CNHGS a analizat proiectul în luna mai 2003. În consecință, au fost făcute recomandări în spiritul HG 25/2003 și în conformitate cu regulile artei și științei heraldice. Aceste argumente erau expuse pe larg Consiliului Județean Cluj, în speranța că se vor lua măsurile dictate nu doar de lege, ci și de buna-credință.

¹¹ *Ibidem*, d. „Adrese pe anul 2003”, nepaginat.

¹² *Ibidem*, d. „Intrări pe anul 2003”, nepaginat.

În 16 decembrie 2003¹³, CNHGS a solicitat sprijin din partea secretarului general al Consiliului Județean Cluj, Mariuca Pop, care, conform HG 25/2003, trebuia să asigure secretariatul Comisiei județene de heraldică. De asemenea, se atrăgea atenția că, în conformitate cu HG 25/2003, primarul Gheorghe Funar ar trebui să fie amendat pentru că folosește o stemă care nu a fost avizată de CNHGS și nu a fost adoptată prin hotărâre de guvern: ca urmare, în termeni juridici, el nu ar trebui să fie *reclamant*, ci *pârât*. Demersul a rămas fără răspuns.

Am solicitat sprijin juridic și Academiei Române și Ministerului Afacerilor Interne, care atunci gestiona avizarea și aprobarea stemelor, dar, probabil, speța a fost considerată derizorie și a rămas, de asemenea, fără răspuns.

În plus, CNHGS nu a putut fi prezentă în instanță, pentru că, de regulă, citațiile ajungeau la București în aceeași zi sau cu o zi înaintea termenului de judecată. Însăși deplasarea la Cluj era o problema, CNHGS, fiind o comisie academică, nu dispune de un buget propriu, deci au lipsit fondurile pentru orice fel de reprezentare în fața Tribunalului Cluj. Nu este deci de mirare că procesul a fost pierdut, prin recurs în anulare, în anul 2006.

Problema nu a fost însă considerată de către CNHGS încheiată. În data de 17 martie 2008¹⁴, către Ministerul Afacerilor Interne a fost trimisă o nouă adresă, prin care se cerea sprijin administrativ pentru a se opri folosirea abuzivă a unor steme neaprobată prin procedura legală. Evident, municipiul Cluj se afla în fruntea listei acestor localități. Nu avem cunoștință însă să se fi luat vreodată măsuri executorii, deși legal UAT-urile sunt pasibile de amenda de 1.700 lei pentru folosirea ilegală a stemei (HG 25/2003).

În ianuarie-februarie 2022¹⁵, CNHGS a făcut, *in extremis*, un nou demers către MDLPA, care în prezent gestionează problema aprobării stemelor localităților și județelor din România. Acest demers a presupus un memoriu și trei reveniri succesive din partea CNHGS. După mulți ani de luptă în van, a apărut primul rezultat pozitiv, anume o circulară a MDLPA, prin care Instituțiile Prefectului și Consiliile Județene erau rugate să verifice legalitatea stemelor folosite de către UAT-uri. În unele cazuri, răspunsul a fost pozitiv (Brașov și Constanța), dar în cazul stemei municipiului Cluj nu a fost înregistrată nicio reacție.

Lupta însă va continua, pentru că nu există nici cel mai mic temei legal pentru a se considera că, prin câștigarea procesului de contencios administrativ, stema municipiului Cluj este folosită în mod legal.

Rezultatul procesului amintit, discutabil sau nu, nu avea titlu executoriu privind folosirea stemei. El a reprezentat, cel mult, un pas câștigat de către Primăria Cluj în lungul lanț al aprobării unei steme prin hotărâre de guvern. Dosarul ar fi trebuit să

¹³ *Ibidem*, d. „Adrese pe anul 2003”, nepaginat.

¹⁴ *Ibidem*, d. „Adrese pe anul 2008”, nepaginat.

¹⁵ *Ibidem*, d. „Adrese pe anul 2022”, nepaginat.

fie depus la ministerul de resort, de unde ar fi ajuns în ședință de Guvern, pentru a fi aprobat prin hotărâre de guvern. Ceea ce nu s-a întâmplat niciodată. Mai mult, o hotărâre judecătorească locală ar fi ținut locul unui aviz științific al Academiei Române, ceea ce este de neacceptat prin prisma Legii 102/1992.

Cu multă speranță, ce s-a dovedit a fi deșartă, în anul 2004, CNHGS solicita noului primar Emil Boc reluarea discuției privind stema municipiului Cluj, pentru rezolvarea amiabilă a problemei. În fața presiunii opiniei publice, în anul 2005, purtătoarea de cuvânt a administrației Boc, Raimonda Boian, răspundea că demersul schimbării stemei ar lua „mult timp și ar costa bani”, iar stema în uz era legală din toate punctele de vedere!!!¹⁶ Prefectul de atunci al județului Cluj, Mihai Hărdău, contactat telefonic, răspundea semi-ironic reporterilor „HotNews”: „Mă bucur că sunteți vigilenți și îmi comunicați faptul că peste trei zile se împlinesc cele șase luni”, în care, conform HG 25/2003, Instituția Prefectului avea obligația de a amenda Primăria Cluj pentru folosirea în spațiul public și pe acte oficiale a unei steme ilegale¹⁷.

În anul 2010, primarul Sorin Apostu recunoștea, pentru prima dată, ceea ce știau deja toți clujenii interesați de stema municipiului, că există o problemă pe care o va rezolva Biroul zonal Cluj al CNHGS ce avizează propunerile de steme¹⁸.

După patru ani, în februarie 2014, Primăria Cluj tot nu era lămurită ce este în neregulă cu stema folosită. Purtătorul de cuvânt al Primăriei Cluj-Napoca, Oana Buzatu, declara pentru media „Citynews.ro” că „a fost inițiată o discuție pe această temă cu reprezentanții Academiei Române. În acest moment, municipalitatea așteptând un punct de vedere scris referitor la necesitatea de a iniția un demers pentru înlocuirea stemei, precum și pașii de urmat în măsura în care concluziile academicienilor vor fi că se impune o astfel de măsură. Astăzi, din punct de vedere legal, sigla este valabilă, asumată de către autoritatea publică locală și nu există niciun document care să ridice semne de întrebare cu privire la validitatea siglei”¹⁹.

Declarația era mincinoasă și aberantă. Nu a existat nicio solicitare scrisă în acest sens, iar Oana Buzatu confunda stema cu o siglă și considera că adoptarea ei de către Consiliul Local Cluj era suficientă pentru a da legalitate folosirii. Ar fi avut dreptate, dacă ar fi fost o siglă!!! Din nou era vorba despre rea-credință sau lipsă flagrantă a cunoașterii legislației în domeniul administrativ!!!

16 Camelia Hancu, *Clujul fără stemă* (https://www.hotnews.ro/stiri-presa_regionala_arhiva-1729858-clujul-fara-stema.htm, publicat 12.10.2005, accesat 22.03.2024).

17 *Ibidem*.

18 *Stema orașului liber Cluj* (https://ro.wikipedia.org/wiki/Stema_ora%C8%99ului_liber_Cluj, accesat 22.03.2024).

19 *Stema Clujului ar putea fi schimbată. Cine a cerut modificarea și cum se va lua decizia* (<https://web.archive.org/web/20140505183033/http://citynews.ro/eveniment/stema-clujului-ar-putea-fi-schimbata-cine-cerut-modificarea-si-cum-se-va-lua-decizia>, publicat 19.02.2014, accesat 22.03.2024).

Fig. 9. Stema actuală a municipiului Cluj, folosită ilegal, din 1995-1999, cu aparență de legalitate. O inginerie de practică „avocățească”.

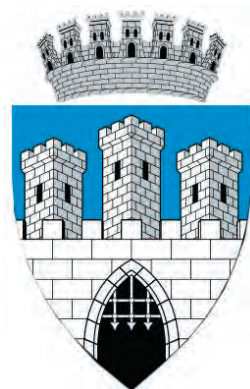
Fig. 10. Stema interbelică a municipiului Cluj.

Fig. 11. Stema istorică a Clujului de la 1550, care a fost folosită de tipografia Gaspar Helth.

Fig. 12. Stema Clujului din secolul al XIX-lea, care se regăsește și pe Obeliscul Carolina, 1818.



9



10



11



12

La 26 mai 2005, în „Observatorul Cultural”, Dan Strâmbu publica o *Scrisoare deschisă*, ce era o pledoarie bine argumentată pentru revenirea la stema istorică a Clujului²⁰.

În anul 2010, arhitectul Virgil Pop, secretar al Comisiei zonale a Monumentelor istorice, considera stema nouă a Clujului o imagine „pentru cimpanzei”²¹. În același an, într-un interviu pentru „Adevărul”, acad. Nicolae Edroiu sublinia că stema oficială a municipiului nu este și legală, prezentând aspectele deja luate de noi în discuție²².

În 8 martie 2012, arhitecți și istorici, în publicația online „Cluj”, susțineau necesitatea repunerii în drepturi a vechii steme istorice²³. În 22 martie 2012, cunoscutul arheolog Adrian Andrei Rusu, în aceeași publicație, critica aberația noii steme²⁴. Revista online „Transilvania” publica, la 12 martie 2012, un fotoreportaj remarcabil cu cele mai vechi

20 Dan Strâmbu, *Scrisoare deschisă. Stema municipiului Cluj*, în „Observatorul Cultural”, 2005, nr. 270, 26 mai (<https://www.observatorcultural.ro/articol/scrisoare-deschisa-stema-municipiului-cluj-napoca-2/>, accesat 22.03.2024).

21 Alexandra Groza, *Virgil Pop: „Odată cu stema să renunțăm și la «Napoca»!”* (<https://web.archive.org/web/20110917055606/http://www.citynews.ro/cluj/din-oras-10/virgil-pop-odata-cu-stema-sa-renuntam-si-la-napoca-78127/>, publicat 0804.2010, accesat 22.03.2024); Diana Gabor, *Cluj-Napoca ar putea reveni la vechea stema*, în „Gazeta de Cluj”, 2012, 19 aprilie (<https://gazetadecluj.ro/cluj-napoca-ar-putea-reveni-la-vechea-stema/>, accesat 22.03.2024).

22 Florina Pop, *op. cit.*

23 *Stema Clujului* (<https://transildania.wordpress.com/tag/stema-clujului/>, accesat 22.03.2024).

24 *Ibidem.*

atestări ale stemei Clujului, începând cu anul 1316²⁵. De asemenea, erau prezentate și monumentele reprezentative, pe care se putea vedea stema Clujului.

Încă în anul 2011, arhitectul Victor Salcă, împreună cu un grup de deputați și de consilieri locali din Partidul Național Liberal, susținuți de Comisia zonală a Monumentelor Istorice, a început demersurile pentru adoptarea unei noi hotărâri a Consiliului Local privind stema Clujului. Se dorea repunerea în uz a stemei interbelice, care este și stema istorică a Clujului. Desenul propus era însă mult mai elegant. În 19 februarie 2014, consilierul local din partea Partidului Național Liberal Ioan Bîldea²⁶ a depus un proiect de hotărâre a Consiliului Local pentru adoptarea unei steme legale, care să revină la tradiția heraldică atât de bine întipărită în mintea clujenilor din generațiile anterioare anului 1989. În luna iunie 2014, proiectul de hotărâre locală urma a fi discutat, dar și acest demers a fost îngropat de administrația locală, evident deloc dornică să schimbe o practică ce ținea de peste două decenii. Uzanța a devenit aici teme legal și nicio autoritate nu a reușit până acum să rupă acest lanț.

O ultimă ieșire în spațiul public am găsit în „Adevărul” din 10 februarie 2015, prin articolul *Cum a ajuns Clujul să renunțe la o stemă veche de 600 de ani*, scris de Florina Pop²⁷.

Stema municipiului Constanța

Ultimul studiu de caz propus este cel care ilustrează cel mai bine disprețul unor primari din România pentru respectarea legii, dispreț voit afișat și asumat. Dacă Gheorghe Funar s-a străduit din greu să dea propriei voine aparența de legalitate, Radu Mazăre, primarul municipiului Constanța între 2000-2015, a ignorat fățiș legea, în momentul în care aceasta nu i-a convenit.

Tandemul Partidului Social-Democrat, care a făcut legea în județul Constanța timp de peste un deceniu, a fost format din Radu Mazăre și Nicușor Constantinescu, ca președinte al Consiliului Județean. Pe lângă numeroase afaceri fabulos de profitabile, cei doi au impus și folosirea stemei municipiului Constanța, care fusese respinsă în primă instanță de o Comisie județeană de heraldică.

Sfidarea legii a continuat și, din anul 2015, municipiul Constanța a adoptat și un steag, care, de asemenea, nu respectă *Legea nr. 141 din 10 iunie 2015 privind arborarea și folosirea de către unitățile administrativ-teritoriale a steagurilor proprii*²⁸.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Scandal pe stema Clujului între primar și tineretul Liberal* (<https://ziare.com/pnl/tnl/scandal-pe-stema-clujului-in-tre-primar-si-tineretul-liberal-1096425>, publicat 23.05.2011, accesat 22.03.2024); *PNL acuză: Clujul folosește o stemă ilegală* (<https://www.stiridecluj.ro/politic/consilierii-pnl-acuza-clujul-foloseste-o-stema-ilegala>, publicat 19.02.2014, accesat 22.03.2024).

²⁷ Florina Pop, *op. cit.*

²⁸ În „Monitorul Oficial”, 2015, nr. 412, 11 iunie.



13



14



15

Fig. 13. Drapelul municipiului Constanța. Aceeași stemă se regăsea în anul 2022 și pe pagina oficială a Primăriei Constanța.

Fig. 14. Stema Constanței, 2022.

Fig. 15. Stema Constanței, 2024. Varianta a primit avizul CNHGS și va fi înaintată către MDLPA pentru aprobare prin hotărâre de guvern.

Revenind la stema municipiului Constanța, deși HG 25/2003 a fost dată încă în anul 2003, județul Constanța nu avea constituită nici în anul 2008 o Comisie de heraldică.

În data de 17 martie 2008²⁹, CNHGS a trimis către Ministerul Afacerilor Interne, care, după cum am menționat deja, gestiona în acel moment aprobarea proiectelor de stemă, o adresă prin care sesiza existența mai multor steme folosite ilegal, între care pe primele locuri apar și cele trei, ce vor deveni „vedetele” anilor următori: stemele municipiilor Brașov, Constanța și Cluj.

La 25 septembrie 2008³⁰, CNHGS revenea cu o adresă către Consiliul Județean Constanța, prin care se cerea cu insistență formarea Comisiei Județene de heraldică. În 2009, această Comisie a luat naștere, dar activitatea ei, deși destul de susținută, avea să se rezume, mai ales, la preavizarea proiectelor de stemă ale comunelor. Nici Constanța, nici Mangalia nu au considerat necesar să ceară vreun aviz pentru adoptarea și folosirea unor steme, care reprezentau voința edilului, nicidecum arta și știința heraldică.

Timp de 15 ani primarul Radu Mazăre a condus discreționar municipiul Constanța. Ceea ce este cu adevărat îngrijorător este faptul că, deși acesta a părăsit funcția din anul 2015, Constanța nu avea nici în anul 2022 o stemă legal aprobată. Ca urmare a adresei CNHGS din februarie 2022, urmată de trei reveniri, MDLPA s-a implicat, în sfârșit, în normarea acestei situații.

Din primăvara anului 2022, jurnaliștii de la „Dobrogea Live” au deschis o adevărată anchetă privind modul în care a ajuns să fie folosită stema în uz³¹. În 14 noiembrie, Ionuț Rusu, viceprimarul Constanței, anunța demararea procedurilor legale pentru adoptarea

²⁹ Arhiva CNHGS, d. „Adrese pe anul 2008”, nepaginat.

³⁰ Ibidem.

³¹ Călin Gavrilăș, *Stema județului Constanța, folosită ilegal pe afișele lui Dan Puric* (<https://dobrogealive.ro/stema-judetului-constantina-folosita-ilegal-pe-afisele-cu-dan-puric/>, publicat 02.03.2022, accesat 22.03.2024).

unui proiect de stemă municipală³². În 22 noiembrie 2022, „Dobrogea Live” declanșa un mic scandal, pornind de la datele furnizate de către CNHGS referitoare la stema municipiului³³. În data de 28 aprilie 2023, Consiliul Județean Constanța anunța pe site-ul propriu și în mai multe publicații constănțene lansarea în dezbatere publică a trei variante de stemă. Procesul a fost finalizat în luna ianuarie 2024³⁴, când CNHGS a avizat proiectul elaborat, cu sprijinul științific al comisiei județene de heraldică. Dosarul a fost remis către MDPLA și în prezent a fost aprobat prin hotărâre de guvern.

Cele trei cazuri prezentate au ilustrat, poate la nivelul cel mai expresiv, o situație care nu este nicidecum singulară în heraldica teritorială. Am arătat cum legea poate fi încălcată din nepăsare sau cu rea-voință, dar poate fi, pur și simplu, sfidată. Din fericire, în două cazuri, Brașov și Constanța, există un epilog fericit.

După 32 de ani de la apariția Legii 102/1992, sunt aprobate stemele a 1332 de UAT-uri. Numărul mediu de steme aprobate într-un județ este între 23 și 28 de steme. Excepțiile pozitive sunt: județele Argeș – 61; Caraș Severin – 79; Mureș – 91; Suceava – 103, adică TOATE localitățile plus județul au steme legal aprobate.

Există însă și exemple negative: județele Bacău – 3 steme; Bihor – 9; Dolj – 12; Galați – 4; Giurgiu – 6; Mehedinți – 3; Teleorman – 11; Vaslui – 11; Vrancea – 12.

În cele din urmă, legea se va aplica, însă doar cu implicarea directă a MDLPA și a Instituției Prefectului, implicare fără de care CNHGS nu are niciun instrument coercitiv valid și demersurile noastre rămân doar la nivel declarativ.

Nepăsare, rea-voință și încălcarea legii în heraldica teritorială.

Studiu de caz: municipiile Brașov, Constanța și Cluj

Rezumat

Cercetarea de față pornește de la o realitate incomodă cu care Comisia Națională de Heraldică Genealogie și Sigilografie a Academiei Române se luptă de două decenii, anume obligarea administrațiilor locale să respecte legislația în vigoare: *Legea nr. 102 din 21 septembrie 1992 privind stema țării și sigiliul statului și Hotărârea Guvernului nr. 25 din 16 ianuarie 2003 pentru stabilirea metodologiei de elaborare, reproducere și folosire a stemelor județelor, municipiilor, orașelor și comunelor*, care reglementează adoptarea stemelor de localități și de județe din România.

³² Gabriel Botezatu, *Primăria Constanța modifică stema și drapelul municipiului, la 20 de ani de la instituire* (<https://dobrogealive.ro/primaria-constanta-modifica-stema-si-drapelul-municipiului-la-20-de-ani-de-la-instituire/>, publicat 14.11.2022, accesat 22.03.2024).

³³ Gabriel Botezatu, CNHGS: *Stema și drapelul Municipiului Constanța sunt folosite ilegal de 20 de ani* (<https://dobrogealive.ro/cnhgs-stema-si-drapelul-municipiului-constanta-sunt-folosite-ilegal-de-20-de-ani/>, publicat 28.11.2022, accesat 22.03.2024).

³⁴ *Arhiva CNHGS*, d. „Adrese pe anul 2024”, nepaginat.

În principiu, prevederile legale sunt respectate, dar există și situații în care lucrurile nu stau așa. Sunt ele excepțiile care confirmă regula? Sau sunt acele breșe care ne arată lacunele și impreciziile strecurate, voit sau nu, în textul legislativ, imprecizii care au lăsat loc de interpretări și, mai ales, permit abuzul autorităților locale, fără ca acest abuz să fie pedepsit vreodată ca atare.

Am ales cele trei studii de caz enunțate în titlu, deoarece considerăm că sunt municipii emblematic pentru imaginea heraldicii autohtone din mai multe motive:

- sunt municipii-fanion pentru dezvoltarea economică și demografică a României;
- sunt centre culturale și universitare cu o pondere însemnată;
- sunt puncte de atracție turistică maximă, ceea ce implică o promovare mult mai dinamică a imaginii, inclusiv a celei heraldice.

De aceea am ales să analizăm cum s-a întâmplat ca cele trei administrații municipale să nu aibă steme legal aprobate legale, după 32 de ani de la adoptarea Legii nr. 102/1992 și după 21 de ani de la aprobarea Hotărârii Guvernului nr. 25/2003. Mai rău este că în toate cele trei cazuri sunt folosite steme pe care autoritățile locale s-au încăpățânat să le considere legale.

Autoarea tratează despre eforturile colective demarate pentru a opri ignorarea sau, mai rău, sfidarea legii.

Cuvinte-cheie: heraldică teritorială, stemă municipală, Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, municipiul Brașov, municipiul Cluj, municipiul Constanța.

Carelessness, ill-will and breaking the law in territorial heraldry.

Case study: Municipalities of Brașov, Cluj and Constanța

Abstract

This article deals with the uncomfortable reality that the National Committee of Heraldry, Genealogy and Sigillography of the Romanian Academy has been facing for two decades, namely the obligation of local administrations to comply with Law no. 102/1992 and the Government Decision no. 25/2003. These provide the procedure for approving the coats of arms of localities and counties in Romania.

As a rule, legal procedures are respected, but there are also situations when things are not like that. Are they the exceptions that prove the rule? Or are just those gaps that show us the breaches and inaccuracies slipped into the law's text, inaccuracies that have left room for interpretations and above all allow the abuse of local authorities, without it ever being punished as such.

We chose the three case studies stated, because we consider them, for several reasons, to be emblematic cities for the image of local heraldry: they are leaders for the economic and demographic development of Romania, they are important cultural and university centres and above all they are points of tourist attraction. This implies a much more dynamic promotion of the image, including the heraldic one.

That's why we chose to analyse how it happened that the three municipal administrations did not have legally approved coats of arms, after 32 years since Law no. 102/1992 was promulgated and after 21 years since Government Decision no. 25/2003 was approved. What's worse is that in all three cases, the local authorities use coats of arms, which they stubbornly consider legal.

The author deals about the collective efforts started to stop ignoring or, worse, defying the law.

Keywords: territorial heraldry, municipal coat of arms, National Committee of Heraldry, Genealogy and Sigillography of the Romanian Academy, Braşov municipality, Cluj municipality, Constanţa municipality.

22.03.2024

Ileana Căzan – istoric, heraldist, dr. habil. în istorie; cercetător științific I la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” din Bucureşti; preşedintele Comisiei Naţionale de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie a Academiei Române, Calea Victoriei nr. 125, Secţia de Ştiinţe Istorice şi Arheologie; membru al Institutului de Genealogie şi Heraldică „Sever Zotta” din Iaşi, membru al Societăţii de Genealogie, Heraldică şi Arhivistică „Paul Gore” (Chişinău); <https://orcid.org/0009-0007-1985-2595>, e-mail: ilcaz2014@gmail.com

Problemele noii heraldici teritoriale locale ucrainene, pe exemplul simbolurilor satelor de la frontiera cu România¹

Andrii GRECILO

Introducere

Heraldica și vexilologia ucraineană au tradiții istorice vechi. Apariția primelor steme teritoriale și municipale în ținuturile ucrainene datează din a doua jumătate a secolului al XIII-lea – începutul secolului al XIV-lea, din timpul existenței Regatului Ruteniei (Cnezatul Halici-Volânia).

Simbolurile municipale au fost stabilite în secolele XIV-XVIII, prin acordarea privilegiului de autoguvernare orașelor, în baza Dreptului de Magdeburg. Dat fiind faptul că aprobarea stemei unui oraș nu făcea parte obligatorie din privilegiile regale, alegerea acestor embleme se făcea, în general, la nivel local, fără proceduri juridice formale.

În perioada cuprinsă între sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea, când teritoriile ucrainene au fost împărțite între Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus, s-a înregistrat un declin al autoguvernării locale și o creștere a autorității statului. Încercările de a centraliza aprobarea stemelor au reflectat tocmai aceste procese și au indicat o schimbare a rolului simbolurilor municipale, care au devenit acum purtătoare ale ideologiei de stat. Multe orașe și-au păstrat stemele vechi, adăugând uneori atribute politice noi.

În timpul încorporării Ucrainei în URSS, emblemele municipale au început să se dezvolte abia în anii 1960. Aceste însemne erau excesiv de ideologice și uniforme, având ca scop să ilustreze „realizările socialismului” în domeniile economic și politic.

După destrămarea URSS, Ucraina a moștenit peste 100 de embleme municipale neheraldice, aprobate de consiliile locale între anii 1960 și 1980.

Diviziunea administrativ-teritorială și reforma din 2020

Ucraina este un stat unitar cu trei niveluri de diviziuni administrative.

Primul nivel. Există trei tipuri de unități administrativ-teritoriale de primul nivel: 24 de regiuni, o republică autonomă și două orașe cu statut special (Kiev și Sevastopol).

Al doilea nivel. Raioanele constituie niște unități administrativ-teritoriale mai mici, de subdiviziune a unităților de primul nivel. Anterior, în Ucraina au existat 490 de raioane. În urma proiectului de modificări constituționale din decembrie 2019, înaintat Radei

¹ Articolul are la bază comunicarea „Problemele noii heraldici municipale ucrainene, pe exemplul simbolurilor satelor de la frontiera cu România”, prezentată la *Al XVIII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 27 aprilie 2023.

Supreme de către președintele Volodîmîr Zelenskîi, fostele 490 de raioane au fost înlocuite de 136 de raioane noi, în fond mai mari.

Al treilea nivel. Acesta este nivelul local.

Ucraina are două tipuri de așezări de nivel local: rurale și urbane. Localitățile rurale (în ucraineană: сільський населений пункт) pot fi fie un sat (село), fie o așezare rurală (селище). Localitățile urbane (міський населений пункт) pot fi fie un oraș (місто), fie o așezare de tip orășenesc (селище міського типу).

La data de 1 ianuarie 2014, înainte de începerea agresiunii rusești, în Ucraina existau 10.279 de consilii sătești, care cuprindeau 28.397 de așezări rurale, precum și 885 de așezări de tip orășenești și 460 de orașe.

În cadrul reformei administrative, care a început în 2015, Guvernul Ucrainei a înființat comunități teritoriale de tip nou – *hromada* (громада – comună). Astfel, la 12 iunie 2020, existau trei tipuri de hromade: 625 rurale sătești (сільська громада), 435 rurale de așezare (селищна громада) și 409 urbane (міська громада). În total deci, actualmente (la data de 1 ianuarie 2022) există 1469 de hromade.

Activitatea Societății Ucrainene de Heraldică și legislația privind simbolurile teritoriale

Începând cu anul 1990, Societatea Ucraineană de Heraldică (Українське геральдичне товариство) a desfășurat în mod activ cercetări în domeniul heraldicii și al vexilologiei. Într-un timp relativ scurt, au fost întreprinse cercetări de arhivă susținute, în principal din țările vecine, și au fost depistate numeroase materiale necunoscute anterior. Au fost, de asemenea, elaborate și publicate numeroase studii referitoare la heraldica ucraineană și străină. Pe baza acestor cercetări și studii, au fost elaborate principiile și regulile fundamentale pentru heraldica și vexilologia teritorială ucraineană contemporană. Conferințele anuale de heraldică, organizate de Societate, au facilitat discuții ample pe aceste teme.

Chiar în primul număr al buletinului Societății Ucrainene de Heraldică „Знак” (= „Semnul”, „Însemnul”), apărut în 1993, a fost publicat un articol care sublinia necesitatea înființării unui Serviciu Ucrainean de Heraldică și un proiect de regulament pentru acesta². S-a propus ca în sarcinile acestui serviciu să fie incluse: punerea în aplicare a politicii de stat în domeniul heraldicii, crearea și ținerea unor registre de steme, drapele, embleme și altele. Aceste propuneri au fost trimise Cabinetului de Miniștri al Ucrainei, dar nu au dat niciun rezultat.

În 1996, am dezvoltat elementele de bază ale sistemului heraldicii teritoriale ucrainene.

2 Петро Стецюк, *Про необхідність створення Української Геральдичної служби*, у „Знак”, 1, 1993, травень, с. 1; Петро Стецюк, *Положення про Геральдичну палату України: Проект*, у „Знак”, 1, 1993, травень, с. 2.

La 21 mai 1997, Rada Supremă a Ucrainei a adoptat o nouă lege privind autonomia locală³. Încă din 1996, Societatea Ucraineană de Heraldică a înaintat grupurilor de lucru și comisiilor de deputați propuneri cu privire la încorporarea în lege a articolelor referitoare la simbolurile locale și la formulările specifice atingătoare de acestea. Deși multe recomandări au fost luate în considerare, nu toate au fost incluse. În cele ce urmează, sunt prezentate cele mai importante articole referitoare la aceste aspecte:

„*Articolul 22.* Simbolurile colectivităților teritoriale ale satelor, așezărilor, orașelor, raioanelor și regiunilor

Comunitățile teritoriale ale satelor, așezărilor și orașelor pot avea propriile lor simboluri (stemă, drapel etc.), care să reflecte particularitățile și tradițiile lor locale istorice, culturale, socioeconomice și altele.

Luând în considerație propunerile venite din partea organelor de autoadministrare locală din sate, așezări și orașe, consiliile raionale și regionale pot aproba simboluri pentru raionul sau regiunea respectivă.

Conținutul, descrierea și utilizarea simbolurilor comunităților teritoriale ale satelor, așezărilor, orașelor, raioanelor și regiunilor sunt stabilite de consiliul respectiv în conformitate cu legea.”;

„*Articolul 26.* Competența exclusivă a consiliilor satești, de așezare și orășenești

Exclusiv în ședințele plenare ale consiliilor satești, de așezare și orășenești se soluționează următoarele chestiuni: [...] 49) aprobarea, în conformitate cu legea, a regulamentului privind conținutul, descrierea și utilizarea simbolurilor comunității teritoriale; [...]”;

„*Articolul 43.* Chestiuni care se rezolvă în cadrul ședințelor plenare ale consiliilor raionale și regionale exclusiv

Exclusiv în cadrul ședințelor plenare ale consiliilor raionale și regionale se soluționează următoarele chestiuni: [...] 14) aprobarea, în conformitate cu legea, a regulamentului privind conținutul, descrierea și utilizarea simbolurilor raionale și regionale; [...]”.

Într-adevăr, chestiunea aprobării stemelor și drapelelor locale intră în competența exclusivă a consiliilor locale (articolul 26, secțiunea 1-49). Cu toate acestea, problema a constat în menținerea unui standard profesional adecvat pentru executarea simbolurilor, deoarece nu a fost creată nicio instituție de stat care să supravegheze și să înregistreze aceste simboluri.

Prin eforturile membrilor Societății, au fost oferite consultații permanente consiliilor locale și, în mod sistematic, au fost elaborate proiecte de steme și drapel pentru a fi propuse spre examinare de către aceste consilii. Din 1990, am creat noi simboluri pentru peste 2.000 de localități și entități teritoriale din Ucraina.

3 *Закон України № 280/97-ВР від 21 травня 1997 року про місцеве самоврядування в Україні*, у „Відомості Верховної Ради України”, 1997, № 24, ст. 170 (textul poate fi consultat online pe: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>, accesat 19.03.2024).

La 18 mai 2000, președintele Ucrainei Leonid Kucima a semnat un decret intitulat „Cu privire la reglementarea activității heraldice în Ucraina”⁴. Decretul prevedea, printre altele, că „autoritățile executive locale, atunci când abordează chestiuni legate de introducerea, aprobarea sau înregistrarea simbolisticii [...], vor înainta propuneri Comisiei pentru Distincții de Stat și Heraldică, în vederea expertizei heraldice și avizării; vor lua în considerare concluziile acestei comisii bazate pe rezultatele expertizei heraldice; vor aplica recomandările metodice în domeniul heraldicii elaborate de Comisia pentru Distincții de Stat și Heraldică”.

De asemenea, decretul din 2000 a sprijinit propunerea de înființare a unui Registru heraldic de stat și a încredințat Guvernului Ucrainei sarcina de a aborda această chestiune și de a stabili organismul responsabil de crearea și ținerea registrului dat.

Întrucât am fost o perioadă considerabilă de timp membru al Comisiei pentru Distincții de Stat și Heraldică de pe lângă Președintele Ucrainei, mi s-a încredințat sarcina de a elabora recomandări metodologice. Am redactat „Recomandările metodice privind heraldica și vexilologia regiunilor, raioanelor, sectoarelor orășenești și comunităților teritoriale ale orașelor, așezărilor și satelor (simbolurile teritoriale districtuale și locale)”⁵. Aceste recomandări au inclus prevederi care fuseseră deja aprobate în practică. Ele cuprindeau secțiuni precum „Metodologia generală de creare a stemei contemporane”, „Cerințe generale” (reglementând forma scutului, utilizarea smalturilor heraldice etc.) și „Dispoziții speciale”. Aceste recomandări metodice au format un sistem heraldic coerent pentru întreaga țară. În mod special, recomandările propuneau utilizarea unei coroane murale de argint în stemele orașelor și așezărilor de tip orășenesc. Cu titlu de excepție, se recomandau coroane murale de aur pentru capitalele de regiune și coroane murale roșii pentru satele care și-au pierdut vechile drepturi urbane. Pentru alte așezări rurale, se foloseau coroane din spice de grâu de un desen special, de aur. De asemenea, a fost admisă utilizarea unor decoruri exterioare ale scutului, printre care a fost prevăzută înscrierea scutului heraldic într-un cartuș decorativ special de aur.

Aspectul pozitiv al decretului prezidențial din 2000 a constatat în faptul că principiile aprobate de Societatea Ucraineană de Heraldică au dobândit statutul de recomandări oficiale ale Comisiei. Cu toate acestea, Comisia a funcționat pe baze obștești și nu a avut capacitatea fizică de a se întruni frecvent, nici de a examina un număr considerabil de proiecte de simboluri. În același timp, trebuie să menționăm că Guvernul nu a abordat deloc problemele legate de Registrul de stat.

În consecință, Societatea Ucraineană de Heraldică a trebuit să continue să efectueze

⁴ Указ Президента України № 694 від 18 травня 2000 року про впорядкування геральдичної справи в Україні (textul poate fi consultat online pe: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/694/2000#Text>, accesat 19.03.2024).

⁵ Андрій Гречило, *Методичні рекомендації з питань геральдики і прапорництва областей, районів, районів у містах та територіальних громад міст, селищ і сіл (територіальні та муніципальні символи)*, у „Знак”, 23, 2001, травень, с. 8-9.

expertize și să ofere consultații consiliilor locale. Din cauza absenței unui control adecvat, anumite consilii locale au ajuns să aprobe embleme neheraldice.

În timpul reformei administrativ-teritoriale, din păcate, la legislația actuală nu au fost adăugate acte noi care să reglementeze problemele heraldice locale. La formarea comunităților teritoriale de tip *hromada*, apar neînțelegeri în ceea ce privește simbolurile locale. Mai exact, dacă are sens să se creeze simboluri distincte pentru comunitățile teritoriale noi unind mai multe localități, iar anumite orașe și sate componente să-și folosească propriile steme și drapele în continuare, sau, dacă aceste rânduri de simboluri vor funcționa o perioadă în paralel, cum să se procedeze ulterior. Ca urmare, în crearea de noi însemne, în localități s-a instalat haosul. Această problemă a fost abordată de Comisia pentru Distincții de Stat și Heraldică de pe lângă Președintele Ucrainei la 1 iunie 2018. Rezultatul discuției a fost adoptarea unui supliment la „Recomandări metodice” privind heraldica locală.

Pentru a reglementa aceste aspecte, au fost specificate următoarele prevederi: „Pentru comunitățile teritoriale unite și, de asemenea, pentru consiliile locale care includ mai multe așezări, se recomandă utilizarea stemei și drapelului centrului administrativ (sau ale așezării titulare) ca simboluri generale de prezentare a comunității sau a consiliului local. Crearea unor steme și drapele separate pentru comunități (sau consiliile locale) și pentru centrele administrative ale acestora este inoportună până când această chestiune nu va fi reglementată de legislația în vigoare. În schimb, utilizarea altor tipuri de simboluri, cum ar fi logo-uri sau embleme care nu dublează stemele, este binevenită pentru comunități”⁶.

Pe baza acestor principii, simbolurile centrului administrativ pot servi, în același timp, ca simboluri de prezentare pentru întreaga comunitate unită. În cele din urmă, simbolurile marilor orașe, cum ar fi Kiev, Dnipro, Odesa, Harkiv, Liov și altele, îndeplinesc concomitent rolul de simboluri pentru comunitățile urbane unite corespunzătoare. De asemenea, pot fi elaborate steme și drapele pentru alte localități care fac parte din comunitatea unită. În schimb, pentru simbolul comunității, se recomandă introducerea unui logo sau a unei embleme care să nu dubleze funcția stemei.

Exemple de simboluri pentru satele de la frontiera cu România

Printre exemplele de soluții nereușite de simboluri locale oficializate se numără emblemele adoptate pentru mai multe localități situate în apropierea graniței cu România. Aceste embleme naturaliste sau compuse din prea multe figuri aparțin următoarelor sate: Biserica Albă (Біла Церква), Slatina (Солотвино), Arșa de Jos (Нижня Апша), toate

6 Андрій Гречило, *Адміністративно-територіальна реформа і проблеми муніципального та районного герботворення*, у „Знак”, 82, 2020, вересень, с. 5-6; Андрій Гречило, *Герби та прапори міст і сіл України*, частина 2, Львів: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, Українське геральдичне товариство, 2020, с. 6-7.

din regiunea Transcarpatia; Culiceni (Куликівка), Pătrăuții de Jos (Нижні Петрівці), ambele din regiunea Cernăuți (fig. 1-5). În ceea ce privește cazul Apșei de Jos, a fost posibilă schimbarea emblemei neheraldice cu simboluri concepute în conformitate cu normele heraldice (fig. 6-7).

În regiunea Cernăuți, am elaborat proiectele stemelor și drapelelor pentru satele Lucovița (Луковиця), Tereblecea (Тереблече) și Oprișeni (Опришени) (fig. 8-13)⁷. Aceste însemne s-au bazat pe emblematica din sigiliile vechi, folosite de comunitățile rurale încă din secolul al XIX-lea⁸.

În regiunea Odesa, pot fi citate ca un exemplu de implementare sistematică a simbolurilor heraldice satele Cartal (Орлівка) și Barta (Плавні) (fig. 14-17). La elaborarea acestor simboluri, autorii au încercat, de asemenea, să interpreteze figurile acvilei și toporului din vechile sigilii sătești⁹.

În continuare, vom trece în revistă însemnele citate care au fost elaborate în conformitate cu respectarea cadrului normativ în domeniul heraldicii și vexilologiei.

Apșa de Jos (Нижня Апша). Sat în comuna rurală Slatina, raionul Tecșu, regiunea Transcarpatia.

Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXVII-a a Consiliului Sătesc de legislatura a VI-a din 5 iunie 2014. Autor și pictor – Andrii Grecilo.

Stema: despicat; în 1, pe aur, două frunze de stejar, verzi, așezate în pal; în 2, pe roșu, o biserică de argint cu crucile de aur (fig. 6).

Drapelul: o pânză pătrată, bipartită vertical; ghindantul fasciat de șapte brâie, albastru-galben; în batantul roșu o biserică albă cu crucile galbene (fig. 7).

Explicația. Frunzele de stejar se referă la muntele local și la numele mai vechi al așezării, purtat oficial în anii 1946-2004, Dibrova. Biserica reprezintă biserica locală de lemn cu hramul Sfântul Nicolae, un monument de arhitectură unic, datând din secolul al XVII-lea. Brâiele albastre și galbene de pe drapel subliniază apartenența satului la regiunea Transcarpatia.

Lucovița (Луковиця). Sat în comuna rurală Ceahor, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți. Anterior, până la reforma din 2020, a făcut parte din raionul Adâncata.

Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXII-a a Consiliului Sătesc de legislatura a V-a nr. 152-22/08 din 8 iulie 2008. Autor și pictor – Andrii Grecilo.

Stema: despicat, de azur și roșu, cu un arc în fascie broșând, armat în sus, având vergeaua de argint, iar coarda și săgeata de aur (fig. 8).

Drapelul: o pânză pătrată, bipartită vertical, albastru și roșu, purtând în mijloc un arc în fascie broșând, armat în sus, având vergeaua albă, iar coarda și săgeata galbene (fig. 9).

⁷ Андрій Гречило, *Герб і прапор села Луковиця*, у „Знак”, 51, 2010, липень, с. 9; Андрій Гречило, *Герби та прапори міст і сіл України...*, частина 2, с. 38.

⁸ Nicolai Grămadă, *Vechile peceți sătești bucovinene. 1783-1900*, în „Codrul Cosminului”, Cernăuți, 1940, vol. 10, p. 254, 256, 264.

⁹ Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Museum, 1998, p. 73, 76, 77.

Explicație. Arcul este o armă grăitoare ce indică denumirea așezării¹⁰. Acesta a fost folosit de comunitate încă în secolul al XIX-lea. Câmpul scutului este împărțit pe verticală în două câmpuri – albastru și roșu –, la fel ca în stema Ducatului Bucovinei, și subliniază amplasarea satului în acest ținut.

Tereblecea (Тереблече). Sat-reședință a comunei rurale Tereblecea, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți. Este cunoscut în documentele istorice și cu denumirile Terebliște și Porubna (1946-1995). Anterior, până la reforma din 2020, a făcut parte din raionul Adâncata.

Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XVIII-a a Consiliului Sătesc de legislatura a VII-a nr. 24-18/17 din 11 aprilie 2017. Autor și pictor – Andrii Grecilo.

Stema: pe verde, o bară diminuată, vărgată, de argint și roșu, peste care broșează un câine șezând, de aur (fig. 10).

Drapelul: o pânză pătrată verde, cu o bară diminuată (1/6 h), vărgată alb-roșu, peste care broșează Caduceul lui Mercur, în bandă, galben (fig. 11).

Explicație. Câinele este un simbol din vechiul sigiliu al comunității. Dungile albe și roșii indică amplasarea satului la frontiera de stat a Ucrainei și prezența unui punct de control, iar caduceul indică amplasarea postului vamal în această localitate.

Oprișeni (Опришени). Sat în comuna rurală Adâncata, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți. În perioada 1946 – 2 martie 1995 s-a numit Dubivca. Este cunoscut și cu denumirea populară Panțiri. Anterior, până la reforma din 2020, a făcut parte din raionul Adâncata.

Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XX-a a Consiliului Sătesc de legislatura a V-a din 14 septembrie 2008. Autor și pictor – Andrii Grecilo.

Stema: scartelat în săritoare, verde și roșu, cu un leu broșând, de aur, limbat roșu (fig. 12).

Drapelul: scartelat în săritoare, verde și roșu, purtând în primul cartier un cap de leu smuls, galben, limbat roșu (fig. 13).

Explicație. Sigiliile comunității Oprișeni aplicate pe documentele din secolul al XIX-lea reprezentau un leu, care subliniază acum tradiția heraldică veche a satului.

Cartal (Орлівка). Sat în comuna urbană Reni, raionul Ismail, regiunea Odesa. Denumirea istorică de Cartal, de origine turanică, însemnând *vultur*, *acvilă*, a fost schimbată de denumirea actuală în 1946. Anterior, până la reforma din 2020, a făcut parte din raionul Reni.

Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Consiliului Sătesc nr. 63-VII din 6 aprilie 2016. Autorul însemnelor este sculptorul Tudor Botin (Тудор Ботін), originar din acest sat și membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, care a fost asistat de heraldiștii Volodîmîr Djun (Володимир Джу́нь) și Oleh Maskevîci (Олег Маскевич).

Stema: pe azur, o fascie diminuată ondulată, de argint, întreruptă și încărcată cu doi pești de azur, în fascie, plutind unul spre celălalt, însoțită sus de o acvilă cu aripile desfăcute în lături, de argint, ciocată și membrată de aur, iar jos de un mănunchi din trei

¹⁰ Asocierea cu apelativul «лук» - arc.

spice de grâu în pal și două corzi de viță-de-vie cu câte un ciorchine, dezvoltate pe laterale, totul de aur (fig. 14).

Drapelul: o pânză pătrată albastră, având pe mijloc un brâu diminuat (1/10 h) ondulat alb, întrerupt și încărcat cu doi pești albaștri, în fascie, plutind unul spre celălalt, însoțit sus de o acvilă cu aripile desfăcute în lături, albă, ciocată și membrată galben, iar jos de un mănunchi din trei spice de grâu în pal și două corzi de viță-de-vie cu câte un ciorchine, dezvoltate pe laterale, totul galben (fig. 15).

Explicație: Fascia întreruptă simbolizează feribotul Cartal-Isaccea, pe Dunăre, care face legătura între Ucraina și România, cu terminale în apropierea satului și cu punct de control internațional. Acvila este o armă grăitoare care se regăsește și în sigiliile localității din anii 1857 și 1860. Celelalte mobile se referă la bogățiile naturale ale zonei.

Barta (Плавні). Sat în comuna urbană Reni, raionul Ismail, regiunea Odesa. Denumirea actuală ucraineană a fost stabilită în 1947. Anterior, până la reforma din 2020, a făcut parte din raionul Reni.

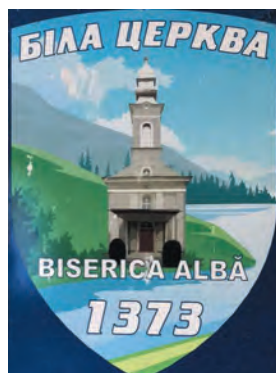
Simbolurile au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXII-a a Consiliului Sătesc de legislatura a VII-a nr. 130-VII din 20 iulie 2017. Autori ai însemnelor sunt artiștii plastici originari din localitate Petru Ghețoi (Петро Гецої, * 1970, pictor și ilustrator de carte în Republica Moldova) și Gheorghe Bulgaru (Георгій Булгару), care au fost asistați de heraldiștii Volodîmîr Djun (Володимир Джунь) și Oleh Maskevici (Олег Маскевич).

Stema: pe azur, doi pești afrontați, cu cozile în sus, cel din dextra un sturion, cel din senestra un somn, ambii de argint, încadrând o floare de nufăr alb, de același metal, și asuprind o bărdiță așezată în fascie, de aur; în capul angrelat al scutului (*chef engrêlé*), pe roșu, un disc apărând din marginea inferioară, de aur, deasupra căruia zboară în pescăruș, de argint (fig. 16).

Drapelul: o pânză pătrată albastră, cu pătrimea de sus decupată angrelat, roșie; în mijlocul câmpului albastru, doi pești afrontați, cu cozile în sus, cel din dextra un sturion, cel din senestra un somn, ambii albi, încadrând o floare de nufăr alb, de aceeași culoare, și asuprind o bărdiță așezată în fascie, galbenă; în pătrimea de sus a pânzei, un disc apărând din marginea inferioară, galben, deasupra căruia zboară în pescăruș, alb (fig. 17).

Explicație. Bărdița este o armă grăitoare pentru denumirea veche Barta și apare în sigiliile localității de la 1857 și 1860. Nufărul alb simbolizează denumirea actuală Plavni, care înseamnă „baltă, bălți”. Peștii (doi delfini), ca și bărdița, au fost reprezentați pe vechile sigilii invocate ale satului, ca susținători ai stemei Principatului Moldovei. În această stemă marchează bogăția faunei acvatice din zonă, care are un impact important economic și alimentar. Culoarea roșie a capului scutului reprezintă cerul de deasupra lacului în zori, discul de aur este soarele răsărind și se referă la întreprinderea agricolă locală „Svitanok” (= zori de zi; răsărit). Pescărușul indică localizarea geografică a așezării pe malul apei, anume pe malul vestic al lacului Ialpug.

Ілюстрації (din arhiva autorului)



1



2



3



4

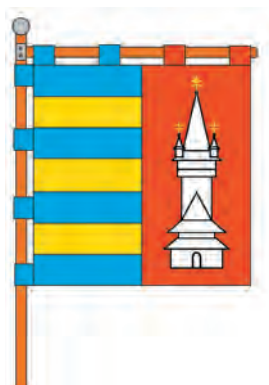


5

- Fig. 1-5. Embleme neheraldice, utilizate după 1991:
1. Satul Biserica Albă (Біла Церква), regiunea Transcarpatia;
 2. Satul Slatina (Солотвино), regiunea Transcarpatia;
 3. Satul Arșă de Jos (Нижня Арша), regiunea Transcarpatia;
 4. Satul Culiceni (Куликівка), regiunea Cernăuți;
 5. Satul Pătrăuți de Jos (Нижні Петрівці), regiunea Cernăuți.



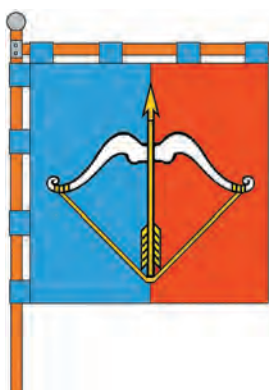
6



7



8



9



10



11

Fig. 6-17. Steme și drapele elaborate și aprobate în conformitate cu normele heraldice:

6-7. Stema și drapelul satului Apșa de Jos (Нижня Апша), comuna rurală Slatina, raionul Teceu, regiunea Transcarpatia, 2014;

8-9. Stema și drapelul satului Lucovița (Луковиця), comuna rurală Ceahor, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți, 2008;

10-11. Stema și drapelul satului Tereblecea (Тереблече), comuna rurală Tereblecea, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți, 2017;



12



13



14



15



16



17

12-13. Stema și drapelul satului Oprișeni (Опришени), comuna rurală Adâncata, raionul Cernăuți, regiunea Cernăuți, 2008;

14-15. Stema și drapelul satului Cartal (Орлівка), comuna urbană Reni, raionul Ismail, regiunea Odesa, 2016;

16-17. Stema și drapelul satului Barta (Плавні), comuna urbană Reni, raionul Ismail, regiunea Odesa, 2017.

Concluzii

Absența unui serviciu heraldic guvernamental și a unui cadru legislativ adecvat domeniului heraldic nu oferă oportunitatea formării unui sistem heraldic în întregime de calitate pentru Ucraina.

În prezent, principalele sarcini pentru rezolvarea problemelor legate de crearea stemelor și drapelelor teritoriale (districtuale și locale) în Ucraina par a fi următoarele:

1. Acordarea în continuare a consultanței și asistenței practice consiliilor locale din partea Societății Ucrainene de Heraldică întru asigurarea unui nivel calitativ cât mai înalt noilor steme și drapele;
2. Elaborarea de propuneri legislative și de noi proiecte de acte normative care să reglementeze funcționarea simbolurilor locale;
3. Elaborarea principiilor pentru ținerea unui registru heraldic și vexilologic care să funcționeze la nivel de stat.

Este mult mai ușor să se stabilească un sistem distinct și de înaltă calitate de simboluri locale la începutul reformei administrativ-teritoriale decât să se revizuiască ulterior emblemele nereușite și să se încerce să se facă ordine în haos.

Toate aceste sarcini sunt deosebit de dificil de realizat pe timp de război. Or, există speranța că, după eliberarea teritoriilor ocupate temporar de Rusia, restabilirea frontierelor Ucrainei la situația anului 1991 și încheierea războiului, se va acorda atenția cuvenită și reglementării legislative a heraldicii și vexilologiei locale.

*Traducere și adaptare din limbile engleză și ucraineană
de Silviu ANDRIEȘ-TĂBAC*

Problemele noii heraldici teritoriale locale ucrainene, pe exemplul simbolurilor satelor de la frontiera cu România

Rezumat

După prăbușirea URSS, Ucraina a moștenit vechea diviziune administrativ-teritorială și peste 100 de embleme municipale neheraldice, aprobate de consiliile locale în perioada anilor 1960-1980.

Din 1990, Societatea Ucraineană de Heraldică a desfășurat în mod activ cercetări în domeniul heraldicii și al vexilologiei. Pe această bază au fost elaborate principalele principii și reguli ale heraldicii și vexilologiei teritoriale (districtuale și locale) contemporane ucrainene. În cadrul conferințelor anuale de heraldică au avut loc discuții ample pe aceste teme și, ca urmare, au fost elaborate metodologia și principiile de bază ale artei heraldice contemporane. Rezultatele studiilor teoretice sunt puse în aplicare treptat, prin oferirea de consultații gratuite autorităților locale, prin evaluări de experți sau prin elaborarea de proiecte de însemne la comandă. Grație eforturilor membrilor Societății, a fost posibilă atât reînnoirea vechilor simboluri, cât și crearea

de noi steme și drapele pentru mai mult de 3000 de orașe, comune, sate, districte și regiuni din Ucraina.

Ucraina este un stat unitar. Conform Constituției Ucrainei, „sistemul structurii administrative și teritoriale a Ucrainei este compus din Republica Autonomă Crimeea, regiuni, raioane, orașe, sectoare în orașe, așezări și sate”. La nivel local, existau peste 1.300 de orașe și așezări de tip orășenesc, precum și peste 10.200 de consilii sătești, care includeau peste 28.600 de sate.

La 17 iulie 2020, Rada Supremă a Ucrainei a aprobat o nouă reformă administrativă îndreptată spre comasarea celor 490 de raioane existente anterior, ceea ce a dus la crearea a doar 136 de raioane noi. În locul a peste 11.000 de consilii locale, au fost instituite doar 1.469 de comunități teritoriale unite.

Din păcate, în Ucraina nu există încă o autoritate de stat care să coordoneze simbolurile locale. Societatea Ucraineană de Heraldică este, în continuare, cea care coordonează activitatea în aceste domenii și oferă în mod regulat asistență autorităților locale.

Cuvinte-cheie: heraldică teritorială locală, vexilologie teritorială locală, stemă, drapel, frontiera ucraineano-română.

Problems of the new Ukrainian municipal heraldry: using the example of symbols for villages located near the border with Romania

Abstract

After the collapse of the USSR, Ukraine inherited the old administrative-territorial division and more than 100 non-heraldic municipal emblems approved by local councils during the 1960s-1980s.

Since 1990 the Ukrainian Heraldry Society has actively conducted research in heraldry and vexillology. On this basis the main principles and rules of modern Ukrainian municipal heraldry and vexillology have been developed. Wide-ranging discussions on these issues were held at annual heraldic conferences and, as a result, the methodology and basic principles of modern heraldic art have been elaborated. The results of theoretical studies are being implemented gradually by providing free consultations to local authorities, expert evaluations, or preparing designs to order. Through the efforts of society members, it was possible to both renew old symbols and to create new emblems and flags for more than 3000 cities, towns, villages, districts and regions in Ukraine.

Ukraine is a unitary state. According to the Constitution of Ukraine, „the system of the administrative and territorial structure of Ukraine is composed of the Autonomous Republic of Crimea, oblasts, raions, cities, districts in city, settlements, and villages”. At the municipal level, there were more than 1,300 cities and settlements (towns) and more than 10,200 village councils, which included more than 28,600 villages.

On 17 July 2020, the Verkhovna Rada (Parliament of Ukraine) approved the administrative reform to merge most of the existing 490 raions, resulting in creation of 136 new raions, 1,469 united territorial communities were created instead of over 11,000 local councils.

Unfortunately, there is still no state authority in Ukraine that would coordinate local symbols. The Ukrainian Heraldry Society coordinates work in these fields and regularly provides assistance to local authorities.

Keywords: municipal heraldry, municipal vexillology, coat of arms, flag, Ukrainian-Romanian border.

20.03.2024

Andrii Grecilo (ucr. *Андрій Гречило*, engl. *Andriy Grechylo*) – istoric, heraldist, genealogist, doctor habilitat în istorie; cercetător principal la Institutul de Arheografie și Sursologie Ucraineană „M. S. Hrușevskii” al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України), Secția din Liov (Львівське відділення), P.O. Box 1569, UA-79013 Львів/Lviv, Ucraina; președintele Societății Ucrainene de Heraldică (Українське геральдичне товариство); membru al Academiei Internaționale de Heraldică; <https://orcid.org/0000-0003-2947-2872>, e-mail: grechylo@yahoo.com

Steme de autor, oficializate în regiunea Cernăuți¹

Ihor IANUȘKEVÎCI

Raionul Adâncata (în ucraineană *Глибоцький район*) a fost unul dintre cele unsprezece raioane administrative ale regiunii Cernăuți din Ucraina, avându-și reședința în orașul Adâncata (Hliboca) și cuprinzând 24 de comune rurale. Înființat în anul 1956, a dispărut la reforma administrativ-teritorială, la 17 iulie 2020, teritoriul său fiind absorbit de nou-înființatul raion Cernăuți. Având o suprafață de 673 km² și, la recensământul din 2001, 72.676 de locuitori (51 % declarați români/moldoveni și 47 % ucraineni), raionul Adâncata includea localități din fostele județe bucovinene Cernăuți, Rădăuți și Storojineț, precum și comuna Tureatca (cu satele componente Tureatca, Poieni și Sinăuții de Jos) din fostul județ Dorohoi (ținutul Herța), toate făcând parte, până la ocupația sovietică din 1940 și 1944, din Regatul României. Era situat în partea de sud a regiunii Cernăuți, la poalele Carpaților, la frontiera cu România (județul Suceava). La nord se învecina cu municipiul Cernăuți, la vest – cu raionul Storojineț, la est – cu raionul Herța ale aceleiași regiuni Cernăuți.

Peisajul dominat de văile râurilor Prut, Siret și Siretul Mic, dar și de dealurile împădurite ce despart aceste văi este împodobit de numeroase monumente de arhitectură ecleziastică: mici biserici de lemn „de casă” sau, în special în satele mari, biserici mai mari din piatră, de plan treflat, cu cupolă și cu turn-clopotniță nu foarte înalt. Este o imagine tipică pentru nordul Moldovei din primul sfert al secolului al XIX-lea, inclusiv pentru Bucovina.

Împreună cu istoricul local Dumitru Nicolaevici din satul Tureatca, de asemenea membru al Societății Ucrainene de Heraldică, am avut ocazia să elaborăm și să prezentăm spre aprobare, încă înainte de reforma din 2020, stemele unor sate din acest raion, care au fost adoptate în anii 2010-2015. Le trecem mai jos în revistă, în ordinea cronologică a adoptării, nu înainte de a consemna și faptul că încă două sate din același fost raion Adâncata folosesc însemne aprobate până la reformă, dar elaborate de alți autori: *Voloca pe Derelui* (ucr. *Волока*; comuna rurală Voloca pe Derelui; aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXVI-a a Consiliului Sătesc Voloca de legislatura a VII-a nr. 68-26/17 din 17 mai 2017; autori Dumitru Nicolaevici, Ivan Olenteriu, Vasile Palamariuc) și *Corovia* (ucr. *Коровія*, fost sat-reședință a comunei omonime, actualmente în comuna urbană Cernăuți; aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXIV-a a Consiliului Sătesc Corovia de legislatura a VII-a nr. 104-24/2018 din 13 decembrie 2018; autori Iurie Prodan și Dumitru Nicolaevici, pictor N. Dubei).

¹ La baza articolului stă comunicarea „Steme de autor, oficializate recent în raioanele Adâncata și Herța, regiunea Cernăuți”, prezentată la *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 27 aprilie 2023. Autorul aduce mulțumiri colegilor de la Societatea Ucraineană de Heraldică Andrii Grecilo și Dumitru Nicolaevici pentru întregul sprijin acordat la redactarea acestei lucrări.

Tureatca (ucr. Турятка), sat în comuna rurală Tărășeni.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a III-a a Consiliului Sătesc Tureatca de legislatura a VI-a nr. 18-3/10 din 15 decembrie 2010².

Stema: scut despicat și jumătate tăiat; în 1, pe azur, un cap de taur-bour [în desen apare ca de zimbbru – n. tr.] de aur, limbat roșu, însoțit sus de o stea cu șase raze, de același metal, iar jos de o cruce labată de argint; în 2, pe verde, trei jiruri de aur, două și unul; în 3, pe aur, un plug țărănesc cu brăzdar, spre dreapta, negru (fig. 1).

Drapelul: o pânză pătrată, împărțită în două brăie egale, albastru-verde, și având pe latura de la hampă, atingând marginea, șapte căpriori de aur în pal (1/5 h) (fig. 2). În realitate, adesea se utilizează un drapel rectangular (2:3), cu aceeași compoziție, căpriorii având lățimea de 1/8 din lungimea pânzei.

Explicație. Capul de bour este o armă grăitoare. În același timp, amintește de bourii de altădată care au viețuit aici cândva și, împreună cu steaua cu șase raze, de stema Ducatului Bucovinei. Crucea simbolizează biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului, una din cele mai vechi biserici fără cupolă, păstrate în Bucovina, datând din 1718, dar și colonizarea satului cu populație ucrainofonă. Jirul invocă întinsele păduri de fag ce înconjoară satul. Plugul simbolizează preocupările agricole dintotdeauna și hărnicia locuitorilor. Căpriorii din drapel marchează amplasarea satului la frontiera Ucrainei.

Poieni (ucr. Поляна, din 1946), sat în comuna rurală Tărășeni, cunoscut și cu denumirea Poieni-Regat și Puieni.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a X-a a Consiliului Sătesc Tureatca de legislatura a VI-a nr. 63-10/11 din 14 octombrie 2011.

Stema: pe azur, o biserică din lemn, de aur, cu acoperișul de argint, așezată pe talpa scutului, surmontată de o cruce cu trei brațe în săgeți, iar piciorul simplu și mai lung, de argint, totul flancat de două crenguțe de stejar cu fructe, de aur; în talpa cusută a scutului, pe verde, trei spice de grâu, unul în pal, flancat de altul în bandă și de al treilea în bară, cu codițele parcă pornind dintr-un punct, de aur (fig. 3).

Drapelul: o pânză pătrată, bipartită orizontal, albastru-verde, cu două ramuri de stejar cu fructe, de aur, așezate în fascie, broșând peste linia de divizare, pornind din marginile laterale și întâlnindu-se cu vârfurile la mijloc (fig. 4).

Explicație. Legenda locală susține că întemeietorii satului au defrișat de stejari o poiană și cu bârnele de stejar au făcut o biserică de lemn, iar pentru altarul bisericii au folosit trunchiul unui stejar bătrân care a rămas cu rădăcinile în pământ. Apoi, în jurul bisericii, și-au ridicat casele proprii, fondând satul. Biserica de lemn din stemă întruchiează biserica cu hramul „Sf. Mihail” din localitate, datând din 1617 (sau 1618). Culoarea verde apare ca o armă grăitoare și simbolizează poiana din pădure. Crenguțele de stejar amintesc de zona împădurită și de pădurea defrișată. Crucea care surmontează biserica reia imaginea

² Ігор Янушкевич, *Герб і прапор села Турятка*, у „Знак”, 55, 2011, грудень, с. 7.

unei cruci de piatră care se află în incinta bisericii. Cele trei spițe simbolizează agricultura în care lucrează localnicii.

Plaiul Cosminului (ucr. Молодія, germ. Molodia sau Jungheim), sat în comuna rurală Ceahor.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XVI-a a Consiliului Sătesc Plaiul Cosminului de legislatura a VI-a nr. 26-16/2013 din 15 martie 2013.

Stema: scut jumătate-despicat și tăiat ondulat, cu o fascie îngustă ondulată de azur broșând peste linia de tăiere; în 1, pe aur, două sălcii tinere dezrădăcinate, înmugurite, cu rădăcinile împletindu-se și cu coroanele unindu-se în formă de inimă, verzi; în 2, pe verde, pe o talpă de aur, o biserică cu trei cupole, de același metal, surmontată de un omofor de argint și, mai sus, de o stea cu opt raze, de aur; în 3, pe argint, șapte garoafe roșii, cu caliciile verzi, patru și trei (fig. 5).

Drapelul: o pânză pătrată, divizată în bară, galben-alb, și cu o bară îngustă broșând peste linia de divizare, albastră; în prima partițiune două rămurele înmugurite de salcie, unite în inimioară, verzi; în a doua partițiune trei garoafe roșii, cu caliciile verzi, una și două (fig. 6).

Explicație. O legendă locală afirmă că localitatea a fost fondată de un cuplu de tineri, care, fugind de invazia turcească, s-a stabilit în acest loc. De aici ar veni denumirea satului în limba ucraineană, care este înțeleasă aproximativ ca „satul tinerilor”. Astfel, cele două sălcii abia înmugurite simbolizează tinerețea și cuplul fondator. Coroanele unite în formă de inimă exprimă ideea de fidelitate, bucurie și iubire.

Lăcașul sfânt din partițiunea a doua se referă la biserică cu hramul „Înălțarea Sfintei Cruci” din sat, construită în anii 1883-1907. Omoforul și steaua cu opt raze simbolizează Mănăstirea Acoperământul Maicii Domnului, deschisă în sat în 2006 și având un complex din cinci biserici, consacrate celor cinci patronaje religioase asupra satului, dintre care Acoperământul Maicii Domnului este hramul principal.

Cele șapte garoafe roșii din partițiunea a treia simbolizează cea mai reprezentativă ocupație economică a locuitorilor din sat – cultivarea florilor în grădinile particulare. Numărul de șapte se referă la șapte mahalale istorice ale localității.

Fascia îngustă ondulată de azur reprezintă râul Derelui, pe malul stâng al căruia este așezat satul.

Partiționarea scutului în trei simbolizează cele trei grupuri etnice care coabitau în localitate: românii care locuiau aici din secolul al XV-lea; germanii șvabi veniți în 1782 din regiunea Banatului; rutenii care s-au mutat din Galiția de Est în 1887.

Este de remarcat și faptul că, în secolul al XIX-lea, în sigiliul comunal al Plaiului Cosminului era reprezentată zeița Themis.

Valea Cosminului (ucr. Валя Кузьмина; germ. Franzthal), comuna rurală Voloca.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXI-a a Consiliului Sătesc Valea Cosminului de legislatura a IV-a nr. 21-21/13 din 15 martie 2013.

Stema: despicat, cu o talpă văluroasă; în 1, pe azur, litera chirilică „K”, de argint; în 2, pe roșu, o spadă răsturnată, de argint, cu mânerul de aur, peste care broșează o cunună deschisă din două ramuri de laur, de aur; în talpă, pe verde, un stejar dezrădăcinat, broșând și peste linia de despicare (fig. 7).

Drapelul: o pânză pătrată, împărțită în două brăie (2:1); brâul de sus divizat vertical, albastru și roșu, iar brâul de jos verde; în mijloc un stejar dezrădăcinat galben (fig. 8).

Explicație. Stejarul simbolizează Bătălia de la Codrii Cosminului din 26 octombrie 1497, în care domnul Țării Moldovei Ștefan cel Mare cu armata sa a învins armata poloneză condusă de regele Ioan Albert. Un stejar bătrân de cinci secole din sat poartă numele domnului moldovean. Spada și cununa de laur simbolizează aceeași victorie. Slova „K” face trimitere la numele boierului local Cosmin (Cozma), de la care provine numele văii și a localității.

Iordănești (ucr. Йорданешти), cunoscut și cu denumirea Ardănești, comuna rurală Carapciu. Din 1946 și până la 2 martie 1995, satul a purtat denumirea Pidlisne (ucr. Підлісне, rus. Podlesnoe).

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XX-a a Consiliului Sătesc Iordănești de legislatura a IV-a nr. 13-20/2013 din 19 aprilie 2013.

Stema: scut tăiat și jumătate despicat, cu o fascie îngustă de argint broșând peste linia de tăiere; în 1, pe azur, chipurile Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, de aur, cu aripile de argint, flancați în cantoanele dextru și senestru ale capului scutului de câte o rămurică de tei înflorită, răsturnate, prima în bandă, a doua în bară, de aur; în 2, pe aur, o roată de moară de apă, pe suport, totul negru, intrând în talpa ondulată de azur; în 3, pe verde, un cap smuls de oaie, spre dextra, de argint (fig. 9).

Drapelul: o pânză pătrată, tripartită vertical egal, verde-galben-albastru, și purtând câte o rămurică de tei înflorită, răsturnate, galbene, prima – în cantonul de sus de la ham-pă, în bandă, a doua – în cantonul de sus al batantului, în bară (fig. 10).

Explicație. Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil fac referință la vechea biserică din localitate, datând din 1780, care le poartă numele. Ramurile de tei înflorite simbolizează sărbătoarea ortodoxă Duminica Rusaliilor (Duminica Mare, sărbătoarea Pogorării Sfântului Duh), care se marchează la Iordănești ca una instituționalizată din 1790. De Duminica Mare, oamenii își împodobesc casele și gospodăriile cu ramuri de tei, nuc, plop sau stejar, pentru a alunga răul și bolile. Ramurile de tei au o simbolistică aparte în această sărbătoare: se crede că teiul ferește gospodăriile de grindină sau de duhurile rele ale zănelor. Flăcăii le aduc din păduri, după care se sfințesc la biserică, iar credincioșii le iau acasă și le pun la icoane.

Fascia îngustă de argint este simbolul râului Siret ce traversează satul. Roata de moară amintește de moara de apă, atestată încă în 1861, unica pe Siret pe segmentul de la Storojineț până la Petriceni, și care funcționează până în zilele noastre. Capul de oaie simbolizează creșterea oilor și producerea brânzeturilor după rețete strămoșești, sătenii din

Iordănești fiind celebri mai ales prin cașcavalul afumat și urda produsă comercial.

Petriceni (ucr. Кам'янка), sat-reședință a comunei rurale omonime.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XVII-a a Consiliului Sătesc Petriceni de legislatura a VI-a nr. 17-17/2023 din 22 mai 2013³.

Stema: în câmp de azur, două paluri înguste de argint, așezate în flancurile scutului, și, în mijloc, un cocor de același metal, ciocat și membrat de aur, stând pe o grămadă de pietre, broșând, de asemenea de aur (fig. 11).

Drapelul: o pânză pătrată albastră, purtând în mijloc un porumbel în zbor, alb, cu ciocul galben și labele roșii, strânse, însoțit dedesubt de cinci jiruri, așezate în arc de cerc concav, galbene (fig. 12).

Explicația. Pietrele de aur constituie arme grăitoare. Cocorul este un simbol al reînnoirii, al primăverii și al iubirii, aducător de noroc și fericire, conform tradiției populare. În această stemă, pasărea se referă la un fapt extraordinar: de când se știe satul, rata natalității în această localitate depășește rata mortalității, numărul copiilor fiind mereu în creștere. Palurile înguste de argint simbolizează cele două ape importante în istoria localității: râul Siret și afluentul său Cămeanca (= pâraul cu pietre [mari]), care cade în Siret în locul unde se află satul și care, conform unei tradiții locale, a dat numele său localității.

În cazul drapelului, porumbelul simbolizează preocuparea largă și premiată multiplu a sătenilor din Petriceni de reproducere și selecție a păsărilor decorative și sportive din această specie. Cele cinci jiruri simbolizează cinci cătune-mahalale istorice ale satului, populate de diferite seminții. (Și în coroana stemei, cele cinci spice se referă la aceleași cătune.) Jirul este o legătură grăitoare cu Bucovina – Țara Fagilor.

Prevoroche (ucr. Привороки), sat în comuna rurală Tărășeni, cunoscut și cu denumirile Privorochia, Pridvoreni (în 1942-1944).

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXVI-a a Consiliului Sătesc Tărășeni de legislatura a VI-a nr. 68/1 din 5 iulie 2013⁴.

Stema: pe azur, o poartă de lemn cu doi stâlpi, două tăblii și acoperiș de șindrilă, de aur, așezată pe talpa scutului, deschisă, încadrând un jir, de același metal, de sub care izvorăște un pârau sinuos, de argint, care traversează talpa verde a scutului până la vârful (fig. 13).

Drapelul: o pânză pătrată, tăiată orizontal în două brâie (2:1), albastru-verde, și purtând în câmpul de sus o poartă de lemn cu doi stâlpi, două tăblii și acoperiș de șindrilă, galbenă, așezată pe linia de divizare, deschisă, încadrând un jir, de aceeași culoare (fig. 14).

Explicație. Poarta apare în calitate de armă grăitoare, toponimul de origine slavă fiind înțeles ca „(satul) din fața porții (pe vale)”. Poarta deschisă subliniază ospitalitatea gospodarilor locali. Jirul întruchipează frumusețea naturii, pădurile pitorești de fag din sudul

3 Igor Янушкевич, *Герб і прапор села Кам'янка*, у „Знак”, 78, 2019, травень, с. 6.

4 Igor Янушкевич, *Герб і прапор села Привороки*, у „Знак”, 69, 2016, травень, с. 6.

așezării, Bucovina în general. Pârâul care șerpuiește prin poarta deschisă simbolizează râul local Cotovăț, ce izvorăște din preajma Poienilor.

Tărășeni (ucr. Тарашани), sat-reședință al comunei rurale Tărășeni, cunoscut și cu denumirea Tătărășeni. Din comuna Tărășeni mai fac parte satele Poieni, Prevoroche, Stănești și Tureatca.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXVI-a a Consiliului Sătesc Tărășeni de legislatura a VI-a nr. 68/2 din 5 iulie 2013⁵.

Stema: pe azur, o furcă răsturnată de argint, cantonată în dextra de litera chirilică „Т”, de aur, înconjurată de un ornament vegetal, de argint, în senestra – de o suveică în pal, de aur, cu țeava de argint, pe care este bobinat un fir de același metal, capătul liber al căruia se împletește într-un ornament decorativ, iar dedesubt – de o floare de in, de aur (fig. 15).

Drapelul: o pânză pătrată albastră, purtând o furcă răsturnată albă, cantonată în dextra de litera chirilică „Т” galbenă, înconjurată de un ornament vegetal alb, în senestra – de o suveică în pal galbenă, cu țeava albă, pe care este bobinat un fir de aceeași culoare, capătul liber al căruia se împletește într-un ornament decorativ, iar dedesubt – de o floare de in galbenă (fig. 16).

Explicație. Furca răsturnată amintește de autostrada internațională strategică ce leagă țările europene prin Cernăuți cu Ucraina și de drumul regional care se conectează la Tărășeni.

Slova „Т” apare ca un fel de armă grăitoare, iar ornamentul vegetal din jurul literei simbolizează, din punct de vedere stilistic, ordinea și decorurile din casele oamenilor.

Suveica marchează meșteșugul țesutului, pânza produsă aici fiind renumită departe de satul de baștină.

Floarea de in marchează specializarea de cândva în creșterea și prelucrarea inului în localitate.

Stănești (ucr. Станівиці), sat în comuna rurală Tărășeni, cunoscut și cu denumirea Stăneștii pe Siret.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXX-a a Consiliului Sătesc Stănești de legislatura a VI-a nr. 50/30-2013 din 14 august 2013⁶.

Stema: pe azur, o privighetoare de aur, stând pe un fluier așezat în bandă, de același metal, și cântând, înconjurată de cinci flori de măr, de argint, cu frunze de aur, trei la dextra și două la senestra; în talpă, pe roșu, trei cărămizi de aur, două și una, încadrând o flacăără, de același metal (fig. 17).

Drapelul: o pânză pătrată, tăiată orizontal în două brăie (2:1), albastru-roșu, și purtând în mijloc, broșând, o privighetoare galbenă, stând pe un fluier așezat în bandă, de aceeași culoare, și cântând, înconjurată de cinci flori de măr, albe, cu frunze galbene, trei la dextra și două la senestra (fig. 18).

5 Igor Янушкевич, *Герб і прапор села Тарашани*, у „Знак”, 71, 2017, січень, с. 6-7.

6 Igor Янушкевич, *Герб і прапор села Станівці*, у „Знак”, 75, 2018, травень, с. 1.

Explicație. În toate timpurile, satul Stănești a fost renumit prin muzicienii săi talentați, prin adunătorii de melodii populare și prin pasionații de teatru popular. Privighetoarea stând pe fluier simbolizează, astfel, talentele muzicale din sat: ansamblul de fluierari creat de Alexa Posteuca a câștigat o medalie de bronz la festivalul de artă pentru amatori de la Kiev; trompetiștii conduși de D. Nicolaiciuc au fost premiați la festivalul regional „Pe lângă izvoarele de aur”, Parascovia Pilat a câștigat un premiu, pentru că a cântat la drâmba la un festivalul internațional în 1987. Satul își amintește de dinastiile de muzicieni: Isac și Corneliu Posteuca, Casian Plantus, Țurcan, Dragoș Posteuca. Simbol al primăverii, privighetoarea întruchipează fericirea oamenilor, muzicalitatea și arta de a vorbi frumos.

Florile de măr amintesc de livezile pline de roadă. Din cele mai vechi timpuri, sătenii s-au specializat în creșterea merilor de diferite soiuri. Primăvara, merii înfloresc în tot satul, întruchipând bucuria vieții, reînnoirea și speranța pentru o recoltă bogată.

Cele trei cărămizi de aur și flacăra stilizată se referă la fabrica locală de cărămidă și olane de ceramică, construită la sfârșitul anilor 1960, singura în fostul raion Adâncata.

Carapciu (ucr. Капачів), sat-reședință a comunei rurale omonime, cunoscut și cu denumirea Carapciu pe Siret.

Stema și drapelul satului au fost aprobate prin Hotărârea Sesiunii a XXXIV-a a Consiliului Sătesc Stănești de legislatura a VI-a nr. 28-34/2015 din 28 aprilie 2015.

Stema: scartelat; în 1, pe azur, un sul de pergament desfăcut, de argint, purtând litera chirilică „Г”, decorată cu un ornament vegetal, totul roșu, și o pană de gâscă broșând, în bară, de aur; în 2, pe roșu, o turlă de biserică din lemn de plan octogonal, de aur, înălțată de o cruce de argint și având geamul de azur; în 3, un cap de vacă văzut din față, de aur, cu coarnele de argint; în 4, vârful unei furci de tors în pal, de aur, cu fuior de lână, de argint, din care se toarce un fir, ce se înfășoară pe un fus de aur, înfipt în fuior, răsturnat în bară (fig. 19).

Drapelul: o pânză pătrată, scartelată, de azur și roșu, purtând în canton o turlă de biserică din lemn de plan octogonal, galbenă, înălțată de o cruce albă și având geamul albastru (fig. 20).

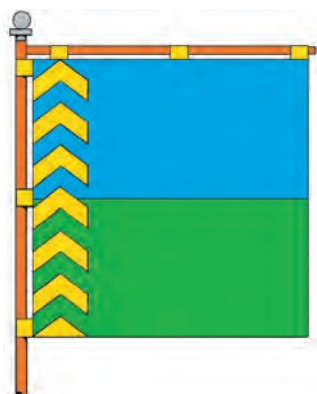
Explicație. Sulul și pana amintesc de personalitățile marcante din domeniul literelor, născute în acest sat: scriitorul și poetul Vasile Levițchi (* 1921; † 1997, Chișinău), lexiconograful Constantin Dughileanu (* 1914), publicistul Eugeniu Mihăilescu (* 1912). Slova „Г” relevă numele de familie al boierilor Grigorcea, care au cumpărat moșia de la familia Tăutul și au contribuit la dezvoltarea așezării. Turla bisericii se referă la vechea biserică ortodoxă de lemn „Sfinții Cozma și Damian”, construită de Ilie de Grigorcea în 1816, pe teritoriul parcului dendrologic, care a fost demolată în anii puterii sovietice. Capul de vacă de aur simbolizează meseria creșterii animalelor, iar furca, fuiorul de lână și fusul meșteșugul străvechi al femeilor de a toarce fire din lână de oaie.

*Traducere și adaptare din limbile ucraineană și rusă
de Silviu ANDRIEȘ-TABAC*

Иллюстрации (din arhiva autorului)



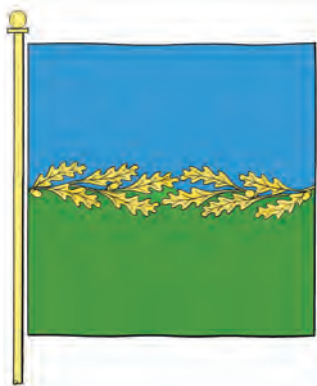
1



2



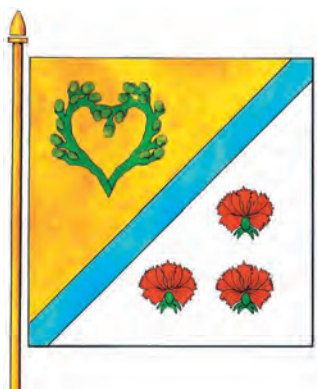
3



4



5



6

Stemele și drapelele satelor:

1-2. Tureatca (Турятка), comuna rurală Tărășeni, 2010;

3-4. Poieni (Поляна), comuna rurală Tărășeni, 2011;

5-6. Plaiul Cosminului (Молодія), comuna rurală Ceahor, 2013;



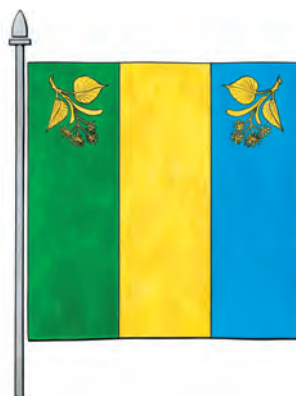
7



8



9



10



11



12

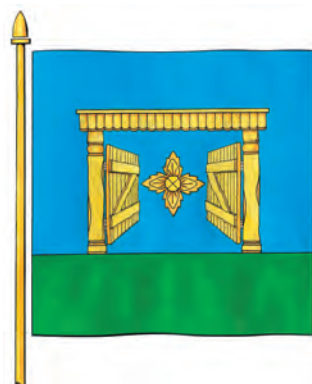
7-8. Valea Cosminului (Валя Кузьмина), comuna rurală Voloca, 2013;

9-10. Iordănești (Йорданешти), comuna rurală Carapciu, 2013;

11-12. Petriceni (Кам'янка), comuna rurală Petriceni, 2013;



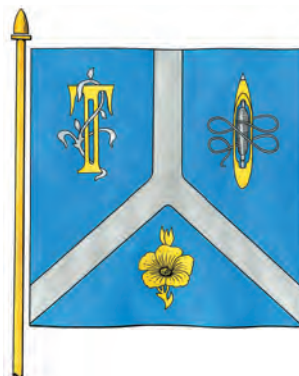
13



14



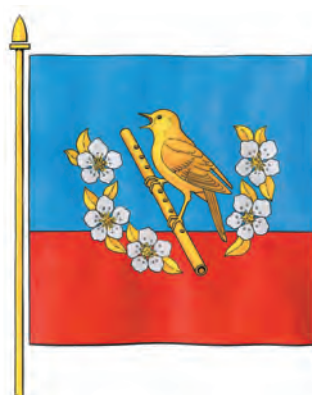
15



16



17

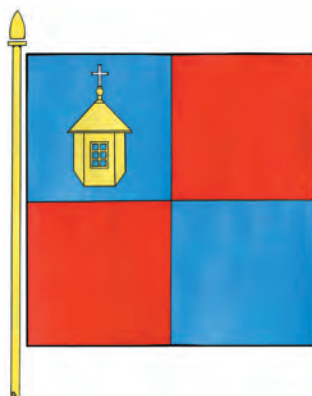


18

13-14. Prevorochie (Привороки), comuna rurală Tărășeni, 2013;
 15-16. Tărășeni (Тарашани), comuna rurală Tărășeni, 2013;
 17-18. Stănești (Станівці), comuna rurală Tărășeni, 2013;



19



20

19-20. Carapciu (Карапчів), comuna rurală Carpaciu, 2015).

Steme de autor, oficializate în regiunea Cernăuți

Rezumat

Raionul Adâncata (în ucraineană *Глибоцький район*) a fost unul dintre cele unsprezece raioane administrative ale regiunii Cernăuți din Ucraina, avându-și reședința în orașul Adâncata (Hliboca) și cuprinzând 24 de comune rurale. Înființat în anul 1956, a dispărut la reforma administrativ-teritorială, la 17 iulie 2020, teritoriul său fiind absorbit de nou înființatul raion Cernăuți. Era situat în partea de sud a regiunii Cernăuți, la poalele Carpaților, la frontiera cu România (județul Suceava). La nord se învecina cu municipiul Cernăuți, la vest – cu raionul Storojineț, la est – cu raionul Herța ale aceleiași regiuni Cernăuți.

Autorul, împreună cu istoricul local Dumitru Nicolaevici din satul Tureatca, ambii membri ai Societății Ucrainene de Heraldică, în anii 2010-2015 au elaborat o serie de steme și drapele pentru câteva sate din fostul raion Adâncata, care au fost aprobate înainte de reforma administrativ-teritorială din 2020. Se trec în revistă, în ordinea cronologică a adoptării, simbolurile satelor:

Tureatca (ucr. Турятка), comuna rurală Tărășeni (2010);

Poieni (ucr. Поляна), comuna rurală Tărășeni (2011);

Plaiul Cosminului (ucr. Молодія, germ. Molodia sau Jungheim), comuna rurală Ceahor (2013);

Valea Cosminului (ucr. Валя Кузьмина; germ. Franzthal), comuna rurală Voloca (2013);

Iordănești (sau Ardănești, ucr. Йорданешти, în 1946-1995 – Підлісне/ Pidlisne), comuna rurală Carapciu (2013);

Petriceni (ucr. Кам'янка), comuna rurală Petriceni (2013);

Prevoroche (ucr. Привороки), comuna rurală Tărășeni (2013);

Tărășeni (sau Tătărășeni, ucr. Тарашани), comuna rurală Tărășeni (2013);

Stănești (sau Stăneștii pe Siret, ucr. Станівці), comuna rurală Tărășeni (2013);

Carapciu (sau Carapciu pe Siret, ucr. Карапчів), comuna rurală Carpaciu (2015).

Cuvinte-cheie: heraldică teritorială locală, vexilologie teritorială locală, stemă, drapel, Bucovina, Ucraina, regiunea Cernăuți, raionul Cernăuți, raionul Adâncata.

Author's coats of arms, officialised in the Chernivtsi region

Abstract

Hlyboka Raion (ukrainian: Глибоцький район; romanian: raionul Adâncata) was one of the eleven administrative districts of the Chernivtsi region of Ukraine, having its seat in the city Hlyboka and comprising 24 rural communes. Established in 1956, it disappeared during the administrative-territorial reform, on July 17, 2020, its territory being absorbed by the newly established Chernivtsi district. It was located in the southern part of the Chernivtsi region, at the foot of the Carpathians, on the border with Romania (Suceava county). To the north it adjoined the municipality of Chernivtsi, to the west – with the Raion of Storozhynets (ukr.: Сторожинець; rom.: Storojineț), to the east – with the Raion of Hertsa (ukr.: Герца; rom.: Herța) of the same region of Chernivtsi.

The author, together with the local historian Dumitru Nicolaevici from the village of Turiatka, both members of the Ukrainian Heraldic Society, in 2010-2015 developed a series of coats of arms and flags for several villages in the former Hlyboka Raion, which were approved before the administrative-territorial reform from 2020. The symbols of the villages are reviewed, in chronological order of adoption:

Turiatka (ukr. Турятка, rom. Tureatca), Tarashany rural hromada (2010);

Poliana (ukr. Поляна, rom. Poieni), Tarashany rural hromada (2011);

Molodiia (ukr. Молодія, rom. Plaiul Cosminului, germ. Molodia or Jungheim), Chahor rural hromada (2013);

Valia Kuzmyna (ukr. Валя Кузьмина, rom. Valea Cosminului, germ. Franzthal), Voloka rural hromada (2013);

Iordaneshy (ukr. Йорданешти, rom. Iordănești or Ardănești, in 1946-1995 – Пидлисне/Pidlisne), Karapchiv rural hromada (2013);

Kamianka (ukr. Кам'янка, rom. Petriceni), Kamianka rural hromada (2013);

Pryvoroky (ukr. Привороки, rom. Prevoroche), Tarashany rural hromada (2013);

Tarashany (ukr. Тарашани, rom. Tărășeni or Tătărășeni), Tarashany rural hromada (2013);

Stanivtsi (ukr. Станівці, rom. Stănești or Stăneștii pe Siret), Tarashany rural hromada (2013);

Karapchiv (ukr. Карапчів, rom. Carapciu or Carapciu pe Siret), Karapchiv rural hromada (2015).

Keywords: municipal heraldry, municipal vexillology, coat of arms, flag, Bukovina, Ukraine, Chernivtsi Region, Chernivtsi Raion, Hlyboka Raion.

31.03.2024

Ihor Ianușkevič (ucr. Ігор Янушкевич) – inginer-constructor, economist, heraldist și pictor heraldic; membru al Societății Ucrainene de Heraldică (Українське геральдичне товариство); locuiește la Mîkolaiv: вул. 5-а Слобідська, № 74, кв. 35, м. Миколаїв, Україна; e-mail: yanushkevich_igor@ukr.net

Amintirea anului 1848 reflectată în noua heraldică administrativ-teritorială¹

Tudor-Radu TIRON



magierea personalităților din trecutul fiecărui stat constituie o trăsătură cu caracter simbolic a actului de guvernare. De la o perioadă la alta și de la un regim la altul, statele și-au omagiat oamenii de seamă printr-o largă paletă de modalități: ridicarea de monumente, stabilirea unor denumiri de străzi și piețe, respectiv de instituții, deschiderea de muzee memoriale, reproducerea de efigii pe monede și bancnote etc. Menită, încă din perioada începuturilor ei, să conserve memoria unor oameni și fapte din trecut, heraldica s-a adaptat încontinuu: de la nevoia individului la cea a colectivității, iar apoi la cea a statului: *stemele pot comemora oameni și fapte din trecut*.

Anul 2023 a adus nu numai marcarea a 175 de ani de la evenimentele pașoptiste, ci și trei decenii de la aprobarea primei reglementări a heraldicii administrativ-teritoriale post-decembriste: *Hotărârea Guvernului nr. 64/1993*², care a fost abrogată prin *Hotărârea Guvernului nr. 25/2003*³, act aflat în vigoare. Ambele acte ale Executivului pleacă de la aceeași premisă: stemele județelor, municipiilor, orașelor și comunelor valorifică, în primul rând, *tradițiile istorice*. Deloc întâmplător, cea dintâi stemă administrativ-teritorială aprobată – anume cea a județului Alba (HG nr. 645/1993) – ilustrează, deopotrivă, Antichitatea, Evul Mediu și Perioada Modernă.

În momentul schimbării de regim din decembrie 1989, heraldica administrativ-teritorială era reglementată prin *Decretele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, nr. 503/1970*, respectiv *nr. 302/1972*⁴, acte, la fel, abrogate – destul de tardiv! – prin *Legea nr. 120/2000*⁵.

Să începem prin a trece în revistă câteva elemente definitorii ale sistemului actual. Punctul de plecare al Hotărârilor nr. 64/1993 și 25/2003 se află în art. 10 al *Legii nr. 102/1992 privind stema țării și sigiliul statului*⁶: „Autoritățile publice își pot elabora însemne heraldice și sigilii proprii, în condițiile legii. Stemele județelor, municipiilor, orașelor și comunelor

1 Articolul are la bază comunicarea omonimă, prezentată la *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică*, Iași, 13 mai 2023.

Abrevieri utilizate:

BO – „*Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România*”;

HG – Hotărârea Guvernului;

MO – „*Monitorul Oficial al României*”, București.

2 HG nr. 64/15.02.1993, în MO, 1993, nr. 46, 2 martie.

3 HG nr. 25/16.01.2003, în MO, 2003, nr. 64, 2 februarie.

4 Decretul nr. 503/16.12.1970, în BO, 1970, nr. 143, 16 decembrie; respectiv Decretul nr. 302/25.07.1972, în BO, 1972, nr. 127, 16 noiembrie.

5 Legea nr. 120/07.07.2000, în MO, 2000, nr. 324, 12 iulie.

6 Legea nr. 102/21.09.1992, în MO, 1992, nr. 236, 24 septembrie; modificată prin Llegea nr. 146/12.07.2016, în MO, 2016, nr. 542, 19 iulie.

se aprobă de Guvern, la propunerea consiliilor județene sau, după caz, a consiliilor locale, cu avizul Comisiei Naționale de Heraldică și Genealogie”. În prezent, stemele sunt alcătuite potrivit HG nr. 25/2003 și unei Metodologii elaborate de Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române. Ele sunt descrise cu ajutorul terminologiei heraldice și sunt reproduse în culori, ca anexă la hotărârea de guvern prin care au fost aprobate, în „Monitorul Oficial al României”. Fiecare astfel de act include și explicația simbolurilor utilizate. Pe această cale, publicului larg i se aduce la cunoștință, în mod oficial, clar și lipsit de echivoc, ce semnifică stema unei anumite comunități.

La baza studiului de față s-a aflat informația publicată în „Monitorul Oficial al României”. Selectarea stemelor a avut în vedere, în principal, mențiunile exprese referitoare la Revoluțiile⁷ de la 1848, așadar cele din care rezultă voința/perspectiva oficială pe care Executivul a avut-o în privința fiecărei steme în parte. În linii mari, mențiunile s-au referit: a) la evenimente desfășurate în jurisdicția de astăzi a unei anumite unități administrativ-teritoriale; b) la personalități care au avut o legătură deosebită cu anumite locuri (fie că proveneau de acolo, fie că doar au avut tangență cu locurile în cauză, în contextul revoluționar).

Am avut în vedere stemele de județe, municipii, orașe și comune, adoptate începând cu 1993 și până în prezent. Dacă în etapa premergătoare selectării materialului ne așteptam la o mai mare abundență, rezultatele ne-au dovedit contrariul.

Mai întâi, în cazul acelor localități în care s-au desfășurat evenimente de primă mărime în cronologia evenimentelor revoluționare, precum capitalele celor două Principate Dunărene⁸, patrimoniul heraldic tradițional a fost respectat fără alte completări, stemele nou-stabilite neavând elemente care să ajute demersului de față⁹. Tot aici pot fi încadrate și alte localități, precum Lugoj¹⁰ (unde au avut loc adunările populare ale românilor bănățeni din 4/16 – 5/17 mai și 15/27 iunie 1848)¹¹, Orlat¹² (pentru adunarea românească din 10/22 septembrie 1848, în care s-au distins August Treboniu Laurian și Simion Bărnuțiu)¹³, respectiv Abrud¹⁴ (pentru confruntările dintre 24 aprilie/6 mai și 3/15 iunie 1849 dintre trupele lui Avram Iancu și cele ale lui Hatvani Imre, respectiv baronul Farkas Kemény)¹⁵ – exemplele pot continua! – steme care nu au elemente amintind de evenimentele în cauză.

⁷ Avem în vedere formula utilizată de către Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București: Univers Enciclopedic, 1997, p. 220 și următoarele.

⁸ Florian Tucă, Constantin Ucrain, *Locuri și monumente pașoptiste*, București: Editura Sport-Turism, 1978, p. 23-26, 37-40, 53-56 etc.

⁹ HG nr. 307/16.04.2014, în MO, 2014, nr. 370, 20 mai (mun. Iași), HG nr. 685/30.09.1998, în MO, 1998, nr. 390, 15 octombrie (București).

¹⁰ HG nr. 1005/11.12.2013, în MO, 2013, nr. 798, 18 decembrie.

¹¹ Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 40-43.

¹² HG nr. 7/07.01.2014, în MO, 2014, nr. 33, 16 ianuarie.

¹³ Gh. Platon, Liviu Maior, *Revoluția română în Transilvania, Bucovina și Moldova în vara 1848*, în *Istoria românilor*, vol. VII, tom I. *Constituirea României moderne (1821-1878)*, coordonator acad. Dan Berindei, București: Editura Enciclopedică, 2003, p. 293.

¹⁴ HG nr. 509/30.05.2007, în MO, 2007, nr. 386, 7 iunie.

¹⁵ Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 57-64.

Apoi, anumite locuri (precum Râureni, azi în mun. Râmnicu Vâlcea, unde generalul Gheorghe Magheru a organizat, între iulie-septembrie 1848, tabăra de voluntari de la „Câmpul lui Traian”)¹⁶ nu se bucură de statutul de entitate administrativ-teritorială, împrejurare care nu atrage niciun fel de implicații heraldice.

La trecerea în revistă a locurilor utile demersului de față, a ieșit în evidență faptul că destule unități administrativ-teritoriale nu au încă stemă aprobată. Amintim astfel: mun. Blaj (jud. Alba), unde au avut loc adunările populare ale românilor din 18/30 aprilie, 3/15 – 5/17 mai, respectiv 2/14 – 16/28 septembrie 1848¹⁷; or. Câmpeni (jud. Alba), unde Avram Iancu și-a constituit o tabără militară, începând cu mijlocul lunii iunie 1848¹⁸; com. Băișoara (jud. Cluj), unde au avut loc confruntări între trupele maghiare și forțele românești comandate de prefectul Simion Balint și de tribunul Ioan Ciurileanu, în aprilie 1849¹⁹; com. Mărișel (jud. Cluj), pentru confruntările din prima parte a anului 1849, în care localnicii însoțiteți de Palaghia Roș(i)u s-au apărat cu ajutorul bolovanilor și al buștenilor²⁰ etc.²¹.

Last but not least, am urmărit și stemele de comune pe a căror rază s-au născut ori au trăit frunzași ai evenimentelor revoluționare, constatând că nu au fost încă instituite însemnele unor localități precum com. Bocșa (jud. Sălaj) – evocând personalitatea omului politic, istoricului și filosofului Simion Bărnuțiu²²; com. Mircești (jud. Iași) – evocând personalitatea poetului și omului politic Vasile Alecsandri; com. Costache Negri (jud. Galați) – evocând personalitatea omului politic omonim; or. Ștefănești (jud. Argeș), în a cărui jurisdicție se află conacul-muzeu al Goleștilor²³, cândva „focar” de prim ordin al ideilor revoluționare.

După ce am trecut în revistă ceea ce ne-am fi așteptat să găsim și nu am găsit, să ne referim și la informații care au putut fi valorificate și care se află centralizate în Anexa studiului de față.

Dintre stemele ilustrând evenimente revoluționare, începem cu stema com. Islaz (jud. Teleorman), aprobată în 2013, care trimite la adunarea populară de pe „Câmpul Regeneră-

¹⁶ *Ibidem*, p. 45-50.

¹⁷ *Ibidem*, p. 26-33. Mai multe despre marea adunare de la Blaj la Liviu Maior, *Pregătirea și desfășurarea primei adunări de la Blaj*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 262-266, idem, *Marea Adunare de la Blaj*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 270-277. Stema interbelică a orașului Blaj a fost aprobată prin Decretul Regal nr. 2.935/11.VIII.1930, în MO, 1930, nr. 186, 21 august. Victoria și Lupoica romană simbolizau „triumful ideii de latinitate”.

¹⁸ Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 51-52.

¹⁹ *Ibidem*, p. 66-67.

²⁰ *Ibidem*, p. 84-88.

²¹ Au fost transmise mesaje în scop de informare la următoarele consilii locale: mun. Blaj – la 17.01.2023; or. Câmpeni – 17.01.2023; com. Costache Negri – 17.01.2023; com. Mircești – 17.01.2023; com. Băișoara – 17.01.2023; or. Ștefănești – 18.01.2023; com. Luna – 18.01.2023; com. Mărișel – 19.01.2023; com. Bocșa – 08.02.2023.

²² Mesaj de răspuns din data de 14.02.2023, cu răspuns negativ.

²³ Adresă înregistrată sub nr. 3266/19.01.2023, cu răspuns negativ. Ulterior încheierii acestei investigații, stema or. Ștefănești a fost aprobată prin HG nr. 161/22.02.2024, în MO, 2024, nr. 186, 7 martie. Stema include și un leu încoronat ținând o sabie, despre care textul oficial se mărginește să arate că «face trimitere la blazonul familiei Goleșcu, familie ale cărei destine sunt strâns legate de localitate».

rii” din 9/21 iunie 1848, ocazie cu care Ion Heliade Rădulescu a citit cunoscuta *Proclamație* în 22 de puncte – moment crucial în desfășurarea revoluției din Țara Românească²⁴. Stema conține o reprezentare idealizată a acestui act: „în partea superioară, în câmp roșu, (...) un document de aur, poziționat în pal, cu marginile de sus și de jos răsucite spate-față, flancat în partea inferioară de două spice de grâu de aur, încrucișate sub act, în săritoare”, partea explicativă a actului arătând în clar: „documentul face referire la Proclamația de la Islaz din anul 1848”²⁵.

O preocupare mai mare în direcția fixării evenimentelor pașoptiste în memoria comunităților aflăm în stemele mai multor localități din județele Covasna și Harghita. Astfel, în însemnul heraldic al mun. Târgu Secuiesc (jud. Covasna), aprobat în 2009, aflăm „în partea superioară, pe fond roșu, pe linia despărțitoare, (...) un tun de aur orientat spre dreapta”. Despre această piesă, redată și în cadrul monumentului acestuia din localitatea dată²⁶, explicațiile hotărârii de guvern arată că „tunul semnifică participarea locuitorilor orașului la revoluția din 1848-1849, amintind și de revoluționarul Gábor Áron”²⁷. Tunul fusese introdus în stema localității, în mod formal, în 1909²⁸, fără a fi fost însă conservat în versiunea interbelică a acesteia²⁹.

Un alt exemplu interesant este dat de stema, aprobată în 2012, a com. Cozmeni (jud. Harghita), care redă în scut „o acvilă de argint, cu ciocul și ghearele de aur, cu aripile deschise și întoarsă spre dreapta, ținând între gheare o sabie de argint, cu mânerul și garda de aur, spre dreapta, culcată pe culmea în formă de șa a unui deal verde cu patru coline”. Partea explicativă a hotărârii de guvern precizează: „culmea în formă de șa semnifică culmea Nyergeres, unde s-au dus lupte în timpul Revoluției din 1848-1849”³⁰. Mult mai laconic este mesajul oficial transmis de stema com. Ghidfalău (jud. Covasna), aprobată în 2007, al cărei scut redă „o acvilă argintie încoronată, armată cu aur; se află în profil, spre dreapta, cu zborul deschis, stând pe o colină verde cu 3 piscuri, ținând în ghearele piciorului drept o sabie de argint, cu garda de aur. Acvila este înconjurată de 4 stele de aur”. Din explicațiile oficiale aflăm că „sabia semnifică faptul că locuitorii zonei au participat la revoluția din 1848-1849”³¹.

O concepție izbutită aflăm în privința stemei com. Șiria (jud. Arad), localitate în care armata maghiară condusă de generalul Görgei Artúr a capitulat în fața trupelor rusești ale mareșalului Ivan Feodorovici Paskevici-Erevanski, la 1/13 august 1849. Aprobată în 2013, stema redă, între alte simboluri, „o sabie cu lama de argint și garda de aur, cu vârful în

24 Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 33-37. Dan Berindei, *Pregătirea și izbucnirea Revoluției în Țara Românească*, în *în Istoria românilor*, ed. cit., p. 280-282.

25 HG nr. 553/30.07.2013, în MO, 2013, nr. 511, 14 august.

26 Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 201-203.

27 HG nr. 837/22.07.2009, în MO, 2009, nr. 531, 31 iulie.

28 Attila István Szekeres, *Patrimoniul heraldic al județului Covasna*, Arcuș: Editura Tinta, 2015, p. 138, fig. 271.

29 *Ibidem*, p. 140, fig. 279.

30 HG nr. 243/27.03.2012, în MO, 2012, nr. 232, 6 aprilie.

31 HG nr. 1032/28.08.2007, în MO, 2007, nr. 616, 6 septembrie.

jos”, orientare care trimite la actul capitulării, după cum se arată și în partea explicativă a hotărârii de guvern³². Tot în categoria de însemne ilustrând evenimente revoluționare poate fi încadrată și stema com. Albești (jud. Mureș), aprobată în 2011, în al cărei scut se află – între altele – un vârf de lance, despre care textul ne arată că „reprezintă vestitele bătălii purtate pe teritoriul localității în decursul istoriei”³³. Prin această formulare neutră, Executivul a avut în vedere un lanț întreg de evenimente, așadar inclusiv bătălia din 19/31 iulie 1849, când armata maghiară comandată de generalul Józef Bem a fost înfrântă de trupele rusești ale generalului Alexander von Lüders, înfruntare care a dus la dispariția poetului Petőfi Sándor³⁴.

Categoria a doua de reprezentări heraldice asupra cărora ne-am aplecat se referă la cele trimițând la anumite personalități care au jucat un rol semnificativ în evenimentele de la 1848-1849. De departe, cea mai omagiată figură istorică a fost cea a lui Avram Iancu – „Craiu Munților” – figura centrală a rezistenței românești din Apuseni³⁵, cu trei steme care includ simboluri trimițând la biografia sa. Mai întâi, trebuie amintit însemnul județului Alba, aprobat în 1993, care include și sigiliul Legiunii Auraria Gemina³⁶ – miliția românească a Apusenilor, înființată în toamna anului 1848 de către Avram Iancu, care i-a devenit prefect – singura structură militară a moșilor care a avut un însemn sigilar propriu³⁷. (Hotărârea de Guvern de aprobare nu conține o parte explicativă; totuși, în literatura de specialitate a perioadei a fost avansată următoarea formulă justificativă: „stema evocă istoria milenară: procesul de romanizare, legăturile ținutului cu voievozii Moldovei și Revoluția de la 1848, în cadrul căreia s-a distins legiunea condusă de Avram Iancu”³⁸.) Confecționată din fier (având formă ovală cu dimensiunile de 2,5 × 3,5 cm), matricea sigilară se păstrează și astăzi, ea reproducând un brad, însoțit în exergă de inscripția „Sigiliu Prefecturii Auraria Gemina”³⁹. Următoarea stemă care trebuie amintită în acest context este cea a locului nașterii eroului⁴⁰: com. Avram Iancu (jud. Alba), fostă Vidra de Sus, a

32 HG nr. 116/20.03.2013, în MO, 2013, nr. 193, 5 aprilie.

33 HG nr. 411/20.04.2011, în MO, 2011, nr. 325, 11 mai.

34 Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 114-115.

35 Liviu Maior, *Ocuparea Transilvaniei de generalul Bem. Rezistența din Munții Apuseni*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 308-311.

36 HG nr. 645/26.11.1993, în MO, 1993, nr. 282, 3 decembrie.

37 Gheorghe Anghel, *Sigiliul prefecturii Auraria Gemina condusă de Avram Iancu*, în „*Dacoromania. Revista Fundației Alba Iulia 1918 pentru Unitatea și Integritatea României*”, 2000, nr. 3, p. 17.

38 Maria Dogaru, *Din heraldica României*, București: Editura JIF, 1994, p. 167 și fig. 377. Într-o analiză publicată la nici un deceniu de la aprobarea stemei, includerea unei referințe simbolice la Avram Iancu a fost comentată în următorii termeni: „Dacă vechea stemă păcătuia prin prea puternicul mesaj politic transmis, stema actuală, în viziunea noastră, păcătuiește printr-un mesaj naționalist (s.n.). Trecerea unui simbol precum Avram Iancu, în condițiile politicii actuale de integrare în Uniunea Europeană, de toleranță și de înțelegere, este de natură de a nu trimite un mesaj pozitiv (s.n.)” – v. Vlad Lucian Popescu, *Evoluția stemei județului Alba în perioada 1918-1992*, în „*Revista «Erasmus»*”, 2002, nr. 13, București: Editura Ars Docendi, 2002 (ediția online: <https://erasmusisha.wordpress.com/2002/01/01/evolutia-stemei-judetului-alba-in-perioada-1918-%E2%80%931992/>, pagină consultată în data de 27.01.2023).

39 Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, inv. M 2511, Ordin de clasare în categoria Tezaur nr. 2226/11.04.2013.

40 Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 103.

cărei stemă, aprobată în 2013, cuprinde „în interiorul scutului (...) bustul de argint al lui Avram Iancu, privind spre stânga, iar în vârful scutului (...) încrucișat o pușcă cu cremene și un fluier, ambele de argint”. Efigia-bust a lui Avram Iancu este evident inspirată după portretul realizat de Barbu Iscovescu (ulei pe pânză, 1849, Muzeul Național de Artă al României), aflându-ne, așadar, în prezența uneia din rarele efigii de personalități redată într-o stemă administrativ-teritorială contemporană. Ca explicație, textul legal de instituire precizează: „Bustul lui Avram Iancu reprezintă pe cel mai iubit fiu al moșilor, Craiul moșilor, dar și al românilor de pretutindeni, revoluționar la 1848. Arma de foc și fluierul au fost elemente călăuzitoare ale lui Avram Iancu în lupta pentru dreptate”. Cea de-a treia și ultima stemă oglindind personalitatea „Craiului Munților” este cea a com. Baia de Criș (jud. Hunedoara), aprobată în 2014⁴¹. Cartierele din jumătatea superioară a scutului ilustrează însemnătatea localității ca loc de memorie pentru două personalități de primă mărime ale Țării Moșilor: „Stejarul reprezintă Gorunul lui Horea din satul Țebea, monument al naturii. Sabia (corect: spada, n.n.) de argint evocă Revoluția de la 1848, condusă în Transilvania de Avram Iancu, înmormântat în această localitate”.

Dacă însemnul com. Avram Iancu ne-a pus în fața unui portret reprodus într-o stemă – lucru, în general, evitat în practica heraldică –, cel al mun. Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, aprobat în 1999, aduce o abordare diferită: reproducerea unui monument, anume statuia lui Andrei Mureșanu, aflat în piața centrală a orașului, având soclul inscripționat cu numele poetului, anii vieții sale și adaosul „poet al revoluției de la 1848”. Născut în Bistrița, Andrei Mureșanu se va afirma nu numai ca gazetar la „Foaie pentru minte, inimă și literatură” și „Gazeta de Transilvania”. Cea dintâi dintre publicații îi va reproduce, în numărul din 21 iunie 1848, poezia *Răsunet*, rămasă în conștiința națională a românilor sub numele *Deșteaptă-te, Române!*⁴² și devenită imn național al țării noastre după 1990⁴³. Aprobată în 1999, stema mun. Bistrița va conține, așadar, „în primul cartier, pe fond de aur, statuia lui Andrei Muresanu, așezată pe un soclu zidit, ambele de argint”, detaliu explicat oficial astfel: „monumentul lui Andrei Mureșanu face aluzie la rolul locuitorilor în lupta de emancipare națională”⁴⁴.

Tot în categoria însemnelor care omagiază amintirea unor participanți la revoluție – „fi” ai localităților în cauză – poate fi înscrisă și stema com. Brețcu (jud. Covasna), aprobată în 2006, având în șef, pe verde, un tun de aur, piesă care „face referire la revoluționarul pașoptist Gabor Aron, fabricant de tunuri, născut în această localitate”⁴⁵. Trecând de la arme la pașnicele instrumente de scris, trebuie amintite stemele comunelor Drăguș (jud. Brașov), respectiv Jucu (jud. Cluj). Aprobată în 2010, cea dintâi cuprinde o pană și o

41 HG nr. 852/07.10.2014, în MO, 2014, nr. 787, 29 octombrie.

42 Florian Tucă, Constantin Ucrain, *op. cit.*, p. 124-125.

43 Legea nr. 75/16.07.1994, în MO, nr. 237, 1994, 26 august.

44 HG nr. 790/27.09.1999, în MO, 1999, nr. 490, 12 octombrie.

45 HG nr. 181/09.02.2006, în MO, 2006, nr. 152, 17 februarie.

călimară de culoare neagră, evocându-l pe „memorialistul Ion Codru Drăgușanu, participant la Revoluția din anul 1848, vicecăpitan al comitatului Făgăraș și bunicul matern al memorandistului Ion Rațiu”⁴⁶. Aprobată în 2022, stema com. Jucu cuprinde un pergament cu o pană și călimară, toate de argint, simboluri despre care argumentația oficială arată pe larg: „Pergamentul cu pană și călimară face trimitere la George Barițiu, personalitate marcantă a culturii românești, om politic pașoptist ce s-a născut la Jucu într-o familie de preoți. Există un bust al acestuia amplasat în parcul bisericii din Jucu de Sus și un alt bust la Școala Gimnazială Jucu, care îi poartă numele”⁴⁷. O ultimă referință directă la un actor al evenimentelor de la 1848 aflăm în stema orașului Bucecea (jud. Botoșani), aprobată în 2019, în care este reprezentat un zid de piatră crenelat, menit a arăta faptul că „localitatea dobândește, de la 16 ianuarie 1828, statutul de târg, prin grija proprietarului Alecu Rălet – participant la Revoluția de la 1848 și luptător pentru cauza Unirii (1859)”⁴⁸. (Totuși, în argumentația oficială trebuie să se fi strecurat o confuzie între Alecu și fiul său, Dimitrie, acesta din urmă fiind implicat în evenimentele pașoptiste.) În fine, încheiem seria mențiunilor exprese ale Revoluției de la 1848 cu stema com. Vălișoara (jud. Hunedoara), aprobată în 2015, cuprinzând în câmp albastru imaginea unei troițe, care, potrivit textului explicativ, „reprezintă Monumentul închinat revoluționarilor de la 1848 din Vălișoara”⁴⁹.

Tot aici pot fi incluse două steme de localități conținând simboluri referitoare la personalități care au rămas cunoscute, între altele, și pentru participarea la Revoluția de la 1848 – chiar dacă textele explicative în cauză nu menționează acest lucru. În ordinea cronologică a adoptării lor, este vorba de stema com. Sâncel (jud. Alba), din 2013, respectiv de stema com. Rășinari (jud. Sibiu), din 2014. Astfel, cea dintâi cuprinde o carte și o pană, simboluri amintind de „Timotei Cipariu, erudit ardelean, născut în satul Pănade”⁵⁰, în vreme ce cea de-a doua conține un cocostârc, „simbol din blazonul mitropolitului Andrei Șaguna, înmormântat în cimitirul comunei, unde există un mausoleu ridicat în memoria acestuia”⁵¹. (Este vorba despre cocorul conferit înaltului ierarh de către împăratul Franz Joseph, în 1850, împreună cu titlul de baron; despre această pasăre însuși înaltul ierarh arăta că „simbolizează îngrijirea lui neadormită, cu care a priveghiat asupra sorții poporului român în tot timpul anilor vijelioși 1848-9”⁵².)

46 HG nr. 849/11.08.2010, în MO, 2010, nr. 623, 3 septembrie.

47 HG nr. 1341/28.10.2022, în MO, 2022, nr. 1075, 8 noiembrie.

48 HG nr. 589/08.08.2019, în MO, 2019, nr. 685, 20 august.

49 HG nr. 411/03.06.2015, în MO, 2015, nr. 409, 10 iunie.

50 HG nr. 909/20.11.2013, în MO, 2013, nr. 763, 9 decembrie. Mai multe despre activitatea lui Timotei Cipariu la Liviu Maior, *Începuturile Revoluției în Transilvania*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 259, 261.

51 HG nr. 998/04.11.2014, în MO, 2014, nr. 839, 18 noiembrie.

52 Ioan Lupaș, *Vieața și faptele mitropolitului Andrei Șaguna*, în *Mitropolitul Andrei baron de Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Sibiu: Editura Consistorului Mitropolitan, 1909, p. 104. Mai multe despre rolul jucat de înaltul ierarh în 1848-1849, Gh. Platon, Liviu Maior, *op. cit.*, p. 291, respectiv Liviu Maior, *Cea de-a treia adunare de la Blaj. Transilvania – „fără românească”*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 307-308. Despre stemă, la Constantin Itu, *O punte între trecut și actualitate: stema mitropolitului Andrei Baron de Șaguna*, în „*Sargetia. Acta Musei Devensis*”, XXVIII-XXIX, 1999-2000, nr. 2, p. 207-209.

Am amintit, la începutul abordării de față, situația acelor localități care, deși poartă numele unor corifei ai evenimentelor revoluționare, totuși nu au în stemele lor niciun element care să amintească de cei evocați. De exemplu, com. Axente Sever (jud. Sibiu; localitate numită anterior Frâua/Franderf/Frauendorf/Asszonyfalva), loc al nașterii acestui revoluționar, are o stemă, aprobată în 2014, ale cărei simboluri fac trimitere la biserica fortificată locală, precum și la însemnul redat pe fațadele caselor tradiționale ale localității: „Turnul crenelat face referire la Biserica Evanghelică fortificată cu hramul «Tuturor Sfinților», monument istoric, construită în anul 1322. Cele două cercuri simbolizează semnul tipic ce apare pe casele din localitate, reprezentând culturile viticole existente în zonă”⁵³. În aceeași situație este și stema com. Papiu Ilarian (jud. Mureș; localitate denumită anterior Budiul de Câmpie/Boden/Mezőbodon), care a fost numită astfel după revoluționarul Alexandru Papiu-Ilarian, autorul celei mai importante cuvântări la Adunarea de la Blaj din 18/30 aprilie 1848⁵⁴. (Acesta însă s-a născut la Bezded, azi în com. Gârbou, jud. Sălaj, tatăl său, preotul Ioan Pop, provenind din Budiul de Câmpie.) Însemnul comunal, aprobat în 2007, conține spice de grâu, respectiv viță-de-vie, trimițând la „ocupațiile de bază ale locuitorilor”⁵⁵. Trecem acum la com. Nicolae Bălcescu (jud. Vâlcea), localitate pe al cărei teritoriu se afla moșia înaintașilor de pe partea mamei ai revoluționarului și istoricului omonim. (Tatăl acestuia, logofătul Barbu Petrescu, a luat numele soției sale, Zinca Bălcescu, urmașa unui neam care începea cu popa Necula din Bălcești pe Topolog, în Argeș⁵⁶.) Aprobată în 2008, stema conține o fascie ondulată, trei corbi și o verigă între două ramuri, dintre care „fascia undată reprezintă râul Topolog, care traversează zona. Corbii fac referire la satul Corbii din Vale. Ramura de frasin și stejar, precum și verigă indică bogăția silvică și cinegetică a zonei”⁵⁷. Ultimul exemplu pe care îl avem în vedere este stema com. Eftimie Murgu (jud. Caraș-Severin; fostă Rudăria), redenumită astfel după revoluționarul bănățean omonim, un fiu al localității, a cărui desemnare în chip de „suprem căpitan al Banatului” fusese cerută de către românii strânși la Lugoj, în 15/27 iunie 1848⁵⁸. Aprobat în 2004, însemnul comunal nu conține nicio aluzie la personalitatea celui amintit: „Liliacul reprezintă bogăția naturală a localității, semnificând seninătatea. Gura de mină reprezintă ocupația de bază a locuitorilor din zonă, iar verdele și argintul semnifică prosperitatea și averea acestora. Cele trei fascii împreună cu roata de moară cu făcaie pun în evidență o ocupație tradițională”⁵⁹.

53 HG nr. 1.054/18.12.2014, în MO, 2014, nr. 936, 22 decembrie.

54 Liviu Maior, *Pregătirea și desfășurarea primei adunări de la Blaj*, în *Istoria românilor*, ed. cit., p. 265.

55 HG nr. 118/07.02.2007, în MO, 2007, nr. 109, 13 februarie.

56 Paul Cernovodeanu, Înaintașii lui Nicolae Bălcescu, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I. Abaza-Bogdan, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza, București: Editura Simetria, 2004, p. 198-200.

57 HG nr. 621/11.06.2008, în MO, 2008, nr. 470, 25 iunie.

58 Gh. Platon, Liviu Maior, *op. cit.*, p. 292.

59 HG nr. 1760/21.10.2004, în MO, 2004, nr. 1100, 25 octombrie.

Demnă fiică a muzei Clio, heraldica a avut, are și va avea parti-pris-uri. Cu atât mai mult, stemele administrativ-teritoriale vor oglindi mereu, în mod inevitabil, înțelegerea, aspirațiile, prioritățile, limitările, ba chiar și frustrările pe care atât Autoritatea, cât și Cetățeanul le au în relația cu Trecutul. Mulțumindu-i pe unii, nemulțumindu-i pe alții, lăsându-i indiferenți iarăși pe alții, evenimentele de la 1848-1849 nu puteau lipsi din arhitectura noii heraldici administrativ-teritoriale a României zilelor noastre, dezvăluind, în compoziții mai mult sau mai puțin izbutite, o memorie istorică încă vie.

ANEXA⁶⁰

A. Evenimente

1. Com. Islaz, jud. Teleorman (fig. 1)

A: HG nr. 553/30.07.2013, în MO, 2013, nr. 511, 14 august.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat. În partea superioară, în câmp roșu, se află un document de aur, poziționat în pal, cu marginile de sus și de jos răsucite spate-față, flancat în partea inferioară de două spice de grâu de aur, încrucișate sub act, în săritoare. În partea inferioară, în câmp argintiu, se află vârful undat albastru, încărcat cu un pește de argint, înotând spre dreapta”.

E: „Documentul face referire la Proclamația de la Islaz din anul 1848”.

2. Mun. Târgu Secuiesc, jud. Covasna (fig. 2)

A: HG nr. 837/22.07.2009, în MO, 2009, nr. 531, 31 iulie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat orizontal. În partea superioară, pe fond roșu, pe linia despărțitoare, se află un tun de aur orientat spre dreapta. În câmp albastru, pe o terasă verde, se află o căruță de aur ieșind din flancul stâng al scutului, trasă de un cal de argint, cu surugiul călare, cu veston, căciulă și cizme negre și pantaloni albi cu vipușcă neagră, suflând într-o goarnă de poștaș de aur. Din căruță ies trei spice de grâu de aur”.

E: „Tunul semnifică participarea locuitorilor orașului la revoluția din 1848-1849, amintind și de revoluționarul Gábor Áron”.

3. Com. Cozmeni, jud. Harghita (fig. 3)

A: HG nr. 243/27.03.2012, în MO, 2012, nr. 232, 6 aprilie.

⁶⁰ Abrevieri suplimentare pentru anexă:

A – aprobare;

B – blazonare (fragmentară, de regulă) oficială;

E – explicarea simbolisticii evocate.

B: „scut triunghiular albastru cu marginile rotunjite. În interiorul scutului se află o acvilă de argint, cu ciocul și ghearele de aur, cu aripile deschise și întoarsă spre dreapta, ținând între gheare o sabie de argint, cu mânerul și garda de aur, spre dreapta, culcată pe culmea în formă de șa a unui deal verde cu patru coline; acvila este flancată de un soare de aur, la dreapta, și o semilună de argint, la stânga; în vârful scutului se află o bandă undată de argint”.

E: „Culmea în formă de șa semnifică culmea Nyerges, unde s-au dus lupte în timpul Revoluției din 1848-1849”.

4. Com. Ghidfalău, jud. Covasna (fig. 4)

A: HG nr. 1032/28.08.2007, în MO, 2007, nr. 616, 6 septembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, având în câmp albastru o acvilă argintie încoronată, armată cu aur; se află în profil, spre dreapta, cu zborul deschis, stând pe o colină verde cu 3 piscuri, ținând în ghearele piciorului drept o sabie de argint, cu garda de aur. Acvila este înconjurată de 4 stele de aur”.

E: „Sabia semnifică faptul că locuitorii zonei au participat la revoluția din 1848-1849”.

5. Com. Șiria, jud. Arad (fig. 5)

A: HG nr. 116/20.03.2013, în MO, 2013, nr. 193, 5 aprilie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat de o linie crenelată. În interiorul scutului, în câmp albastru, se află un ciorchine de struguri de aur, cu două frunze argintii, flancat la dreapta de o sabie cu lama de argint și garda de aur, cu vârful în jos, iar la stânga de o pană de găscă de argint. Linia crenelată separă câmpul albastru de cel argintiu”.

E: „Sabia simbolizează actul istoric al capitulării armatei revoluționare în fața trupelor țariste în anul 1849”.

6. Com. Albești, jud. Mureș (fig. 6)

A: HG nr. 411/20.04.2011, în MO, 2011, nr. 325, 11 mai.

B: „scut triunghiular albastru, cu marginile rotunjite, încărcat cu o cruce cu baza semicirculară de aur, având în dreapta un vârf de lance de argint, iar în stânga un vas de argint”.

E: „Vârful de lance reprezintă vestitele bătălii purtate pe teritoriul localității în decursul istoriei”.

B. Personalități

7. Jud. Alba (fig. 7)

A: HG nr. 645/26.11.1993, în MO, 1993, nr. 282, 3 decembrie.

B: „scut cu baza curbată, despicat. În primul cartier, pe albastru, are un legionar ro-

man de argint, stând în picioare, spre stânga, ținând în mâna dreaptă o lance de argint, iar în stânga, un scut negru, cu inscripția V.R.R. Cartierul secund, tăiat, are în partea de sus, pe roșu, o poartă de cetate, arcuită, de argint, cu două turnuri crenelate, având în intrare stema Moldovei, iar în partea inferioară, pe aur, are sigiliul lui Avram Iancu, constând dintr-un brad verde, încadrat de inscripția «SIGILIUL PRAEFECTUREI AURARIEI GEMINE»”.

E: lipsește.

8. Com. Avram Iancu, jud. Alba (fig. 8)

A: HG nr. 633/21.08.2013, în MO, 2013, nr. 587, 17 septembrie.

B: „scut triunghiular albastru, cu margini rotunjite. În interiorul scutului se află bustul de argint al lui Avram Iancu, privind spre stânga, iar în vârful scutului sunt plasate încrucișat o pușcă cu cremene și un fluier, ambele de argint”.

E: „Bustul lui Avram Iancu reprezintă pe cel mai iubit fiu al moșilor, Craiul moșilor, dar și al românilor de pretutindeni, revoluționar la 1848. Arma de foc și fluierul au fost elemente călăuzitoare ale lui Avram Iancu în lupta pentru dreptate”.

9. Com. Baia de Criș, jud. Hunedoara (fig. 9)

A: HG nr. 852/07.10.2014, în MO, 2014, nr. 787, 29 octombrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, scartelat. În partea superioară, în dreapta, în câmp albastru, se află un stejar de aur. În partea superioară, în stânga, în câmp roșu, se află o sabie de argint. În vârful scutului, în dreapta, în câmp roșu, se află două ciocane de minerit încrucișate de argint. În vârful scutului, în stânga, în câmp albastru, se află un munte de argint”.

E: „Sabia de argint evocă Revoluția de la 1848, condusă în Transilvania de Avram Iancu, fiind înmormântat în această localitate”.

10. Mun. Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud

A: HG nr. 790/27.09.1999, în MO, 1999, nr. 490, 12 octombrie.

B: „un scut partajat în furcă rasturnată. În primul cartier, pe fond de aur, statuia lui Andrei Muresanu, așezată pe un soclu zidit, ambele de argint. În cartierul doi, pe câmp de azur, este reprezentată, tot din argint, o construcție etajată, terminată cu acoperiș ascuțit, dotată cu două fanioane. Deasupra porții cetății se zărește un scut cu stema Moldovei, capul de bour cu stea între coarne, flancat de roze în dreapta și de semiluna conturnată în stânga. Lateral, construcția este continuată cu un zid crenelat. În cartierul trei, pe fond roșu, ieșind dintr-un cartuș de aur, se află un cap de struț, de argint, care ține în cioc o potcoavă de aur”.

E: „monumentul lui Andrei Mureșanu face aluzie la rolul locuitorilor în lupta de emancipare națională”.

11. Com. Brețcu, jud. Covasna (fig. 11)

A: HG nr. 181/09.02.2006, în MO, 2006, nr. 152, 17 februarie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat. În șef, în câmp verde, se află un tun de aur, cu țeava îndreptată spre stânga. În câmpul inferior, pe fond roșu, se află un braț natural îmbrăcat în aur, ținând o scrisoare argintie, cu sigiliul roșu”.

E: „Tunul face referire la revoluționarul pașoptist Gabor Aron, fabricant de tunuri, născut în această localitate”.

12. Com. Drăguș, jud. Brașov (fig. 12)

A: HG nr. 849/11.08.2010, în MO, 2010, nr. 623, 3 septembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, despicat. În partea dreaptă, în câmp roșu, se află un buzduhan de spice de aur, împodobit cu panglici multicolore. În partea stângă, în câmp argintiu, se află o pană și o călimară de culoare neagră”.

E: „Călimara și pâna semnifică viața culturală a localității, unde s-a născut memorialistul Ion Codru Drăgușanu, participant la Revoluția din anul 1848, vicecăpitan al comitatului Făgăraș și bunicul matern al memorandistului Ion Rațiu”.

13. Com. Jucu, jud. Cluj (fig. 13)

A: HG nr. 1341/28.10.2022, în MO, 2022, nr. 1075, 8 noiembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat în furcă. În cartierul 1, pe fond roșu, se află un pergament cu o pană și călimară, totul de argint. În cartierul 2, pe fond albastru, un potir de aur ornamentat în partea inferioară cu trei cercuri și trei brâie. Cercul din mijloc reprezintă scena răstignirii pe cruce a lui Isus Hristos. Brâul din mijloc are dungi verticale, iar cel superior este asuprit de un șir de zece cruci treflate; piciorul cu talpa hexalobată are la bază, pe fiecare latură, câte un medalion ogival, totul de aur. În cartierul 3, pe fond de argint, se află un cal negru conturnat, cambrat”.

E: „Pergamentul cu pană și călimară face trimitere la George Barițiu, personalitate marcantă a culturii românești, om politic pașoptist ce s-a născut la Jucu într-o familie de preoți. Există un bust al acestuia amplasat în parcul bisericii din Jucu de Sus și un alt bust la Școala Gimnazială Jucu, care îi poartă numele”.

14. Or. Bucecea, jud. Botoșani (fig. 14)

A: HG nr. 589/8.VIII.2019, în MO, 2019, nr. 685, 20 august.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tripartit în fascie. În prima partiție, în câmp roșu, se află amplasată o cruce treflată decupată pe interior, cu marginile de argint. A doua partiție este dată de un zid crenelat de piatră din argint. În a treia partiție, în câmp albastru, se află o bandă ondulată din argint”.

E: „Zidul de piatră face trimitere la faptul că localitatea dobândește, de la 16 ianuarie 1828, statutul de târg, prin grija proprietarului Alecu Ralet – participant la Revoluția de la 1848 și luptător pentru cauza Unirii (1859)”.

15. Com. Rășinari, jud. Sibiu (fig. 15)

A: HG nr. 998/04.11.2014, în MO, 2014, nr. 839, 18 noiembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, scartelat, cu cruce de aur. În partea superioară, în dreapta, în câmp albastru, se află un cocostârc poziționat spre stânga, stând într-un picior și ținând în celălalt picior un ou, totul de aur. În partea superioară, în stânga, în câmp roșu, se află un brad de argint. În partea inferioară, în dreapta, în câmp roșu, se află două coarne de berbec de argint. În partea inferioară, în stânga, în câmp albastru, se află o coroană de lauri de aur”.

E: „Cocostârcul reprezintă un simbol din blazonul mitropolitului Andrei Șaguna, înmormântat în cimitirul comunei, unde există un mausoleu ridicat în memoria acestuia”.

16. Com. Sâncel, jud. Alba (fig. 16)

A: HG nr. 909/20.11.2013, în MO, 2013, nr. 763, 9 decembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, împărțit în 3 câmpuri. În câmpul din dreapta sus, pe fond albastru, se află un cap de vită de aur. În câmpul din stânga sus, pe fond albastru, se află o carte deschisă și o pană de argint și o călimară. În câmpul din partea inferioară, pe fond roșu, se află un ciorchine de strugure cu două frunze de aur”.

E: „Cartea și pana amintesc de Timotei Cipariu, erudit ardelean, născut în satul Pănade”.

17. Com. Vălișoara, jud. Hunedoara (fig. 17)

A: HG nr. 411/03.06.2015, în MO, 2015, nr. 409, 10 iunie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat și despiciat în partea inferioară. În șef, în câmp roșu, se află patru spice de grâu de aur, în pal. În dreapta scutului, în câmp de argint, se află două ciocane de minerit negre dispuse în săritoare. În stânga scutului, în câmp albastru, se află o troiță de argint, formată dintr-un postament paralelipipedic, cu două trepte, pe care se sprijină două colonete cu ornament fusiform și o cruce latină peste care broșează o cruce treflată. Troița are acoperiș, din care iese o cruce treflată”.

E: „Troița reprezintă Monumentul închinat revoluționarilor de la 1848 din Vălișoara”.

C. Localități al căror nume perpetuează amintirea unor figuri marcante ale Revoluției de la 1848, fără vreo implicație de ordin heraldic

18. Com. Axente Sever, jud. Sibiu (fig. 18)

A: HG nr. 1054/18.12.2014, în MO, 2014, nr. 936, 22 decembrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, despiciat. În partea dreaptă, în câmp albastru, se află două cercuri așezate pe verticală, care se întrepătrund, tăiate de un pal, totul de argint, încărcate fiecare cu câte doi ciorchini de strugure și două frunze, de aur. În partea stângă, în câmp argintiu, se află un turn roșu crenelat, cu ușa ajurată, negru”.



1



2



3



4



5



6



7



8



9

1. Stema com. Islaz, jud. Teleorman, 2013; 2. Stema mun. Târgu Secuiesc, jud. Covasna, 2009;
3. Stema com. Cozmeni, jud. Harghita, 2012; 4. Stema com. Ghidfalău, jud. Covasna, 2007;
5. Stema com. Șiria, jud. Arad, 2013; 6. Stema com. Albești, jud. Mureș, 2011; 7. Stema jud. Alba, 1993;
8. Stema com. Avram Iancu, jud. Alba, 2013; 9. Stema com. Baia de Criș, jud. Hunedoara, 2014;



10



11



12



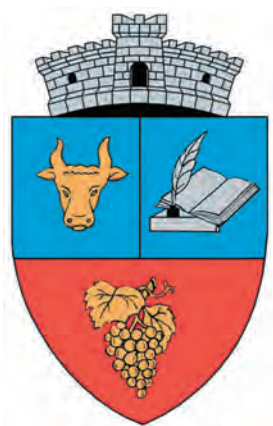
13



14



15



16



17



18

10. Stema mun. Bistrița, jud. Bistrița-Năsăud, 1999; 11. Stema com. Brețcu, jud. Covasna, 2006; 12. Stema com. Drăguș, jud. Brașov, 2010; 13. Stema com. Jucu, jud. Cluj, 2022; 14. Stema or. Bucecea, jud. Botoșani, 2019; 15. Stema com. Rășinari, jud. Sibiu, 2014; 16. Stema com. Sâncel, jud. Alba, 2013; 17. Stema com. Vălișoara, jud. Hunedoara, 2015; 18. Stema com. Axente Sever, jud. Sibiu, 2014;



19



20



21

19. Stema com. Papiu Ilarian, jud. Mureș, 2007; 20. Stema com. Nicolae Bălcescu, jud. Vâlcea, 2008; 21. Stema com. Eftimie Murgu, jud. Caraș-Severin, 2004.

E: „Turnul crenelat face referire la Biserica Evanghelică fortificată cu hramul «Tuturor Sfinților», monument istoric, construită în anul 1322. Cele două cercuri simbolizează semnul tipic ce apare pe casele din localitate, reprezentând culturile viticole existente în zonă”.

19. Com. Papiu Ilarian, jud. Mureș (fig. 19)

A: HG nr. 118/07.02.2007, în MO, 2007, nr. 109, 13 februarie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat. În câmp superior, pe fond argintiu, se află o frunză de viță-de-vie, verde, peste care se suprapun doi struguri, de aur. În vârful scutului, pe fond verde, se află trei spice de grâu, de aur”.

E: „Spicele de grâu și frunza de viță-de-vie cu struguri semnifică ocupațiile de bază ale locuitorilor zonei”.

20. Com. Nicolae Bălcescu, jud. Vâlcea (fig. 20)

A: HG nr. 621/11.06.2008, în MO, 2008, nr. 470, 25 iunie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, având câmpul albastru, tăiat de o fascie undată, de argint. În partea superioară se află trei corbi negri, iar în cea inferioară, o veveriță, de argint. Sub veveriță se află de o parte o ramură de frasin, iar de alta, o ramură de stejar, cu ghinde, legate cu o panglică, totul de aur”.

E: „Fascia undată reprezintă râul Topolog, care traversează zona. Corbii fac referire la satul Corbii din Vale. Ramura de frasin și stejar, precum și veverița indică bogăția silvică și cinegetică a zonei”.

21. Com. Eftimie Murgu, jud. Caraș-Severin (fig. 21)

A: HG nr. 1760/21.10.2004, în MO, 2004, nr. 1100, 25 octombrie.

B: „scut triunghiular cu marginile rotunjite, tăiat și despicat. În partea dreaptă, sus, în câmp de argint, se află o inflorescență de liliac albastru cu argintiu. În partea stângă, sus, pe fond verde, este așezată o gură de mină, de argint cu arcadă neagră, peste care broșează două ciocane negre. La baza intrării în mină se află un element de zidărie de argint. În câmpul inferior, pe fond albastru, se află trei fascii ondulate, de argint, de aur și de argint. În vârful scutului, sub cele trei fascii, se află o roată de moară cu făcie, de aur”.

E: „Liliacul reprezintă bogăția naturală a localității, semnificând seninătatea. Gura de mină reprezintă ocupația de bază a locuitorilor din zonă, iar verdele și argintul semnifică prosperitatea și avuția acestora. Cele trei fascii împreună cu roata de moară cu făcie pun în evidență o ocupație tradițională”.

Amintirea anului 1848 reflectată în noua heraldică administrativ-teritorială

Rezumat

Anul 2023 a adus nu numai aniversarea a 175-a a evenimentelor pașoptiste, ci și aniversarea de trei decenii de la aprobarea primei reglementări a heraldicii administrativ-teritoriale postdecembriste: *Hotărârea Guvernului nr. 64/1993*, care a fost abrogată prin *Hotărârea Guvernului nr. 25/2003*, act aflat în vigoare.

Ambele acte ale Executivului pleacă de la aceeași premisă: stemele județelor, municipiilor, orașelor și comunelor valorifică, în primul rând, tradițiile istorice. Deloc întâmplător, cea dintâi stemă administrativ-teritorială aprobată, anume cea a județului Alba (*Hotărârea Guvernului nr. 645/1993*), ilustrează deopotrivă Antichitatea, Evul Mediu și Perioada Modernă.

Valorificând informația publicată în „Monitorul Oficial al României”, studiul pune în lumină felul în care evenimentele revoluționare pașoptiste au fost reflectate în stemele de județe, municipii, orașe și comune adoptate din 1993 și până în prezent.

Cuvinte-cheie: Revoluția din 1848, heraldică administrativ-teritorială, heraldică românească postdecembristă, *Hotărârea Guvernului României nr. 64/1993*, *Hotărârea Guvernului României nr. 25/2003*.

The memory of 1848 reflected in the new administrative-territorial heraldry

Abstract

The year 2023 brings not only the 175th anniversary of the 1848-1849 events, but also three decades since the approval of the first regulation of the post-december administrative-territorial heraldry: Government Decision No 64/1993, which was repealed by Government Decision No 25/2003, which is still in force.

Both Executive acts are based on the same premise: the coats of arms of counties, municipalities, towns and communes primarily reflect historical traditions. It is no coincidence that the first

administrative-territorial coat of arms to be approved, namely that of Alba County (Government Decision No 645/1993), illustrates Antiquity, the Middle Ages and the Modern Period.

Using information published in the „Monitorul Oficial al României”, the study highlights how the revolutionary events of the revolutionary period have been reflected in the coats of arms of counties, municipalities, towns and communes adopted from 1993 to the present day.

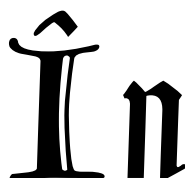
Keywords: Revolution of 1848, administrative-territorial heraldry, post-1989 Romanian heraldry, Government Decision No 64/1993, Government Decision No 25/2003.

04.02.2024

Tudor-Radu Țiron – jurist, heraldist, doctor în istorie; consilier superior la Cancelaria Ordinilor, Administrația Prezidențială a României, Palatul Cotroceni, Bulevardul Geniului, nr. 1-3, sector 6, București, RO-060116, România; membru și secretar principal al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, <https://orcid.org/0000-0002-4523-9213>, e-mail: trtiron@gmail.com

Crucea comemorativă „Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”¹

Silviu ANDRIEȘ-TABAC



În 2011 se împlineau două decenii de la războiul de la Nistru din anii 1991-1992, aniversare care urma să fie marcată oficial la 2 martie 2012. Comemorarea durerosului eveniment era la ordinea zilei în rândul combatanților și în agenda tuturor cetățenilor afectați de acest conflict, a societății civile și a autorităților oficiale, chiar dacă mediile politice aveau viziuni diferite asupra celor întâmplate, construindu-și discursurile de partid în funcție de propriul interes strategic.

Acest spirit comemorativ nu putea să nu atingă și domeniul heraldic. Astfel, chiar la începutul anului, la 29 martie 2011, în biroul de serviciu al vicepreședintelui Academiei de Științe a Moldovei Mariana Șlapac, președintele de atunci al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (în continuare – CNH), am avut o întrevedere cu reprezentanții Uniunii Voluntarilor din Războiul de la Nistru – președintele Sergiu Caracai și membrul Uniunii Anatolie Dubrovski –, în care am discutat perspectivele și căile de instituire a unei distincții comemorative, un fel de „Crucea Voluntarilor”².

Ideea de cruce comemorativă era deja încetățenită în mentalul țării noastre, grație distincției comemorative similare, dedicate aniversării celui de-al Doilea Război Mondial. Aceasta fusese instituită cu un an înainte. Chiar dacă legislația națională de atunci nu era pregătită încă pentru acceptarea formală a crucii ca tip faleristic (cauzată, mai ales, de reticența serviciilor juridice ale Parlamentului și Președintelui țării față de inovații în domeniile pe care nu le stăpânesc) și chiar dacă prin Legea nr. 34 din 5 martie 2010 a fost instituit un însemn cu denumirea încălțită de „Medalia jubiliară «Crucea Comemorativă. Războiul al Doilea Mondial»”³ (întortoachere datorată exclusiv redactorilor de la Parlament, căci de la Comisia Națională de Heraldică a fost lansată o propunere de denumire normală), în societate și, mai ales, printre militari, foști militari, veterani, voluntari și paramilitari, pătrunsese și se încetățenise deja ideea că, din punct de vedere faleristic, crucea este o distincție deși inferioară ordinului, dar superioară medaliei, cu o încărcătură

1 Comunicare la Conferința științifică națională „30 de ani de la războiul pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova (1992)”, Chișinău, 25-26 februarie 2022.

2 La redactarea acestui articol am folosit note proprii și diverse documente din arhiva personală sau cea a Comisiei Naționale de Heraldică, la care, pentru a nu îngreuna inutil textul, nu vom face referință decât în cazurile strict necesare.

3 „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (în continuare – MORM), 2010, nr. 37-38, 19 martie, partea I, art. 88, p. 7-8.

mai mare a mesajului de jertfă, mai ales de sânge, adusă pe altarul Patriei. În ceea ce privește crucile comemorative, în mod evident, ele sunt superioare nu numai formal, ci și simbolic medaliilor comemorative, mai ales atunci când comemorează evenimente legate de sacrificiul uman, făcând o aluzie la jertfa supremă a Fiului lui Dumnezeu.

Inițiativa formală a instituirii unei medalii aniversative naționale, care să fie conferită participanților la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova, a fost lansată Guvernului prin demersul Ministrului Apărării Vitalie Marinuța nr. 11/1214 din 17 august 2011 și a fost susținută de executiv. Asociațiile de voluntari acționând în paralel și prin alte entități statale sau obștești, inițiativa a fost sprijinită și de alți factori de decizie, printre care și Președintele interimar al Republicii Moldova Marian Lupu.

La 22 septembrie 2011, prin adresa nr. 1215-407, prim-ministrul Republicii Moldova Vladimir Filat a solicitat ministrului apărării să inițieze procedura de elaborare și promovare a proiectelor de acte normative vizând instituirea medaliei comemorative în discuție. La rândul său, la 31 octombrie, Guvernul a demarat acțiunile de avizare a proiectului unei hotărâri proprii cu privire la organizarea și desfășurarea manifestațiilor comemorative consacrate aniversării a 20-a de la conflictul de la Nistru, care a cuprins și instituirea unei medalii comemorative. După calculele estimative efectuate de Ministerul Afacerilor Interne și expuse în nota informativă aferentă proiectului hotărârii de Guvern, s-a prevăzut că în scopul confecționării distincției pentru decorarea a 29.000 de participanți la acțiunile de luptă sunt necesare 3 mln. 480 mii lei.

Pentru rezolvarea conceptului noii distincții, Ministerul Apărării l-a antrenat pe heraldistul Vladimir Mischevca, membru al CNH, care a fost ajutat în partea grafică de soția sa, Larisa Donca-Mischevca. Primele sale propuneri au fost discutate la ședința Comisiei de heraldică a Ministerului Apărării, convocate în incinta ministerului la 4 noiembrie 2011, începând cu ora 14.00. La această ședință, la solicitarea maiorului Veaceslav Donica, specialist principal în Direcția management resurse umane a ministerului, a fost invitat ca expert și subsemnatul.

În problema denumirii însemnului faleristic, la ședința de la Ministerul Apărării au fost discutate trei propuneri: a) Crucea comemorativă a conflictului armat pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992); b) Medalia „Apărătorii Independenței”; c) Insigna „Apărătorul Patriei”, fiind susținută de principiu prima soluție și urmând ca să fie precizată din punct de vedere juridic și lingvistic redacția ei finală.

La acea dată, V. Mischevca a prezentat două proiecte de însemne și trei proiecte de panglică (fig. 1).

Primul însemn prezenta o cruce labată cu brațele destul de late și cu toate laturile și marginile rectilinii, de bronz, perlată pe perimetru pe ambele fețe și cu toartă de suspensie barocă. Pe avers, în mijlocul crucii broșa un medalion rotund, având într-o variantă câmpul alb, iar în alta rămas de culoarea metalului, și purtând în centru stema de stat în

variante color, iar pe perimetru o cunună închisă formată din două ramuri de lauri. Pe revers, se regăsea un medalion similar, perlat pe perimetru, de culoarea metalului, care purta în mijloc milesimele „1991” și „1992”, plasate unul sub altul și separate într-un caz de o rămurică de laur sau de măslin așezată în bară, iar în alt caz de o steluță cu opt raze.

Cel de-al doilea însemn reprezenta o cruce de asemenea labată, dar mai subțire, cu marginile laterale ale brațelor curbate și cele marginale rotunjite convex, foarte apropiată tipologic de o cruce Rupert. Însemnul părea a fi dintr-un metal mai deschis (aur ?) și avea o toartă de suspensie de asemenea barocă, dar cu urechiușa sferică. Pe avers, crucea avea în mijloc un medalion rotund ceva mai mic, de culoarea însemnului, purtând stema de stat color, iar pe revers un medalion similar, cu aceleași milesime puse unul sub altul.

Pentru cele trei variante de panglică au fost alese culorile: albastru (simbolizând Nistrul), roșul (simbolizând războiul și sângele), albul (simbolizând pacea) și negru (simbolizând doliul). Soluțiile propuse au fost:

a) albastră, având pe mijloc o dungă lată roșie, supraîncărcată cu o dungă albă, iar pe margini câte o dungă neagră mai subțire;

b) albastră, având pe mijloc două dungi roșii, distanțate bine una de alta, iar pe margini câte o dungă neagră, toate cele patru dungi fiind subțiri și de aceeași lățime;

c) albă, încărcată cu o dungă foarte lată roșie, supraîncărcată cu o dungă albastră, constituind o treime din dunga roșie.

Referindu-ne la însemnul distincției, am arătat că este necesar să se aleagă un singur metal, stabilindu-se culoarea lui exactă, și am sugerat argintul (albul) ca îmbinând semnificațiile: apă, pace, doliu. Fără a atinge partea artistică, care rămânea de competența membrilor CNH cunoscători, am acceptat că tipul de cruce labată poate avea numeroase forme, dar nu am înțeles semnificația perlării perimetrului crucii și al medalionului. Ne-am exprimat îndoiala că stema de stat va putea fi executată color, din cauza dimensiunilor mici ale piesei. Am accentuat că o cunună de lauri este un simbol al triumfului, și nu al doliului, cum s-a sugerat. În privința culorilor panglicii, am atras atenția asupra faptului că albastrul în heraldică nu simbolizează apa, ci cerul, culoarea apei fiind albul (argintul), precum și asupra faptului că, în cazul distincției date, este bine să se evite asocierea culorilor alb-albastru-roșu, care sunt culorile Rusiei, agresorul din conflictul de la Nistru, și culorile pan-slave.

În cadrul ședinței s-au făcut propuneri, redacționale mai ales, și pentru îmbunătățirea proiectului de statut al distincției și a proiectului legii de instituire.

Materialele definitive au fost remise Comisiei Naționale de Heraldică prin adresa Ministerului Apărării nr. 11/1625 din 11 noiembrie 2011. Ședința Comisiei s-a desfășurat în sediul Academiei de Științe a Moldovei, în ziua de 30 noiembrie 2011, începând cu ora 14.00⁴. Au participat 11 din cei 13 membri: Mariana Șlapac, Alexandru Ohotnicov,

⁴ Arhiva curentă a CNH, Proces-verbal nr. 88-V din 30 noiembrie 2011.



Fig. 1. Proiectele prezentate de V. Mischevca la ședința Comisiei de heraldică a Ministerului Apărării din 4 noiembrie 2011.



Fig. 2. Proiectele prezentate de Ministerul Apărării pentru ședința Comisiei Naționale de Heraldică din 30 noiembrie 2011.

Silviu Tabac, Grigore Guțu, Constantin Bogatov, Ana Boldureanu, Varvara Buzilă, Alexei Colîbneac, Vladimir Mischevca, Simion Odainic, Nicolae Răileanu. Ministerul Apărării a fost reprezentat de viceministrul Igor Panfile și de Veaceslav Donica. Au mai asistat Svetlana Munteanu, vicedirector AGEPI, și Oleg Balan, veteran al Brigăzii de Poliție cu Destinație Specială „Fulger”, invitați la aceeași ședință cu alte chestiuni.

Deși Ministerul Apărării înaintase doar două variante ale crucii comemorative (fig. 2), de facto, autorii – Vladimir Mischevca și Larisa Donca-Mischevca – au prezentat la această ședință, în total, 12 variante de cruci pentru însemnul distincției și două variante de panglică.

Însemnul distincției, același în ambele variante, reprezenta propunerea veche de cruce labată, cu brațele destul de late și cu toate laturile și marginile rectilinii, înscrisă într-un cerc imaginar de 35 mm, de culoare cenușie (confeccionată din tombac, oțel sau bronz patinat), perlată pe perimetru pe ambele fețe și cu toartă de suspensie barocă. Pe avers, în mijlocul crucii broșa un medalion rotund, alb, purtând în centru stema de stat în varianta color, iar pe perimetru o cunună circulară închisă de stejar. Pe revers, se regăsea un medalion similar, perlat pe perimetru, de culoarea metalului, care purta în mijloc miletimele „1991” și „1992”, plasate unul sub altul. Acest însemn nu a întrunit adeziunea CNH, autorul însuși optând în ședință pentru o altă versiune de cruce, cea care a intrat în proiectul final.

Prima versiune de panglică era una galbenă, având pe margini câte o dungă neagră de 2 mm, iar pe mijloc o dungă albă de 6 mm, flancată de câte o dungă roșie de 2 mm. Dunga albă din mijloc era simbolul Nistrului, în primul rând.

Cea de-a doua versiune avea pe mijloc aceeași dungă albă de 6 mm, flancată simetric consecutiv de câte o dungă albastră de 6 mm, o dungă roșie de 2 mm, o dungă galbenă de 2 mm și o dungă roșie de 2 mm.

A fost preferată versiunea a doua, cu introducerea unor dungi separatoare albe, de 0,5 mm, din contul reducerii până la 5 mm a dungii albe din mijloc.

Pentru supravegherea „definitivării medaliei «Crucea comemorativă a conflictului armat pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova din 1991-1992» și a actelor însoțitoare” au fost delegați membrii comisiei M. Șlapac, V. Mischevca și S. Tabac. Versiunea finală i-a avut ca autori finali pe Vladimir Mischevca și pe Comisia Națională de Heraldică, iar ca pictori finali pe Mariana Șlapac și Larisa Donca-Mischevca⁵.

Știrea aprobării proiectului distincției de către CNH, împreună cu desenul finalizat, au fost difuzate în mass-media pe 12 decembrie 2011⁶. Copia procesului-verbal cu decizia respectivă a comisiei a fost remisă Ministerului Apărării la 22 decembrie 2011.

5 V. Mischevca și-a expus propria viziune asupra lucrurilor în: Vlad Mischevca, *Medalia „Crucea comemorativă. Participanți la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”*, în „Revista militară. Studii de securitate și apărare”, Chișinău, 2012, nr. 1 (7), p. 91-94.

6 Vezi de exemplu: *Comisia Națională de Heraldică a aprobat medalia „Crucea comemorativă a conflictului armat pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova din 1991-1992”* (moldnews.md/rom/news/43087, accesat 25.10.2013).

După coordonarea aspectelor juridice și redacționale, Guvernul a emis hotărârea nr. 20 din 11 ianuarie 2012 privind aprobarea proiectului de lege privind instituirea Crucii comemorative „Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”, semnată de prim-ministrul Vladimir Filat și contrasemnată de viceprim-ministrul Mihail Moldovanu, ministrul justiției Oleg Efrim, ministrul afacerilor interne Alexei Roibu și ministrul apărării Vitalie Marinuța⁷.

După intervenții de ordin juridic și redacțional la aparatul legislativului, intervenții care au dus la remodelarea denumirii noului însemn faleristic după denumirea struțocămilică a distincției din 2010⁸, la 15 ianuarie 2012 Parlamentul Republicii Moldova a adoptat *Legea nr. 2 privind instituirea medaliei „Crucea comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”*⁹, iar Președintele interimar al Republicii Marian Lupu a promulgat-o prin Decretul nr. 493-VI din 25 ianuarie 2012¹⁰. În sfârșit, la 6 februarie 2012, Președintele interimar Marian Lupu a emis Decretul nr. 508-VI referitor la conferirea distincției¹¹, prin care a fost aprobat un Regulament privind procedura de conferire și modelul legitimației aferente.

Din partea statutară inclusă în legea de instituire aflăm că medalia „este o distincție de stat și se conferă cetățenilor Republicii Moldova care au participat la conflictul armat din anii 1991-1992 pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova, menționați la art. 7 alin. (2) pct. 1 lit. g) din Legea nr. 190-XV din 8 mai 2003 cu privire la veterani”, iar categoriile celor decorați sunt specificate în Regulamentul privind procedura de conferire:

a) militari aflați în serviciul activ, rezerviști chemați la concentrare, voluntari și colaboratori ai organelor afacerilor interne, ai organelor securității statului și ai sistemului penitenciar, incluși în efectivul unităților militare și structurilor speciale aflate pe pozițiile de luptă;

b) militari, colaboratori ai organelor afacerilor interne, ai organelor securității statului și ai sistemului penitenciar, și persoane civile delegate în unitățile militare și structurile speciale în vederea îndeplinirii unor misiuni speciale și asigurării eficienței acțiunilor de luptă”.

Coroborând descrierea distincției apărută în actul legislativ de instituire, care este necorespunzătoare cu descrierea inițială neredactată, dată de CNH, dar și cu imaginea aferentă ambelor acte (fig. 3) și cu piesa fizică realizată (fig. 4), vom ajunge la următoarea descriere, mai mult sau mai puțin, normalizată:

⁷ *MORM*, 2012, nr. 7-12, 13 ianuarie, partea II, art. 39, p. 130.

⁸ Introducerea noțiunii legislative de *cruce* ca însemn faleristic s-a făcut abia prin Legea nr. 114 din 21 septembrie 2017 privind modificarea și completarea Legii nr. 11/1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova, care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2018 (*MORM*, 2017, nr. 364-370, 21 septembrie, partea I, art. 612, p. 8-9).

⁹ *MORM*, 2012, nr. 21-24, 27 ianuarie, partea I, art. 64, p. 15-16.

¹⁰ *MORM*, 2012, nr. 21-24, 27 ianuarie, partea I, art. 63, p. 15.

¹¹ *MORM*, 2012, nr. 30-33, 10 februarie, partea I, art. 97, p. 9-13.

Însemnul distincției reprezintă o cruce cu brațele egale, ușor labate, având marginile laterale rectilinii și extremitățile în unghi obtuz ieșit, înscrisă într-un cerc imaginar cu diametrul de 35 mm, de argint, cu toartă de suspensie deasupra vârfului brațului de sus, prin care însemnul se prinde cu un inel de baretă.

Pe avers, crucea este emailată alb și are pe perimetru o bordură lată brunată. În mijlocul crucii este aplicat un medalion rotund, de aur, emailat alb, având pe perimetru o cunună închisă de stejar, în direcția acelor de ceasornic, de aur, înscrisă într-un cerc imaginar de 15 mm, iar în centru imaginea Stemei de Stat a Republicii Moldova, a cărei acvilă cu accesoriile aferente este în întregime de aur, totul în relief.

Pe revers, crucea are pe perimetru o bordură, de aceeași lățime, marcată cu o linie în relief, și în mijloc un medalion cu diametrul de 15 mm, realizat în același plan. În câmpul medalionului este înscrisă în două rânduri legenda cu cifre în relief: „1991 / 1992”, iar în bordura sa, scoasă în excizie, sunt incizate 20 de perle în relief. Reversul este în întregime brunat.

Crucea însemnului este confecționată din tombac cu grosimea de 3 mm, iar medalionul aplicat – din tombac cu grosimea de 2 mm.

Panglica distincției este din moar cu lățimea de 30 mm și dungată vertical după cum urmează: pe mijloc o dungă albă lată de 5 mm, flancată consecutiv de câte o dungă albastră de 6 mm, una albă de 0,5 mm, una roșie de 2 mm, una galbenă de 2 mm, una roșie de 2 mm. Nuanțele de albastru, galben și roșu sunt în culorile naționale.

Panglica se îmbracă pe o baretă metalică, de formă dreptunghiulară, cu înălțimea de 45 mm și colțurile de jos tăiate, dotată jos cu toartă de suspensie de culoarea însemnului, iar pe revers cu un sistem de prindere.

Înălțimea totală a distincției este de 90 mm.

Bareta de substituie nu a fost prevăzută de actul de instituire.

Distincția se poartă pe partea stângă a pieptului.

După datele comunicate de Ministerul Apărării, crucea a fost confecționată de întreprinderea „Attributum” SRL din Chișinău, într-un tiraj de 28.000 de exemplare¹².

La distanța de un deceniu de la instituirea acestei cruci comemorative, se remarcă impactul public al distincției. Consemnând simbolic jertfa celor ce au luptat pentru supraviețuirea țării noastre în războiul de la Nistru, acest însemn a contribuit la evoluția sistemului național de decorații, care se mai află încă în proces de căutare, dar și la educarea cetățeanului simplu în materie de faleristică teoretică. Operă memorială, faleristică și artistică, Crucea comemorativă a Războiului de la Nistru reprezintă o certă realizare din toate punctele de vedere și este purtată cu mândrie de combatanți.

12 Silviu Andrieș-Tabac, Adelaida Chiroșca, *Expoziția „Întru răsplata meritelor... Distincțiile de Stat ale Republicii Moldova la cea de-a 30-a aniversare”, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 28 iulie – 25 august 2022, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 280.*



Fig. 3-4. Medalia „Crucea comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”, instituită prin Legea nr. 2 din 15 ianuarie 2012: 3. Desenul final; 4. Piesa realizată, față și verso (fotografie de Dumitru Gonciar).

Crucea comemorativă „Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)”

Rezumat

În 2011 se împlineau două decenii de la războiul de la Nistru din anii 1991-1992, aniversare care urma să fie marcată oficial la 2 martie 2012. La inițiativa asociațiilor de veterani ai conflictului și a Ministerului Apărării, în cele din urmă, a fost instituită o cruce comemorativă. Legea nr. 2 privind instituirea medaliei „Crucea comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru

apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)” a fost aprobată de parlament la 15 ianuarie 2012.

Autorii conceptului distincției sunt Vladimir Mischevca și Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, iar pictorii oficiali – Mariana Șlapac și Larisa Donca-Mischevca. Distincția a fost confecționată de întreprinderea „Attributum” SRL din Chișinău, într-un tiraj de 28.000 de exemplare.

Autorul articolului, ca participant nemijlocit, se referă la procesul de elaborare, avizare, expertizare și adoptare a distincției.

Cuvinte-cheie: faleristică, cruce comemorativă, Republica Moldova, războiul de la Nistru din 1991-1992.

Commemorative cross „Participant in combat actions for the defence of the integrity and independence of the Republic of Moldova (1991-1992)”

Abstract

The year 2011 marked two decades since the 1991-1992 Dniester War, which was to be officially remembered on March 2, 2012. At the initiative of the associations of veterans of the conflict and the Ministry of Defence, a commemorative cross was eventually instituted. Law no. 2 regarding the establishment of the Medal „Commemorative Cross. Participant in the combat actions for the defence of the integrity and independence of the Republic of Moldova (1991-1992)” was approved by the parliament on January 15, 2012.

The authors of the concept of the distinction are Vladimir Mischevca and the National Committee of Heraldry attached to the President of the Republic of Moldova, and the official painters – Mariana Șlapac and Larisa Donca-Mischevca. The distinction was made by the company „Attributum” SRL from Chișinău, in a print run of 28,000 copies.

The author of the article, as a direct participant, refers to the process of elaboration, approval, expertise and adoption of the award.

Keywords: phaleristics, commemorative cross, Republic of Moldova, the Dniester War of 1991-1992.

15.03.2022

Silviu Andrieș-Tabac – istoric-arhivist, sursolog, heraldist, doctor în istorie, conferențiar cercetător; Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; membru asociat al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; președintele Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0001-7224-8716>, e-mail: silviu_tabac@yahoo.fr

Armele grăitoare teritoriale: de la toponimie la heraldică¹

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Procedul heraldic al armelor grăitoare face parte dintre cele mai cunoscute tehnici nu doar specialiștilor în materie, ci și publicului larg. Practic, nu există tratat sau manual de heraldică, indiferent de volumul și destinatarul lui, care să nu dedice spațiu acestui subiect.

Termenul de bază francez *armes parlantes*, cu sinonimul mai rar *armes chantantes*, are următoarele echivalente în limbile heraldice principale sau importante pentru noi: în germană – *redendes Wappen*, *Sprechendes Wappen* sau *Namenswappen*; în engleză – *canting arms*; în spaniolă – *armas parlantes*; în italiană – *arma parlante*; în portugheză – *armas falantes*; în poloneză – *herb mówiący*; în rusă *гласный герб* sau *говорящий герб*, dar în secolul al XIX-lea fiind admise și *именной герб* sau *выразительный герб*². Termenul românesc de bază *arme grăitoare* are ca sinonim frecvent și acceptabil pe cel de *arme vorbitoare*, iar când se dorește etalarea „erudiției”, se folosește termenul franțuzesc sau cel englezesc, în funcție de vârsta „eruditului”.

După definiția foarte clară a lui Michel Pastoureaux, „**arme grăitoare sunt acelea în care anumite elemente (figurile, cimierul, sprijinatorii, mai rar culorile și brizurile) sunt în relație cu numele celui care le folosește. Acest nume poate fi numele de familie (cazul cel mai frecvent), numele de botez, o poreclă sau, pentru posesorii de fiefuri, o vocabulă legată de moșie. Relația poate fi directă (Robert Lecoq, avocatul regelui, poartă un cocoș [în franceză *coq* – „cocoș” – n.n.]), fonetică (bibani [în franceză *bar* – „biban” – n.n.] în armele conților de Bar), constituită printr-un rebus (familia von Henneberg își decorează scutul cu o găină cocoțată pe un munte [din germană *Henne* – „găină” și *Berg* – „munte” – n.n.]; iar familia von Helfenstein – cu un elefant cocoțat pe o stâncă [din germană *elfen* – „de elefant” și *Stein* – „piatră” – n.n.]) sau cu totul aluzivă (familia engleză Maltravers poartă în secolul al XIII-lea un scut negru, fretat [fr. *fretté* – termen heraldic desemnând împletirea unor benzi și bare heraldice diminuate – n.n.] de aur, în care fretatul – evocând ceva ce este greu de trecut [în franceză *mal à traverser* – n.n.], deoarece se prezintă ca un fel de barieră – constituie o figură grăitoare). Această relație poate să se facă în limbile dialectale sau să fie construită pe termeni greu de înțeles astăzi**”³.

1 Articolul are la bază comunicarea autorului la *Masa rotundă „Toponimie și heraldică”, dedicată memoriei filologului Ion Dron (17 iunie 1948 – 18 februarie 2003)*, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 16 iunie 2023. Simbolurile înregistrate oficial în Armorialul General al Republicii Moldova, la care se face referință în acest articol fără trimiteri bibliografice, pot fi consultate pe site-ul oficial al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova: <https://cnh.prm.md/armorial/>.

2 Ю. В. Арсеньев, *Геральдика. Лекции, читанные в Московском археологическом институте в 1907-1908 году*, Ковров: «Бэст-В», 1997, p. 113.

3 Michel Pastoureaux, *Traité d'Héraldique*, ed. 3, Paris: Picard, 1997, p. 251. Referințele bibliografice ale autorului au fost omise. Îngroșarea definiției ne aparține.

În raport cu heraldica teritorială, armele grăitoare sunt cele care evocă numele localității, contemporan sau istoric, fie numele unui microtoponim important, inclusiv hidronime, oronime etc., fie un supranume colectiv, fie alte nume.

Astfel, o figură heraldică obișnuită, cum ar fi ursul, poate apărea în stema de familie înregistrată a muzeografului Mihai Ursu (2011), într-o viitoare stemă a satului Ursari, iar în chip de femelă – în ipoteticele steme de mâine ale satelor Ursoaia (raionul Cahul), Ursoaia și Ursoaia Nouă (raionul Căușeni), Medveja și Slobozia-Medveja (raionul Briceni), dar și în stema înregistrată a comunei Cuhureștii de Sus (raionul Florești, 2005) și ale localităților componente Unchitești (2005) și Gara Unchitești (2005), unde avem hidronimul Ursoaia, de altfel, nu singurul pe teritoriul Republicii Moldova. Este de remarcat că aceeași ursoaică, în calitate de arme aluzive la stema grăitoare primară, se regăsește în stema corporativă a Clubului sportiv „Ursa Mare” din Cuhureștii de Sus (2005), în stema familiei Galaicu, originară din satul Unchitești, și, în calitate de suporti, în stemele familiilor cuhureștene Chilat (2005), Pașa (2019) și Răileanu (2005).

Dacă e să rămânem la figura ursului, aceasta apare în heraldică și în baza unor etimologii neștiințifice, false, dar considerate valabile în epocă datorită unei apropiieri fonetice perceptibile, pe care le numim, de obicei, populare. (În societatea medievală, dar nu numai atunci, speculațiile de ordin etimologic cu referire la nume erau la fel de importante ca numele în sine și influențau percepția socială a purtătorului. Indiferent dacă etimologia era reală sau doar percepută ca reală, în baza omofoniei integrale sau parțiale/fragmentare, cu un apelativ dintr-o limbă sau alta.⁴) Astfel, ursul apare în calitate de arme grăitoare, formând un anumit joc de cuvinte, în stemele orașelor Berna și Berlin (apropiere populară a primei silabe din denumire de apelativul german *Bär* = „urs”), Madrid (unde ursoaica, după unele interpretări, întruchipează constelația Ursa Mare și/sau Ursa Mică, fiecare cu câte șapte stele), cele ale abațiilor Ours-camp și Sainte-Ursanne, ale confreriei Sfântului Ursin din Bourges. Totodată, în mai multe steme germane de familie din secolele al XIII-lea și al XIV-lea, al căror nume derivă din cuvântul *König* (= „rege”) ⁵, după cum și în câteva steme urbane germane, daneze și suedeze din secolele al XII-lea și al XIII-lea – Königsberg, Königgut, Könneke, Kungslena, Herringa –, ursul „grăitor” simbolizează vechea sa demnitate regală de rege al pădurilor europene dinaintea întronării simbolice a leului⁶.

Heraldica românească cunoaște și ea un urs „grăitor”, sprijinit pe o etimologie populară. Este vorba despre stema de familie Berindei, acordată de austrieci, care conține și două labe de urs, datorate aceleiași etimologii germane *Bär* = „urs”. În fapt, familia își leagă numele de poporul migrator turco-peceneg al berendeilor din secolul al XII-lea.

4 Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, tr. din franceză de Em. Galaicu-Păun, Chișinău: Cartier, 2004, p. 11-14.

5 Michel Pastoureau, *Traité d'Héraldique...*, p. 253.

6 Michel Pastoureau, *Ursul. Istoria unui rege decăzut*, tr. din franceză de Em. Galaicu-Păun, Chișinău: Cartier, 2007, p. 206-207.

Din această înșiruire, o primă concluzie călăuzitoare pentru activitatea practică ar fi aceea că *etimologiile științifice sunt la fel de productive în arta heraldică ca și cele populare*. Este important doar ca purtătorul stemei s-o accepte.

În heraldica teritorială românească, în general, și în cea din stânga Prutului, în particular, armele grăitoare clare constituie deja o foarte veche tradiție. Să ne amintim doar de cazul foarte mărunț al sigiliului coloniei Cartal din sudul Basarabiei (1857 și 1860), în care în mod conștient a fost reprezentată o acvilă heraldică, în plin acord cu etimologia denumirii din turcă *kartal* – „vultur, acvilă”⁷. Iată și câteva exemple din heraldica teritorială nouă a Republicii Moldova:

- un baci la comuna și la satul Băcioi (mun. Chișinău, 2018);
- o față tânără la satul Frumușica (com. Băcioi, mun. Chișinău, 2018);
- un călăraș la orașul (2004) și la raionul (2008) Călărași;
- un lipcan la orașul Lipcani (rn. Briceni, 2018);
- o țișancă la comuna Țiganca și la satele componente Țiganca și Țiganca Nouă (rn. Cantemir, 2018);
- chipul Sf. Nicolae la satul Nicolaevca (com. Cuhureștii de Sus, rn. Florești, 2005);
- chipul Sf. Ștefan cel Mare la orașul Ștefan-Vodă (2016);
- un leu la orașul (1934, reconfirmată în 2008) și raionul (2005) Leova;
- un zimbriu la satul și la comuna Zâmbreni (rn. Ialoveni, 2019);
- un cap de mistreț la satul Văprova (com. Puținței, rn. Orhei, 2022);
- doi câini la satul Jevreni (rn. Criuleni, 2020);
- o cucoară la satul Cucoara (com. Cucoara, rn. Cahul, 2023);
- o dropie la raionul Drochia (2008);
- un chișcar la satul Chișcăreni (rn. Sângerei, 2010);
- un ulm la satul Ulmu (rn. Ialoveni, 2011);
- un plop la satul Plop (rn. Dondușeni, 2018);
- un corn la satul Cornova (rn. Ungheni, 2016);
- un tei la satul Lipnic și o cunună de tei la comuna Lipnic (rn. Ocnița, 2020);
- un pâlc de sângerei la raionul Sângerei (2005);
- o viță-de-vie la satul Lozova (com. Lozova, rn. Strășeni, 2016);
- patru spice la satul Spicoasa (com. Burlacu, rn. Cahul, 2021);
- două fire de brusture, în calitate de susținători, la satul Lăpușna (rn. Hâncești, 1999);
- flori de crin la orașul (2001) și la raionul (2019) Florești;
- un pod lung la satul Podul Lung (com. Sipotenii, rn. Călărași, 2018);
- o sobă la satul Sobari (com. Cremenciug, rn. Soroca, 2004);
- șapte bezanți la satul Șapte Bani (rn. Râșcani, 2020);
- câmp roșu la satul Roșu (rn. Cahul, 2023);

⁷ Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Museum, 1998, p. 76-77.

- 11 izvoare heraldice la satul Izvoare (com. Izvoare, rn. Florești, 2023);
- dangaua Tarac la județul (2001), raionul (2021) și orașul (2022) Taraclia;
- dangaua Ciumeci la orașul (2009) și raionul (2015) Cimișlia.

Printre mobilele heraldice bazate pe o etimologie populară menționăm, ca exemplu, stema satului Colonița (mun. Chișinău, 2005). Onomastica propune ca etimon pentru acest toponim apelativul „coluniță” (= măgăriță sălbatică), dar autoritățile locale au preferat apropierea de ideea de „coloniță” (= coloană mică), dominantă în percepția populară. Această „pudoare” nu ne este specifică doar nouă. Heraldistul Michel Pastoureau observa: „Din punct de vedere psihologic, ar fi interesant de cercetat de ce și cum unele figuri au fost adoptate cu mare plăcere în calitate de embleme grăitoare și altele, din contra, au fost neglijate completamente, chiar dacă antroponimia se preta de minune (maimuța, pisica) [Aici fenomenul neglijării se explică în măsura în care aceste două animale au fost considerate o lungă perioadă de timp drept niște creaturi diabolice, dar există alte cazuri, mai enigmatice (lebăda, vulpea, arbori, plante, corăbii etc.)]. Este, de asemenea, amuzant să observăm că printre familiile ale căror nume era construit pe cuvântul „porc”, cele care erau nobile și-au luat cu plăcere drept figură heraldică un simplu porc domestic, pe când cele care nu erau și-au adoptat un mistreț – mobilă grăitoare, dar considerată mai onorifică decât un porc vulgar”⁸. În lumina acestor observații, ne întrebăm ce se va întâmpla, oare, când vom purcede la elaborarea stemei celebrului sat Purcari (com. Purcari, rn. Ștefan-Vodă)?

De fapt, în practica de zi cu zi, se întâmplă să observăm adeseori resentimente dintre cele mai neașteptate; mai mult, în funcție de viziunea proprie a viitorului purtător al stemei, aceeași mobilă heraldică poate fi admirată de unii și respinsă cu totul de alții. Cel mai frecvent acest lucru poate fi remarcat în modul politic de tratare a smalturilor heraldice. De regulă, culoarea câmpului și figurilor heraldice este dictată de reguli tehnice și de natura reprezentărilor. Uneori însă se pot admite câteva culori, fără a știrbi din sensul simbolic și comanditarul poate alege. Vom cita cazul stemei și drapelului raionului Telenești (2015), în care puteam avea scutul fie albastru, fie verde. La aprobarea însemnelor în ședința Consiliului Raional Telenești din 20 august 2013, consilierii din partea Partidului Liberal (care are culoarea corporativă alb-albastru) s-au unit cu consilierii din partea Partidului Democrat (care are culoarea corporativă albastru-închis), pentru a-i înfrunta pe cei din partea Partidului Liberal-Democrat (promotor al verdelui identitar) și au votat câmpul de azur al stemei și, respectiv, al drapelului.

Trebuie să remarcăm și faptul că, în anumite situații, etimologia populară este una salvatoare. Ne gândim, de exemplu, la firul de susai din stema satului Săiți (rn. Căușeni, 2009), a cărui denumire și-ar avea originea în regionalismul „susăiță”, sau la floarea de soc din stema satului Sociteni (rn. Ialoveni, 2023), sau la uneltele de produs cașul din stema satului Coșcalia (rn. Căușeni, 2023).

⁸ Michel Pastoureau, *Traité d'Héraldique...*, p. 253.

Au existat și cazuri când în calitate de arme grăitoare au fost folosite microtoponimele locale. Pe lângă celebrul pârâu Ursoaia deja citat și foarte productiv în heraldica teritorială, corporativă și particulară a comunei Cuhureștii de Sus (rn. Florești), putem menționa cazul culorii vișinii cu referire la hidronimul Ișnovăț (denumirea istorică Vășneveț, din slavonă, „valea cu vișini”), care a fost utilizată în calitate de smalt cu totul particular al câmpului, pieselor sau figurilor heraldice, în stemele și drapelele localităților așezate în valea acestui râuleț, creându-se, astfel, și o familie heraldică având la bază o comunitate geografică, un fel de „cnezat de vale”. În stema satului Fântâna Albă (com. Parcova, rn. Edineț, 2016), pe lângă o fântână cu cumpănă, de argint – armă grăitoare pentru denumirea satului –, avem în talpa scutului și trei căpățâni de varză care invocă valea Curechiște. Cei cinci plopî piramidali crescând din talpa curbata convex a scutului stemei satului Horești (rn. Ialoveni, 2008) simbolizează dealul La cinci plopî. Capul de bivoliță din stema satului Sireți (rn. Strășeni, 2017) amintește de dealul și bătrânul de moșie istorică Ghihol. Huhurezul din stema satului Iezărenii Vechi (com. Iezărenii Vechi, rn. Sângerei, 2024) se referă la dealul Hurez. Cele două chei din stema orașului Vatra (mun. Chișinău, 2022) invocă Cheile Bâcului. Ursoaica-suport al scutului stemei orașului Lipcani (rn. Briceni, 2018) simbolizează râul Medveja (Medvica). Fântână heraldică, supraîncărcată cu un cap de mistreț din stema satului Sărata-Galbenă (com. Sărata-Galbenă, rn. Hâncești, 2010) este o ilustrație a primei mențiuni documentare a moșiei satului – Fântâna Veprova (= „Fântâna Mistrețului/ Mistreților”).

În sfârșit, trebuie să stăruim puțin și asupra utilizării unor denumiri vechi, ieșite din uz pe cale naturală sau scoase forțat, prin decizii motivate politic, și înlocuite de denumiri noi. De foarte multe ori, aceste denumiri noi sunt cu totul artificiale, nu țin cont de tradiția istorică și nici de cea lingvistică. O parte dintre denumirile noi se înscriu în categoria onomastică a „toponimelor coloniale”, de care spațiul ex-sovietic s-a bucurat din plin. Și astăzi, după peste trei decenii de la declararea independenței Republicii Moldova, în nomenclatorul localităților mai găsim denumiri ca: Agronomovca, Biruința, Bucuria, Ceapaevca, Crasnaia Basarabia, Crasnîi Octeabri, Crasnîi Vinogradari, Crasnoarmeiscoe, Dzerjinscoe, Gornoe, Iasnaia Poleana, Iliciuvca, Iujnoe, Lebedenco, Lenin, Lugovoe, Maiiovca, Maiscoe, Malinovscoe, Mirnoe, Octeabrscoe, Pervomaisc, Pervomaiscoe, Pobeda, Rassvet, Rumeanțev, Svetlîi, Sadovoe, Suvorovca, Zviodocica și altele, dacă e să le cităm numai pe cele ce amintesc regimul sovietic de ocupație. Exceptând acest segment dureros și rușinos, toponimia Republicii Moldova este una foarte bogată și diversă, conservând, pe lângă vechile toponime românești, numeroase toponime turanice și slave mai ales, apărute pe cale naturală și reflectând vremurile de demult. Spre deosebire de alte țări, în care toponimele considerate străine din punct de vedere etnic au fost fie înlocuite, fie adaptate, fie traduse.

Utilizarea denumirilor vechi ale localităților în calitate de arme grăitoare rămâne un mijloc bun de simbolizare. În Republica Moldova poate fi ilustrat prin oalele de la satul Zaim (rn. Căușeni, 2002) evocând vechea denumire Oale; prin capul de zimbru de la

Chișcăreni (com. Chișcăreni, rn. Sângerei, 2010) evocând moșia istorică Zâmroaia și satul înglobat Zâmbrăoani; prin lupul de la satul Maiovca (com. Ocnița, rn. Ocnița, 2024) evocând denumirea istorică (Slobozia) Vălcineț/ Volcineț.

Întruchiparea heraldică a etimologiei denumirilor de localități trecute în revistă a fost, în fond, una directă, destul de ușor de înțeles până și de un nespecialist. Uneori însă simbolismul grăitor apare mai încifrat, indirect și presupune cunoașterea laboratorului heraldistului-autor. Astfel, unghiul râului Prut a fost marcat în stemele municipiului (2000), județului (2000) și raionului (2025) Ungheni printr-un căprior heraldic de argint, după cum un căprior similar marchează cotul Nistrului în stemele orașului (2017) și raionului (2017) Criuleni. Denumirea satului Străisteni (com. Băcioi, mun. Chișinău, 2018) este simbolizată printr-un fir de traista-ciobanului. Capul scutului stemei satului Varnița (rn. Anenii Noi, 2001) este decupat pe marginea de jos în flăcări. În stema satului Bubuieci (mun. Chișinău, 2005) este reprezentat în boier moldovean cu atributele marelui logofăt: el se referă la marele logofăt al Țării Moldovei Toader Bubuioș, numele de familie al căruia a stat la baza toponimului (în fapt, este reprodus chiar portretul funerar al lui Toader Bubuioș, cunoscut din tabloul votiv în frescă de la mănăstirea Humor, ceea ce constituie o situație excepțională fericită). Câmpul de hermină din stema satului Cojușna (rn. Strășeni, 2022) simbolizează cojocăritul, pornind de la etimologia hidronimului Cojușna, de origine ucraineană, ca „râulețul din valea în care se dubesc pieile (pentru cojoace, bundițe etc.)”. Fluierul din stema satului Horești (rn. Ialoveni, 2002) trimite la verbul „a hori”. Cavalerul medieval german simbolizează „nemții” în stema satului Nemțeni (rn. Hâncești, 2021). Palul diminuat simbolizează „pociumbul” în stema satului Pociumbăuți (rn. Râșcani, 2023). Flăcările scuipate de dragonii din stema satului Pojăreni (rn. Ialoveni, 2016) invocă „pojarul”, în sens de „incendiu”. În sfârșit, chipul Sf. Apostol Matei trimite la personalitatea părintelui Alexe Mateevici în stemele satului Zaim (rn. Căușeni, 2002) și a orașului Căinari (rn. Căușeni, 2023), localități de care se leagă nemijlocit viața autorului imnului „Limba noastră”.

Un segment aparte îl constituie și armele grăitoare bazate pe poreclele colective ale sătenilor. Această situație poate fi ilustrată prin florile de pur reflectând porecla „purari” în stema satului Zăluceni (rn. Florești, 2021), prin cununa de usturoi reflectând porecla „usturoieni” din stema satului Goianul Noi (or. Stăuceni, mun. Chișinău, 2024), prin crenguța cu prune și ciorchinele de strugure din stema satului Constantinești (com. Gotești, rn. Cantemir, 2022) simbolizând poreclele mahalalelor „Samagonovca” (mahalaua livădarilor de pruni care fac țuică de prune) și „Vinogradovca” (mahalaua vierilor care fac vin), prin doboșorul (toboșarul) din stema satului Ghioltosu (com. Țiganca, rn. Cantemir, 2019) simbolizând porecla și meseria de „doboșeri” (toboșari). Dacă revenim la capul de bivoliț din stema satului Sireți (rn. Strășeni, 2017), amintim că dealul Ghihol care a fost simbolizat consemnează porecla de neam a răzeșului Simion Drăghici, unul dintre întemeietorii satului și singurul din cei trei bătrâni, în care umbla moșia Sireți din vechime, cu numele cunoscut din documentele istorice.

Dacă e să mărim gradul de încifrare simbolică în armele grăitoare, putem cita observația heraldiștilor Donald Lindsay Galbreath și Léon Jéquier: „Anumite armorii constituie adevărate rebusuri. Unele dintre cele mai vechi sunt cele ale conților de Metz, în Lorena, (stinși în 2011), care purtau un braț de doamnă înveșmântat într-o mânecă ruptă⁹. Or, în germana veche «Metze» însemna «iubit, scump», chiar dacă mai târziu sensul s-a alterat foarte tare. Brațul este a aici «pars pro toto»¹⁰ [W. Möller, *Wie kommt der Frauenarm in das grosse Mecklenburger Wappen*, Genealogie und Heraldik, 1951, p. 69-73]. Mai târziu apare stema familiei Medici, reprezentând în câmp de aur, șase bule (pilule medicale) roșii, așezate una, două, două și una. Dar, în general, aceste rebusuri sunt mai recente. Cităm aici: Cosseron: *pe azur, o corabie de aur; în capul cusut, în câmp de azur, un bezant* (rond [= „cerc” – n.n.]) *între două păști* [fr. cosses – n.n.], *de aur*. Georget: *pe azur, o fascie scurtă de aur, însoțită în cap de o pasăre* (geai [= „gaiță” – n.n.]) *de argint, iar în talpă de un jet de apă de același metal* (geai-or-jet [= gaiță-aur-jet – n.n.]). Paignon: *pe azur, un păun* [fr. paon – n.n.] *mergând, de aur; în cap, în câmp de argint, trei cepe* [fr. oignons – n.n.] *roșii* (pa-on o-ignon). Orice cititor le-ar descoperi cu ușurință în multe alte exemple, cum ar fi elefantul din stema familiei Le Fort din Geneva. Alte armorii fac o aluzie mai discretă la numele de familie. Astfel, diploma de noblețe acordată în 1513 lui Etienne de La Mare [...] poartă un scut *de azur, cu trei fascii ondulate de argint, însoțite în cap de trei stele de același metal*, cu o sirenă în calitate de cimier, care amintește, dacă nu marea, cel puțin apa. Altă tendință: începând din secolul al XVIII-lea și chiar dintr-al XVII-lea, anumite armorii devin veritabile mici tablouri ce au pierdut sensul heraldicii adevărate și stilizarea ei. Nu vom cita decât un singur exemplu, cel al unui *ex-voto* de mănăstire de la biserica Sf. Anton din Padova, în care scutul unui oarecare Dal Porte prezenta un port complet cu jetele, far, case etc. [...] Meșteșugarii adesea au utilizat instrumentele meseriei lor pentru a-și crea armorii. Pentru anumite meserii a trebuit să se recurgă la ajutorul simbolurilor. Astfel, hotelierii își pun uneori însemnul lor în scut [...], tipografii marca lor [...]”¹¹.

În vederea finalizării tabloului imaginar fără limite al armelor grăitoare încifrate complicate, menționăm un exemplu citat de heraldistul rus Iuri Arseniev și categorisit la compartimentul *pars pro toto*. Este vorba de stema vechii familii von Dahlenhausen: *câmp în tablă de șah, negru-argint; capul scutului roșu*. În această compoziție, capul simbolizează acoperișul (*Dach* în

9 Termenul francez *manche mal taillée* (literalmente, „mâncă rău tăiată”) desemnează, conform tradiției, o figură heraldică reprezentând o mânecă de la un veșmânt medieval decupată într-o manieră foarte stilizată. În context, trebuie menționat și termenul *manche honorable* („mâncă onorabilă”), ce are în vedere mâneca detașabilă pe care o doamnă i-o oferea cavalerului ca acesta să se bată pentru onoarea sa și pe care cavalerul o lega la brațul său, pe coif sau de lance pe timpul luptei.

10 *Pars pro toto* – expresie latină simbolizând „o parte pentru întreg” și desemnând figura de stil numită *sinecdocă*, care constă în lărgirea sau restrângerea sensului unui cuvânt prin folosirea întregului în locul părții (și invers), a particularului în locul generalului, a generalului în locul particularului, a materiei din care este făcut un lucru în locul lucrului însuși etc. Expresia se opune expresiei *pars pro parte*, „o parte pentru altă parte” care descrie mișcarea semantică a metonimiei. Se aplică nu numai în domeniile lingvistice.

11 D. L. Galbreath, Léon Jéquier, *Manuel du blason*, nouvelle édition, Lausanne: Éditions Spes, 1977, p. 276-277.

germană), iar câmpul de bază partiționat în tablă de șah – casa în sine (*Haus* în germană)¹².

Revenind pe tărâmul heraldicii teritoriale din zilele noastre, este de la sine înțeles că încifrările complicate de tip rebus, bazate pe descompunerea în silabe a toponimelor și pe anumite jocuri fonetice nu au cum să fie prea solicitate. Totuși, procedeul *pars pro toto* își găsește locul ușor, dat fiind largile posibilități de simbolizare ale artei heraldice.

În acest context, trebuie să insistăm pe două aspecte, folosind exemple care, deși nu reflectă armele grăitoare foarte complicate, ne ajută prin simplitatea lor la mai buna înțelegere a mecanismelor de creație a stemelor.

Primul ține de cum să procedăm în cazul în care *toponimul provine de la cuvântul-etimon indirect*, prin intermediul altui cuvânt, adesea antroponim.

Vom exemplifica prin cazul stemei comunei Broșteni, județul Suceava, care a fost discutată în cadrul primei dezbateri „Heraldica districtuală și municipală românească” (Filiala Iași a Arhivelor Statului, 7 octombrie 1994) a Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române¹³, la care am avut fericita ocazie să asistăm. Heraldistul Jean Nicolas Mănescu a propus pentru stema comunei Broșteni patru broaște. Filologii au ripostat: toponimul Broșteni provine de la antroponimul Broșteanu, iar antroponimul, la rândul său, ar putea proveni de la porecla Broască a unui ipotetic înaintaș al familiei. În replică, heraldiștii au expus următorul construct logic: ipoteticul înaintaș Broască putea să-și asume cu totul legal o stemă grăitoare purtând o broască; urmașul său ipotetic Broșteanu ar fi trebuit să moștenească stema respectivă, întreagă sau brizată; ultimul, în calitatea sa de fondator sau de prim proprietar al satului (moșiei) care să-i poarte numele, Broșteni, în conformitate cu cutuma heraldică, ar fi putut să concedeze stema sa (sau părți din ea) satului (moșiei) împreună cu numele. Actualmente, orașul Broșteni (comuna Broșteni a fost ridicată la statutul de oraș în 2004) poartă în stema sa aprobată prin Hotărârea Guvernului României nr. 1290/2003, pe lângă alte mobile, și două broaște verzi.

Cel de-al doilea exemplu se referă la toponimul Dubăsari, care provine de la arhaismul *dubas* – „luntre mare, servind la pescuit și la trecerea de pe un țărm pe celălalt al unei ape”. Acest vechi cuvânt românesc ne-a venit din slavonă și la baza lui a stat cuvântul *дубъ* – „stejar”, care la ruși și ucraineni, în afara arborelui, mai avea și sensul de „monoxilă”, adică luntre mare confecționată dintr-un trunchi de stejar, în românește – *dubă, duboaie*. Astfel, numele topic *Dubăsari* reprezintă o formă derivată cu sufixul *-ari* de la apelativul românesc *dubas*, având sensul „cei care fac dubasuri” sau „cei care supraveghează poduri, construite din dubasuri”, „pontonieri”¹⁴. Deci, lanțul cronologic este: *дубъ* (stejar) → *дубъ* (monoxilă)/*dubă, duboaie, dubas* → *dubăsar(i)*.

¹² Ю. В. Арсеньев, *op. cit.*, p. 113.

¹³ Activitatea Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie (Filiala Iași) în anul academic 1994-1995, în „Arhiva Genealogică”, Iași, II (VII), 1995, nr. 3-4, p. 340.

¹⁴ Dicționarul limbii române literare contemporane, vol. II, București, 1956, p. 175; A. Eremia, *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*, Chișinău, 1970, p. 121; August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii,*

În Republica Moldova avem satul Dubăsarii Vechi (pe malul drept al Nistrului, în raionul Criuleni), orașul Dubăsari (pe malul stâng al Nistrului, reședință a raionului omonim transnistrean) și raionul Dubăsari (parțial controlat de autoritățile legale, parțial de autoritățile separatiste transnistrene, fiecare parte cu administrație proprie).

O primă propunere de stemă pentru orașul Dubăsari a fost întreprinsă în 1872 de către heraldistul rus reformator Bernhard von Koehne. Partea grăitoare a acestei compoziții nelegalizate reprezenta un câmp de argint, semănat cu frunze de stejar¹⁵. Stema paraheraldică autoasumată a orașului Dubăsari, elaborată de autorul Nicolai Iv. Tâncovan și introdusă prin „Decizia Prezidiului Consiliului Deputaților Poporului ai orașului și raionului Dubăsari” nr. 11 din 6 decembrie 2005, propune ca armă grăitoare în prim-plan „o luntre veche rusă (dubas)” („древнерусская ладья (дубасы)”), de un desen cu totul particular, de culoarea lemnului de nuc, cu vela albă ridicată, plutind spre dextra, și complementar, într-o cunună deschisă așezată în talpa scutului, și frunze de stejar, verzi¹⁶.

În stema și drapelul raionului Dubăsari controlat de autoritățile legale (avându-și reședința în satul Cocieri), simboluri adoptate în 2004, am introdus un dubas roșu¹⁷.

În sfârșit, în stema și drapelul satului Dubăsarii Vechi adoptate în 2023 avem în calitate de arme grăitoare „un dubăsar în dubasul său, vâslind din picioare cu o singură vâslă, spre senestra”.

Observăm deci că heraldiștii în cazul toponimului Dubăsari au antrenat, în calitate de arme heraldice, figuri simbolizând toate cele trei segmente temporale ale lanțului etimologic: frunzele pentru etapa „stejar”, monoxila pentru etapa „dubas” și dubăsarul însuși pentru etapa „dubăsar”. (În context, ne întrebăm cu mare interes profesionist: oare ce armă grăitoare am pune în stema descendenților cunoscutului compozitor și violonist basarabean Boris Dubosarschi (* 1947, Tighina; † 2017, Chișinău), al cărui nume de origine evreiască trădează o origine din Dubăsari a strămoșilor la momentul adoptării numelui de familie?)

O concluzie practică la acest prim aspect, legat de toponimele ce provin de la cuvântul-etimon indirect, ar fi că *la elaborarea stemelor, pot fi utilizate figuri heraldice care trimit la oricare dintre segmentele temporale ale genezei unui toponim*.

Un al doilea aspect ce ne interesează, în contextul armelor grăitoare mai complicate, este *cazul toponimelor similare* (omofone integral sau parțial). Aici avem de a face cu două situații diferite.

înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme), Iași: Institutu de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939, p. 450.

15 Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei* ..., p. 57-58.

16 *Символика города Дубоссары* (pe site-ul oficial al orașului Dubăsari, <http://dubossary.ru/simvolika-dubossary/>, accesat 06.07.2024); *Герб города Дубоссары* (<https://geraldika.ru/s/32221>, accesat 06.07.2024).

17 Silviu Andrieș-Tabac, *Stemele și drapelele raioanelor Republicii Moldova*, Chișinău: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2018, p. 68-70, 204.

Situația întâia este cea în care, prin antrenarea datelor geografiei istorice și demografiei istorice, se constată că toponimele sunt înrudite: strămutarea populației împreună cu toponimul (satele moldovenești Cotiujeni, Văscăuți, Temeleuți și altele, care se regăsesc în ținuturile de nord și în cele centrale; satele coloniștilor din sudul Dunării care uneori vin cu toponimul de origine etc.), întemeierea unor sate boierești cu același nume, în diferite ținuturi, pornind de la numele de familie al boierului (din cele trei sate basarabene întemeiate de Toader Bubuioag cu același nume, au ajuns până în zilele noastre numai Bubuieci din municipiul Chișinău), divizarea unor moșii cu păstrarea numelui comun completat cu calificative (Cuhurești: Cuhureștii de Jos și Cuhureștii de Sus; Jora: Jora de Jos, Jora de Mijloc, Jora de Sus, Jura; Răduleni: Răduleni Vechi și Răduleni Noi etc.; localitate și reședință de comună sau district: aproape toate comunele și raioanele din Republica Moldova care poartă denumirea capitalei lor etc.) și altele. Soluția bună, în acest caz, este păstrarea aceleiași steme grăitoare comune, care să ateste originea comună, cu marcarea specificului prin metode heraldice (de brizare), la fel cum se obișnuiește în stemele familiale. Din șirul de steme citate, reiterăm exemplele baciului din stemele satului și comunei Băcioi, al țigăncii de la comuna și satul Țiganca și satul Țiganca Nouă, al ursului de la satul și gara Unchitești, al florii de crin de la orașul și raionul Florești, al călărașului de la orașul și raionul Călărași și multe altele. (Soluția este valabilă, evident, nu doar în cazul armelor grăitoare. De exemplu, crucea recruciata din stema nouă a satului Lăpușna (rn. Hâncești, 1999), care este un însemn heraldic medieval al târgului omonim, a fost preluată și în stema satului Bălceana (rn. Hâncești, 2016), care s-a desprins cândva ca o slobozie a Lăpușnei.)

Situația a doua apare atunci când toponimele sunt omofone în virtutea altor factori, fără ca să existe o legătură de înrudire a populației sau moșiei: aceleași forme de relief (Hârtop, Valea ..., Lunga, Larga, Căinari etc.), același nume propriu mic-etimon (Alexeevca, Nicolaevca etc.), același nume de statut al localității (Făgădău, Câșla ..., Slobozia ..., Gara ...); același nume artificial acordat de autoritățile politice (Pervomaiscoe, Pobeda/Biruința etc.). Stabilirea unor arme (chiar grăitoare) cât mai diferite din punct de vedere compozițional, coloristic etc. este soluția recomandabilă în această situație.

* * *

Demersul nostru asupra armelor grăitoare a avut drept scop să explice din punct de vedere teoretic și practic acest procedeu, să reveleze importanța rezultatelor cercetării onomastice pentru laboratorul heraldistului-creator și, în special, rolul toponimiei în elaborarea însemnelor teritoriale, să treacă în revistă cazurile reprezentative de steme grăitoare din noua heraldică teritorială a Republicii Moldova. Concluziile noastre finale sunt cele ce urmează:

1. Armele heraldice grăitoare, care au fost numeroase de la nașterea heraldicii și s-au înmulțit pe măsură ce stemele părăseau câmpul de luptă și steagurile seniorilor suverani, îmbrățișând, rând pe rând, corporațiile civile până la baza piramidei ierarhice a societății

feudale, au rămas la fel de îndrăgite și îmbrățișate de purtători până în zilele noastre. Procedul simbolizării prin arme grăitoare își datorează popularitatea neștirbită faptului că acesta este cel mai clar ca expresie simbolică, mai abil din punct de vedere tehnic și mai rezistent în timp, deoarece se bazează pe numele purtătorului, iar numele nici el, în condiții istorice normale, nu este schimbător.

2. Chiar de la începuturile heraldicii, cercetările onomastice au trebuit să meargă mână-n mână cu eforturile heraldizilor și heraldiștilor creatori de steme. Căci „La început a fost cuvântul...” și interpretarea vocabularului, inclusiv a numelor proprii, dezvăluia în mentalul medieval (și nu doar medieval) adevărul despre lucruri, fenomene și ființe, despre trecutul și viitorul lor. Etimologia științifică reală (sau pretins reală) și etimologia falsă („populară”), dar considerată cândva valabilă, au fost (și au rămas) la fel de importante și productive. În cazul particular al armelor grăitoare teritoriale, de rezultatele investigațiilor științifice toponimice depinde direct calitatea stemelor orașelor, satelor, districtelor ș.a.m.d. Încât orice herald și heraldist practicant trebuie să aibă în bibliotecă un raft plin cu tratate de onomastică, de antroponimie și toponimie locală, care să-l ajute în actul creator.

3. Metodele de exprimare simbolică în cazul armelor grăitoare sunt foarte diverse: simple, adică directe, cu referire la numele de orice fel; fonetice, adică prin apropiere a întregului sau a părților unui nume cu anumite mobile „după ureche”; elaborate mai mult sau mai puțin ermetic, prin crearea unor rebusuri cu încifrări complicate sau a unor aluzii necesitând o inspirație bogată. Pot fi grăitoare culoarea câmpului, mobilele, partițiunile și alte figuri din scutul heraldic, dar și elementele din decorurile exterioare ale scutului: cimierul, susținătorii, deviza etc. Sunt productive cuvintele de referință de pe orice segment al evoluției unui nume, de la etimonul său cel mai îndepărtat până la calitatea de nume propriu cu finalitate în uz.

4. În spațiul românesc armele grăitoare se regăsesc la fel de bine ca și în toată Europa, ca și în toate colțurile lumii în care a pătruns civilizația heraldică de sorginte europeană. Armele heraldice teritoriale grăitoare, elaborate după 27 august 1991 și înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova, nu fac excepție de la această regulă și prezintă întruchiparea practică a celor mai diverse metode tehnice de simbolizare, mai simple sau mai complicate, cristalizate pe parcursul secolelor în știința și arta heraldică.

Armele grăitoare teritoriale: de la toponimie la heraldică

Rezumat

Procedul heraldic al armelor grăitoare face parte dintre cele mai cunoscute tehnici ale științei și artei heraldice. Este ușor de perceput și de înțeles nu doar de specialiștii în materie, ci și de publicul larg. Practic, nu există tratat sau manual de heraldică, indiferent de volumul și destinația lui, care să nu dedice spațiu acestui subiect. În heraldica românească armele grăitoare se re-

găsesc la fel de bine ca și în toată Europa, ca și în toate colțurile lumii în care a pătruns civilizația heraldică de sorginte europeană.

Autorul își propune drept scop să explice din punct de vedere teoretic și practic acest procedeu, să reveleze importanța rezultatelor cercetării onomastice pentru laboratorul heraldistului-creator. O atenție specială se acordă rolului toponimiei, cu etimologiile ei științifice sau populare, în elaborarea însemnelor teritoriale. Sunt trecute în revistă cazurile reprezentative de steme grăitoare din noua heraldică teritorială a Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: heraldică, onomastică, toponimie, stemă teritorială, arme grăitoare, etimologie, Republica Moldova.

Territorial canting arms: from toponymy to heraldry

Abstract

The heraldic process of canting arms is one of the most well-known techniques of heraldry science and art. It is easy to perceive and understand it, not only by specialists in the field, but also by the general public. Practically, there is no treatise or manual of heraldry, regardless of its volume and addressee, which does not devote space to this subject. In Romanian heraldry, the canting arms can be found as well as in all Europe, as in all corners of the world where the heraldic civilization of European origin has penetrated.

The author aims to explain this process from a theoretical and practical point of view, to reveal the importance of the results of onomastic research for the heraldist-creator's laboratory. A special attention is given to the role of toponymy, with its scientific or popular etymologies, in the development of territorial signs. The representative cases of canting coats of arms from the new territorial heraldry of the Republic of Moldova are reviewed.

Keywords: heraldry, onomastics, toponymy, territorial coat of arms, canting arms, etymology, Republic of Moldova.

06.07.2024

Silviu Andrieș-Tabac – istoric-arhivist, sursolog, heraldist, doctor în istorie, conferențiar cercetător; Heraldist de Stat al Republicii Moldova, șeful Cabinetului de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, Bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; membru asociat al Academiei Internaționale de Heraldică; membru al Comisiei de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române; vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; președintele Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”; <https://orcid.org/0000-0001-7224-8716>, e-mail: silviu_tabac@yahoo.fr

In Honorem

Alexei Colîbneac la 80 de ani

Oxana DIACONU-CATAN



Fig. 1. Alexei Colîbneac, 2015. Fotografie de Vitalie Roșca.

Aunoscutul și apreciatul pictor-grafician și profesor universitar Alexei Colîbneac s-a născut la 25 decembrie 1943, în satul Drepcăuți, plasa Lipcani, județul Hotin (actualmente în raionul Briceni), într-o familie de țărani. Atât părinții – tatăl Afanasie Colîbneac (* 1919, s. Mihalevca, pl. Chelmenți, jud. Hotin; † 2005, Chișinău; (†) Cimitirul Central din Chișinău; era de origine ucraineană; fig. 3) și mama Eugenia (născută Stahi; * 1924, s. Drepcăuți; † 2022, Drepcăuți; (†) Drepcăuți; de origine românească; fig. 2) –, cât și bunicii, care erau niște țărani cu o inteligență nativă, l-au învățat multe lucruri bune și l-au susținut în toate începuturile sale artistice. A fost primul dintre copii și a mai avut un frate Tudor Colîbneac (* 1949, s. Lipcani; † 2020, Chișinău; (†) Cimitirul „Sf. Lazăr” din Chișinău), inginer-constructor.

Copilăria artistului este legată de amintiri fericite și luminoase¹. De mic copil era pasionat de desen și de tot ce e frumos. Alexei Colîbneac își aduce aminte despre locurile pitorești cu multă căldură: *„M-am născut în toiul războiului – 1943, într-o localitate din Lunca Prutului care, parțial, a fost afectată de acest dezastru. Am crescut în sânul naturii și această vecinătate a fost cea mai prielnică condiție pentru dezvoltarea mea”*².

Formarea profesională cuprinde anii 1957-1971. După absolvirea școlii primare și a celei medii incomplete din Lipcani (1957), urmează Școala Republicană Pedagogică de Arte Plastice „I. E. Repin” (în prezent – Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”) din Chișinău, avându-i ca profesori pe Anatolii Kolciak, Aurel David (1934-1984), Igor Vieru (1923-1988). În anii 1962-1971 își face studiile la Institutul de Pictură, Sculptură și Arhitectură „Ilia Repin” din Leningrad (astăzi Sankt Petersburg, Federația Rusă), la secția Grafică, ghidat de academicianul Alexei Pahomov (1900-1973). Între timp, în anii 1963-1966, își satisface serviciul militar în termen în armata sovietică în Districtul Militar de Nord-Vest, în orașelul Sertolovo, regiunea Leningrad, ca tanchist³.

Revenit la Chișinău după absolvirea Institutului, își începe cariera pedagogică. Mai întâi, a fost profesor de desen la o școală de cultură generală, apoi, în anii 1971-1976, activează la Școala-internat de Arte Plastice din Chișinău, actualul Liceu Academic de Arte Plastice „Igor Vieru”. Începând cu anul 1985 și până în prezent, predă la Catedra de Grafică a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (fostul Institut Moldovenesc de Stat de Arte, din Chișinău; în continuare – AMTAP). În 1993, i se acordă titlul didactic de conferențiar universitar, iar în 1999 – cel de profesor universitar. În cadrul instituției, A. Colîbneac a ocupat variate funcții administrative. Astfel, în anii 1990-1998, este decanul Facultății de Arte Plastice din cadrul AMTAP, iar în anii 1998-2014 deține funcția de șef al Catedrei de Grafică la Facultatea de Arte Plastice, Decorative și Design a AMTAP.

Artistul se consideră a fi unul dintre fondatorii Facultății de Arte Plastice a AMTAP. A contribuit și contribuie în continuare la pregătirea unui număr mare de cadre didactice și artiști plastici care au adus o contribuție semnificativă în domeniul artelor plastice și în sistemul de învățământ artistic. Printre discipolii lui Alexei Colîbneac îi putem menționa pe Teodor Buzu, Alexandru Sandu, Ghenadie Țiciuc, Violeta Diordiev, Veaceslav Cebotari, Vitalie Roșca, Anatol Danilișin, Alexandru Șchiopu ș.a.⁴.

1 Autoarea aduce și pe această cale mulțumiri protagonistului pentru materialele, consultațiile, fotografiile și desenele oferite pentru publicare. De asemenea, își exprimă toată recunoștința față de colegii de la Comisia Națională de Heraldică Silviu Andrieș-Tabac, Angela Furtună și Stela Burciu, pentru sprijinul acordat la consultarea și pregătirea informațiilor legate de activitatea heraldică a artistului.

2 Alexei Colîbneac. *Biobibliografie*, alcătuitor Svetlana Miron, Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2008, (Colecția „Moldavica”; Seria „Plasticienii Moldovei”), p. 23; Alexei Colîbneac, *Eu rămân a fi omul satului. De vorbă cu Alexei Colîbneac*, interviu realizat de Iuliana Șchirca, în „Noi”, Chișinău, 2005, nr. 1, ianuarie, p. 6-7.

3 Colîbneac Alexei. *Curriculum Vitae* (pe site-ul oficial al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova, <http://arta.md/ro/member/colibneac/cv>, accesat 03.10.2024) (în continuare – Colîbneac-CV).

4 Alexei Colîbneac, *Viața între ciocanul și nicovala economiei de piață sau cugetările unui artist despre ceea ce face el pe pământ*, în „Moldova. Revistă de cultură și dialog social”, Chișinău, 2013, nr. 1, ianuarie-februarie, p. 14-21.

În anul 1971 devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova, iar în anii 1976-1982 a deținut funcția de secretar al Comitetului de Conducere al Uniunii. Ulterior, a funcționat ca specialist principal al Direcției Patrimoniu din cadrul Ministerului Culturii al RSS Moldovenești (1982-1985). În anii independenței, în perioada 1997-2001 a fost vice-prim-ministru al Culturii al Republicii Moldova, iar în anii 1999-2001 a deținut și funcția de șef al Direcției Patrimoniu și Restaurare din cadrul aceluiași minister. Exercitând mai multe funcții administrative pe parcursul carierei sale, s-a impus ca o personalitate care a susținut și a promovat viața artistică din Republica Moldova nu doar în interiorul țării, dar și peste hotarele ei⁵.

S-a căsătorit în anul 1971 în orașul Leningrad, cu Tatiana Cistova (* 30 iulie 1944, s. Iakșanga, regiunea Kostroma, din părinții Ivan și Claudia, ruși din regiunea Moscova, dar, în urma represiunilor staliniste, stabiliți cu domiciliu forțat în această localitate), proaspătă absolventă a Institutul de Fizică și Matematică din Moscova și cercetătoare științifică la Institutul de Cercetări Științifice în domeniul Educației Fizice din Moscova. S-au cunoscut pe malul mării, la Odesa, în timpul unor concedii de odihnă.

Au doi băieți: Dumitru (* 7 septembrie 1971, Chișinău), inginer-constructor, și Maxim (* 11 ianuarie 1976, Chișinău), inginer-electrician; ambii locuiesc cu familiile la Chișinău.

* * *

Artistul plastic Alexei Colîbneac activează în mai multe domenii: grafică de carte, grafică unicat, pictură de șevalet și artă monumentală. Ca maestru al graficii de carte, a ilustrat peste 100 de titluri de carte pentru copii și adulți din literatura națională și universală, printre care: „Tăcere și strigăt” (1972) de Vera Malev; „Concertul în luncă” (1977) și „Pasteluri” (1981) de Vasile Alecsandri; „Tyll Ulenspiegel” (1979) de Charles De Coster; „Povești de când Păsărel era mic” (1980) de Nicolae Dabija; „Scrieri alese” (1985) de Spiridon Vangheli; „Povestea furnicii” (1996) de Ion Druță; „Print și cerșetor” (2003) de Mark Twain; „Punguța cu doi bani” (2004) de Ion Creangă; „Viața lui Ștefan cel Mare” (2004) de Mihail Sadoveanu; „Poveștile lui Belkin”, romanul „Dubrovski”, povestea „Fata căpitanului” (2006) de Aleksandr Pușkin etc. Creația artistică în domeniul ilustrației de carte este apreciată cu multiple premii și diplome. Probabil, este cea mai cunoscută contribuție a graficianului, mai ales, credem, datorită faptului că multe dintre lucrări au ca destinatar copiii.

La fel ca și alți artiști consacrați, Alexei Colîbneac activează în calitate de ilustrator la publicații periodice. Debutază în îndepărtatul an 1959 cu caricaturi la celebrul periodic satiric „Chipăruș”⁶, a făcut ilustrații pentru revistele literare „Nistru”-„Basarabia” (1980-1990), „Orizontul”-„Columna” (1980), până în prezent colaborează cu revistele pentru copii „Alunelul” și „Noi”.

⁵ Alexei Colîbneac. *Biobibliografie...*, p. 28-33.

⁶ Alexei Colîbneac, „Omul, cât trăiește, învață și tinde spre perfecțiune”, interviu realizat de Efim Bivol, în „Amic. Magazin ilustrat pentru copii și adolescenți”, Chișinău, 2013, nr. 12, decembrie, p. 2-3.



Fig. 2. În brațele mamei Eugenia, 1947.



Fig. 3. În brațele tatei Afanasie, 1947.



Fig. 4. Familia Alexei și Tatiana Colibneac, cu fiii Dumitru și Maxim, 1978.



Fig. 5. Alexei Colîbneac, Chişinău, 1976. Fotografie de Pavel Balan.



Fig. 6. Pentru culegerea de povestiri „За горизонтом” de Mihai Prepelită (Chișinău: Literatura Artistică, 1990). Original, hârtie, acuarelă, tuș, peniță.



Fig. 7. Pentru culegerea „Partidul ne cheamă” (Chișinău: Cartea Moldovenească, 1972). Variantă, original, hârtie guașă.



Fig. 8. Pentru volumul de proză „Орашуті фэрэ нуме” de Victor Prohin (Chișinău: Lumina, 1972). Variantă, original, hârtie, guașă.

Originalitatea viziunii artistice, gustul estetic și mobilitatea creativă îl desemnează pe A. Colîbneac printre graficienii de frunte ai generației sale. El cunoaște posibilitățile și mânuieste perfect diferitele tehnici grafice. A realizat lucrări excepționale în tehnica desenului în creion, acuarelă, guașă, tuș, linogravură monocromă și policromă, tehnicile gravurii, litografie, caligrafie, arta monumental-decorativă. Dintre lucrările de artă grafică de șevalet, putem menționa ciclurile „Germania” (14 lucrări, realizate în tehnica litografie, 1970), „Cotidian ostășesc” (6 lucrări, realizate în tehnica aquaforte, 1972), „Căderea în păcat” (15 lucrări, realizate în tehnica linogravură monocromă, 1970-1995). Ciclul „Căderea în păcat” a fost promovat de revistele „Lettre internationale” și „Argo” și a primit o înaltă apreciere din partea iubitorilor de artă din China, în timpul expoziției personale de la Beijing (1997).

Plasticianul a realizat o serie de portrete originale ale unor maeștri remarcabili ai artelor și literaturii, precum Dimitrie Cantemir, Miron Costin, Vasile Alecsandri, Mihail Lermontov, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Boris Șirocorad, Tudor Stăvilă, Eugen Doga, Claudia Cobizeva, Grigore Vieru, Isai Cârmu, Simion Odainic, Filimon Hămurar, Gheorghe Vrabie, Boris Brânzei ș.a. În cazul portretelor, autorul a încercat să redea nu doar exteriorul, ci și particularități psihologice unice ale persoanei⁷. O semnificație deosebită în creația portretistică a artistului aparține autoportretelor, în care autorul se vede în diferite etape ale vieții, stări, emoții și anturaje. Graficianul conturează varietatea stărilor de spirit, folosind diverse tehnici ale artelor grafice (creion, tuș, acuarelă, linogravură, aquaforte, litografie).

Artistul a colaborat cu Întreprinderea de Stat „Poșta Moldovei”, pentru care a creat mărci poștale dedicate unor personalități ilustre, ca mitropolitul Dosoftei, Eugène Ionesco, Mihail Sadoveanu, Eufrosinia Kersnovskaia, Sergiu Rădăușan, Nicolae Testemițanu, Natalia Gheorghiu ș.a.

Alexei Colîbneac participă la numeroase expoziții de grup, tabere de creație, simpozioane, conferințe științifice, concursuri naționale și internaționale. Organizează expoziții personale în Republica Moldova și peste hotarele ei, dintre cele mai impresionante le putem menționa pe cele de la Leningrad (Rusia, 1970), Banska Bystrica (Slovacia, 1973), Varna (Bulgaria, 1975), Voios (Grecia, 1981), Grenoble (Franța, 1983), Nicosia (Cipru, 1986), Tabor (Cehia, 1996), Beijing (China, 1997)⁸. În anii 1983, 1993, 2003, 2004, 2019, 2024, susține expoziții personale la Chișinău. În data de 5 decembrie 2023, cu prilejul aniversării a 80-a de la naștere, maestrul a inaugurat la Biblioteca Națională a Republicii Moldova o expoziție personală de grafică și gravuri, care a reflectat, împreună, domeniile de activitate artistică și didactică și care s-a bucurat de un număr mare de vizitatori și de o apreciere aparte. Pe lângă lucrări inedite, executate în diverse tehnici ale graficii și gravurii, au fost

⁷ Despre rolul portretului în creația artistului vezi: Alexei Colîbneac, *Eu rămân a fi omul satului...*

⁸ Colîbneac-CV.



Fig. 9. Artistul plastic Simion Odainic, 1984.
Original, hârtie creion.



Fig. 10. Artistul plastic Gheorghe Vrabie, 1995.
Original, hârtie, creion grafic.



Fig. 11. Pictorul Filimon Hămuraru, 1978. Original, hârtie, tuș, peniță.



Fig. 12. Pictorul Sergiu Cuciuc, 1989.
Original, hârtie, creion.



Fig. 13. Tatiana Cistova, viitoarea soție, 1970.
Litografie.



Fig. 14. Artistul plastic Boris Brânzei, 1982.
Original, hârtie, tuș, peniță.



Fig. 15. Pictorul Vasile Nașcu, 1982. Original,
hârtie, creion.

expuse și diverse lucrări imprimate tipografic, în special din domeniul cărții: monografii, enciclopedii, albume, reproduceri, pliante, ediții periodice, cărți poștale.

Activitatea sa artistică a fost apreciată cu numeroase premii naționale și internaționale: Premiul „Boris Glavan” al Komsomolului din Moldova (1977, pentru ilustrația la cărțile „Concertul în luncă” și „Pasteluri” de Vasile Alecsandri⁹); Premiul Concursului Internațional „Arta cărții” (1981) din cadrul Târgului Internațional de Carte de la Moscova; Premiul III la „Saloanele Moldovei” (Bacău-Chișinău, 1993); Premiul II la Concursul „Bacoviana” (Bacău, 1994); Premiul Special la „Saloanele Moldovei” (Bacău-Chișinău, 1996); Premiul „Merite Prize” la International Postage Stamp Design Contest (Tokyo, Japonia, 1997); Laureat al Concursului International de Carte de la Barcelona (Spania, 1997); Diploma de onoare „Hans Christian Andersen” a Consiliului Internațional al Cărții pentru Copii și Adolescenți (IBBY; Elveția, 2006); Diploma de Onoare „Hans Christian Andersen” la compartimentul „Ilustrator” pentru cartea „Punguța cu doi bani” de Ion Creangă, în cadrul celui de-al XXX-ea Congres International al Consiliului International al Cărții pentru Copii și Tineret (IBBY; Macao, R. P. Chineză); Diplomă de gradul I pentru merite deosebite în dezvoltarea artelor plastice naționale, oferită de Guvernul Republicii Moldova (2014); Premiul pentru Grafică în cadrul Expoziției-concurs „Autumnala-2022”, acordat de Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova (2022); Premiul „Igor Vieru”, pentru întreaga activitate în domeniul ilustrației de carte pentru copii la „Salonul International de Carte pentru Copii și Tineret”, ediția a XXV-a (Chișinău, 2023)¹⁰.

Artistul deține numeroase titluri, calități și distincții de nivel național și internațional, printre care evidențiem: Medalia URSS „Pentru vitejie în muncă” („За трудовую доблесть”, 1986), Titlul onorific „Maestru Emerit al Artelor” (14.11.1991, pentru merite în dezvoltarea și promovarea artelor plastice și aport personal la pregătirea cadrelor de înaltă calificare)¹¹; Titlul academic „Doctor Honoris Causa”, acordat de Prezidiul Asociației „Global Union of Scientists for Peace” (Washington, SUA, 2008); Crucea „Meritul Heraldic” a Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (2020)¹². Pe lângă calitatea de membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Moldova (1971), este și membru al Asociației Internaționale a Artiștilor Plastici UNESCO (Paris, 1994), al Uniunii de Creație a Artiștilor Plastici din Federația Rusă (1995), al Academiei Ortodoxe Ruse a Științelor și Artelor (2003).

Lucrările maestrului se păstrează în patrimoniul mai multor muzee și galerii prestigioase din țară și din străinătate: Muzeul Național de Artă al Moldovei (Chișinău); Galeria

⁹ *Colibneac Alexei Afanasievici*, în *Literatura și Arta Moldovei. Enciclopedie*: în 2 volume, Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1985, vol. 1, p. 312 (în continuare – *Colăbneac-1985*).

¹⁰ *Colibneac-CV*.

¹¹ *Arhiva curentă a Serviciului Distincții de Stat al Aparatului Președintelui Republicii Moldova*, Registrul de evidență al titlurilor onorifice ale RSS Moldovenești conferite.

¹² *Arhiva curentă a Comisiei Naționale de Heraldică* (în continuare – *Arhiva CNH*), Decizia CNH nr. 268-V.01 din 1 decembrie 2021.

Municipală din orașul Tighina-Bender; Galeria Municipală din orașul Tiraspol; Galeria „Pavel Tretiakov” din Moscova; Muzeul „Konstantin Paustovski” din orașul Tarusa, regiunea Kaluga, Federația Rusă; Galeria „Nakamura” din Tokio, Japonia; Galeria municipală „Art-Avangard” din Moinești, România; Galeria Municipală din Banska Bystrica, Slovacia; Palatul Parlamentului României din București; fondurile Comitetului Național UNESCO din România etc. O mare parte din lucrările plasticianului Alexei Colîbneac se află în colecții private din Republica Moldova și România, Bulgaria, Cehia, China, Danemarca, Germania, Grecia, Italia, Japonia, Letonia, Rusia, SUA, Venezuela etc.¹³

* * *

Domeniul heraldic a fost îmbrățișat de Alexei Colîbneac relativ târziu.

În anul 1981, la invitația Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, în cadrul unor lucrări generale legate de revizuirea simbolurilor de stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și a actelor aferente, artistul a fost invitat să redacteze grafic și coloristic stema de stat și drapelul de stat. Redactarea a constat în stilizarea și uniformizarea conturilor, reducerea nuanțelor din jocurile de culori naturaliste și a numărului general de culori, imprimarea unor trăsături mai sigure liniilor principale¹⁴.

Ulterior, a participat la concursul pentru cel mai bun proiect de Stemă de Stat a Republicii Moldova, desfășurat în anul 1990, manifestându-și pe deplin talentul de grafician capabil să activeze și pe tărâmul artei heraldice. Proiectul comun, realizat împreună cu Simion Odainic, s-a plasat *de facto* pe locul III¹⁵.

Această experiență unică, împreună cu impactul public al creației sale artistice și cu statutul de cadru didactic universitar în domeniul artelor plastice, au fost determinante la numirea sa în prima componență a Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (CNH), care a fost instituită prin Decretul Președintelui Mircea Snegur nr. 415 din 5 decembrie 1995. A făcut parte din componențele I-II (1995-2003) și IV-V (2008-2021) ale Comisiei, iar în cea de-a VI componență, care își exercită mandatul la momentul scrierii acestui articol, a fost înlocuit, la propria-i recomandare, chiar de autoarea acestor rânduri.

În calitate de membru al Comisiei, A. Colîbneac a contribuit la stabilirea normelor teoretice, tehnice și artistice pentru elaborarea însemnelor heraldice, faleristice și uniformistice, a expertizat numeroase astfel de însemne și s-a implicat fără rezerve la realizarea sarcinilor ce au stat în fața CNH. Experiența și calmul său de pedagog au fost adesea salvatoare în ședințele când spiritele se încingeau și nu se mai întrevedea o soluție pașnică.

¹³ S. Miron, *op. cit.*, p. 4.

¹⁴ Silviu Andrieș-Tabac, *Simbolurile de stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești: stema, steagul, imnul, în Panorama comunismului în Moldova Sovietică: context, surse, interpretări*, editor Liliana Corobca, Iași: Polirom, 2019, p. 259, 266.

¹⁵ Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Museum, 1998, p. 148.

În calitate de pictor heraldic, a realizat, din păcate, puține proiecte. Cele mai importante dintre acestea rămân a fi simbolurile a două muzee naționale, ambele realizate în 2004, autorul conceptelor fiind heraldistul Silviu Andrieș-Tabac: stema și drapelul Muzeului Național de Istorie a Moldovei¹⁶ și stema și drapelul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală¹⁷. În aceste două rânduri de simboluri, pentru prima dată în heraldica nouă a Republicii Moldova, s-a reușit imprimarea unei viziuni artistice proprii. Atât tratarea capului de bour din stema Muzeului Național de Istorie a Moldovei, reflectând o viziune singulară a artistului, cât și heraldizarea subiectului Pomului Vieții din tapiseria națională și a motivului horei din broderia națională, realizată în stema Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, au demonstrat posibilitatea creării unei arte heraldice specifice de înaltă ținută artistică la Chișinău.

Ulterior, perechea de dansatori cu mâinile ridicate în horă, în stilizarea lui Alexei Colîbneac pentru stema Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, a fost preluată în alte două rânduri de însemne heraldice: stema și drapelul Ansamblului Național Academic de Dansuri Populare „Joc” (2005; autor: Silviu Andrieș-Tabac; pictori: Iurie Caminschi, Alexei Colîbneac)¹⁸ și stema și drapelul satului Costuleni, raionul Ungheni (2020; același autor; aceiași pictori)¹⁹.

Să revenim însă la anul 2004, când se discutau simbolurile celor două muzee naționale. În ședința istorică a CNH din 19 martie 2004, când au fost abordate stemele și drapelele acestor muzee, s-a discutat conceptul general al simbolicii unor astfel de instituții. În această zi s-a decis: „1. Stemele instituțiilor Republicii Moldova care păstrează patrimoniul cultural și istoric (arhive, muzee, biblioteci) vor avea scutul general-corporativ pentru Republica Moldova – rectangular cu vârful rotunjit – și vor fi timbrate de o coroană antică. Coroana va fi de aur pentru instituțiile de nivel național, de argint pentru celelalte; 2. Stemele arhivelor, muzeelor și bibliotecilor de nivel național vor avea suplimentar de-

16 Decizia CNH nr. 402-IV.01 din 30 septembrie 2015 cu privire la includerea stemei și drapelului Muzeului Național de Istorie a Moldovei în *Armorialul General al Republicii Moldova*, în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (în continuare – *MORM*), 2017, nr. 119-126, 14 aprilie, partea III, art. 796, p. 154-155; Silviu Andrieș-Tabac, *Debutul heraldicii muzeale în Republica Moldova*, în *Studii de muzeologie și muzeografie. Omagiu lui Nicolae Răileanu la 60 de ani*, vol. I, Chișinău, 2004, p. 200-215.

17 Decizia CNH nr. 403-IV.01 din 30 septembrie 2015 cu privire la includerea stemei și drapelului Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală în *Armorialul General al Republicii Moldova*, în *MORM*, 2017, nr. 119-126, 14 aprilie, partea III, art. 797, p. 155-156; Silviu Andrieș-Tabac, *Debutul heraldicii muzeale...*

18 Decizia CNH nr. 404-IV.01 din 30 septembrie 2015 cu privire la includerea stemei și drapelului Ansamblului Național Academic de Dansuri Populare „Joc” în *Armorialul General al Republicii Moldova*, în *MORM*, 2017, nr. 119-126, 14 aprilie, partea III, art. 798, p. 157.

19 *Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1445-VIII din 30 ianuarie 2020 privind înregistrarea stemei și drapelului satului Costuleni, raionul Ungheni*, în *MORM*, 2020, nr. 36-43, 7 februarie, partea I, art. 29, p. 6; Silviu Andrieș-Tabac, *Stema și drapelul satului Costuleni, raionul Ungheni*, în „*Patrimoniul istoric. Revista Asociației Istoricilor «Nicolae Iorga» din Ungheni*”, nr. 12, 2000, p. 49-52.

20 *Arhiva CNH, Proces-verbal nr. 37-III din 19 martie 2004*; Silviu Andrieș-Tabac, *Debutul heraldicii muzeale...*, p. 203-204



Fig. 16. Prima schiță a stemei Muzeului Național de Istorie a Moldovei, desenată de Alexei Colîbneac pentru ședința CNH din 19 martie 2004 (Arhiva Silviu Andrieș-Tabac).



Fig. 17. Prima schiță a stemei Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, desenată de Alexei Colîbneac pentru ședința CNH din 19 martie 2004 (Arhiva Silviu Andrieș-Tabac). Cuprinde modelul aprobat al coroanei antice.

Dat fiind faptul că în heraldica contemporană coroana antică se utilizează rar, a fost necesară realizarea și a unui concept artistic al acestui decor exterior al scutului. Alexei Colîbneac, la solicitarea CNH, pe primele schițe ale stemelor celor două muzee, a propus două viziuni grafice (fig. 16, 17), dintre care a fost aleasă cea mai modernă și care se utilizează și astăzi în heraldica corporativă a Republicii Moldova în calitate de simbol al preocupărilor de conservare a monumentelor istoriei și culturii naționale²¹.

În ultimul mandat la CNH, Alexei Colîbneac a lucrat și asupra conceptului grafic al coroanelor de timbru comunale pentru heraldica teritorială a țării noastre, dar acest dezi-derat nu a fost realizat încă.

* * *

În concluzie, reiterăm că meritele artistului plastic și pedagogului Alexei Colîbneac sunt apreciate în plan național și internațional, numeroasele premii și distincții constituie dovada măiestriei sale. Înzestrat cu talent, cultură și creativitate deosebită, graficianul se

21 Silviu Andrieș-Tabac, *Debutul heraldicii muzeale...*, p. 203-204

numără printre persoanele notorii în domeniul artelor plastice din Republica Moldova. Este cel ce mănuiește cu iscusință diversitatea tehnicilor și instrumentelor, cel ce îmbină cu virtuozitate școala academică cu ideile și tendințele ce corespund valorilor culturale actuale, dar cu o notă personalizată, cel ce plămuește într-o formulă unică și modernă. Impactul lui Alexei Colîbneac în domeniul artei și al învățământului artistic național este unul important, substanțial și valoros.

Activitatea lui Alexei Colîbneac în domeniul heraldicii ca pictor și în calitate de membru al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova rămâne, de asemenea, distinctă și semnificativă. Nu putem decât regreta că numărul operelor realizate în acest gen este foarte mic.

Alexei Colîbneac la 80 de ani

Rezumat

Născut la 25 decembrie 1943, în satul Drepcăuți, plasa Lipcani, județul Hotin (actualmente în raionul Briceni), într-o familie de țărani, Alexei Colîbneac și-a dedicat întreaga viață artei și învățământului artistic.

Parcursul formării personalității sale artistice cuprinde anii 1957-1971. După absolvirea școlii primare din Lipcani, urmează Școala Republicană Pedagogică de Arte Plastice „I. E. Repin” (în prezent – Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”) din Chișinău. În anii 1962-1971 își face studiile la Institutul de Pictură, Sculptură și Arhitectură „Ilia Repin” din Leningrad (astăzi Sankt Petersburg, Federația Rusă), la secția Grafică. Pe parcursul studiilor, Alexei Colîbneac a fost ghidat de profesori renumiți în domeniul artistic. După absolvirea Institutului, își începe cariera pedagogică ca profesor de desen la o școală de cultură generală, apoi, în anii 1971-1976, activează la Școala-internat de Arte Plastice din Chișinău, actualul Liceu Academic de Arte Plastice „Igor Vieru”. Începând cu anul 1985 și până în prezent predă la Catedra de Grafică a Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (AMTAP). În cadrul instituției, a ocupat variate funcții administrative. Artistul este considerat a fi unul dintre fondatorii Facultății Arte Plastice a AMTAP.

Alexei Colîbneac activează în mai multe domenii: grafică de carte, grafică unicat, pictură de șevalet și artă monumentală. A ilustrat un număr impunător de cărți pentru copii și adulți, realizează lucrări excepționale în tehnica desenului în creion, acuarelă, guașă, tuș, linogravură monocromă și policromă, tehnicile gravurii, litografie, caligrafie. Începând cu anul 1970, participă la numeroase expoziții de grup și solo, tabere de creație, simpozioane, conferințe științifice, concursuri naționale și internaționale.

Meritele artistului plastic și pedagogului Alexei Colîbneac sunt apreciate în plan național și internațional, numeroasele premii și distincții constituie dovada măiestriei sale. Înzestrat cu talent, cultură și creativitate deosebită, graficianul se numără printre persoanele notorii în domeniul artelor plastice din Republica Moldova.

Este cel ce mănuiește cu iscusință diversitatea tehnicilor și instrumentelor, cel ce îmbină cu virtuozitate școala academică cu ideile și tendințele ce corespund valorilor culturale actuale, dar cu o notă personalizată, cel ce plămuește într-o formulă unică și modernă. Impactul lui Alexei Colîbneac în domeniul artei și al învățământului artistic național este unul important, substanțial și valoros.

Activitatea lui Alexei Colîbneac în domeniul heraldicii ca pictor și în calitate de membru al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova rămâne, de asemenea, distinctă și semnificativă. Nu putem decât regreta că numărul operelor realizate în acest gen este foarte mic.

Cuvinte-cheie: Alexei Colîbneac, pictură, grafică, heraldică, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice (Chișinău), Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova.

Alexei Colîbneac at the age of 80

Abstract

Born on December 25, 1943, in the village of Drepcăuți, Lipcani district, Hotin County (currently in Briceni district), in a peasant family, Alexei Colîbneac dedicated his entire life to art and art education.

His artistic development journey spanned the years 1957-1971. After finishing primary school in Lipcani, he attended the Republican Pedagogical School of Fine Arts „I. E. Repin” (today the „Alexandru Plămădeală” College of Fine Arts) in Chișinău. Between 1962-1971, he studied at the „Ilia Repin” Institute of Painting, Sculpture, and Architecture in Leningrad (today Saint Petersburg, Russia), majoring in Graphics. During his studies, Alexei Colîbneac was mentored by renowned professors in the field of art. After graduating from the Institute, he began his teaching career as a drawing teacher at a general education school. From 1971 to 1976, he taught at the Art Boarding School in Chișinău, now known as the „Igor Vieru” Academic Lyceum of Fine Arts. Since 1985, he has been teaching at the Graphics Department of the Academy of Music, Theatre, and Fine Arts (AMTAP). Within this institution, he has held various administrative positions and is considered one of the founders of the Faculty of Fine Arts at AMTAP.

Alexei Colîbneac works in several fields: book graphics, unique graphics, easel painting and monumental art. He has illustrated a significant number of books for both children and adults, creating exceptional works in pencil drawing, watercolour, gouache, ink, monochrome and polychrome linocut, engraving techniques, lithography, and calligraphy. Since 1970, he has participated in numerous group and solo exhibitions, creative camps, symposia, scientific conferences, as well as national and international competitions.

The achievements of the artist and educator Alexei Colîbneac are recognized both nationally and internationally, with numerous awards and distinctions serving as proof of his mastery. Gifted with talent, culture, and exceptional creativity, the graphic artist is among the prominent figures in the field of fine arts in the Republic of Moldova.

He skilfully masters a diversity of techniques and tools, seamlessly combining academic traditions with contemporary ideas and trends, always with a personalized touch, crafting a unique and modern formula.

Alexei Colîbneac's impact on the field of art and national art education is significant, substantial, and valuable.

His contributions to heraldry, both as a painter and as a member of the National Committee of Heraldry under the President of the Republic of Moldova, are also distinct and significant. It is unfortunate that the number of works he has produced in this genre is very limited.

Keywords: Alexei Colîbneac, painting, graphics, heraldry, Academy of Music, Theatre and Fine Arts (Chişinău), National Committee of Heraldry under the President of the Republic of Moldova.

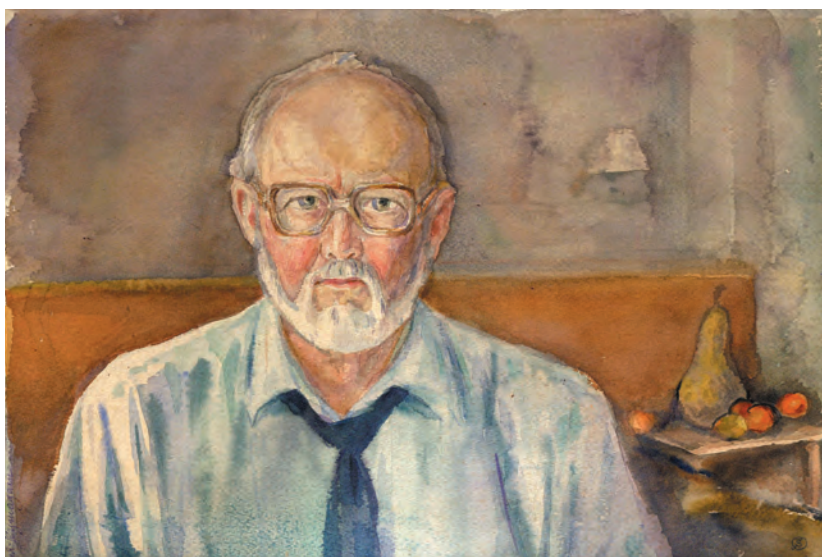
15.11.2024

Oxana Diaconu-Catan – artist plastic-grafician, magistrul în arte, doctorandă la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chişinău; lector universitar la Academia de Muzică, Teatru şi Arte Plastice, Facultatea Arte Plastice, Decorative şi Design, str. 31 August 1989, nr. 137, MD-2004 Chişinău, Republica Moldova; membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova; membru al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; <https://orcid.org/0009-0008-5645-9888>, e-mail: oxi_doxi@yahoo.com

In Memoriam

Simion Odainic
(* 1 septembrie 1938 – † 27 iunie 2023).
Portretul unui artist heraldic¹

Angela FURTUNĂ



Simion Odainic, *Autoportret*, 1990.
Acuarelă, hârtie, 36×27 cm. Colecția familiei.

I. Date biografice generale

Personalitate distinctă în cultura națională, cunoscutul artist plastic Simion Odainic s-a născut la 1 septembrie 1938, în satul Alexeevca (în cătunul desființat Nazarovca), județul Lăpușna (în prezent făcând parte din raionul Ungheni), într-o familie de țărani. A fost ultimul și cel mai mic din cei șapte copii – două surori și cinci frați: Liuba (* 20.03.1920,

¹ Articolul are la bază comunicarea „Simion Odainic. Portretul unui artist heraldic la cea de a 85-a aniversare”, prezentată la *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică*, Chișinău, 27 aprilie 2023, care a fost revizuită esențial după decesul artistului plastic. Autoarea aduce mulțumiri și pe această cale doamnei Eugenia Surcova-Odainic, nepoata de frate a artistului, care i-a pus la dispoziție informații și documente din arhiva familiei.

† 02.12.1989); Vladimir (* 16.04.1922, † 12.05.2013, a fost contabil-șef al colhozului cu sediul în s. Copăceni, raionul Sângerei, a locuit în s. Petrovca; soția sa, Eugenia, a fost sora compozitorului Mihai Dolgan); Vasile (* 15.10.1926, † 12.06.1976), Anton (* 21.08.1928, † 17.08.2012), Nadejda (* 16.06.1930, † 20.10.2019), Victor (* 1932).

Tatăl artistului, Elizar Odainic, fiul lui Chiril Odainic, s-a născut la 1 august 1897 și era ucrainean. Într-un document datând de prin anii 1970 și păstrat în arhiva familiei se consemnează că satul său de origine ar fi fost „Podvirna, raionul Chelmenți, regiunea Cernăuți”. În acest raion aveam, de fapt, la data documentului citat, satul care, în 1946, a fost redenumit în Podvirivka (ucr. Подвір'ївка, rus. Подворьевка)² din vechiul Chișla-Zamjiev(a), o formă coruptă în rusă de la denumirea românească normală Cășla Geamgiului, atestată încă la 1817. La data nașterii personajului nostru, satul se afla în plasa Lipcani a ținutului Hotin.

Ca absolvent al Seminarului din Cernăuți, Elizar Odainic a fost angajat, din 20 octombrie 1944, la școala din satul Nazarovca, în calitate de șef de studii, contribuind nemijlocit la deschiderea acestei instituții de învățământ, pe care o frecventa și micul Simion. Pentru că nu avea studii pedagogice, în august 1948 Elizar Odainic este substituit în funcție de către o tânără profesoară recent stabilită în sat. Nu a disperat însă și a îmbrățișat o altă meserie interesantă: tâmplar specializat în confecționarea canapelelor de zestre (așa-numita ladă de zestre, cunoscută în graiurile basarabene și cu denumirea de „sofcă”), prin care devine renumit în sat și în împrejurimi ca un meșter talentat. „Făcea câteva canapele și Simion le picta frumos”, își amintește doamna Eugenia Surcova, fiica lui Vasile Odainic, fratele pictorului, și cea mai apropiată și de încredere nepoată³. Cu timpul, a devenit atât de iscusit și de cunoscut, încât oamenii au început să vină din Ucraina, pentru a achiziționa fabuloasele canapele.

Din 1958 se stabilește în satul Biliceni Noi, raionul Lazo (azi rn. Sângerei), activând în colhozul local „Mihail Kalinin”, de unde s-a și pensionat. A decedat la 30 ianuarie 1982 și este înmormântat în Biliceni Noi.

Mama lui Simion Odainic, Ana Saranciuc, fiică de pădurar, având șapte copii, era casnică, cunoștea și utiliza din plin efectele tămăduitoare ale plantelor medicinale și împărțea generos din secretele sale lecuitoare.

Părinții dețineau o faimoasă livadă de pomi fructiferi. Nimic din roada pomilor nu se pierdea, chiar și fructele căzute, din care gospodarul Elizar Odainic obținea un basamac pe cinste. Miliția sovietică trecea cu vederea această îndeletnicire. Cauza era simplă: Elizar

2 Aducem mulțumiri istoricului Constantin Ungureanu pentru ajutorul acordat la identificarea localității. Identificarea a fost îngreunată de faptul că în raionul vecin Noua Suliță din aceeași regiune Cernăuți, la aceeași vreme, exista un sat cu numele mai apropiat de forma trecută în act – Podvirne/ Podvârna (ucr. Подвірне, rus. Подворное) – a cărui denumire de până la 1946 a fost Chișla-Saliev(a), o denumire coruptă în rusă de la cea românească atestată la 1817, Cășla lui Sali.

3 *Эскизы костюмов Марии Биешу хранятся в мастерской Семена Одайника – а должны быть в музее, в „Ведомости”*, Chișinău, 2024, 26 ianuarie, p. 6.

Odainic era un specialist renumit în tratarea luxațiilor oaselor și îi trata pe toți cei ce se adresau, inclusiv pe milițienii care aveau adesea de suferit în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu. În calitate de anestezie, „vraciul” folosea basamacul de producție proprie, care nu avea cum să fie refuzat, inclusiv de către oamenii legii. „Pacienții” erau siguri că, dacă leacul este de la Elizar, oasele vor fi tratate și îndreptate așa cum se cade.

A face lucrurile „așa cum se cade” a devenit un principiu de bază, moștenit de Simion Odainic de la tatăl său, principiu care i-a marcat întreaga viață, dar și creația⁴.

Primele patru clase le-a făcut în satul Lidovca, comuna Alexeevca, raionul Ungheni, apoi, până în clasa a opta, a învățat la școala-internat din satul Unțești, același raion, aflat la 6 km distanță de Nazarovca, mergând prin satul Lidovca, prin pădure, urcat pe spatele mamei. La internat l-a cunoscut pe scriitorul Vasile Vasilache care, în acea perioadă, activa aici în calitate de profesor de limbă franceză. Peste timp, prin anii 1980, l-a reîntâlnit pe cunoscutul scriitor la Chișinău.

Imediat după absolvirea școlii medii de 8 clase, își începe activitatea de muncă în satul Lidovca, în calitate de șef al Căminului Cultural (1954-1955), apoi, timp de un an, activează ca șef de bibliotecă în satul natal Alexeevca (1956). În 1957, pe linia Comitetului Raional al Comsomolului, este numit conducător de cerc la Palatul Pionierilor din Ungheni.

În 1958, decide să-și continue studiile la Chișinău și este admis la Școala Republicană Pedagogică de Arte Plastice „I. E. Repin” din Chișinău⁵, catedra de pictură și pedagogie, la specialitatea „învățător de desen liniar și pictură în școala medie”⁶.

După terminarea studiilor, în 1963, tânărul își începe activitatea de pictor la Filarmunica de Stat⁷, apoi la Combinatul „Soiuztorgreclama” din Chișinău (1963-1968), fiind angajat în calitate de pictor-șef. Mai bine de nouă ani (1968-1976) a lucrat în calitate de pictor-decorator la Teatrul Dramatic Rus de Stat „A. P. Cehov”. Din 1976 până la desființarea de la începutul anilor 1990, își desfășoară activitatea în cadrul Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească. Acești 15 ani au fost deosebit de prodigioși din punctul de vedere al creației. În 1980, devine membru al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM în baza placardelor și medaliilor comemorative de masă, create de autor⁸. Din anul 1991, Simion Odainic devine liber-profesionist.

A fost căsătorit de două ori.

Prima soție, Ludmila (Liusea) Odainic (*18.02.1941, or. Sevastopol, Ucraina), fiica lui Ivan Șostak, era, de asemenea, de origine ucraineană. La fel ca și soțul, a îmbrățișat

4 ...*И Семен Одайник снова – мастер кисти, бронзы, слова* (<http://pacificus.md/2015/03/10/i-semen-odajnik-snova-master-kisti-bronzy-slova/>), publicat 10.03.2015, accesat 19.02.2024).

5 În prezent Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” din orașul Chișinău.

6 *Arhiva Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova* (în continuare – *Arhiva UAP*), Dosarul personal Simion Odainic, Diploma de studii nr. 617575.

7 În prezent Filarmonica Națională „Serghei Lunchevici”.

8 *Arhiva UAP*, Dosarul personal Simion Odainic, Extras din Procesul-verbal nr. 79 al ședinței Consiliului Uniunii Artiștilor Plastici din 17 noiembrie 1980.

domeniul artei și era specializată în arta covorului, devenind un reputat artist plastic decorator. În 1964, a absolvit Școala Republicană Pedagogică de Arte Plastice „I. E. Repin” din Chișinău (secția de goblenuri)⁹. A fost membru al Uniunii Artiștilor Plastici din RSS Moldovenească.

Fiica lor, Inga Odainic (*09.08.1964, Chișinău), căsătorită Kurașova, a absolvit Universitatea Agrară de Stat din Moldova, Facultatea Selecția culturilor agronomice roșii. În paralel cu studiile la aspirantură, a activat la Grădina Botanică (Institut) a Academiei de Științe a Moldovei. După căsătoria cu Nicolae Kurașov, fizician în domeniul cosmonauticii, s-a stabilit la Moscova, Federația Rusă. Are doi copii: Elena și Lev. Fiica Inga, deși este doctor în științe biologice, a preferat să rămână casnică și să se ocupe de îngrijirea celui mai mic copil, născut cu dizabilități.

Cea de-a doua soție, Nadejda Novikova (*16.06.1949, orașul Antrațit, regiunea Voroneț, Federația Rusă), absolventă a Facultății de Limbi Străine a Universității din Harkov (franceza și engleza), a fost redactor la Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova. Au fost căsătoriți din 1983 până în 2004. Împreună au avut doi fii. Fiul mai mare Pavel (* 1983, Chișinău) a absolvit Liceul Republican de Muzică „Serghei Rahmaninov” și Academia de Arte, a activat o perioadă în calitate de interpret la aerofone în orchestra Operei Naționale. Fiul mai mic Alexandru (* 1989, Chișinău) a absolvit același liceu „Serghei Rahmaninov” din Chișinău, apoi Universitatea din Sankt Petersburg, devenind magistrul în psihologie. Ambii copii au moștenit talentul muzical al mamei și l-au cultivat. Cea de-a doua familie a artistului s-a stabilit în Federația Rusă, la Sankt Petersburg. Deși soția a insistat mult, Simion Odainic a refuzat să se mute cu traiul în Rusia.

De-a lungul carierei, artistul și-a format o manieră stilistică proprie și inconfundabilă, activând în domeniul picturii, graficii, artei decorative monumentale, artei formelor mici, medalisticii, faleristicii, heraldicii etc. În fiecare din aceste domenii a creat lucrări de o importanță și valoare indiscutabile, apreciate de critici, de comanditari și de pasionații artelor.

În calitate de artist plastic, a manifestat predilecție pentru grafică, ajungând unul dintre maeștrii consacrați ai genului. A perseverat, îndeosebi, în arta afișului cu caracter propagandistic și publicitar și în grafica de carte, realizând peste 50 de astfel de opere. Sunt cunoscute ilustrațiile grafice pentru cărțile „Pragul”, „Izvorul”, „Balada «Miorița»” (1980) etc. Participă la expoziții reprezentative de grup și personale din 1962¹⁰, în Republica Moldova, dar și dincolo de hotarele țării. Pe lângă expozițiile personale de acasă, a avut astfel de evenimente în Franța, Letonia (Palanga, 1982, expoziție de grup de afiș publicitar; Riga, compania Dzintars, 1983, expoziție de grup de afiș publicitar), Polonia (Jawor, 1997, expoziție personală de acuarelă), Portugalia, România (Câmpina, 1991, expoziție de

⁹ Odainic Liudmila Ivanovna, în *Literatură și arta Moldovei. Enciclopedie în 2 volume*, vol. 2, Chișinău: Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1986, p. 96. Aducem mulțumiri profesorului Alexei Colîbneac pentru informațiile biografice suplimentare furnizate.

¹⁰ *Arhiva UAP*, Dosarul personal Simion Odainic.

acuarelă), Federația Rusă (Moscova, 1987, expoziție de grup de afiș politic; Vologda, 1987 expoziție de grup de afiș politic), Turcia, Ucraina (Sergheevca, 1996, expoziție personală de acuarelă).

Opere ale maestrului se păstrează în fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei și ale Muzeului Național de Istorie a Moldovei, dar și în colecții private din Franța, Germania, Israel, Marea Britanie, Mongolia, Polonia, România, Rusia, SUA, Turcia.

Activitatea artistului plastic a fost apreciată prin mai multe distincții de stat:

- Titlul onorific „Maestru în Artă” (23 decembrie 1996), pentru succese remarcabile în activitatea de creație, merite în dezvoltarea artelor plastice, contribuție substanțială la promovarea tinerilor plasticieni, activitate expozițională intensă¹¹;

- Medalia „Mihai Eminescu” (15 iunie 2000), pentru merite în opera de renaștere națională, contribuție substanțială la propagarea operei eminesciene și la afirmarea valorilor spirituale naționale¹²;

- Ordinul „Ordinul de Onoare” (1 septembrie 2004), pentru succese remarcabile în activitatea de creație, merite în dezvoltarea heraldicii naționale și contribuție personală la crearea sistemului de distincții de stat ale Republicii Moldova¹³;

- Ordinul „Ordinul Republicii” (30 iulie 2017), cu ocazia aniversării a 25-a de la crearea sistemului național de decorații, pentru contribuție substanțială la instituirea și dezvoltarea sistemului distincțiilor de stat, merite deosebite în domeniul faleristicii naționale și activitate intensă pe tărâm social¹⁴.

De asemenea, printre alte aprecieri, merită menționate:

- acceptarea ca membru în Federația Internațională a Artiștilor-Medalieri (Fédération Internationale de la Médaille d'Art, FIDEM) cu sediul la Paris (1998), al Asociației Internaționale a Artiștilor Plastici (2004), al Academiei Creștin-Ortodoxe Ruse (2008);

- „Premiul de Merit Municipal – 2018”, acordat de Primăria municipiului Chișinău pentru contribuție considerabilă la dezvoltarea culturii în Republica Moldova.

- Crucea „Meritul Heraldic” a Comisiei Naționale de Heraldică (2020), în semn de apreciere a meritelor deosebite în elaborarea și implementarea politicilor în domeniul simbolurilor publice și contribuție substanțială la promovarea și valorificarea heraldicii naționale, cu ocazia aniversării a 25-a de la instituirea Comisiei Naționale de Heraldică¹⁵.

În februarie 2021, Președintele Republicii Moldova Maia Sandu, printr-o scrisoare, i-a adresat calde cuvinte de recunoștință și apreciere pentru contribuția substanțială la instituirea și dezvoltarea sistemului distincțiilor de stat ale Republicii Moldova și pentru

11 Decretul Președintelui Republicii Moldova (în continuare – Decretul) nr. 390 din 23 decembrie 1996, în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (în continuare – *MORM*), 1997, nr. 3, 9 ianuarie, partea I, art. 28.

12 Decretul nr. 1521-II din 15 iunie 2000, în *MORM*, 2000, nr. 73, 23 iunie, partea I, art. 524.

13 Decretul nr. 1989-III din 1 septembrie 2004, în *MORM*, 2004, nr. 168, 10 septembrie, partea I, art. 775.

14 Decretul nr. 318-VIII din 30 iulie 2017, în *MORM*, 2017, nr. 277-288, 4 august, partea I, art. 505.

15 *Arhiva curentă a Comisiei Naționale de Heraldică*, Procesul-verbal al ședinței CNH nr. 268-V din 1 decembrie 2020.

activitatea desfășurată în calitate de membru-fondator al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova.

În ultimii ani de viață era foarte limitat în deplasări din cauza bolilor. Era însă vizitat de prietenii din cercurile artistice și literare. În cea mai grea perioadă, alături i-a fost neputa Eugenia Surcova, care a avut grijă de reputatul artist până în ultimele clipe ale vieții.

Simion Odainic s-a stins la 27 iunie 2023 și a fost înmormântat pe 29 iunie, la Cimitirul Central din Chișinău, la funeralii participând pictori, poeți, colegi de la Comisia Națională de Heraldică.

Ultima expoziție de artă, organizată în memoria pictorului, graficianului și artistului heraldic Simion Odainic, a fost deschisă pe 30 mai 2024, în incinta Bibliotecii Științifice (Institut) „Andrei Lupan”.

II. Activitatea heraldică

După legiferarea tricolorului la 27 aprilie 1990, mass-media anunță, în mai 1990, demararea oficială a unui concurs pentru stema de stat. Pictorul Simion Odainic se înscrie în această competiție de artă și știință, la care au participat majoritatea artiștilor plastici cu renume, savanți, dar și mulți artiști începători sau amatori, ghidați de specialiști în domeniul istoriei și heraldicii, și la care au fost prezentate circa 130 de proiecte. Proiectul său s-a plasat formal pe locul al treilea, imediat după proiectele ieșite în finală ale lui Gheorghe Vrabie și Andrei Mudrea, iar comisia de concurs i-a decernat premiul doi, în valoare de 1500 de ruble¹⁶.

Acest concurs l-a motivat pe Simion Odainic să se aplece și mai mult asupra domeniului heraldic în sensul larg al acestei noțiuni.

Pasul următor în cariera sa heraldică va fi antrenarea la elaborarea sistemului de distincții de stat ale Republicii Moldova în 1992.

Astfel, la instituirea Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova Mircea Snegur, la 5 decembrie 1995, Simion Odainic va fi desemnat ca unul din membrii-fondatori ai acestui organism, în care va activa neîntrerupt până la 2 februarie 2021, când a expirat mandatul celei de-a cincea componente a Comisiei.

A participat la lucrări, în special ca artist-autor al conceptelor grafice ale unor însemne sau ca expert și critic artistic asupra operelor prezentate de alți autori. Era de neînlocuit la expertizarea tehnică a însemnelor faleristice și, mai ales, la proiectarea lor.

Dintre simbolurile teritoriale, maestrul Simion Odainic realizează în calitate de pictor doar stema și drapelul municipiului Orhei (1997, autor Silviu Andrieș-Tabac), primele simboluri teritoriale concepute și înregistrate de Comisia Națională de Heraldică. A făcut

¹⁶ *Hotărârea Sovietului Suprem al RSS Moldova nr. 355-XII din 11 noiembrie 1990 cu privire la rezultatele concursului pentru cel mai bun proiect de Stemă de Stat al RSS Moldova, în „Veștile Sovietului Suprem și ale Guvernului RSS Moldova”, 1990, nr. 11, 11 noiembrie, art. 294.*

parte și din grupul de lucru pentru realizarea procedurii de perfecționare și definitivare a simbolurilor publice municipale, în care a fost numit prin Dispoziția Primarului General al municipiului Chișinău Dorin Chirtoacă din 27 octombrie 2014¹⁷.

A realizat mai multe opere în domeniul însemnelor corporative, deoarece printre simbolurile solicitate de comanditari, pe lângă stemă și drapel, urmau adesea a fi elaborate și diverse însemne faleristice și uniformistice, care îi plăceau mai mult maestrului. În ordine cronologică, menționăm:

- emblema Comisiei Naționale de Heraldică (1997, autori: S. Andrieș-Tabac, Vladimir Mischevca);
- stema și drapelul Universității Agrare de Stat din Moldova (1997, autor: S. Andrieș-Tabac). În cadrul acestui proiect, Simion Odainic a realizat o primă variantă a viitoarei coroane comunale de câmpie, ce se va utiliza în heraldica teritorială;
- stema și drapelul Universității de Stat din Tiraspol (2000, autor: S. Andrieș-Tabac). În cadrul acestui proiect, Simion Odainic a realizat grafic modelul de tocă universitară pentru timbrarea scutului stemelor corporative ale instituțiilor din domeniul educației;
- stema, emblema și drapelul Ligii Naționale a Boxului Profesionist din Republica Moldova (2004, autori: S. Andrieș-Tabac, S. Odainic; pictor: Iurie Caminschi)¹⁸;
- insigna de membru al Comisiei Naționale de Heraldică (2016, în colaborare cu pictorul Iurie Caminschi; autori: S. Andrieș-Tabac, V. Mischevca).

III. Activitatea faleristică

O altă fațetă a personalității artistice a lui Simion Odainic o constituie preocuparea pentru sculptura miniaturală, reprezentată de ordine, medalii, insigne etc. La solicitarea instituțiilor de stat și a altor entități, plasticianul a elaborat schițele și modelele pentru serii întregi de însemne faleristice, numeroase medalii de masă cu caracter comemorativ, diverse insigne de piept cu funcție de suvenir.

Realizarea de vârf în domeniu și cea care l-a consacrat a fost, indubitabil, elaborarea conceptului artistic al tuturor distincțiilor naționale, instituite prin Legea nr. 1123-XII din 30 iulie 1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova¹⁹, punând, astfel, bazele artistice, dar în parte și bazele conceptuale, ale sistemului faleristic național.

De menționat că, în perioada sovietică, acest domeniu artistic era puțin solicitat și dezvoltat, comenzile de elaborare și confecționare erau sporadice. Medaliiile comemorative de masă sau de concurs erau confecționate, de regulă, la Moscova. În schimb, era destul de dezvoltată ramura insinelor-suverin de piept, mai ales din aluminiu. Odată cu independența Republicii Moldova, au început să fie confecționate mai multe medalii de masă, mai

17 Silviu Andrieș-Tabac, *Cronica elaborării noilor simboluri heraldice și vexilologice ale municipiului Chișinău și ale sectoarelor lui (I)*, în „Dialogica. Revistă de studii culturale și literatură”, 2020, nr. 2, p. 19-36.

18 *MORM*, 2017, nr. 119-126, 14 aprilie, partea III, art. 810, p. 180-182.

19 *MORM*, 1992, nr. 7, 30 iulie, partea I, art. 151.

ales comemorative, pentru a căror elaborare și realizare se organizau concursuri. După câștigarea unor astfel de concursuri, Simion Odainic a devenit beneficiarul frecvent al numeroaselor comenzi-țintă²⁰.

Astfel, în RSS Moldovenească lipseau școli de instruire în arta medaliei. Fiind atras însă de acest domeniu al artei sculpturale, Simion Odainic, încă din timpul studiilor la Școala Republicană Pedagogică de Arte Plastice „I. E. Repin”, comunica în permanență cu sculptorii și îi ajuta în munca lor. Mentorul lui devenise sculptorul Lazăr Dubinovschi, de la care a preluat multe lucruri importante pentru viitoarele sale preocupări.

Tehnologia confecționării medaliilor propriu-zise a înșușit-o la monetăriile din Moscova, Leningrad (azi Sankt Petersburg), București, Paris. „Am înșușit posibilitățile utilajului și confecționam medaliile conform tuturor cerințelor, mărturisirea maestrul. Medalia sau ordinul se executau, inițial, de proporții mari, apoi se micșorau cu ajutorul pantografului și se confecționa matrita”²¹. Autorul trebuia să aprecieze prima imprimare, ca să corespundă calității, apoi semna executarea tirajului.

În mare parte totuși, Simion Odainic a fost un autodidact în domeniul artei metalului, studiind independent toate procesele tehnologice de la topirea și turnarea metalului până la finisarea articolului medalistic sau faleristic, reușind să atingă performanțe deosebite în sfera sa de activitate. Literatura accesibilă, mai ales în limba rusă, curiozitatea înnăscută de a afla mai multe lucruri interesante și activitatea la Fondul Plastic l-au condiționat pe Simion Odainic să studieze în permanență și să manevreze la perfecțiune tehnica de forjare a metalului, emailarea și filigranarea, gravarea, cizelarea etc.

El s-a afirmat alături de meșterii care profesau prelucrarea artistică a metalelor în RSS Moldovenească și care au creat formidabile articole de bijuterie de autor, ca renumiții plasticieni Alexei Marco, Vladimir Vasilkov, Gheorghe Cojușnean, Igor Nifașev, Gheorghe Huzun, Alexei Novicov. Fondarea Fabricii de Bijuterii din Chișinău, în 1972, și deschiderea Atelierelelor de Giuvaiergerie ale Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici, în 1973, a permis unificarea eforturilor plasticienilor din domeniul prelucrării artistice a metalelor și pietrelor²².

Crearea însemnului faleristic parcurge mai multe etape: elaborarea schiței, a modelului viitorului articol, alegerea și selectarea materiilor prime de lucru etc. După 1995, schițele viitoarelor însemne faleristice erau examinate minuțios la Comisia Națională de Heraldică. În cadrul ședințelor Comisiei, Simion Odainic explica faptul că metalul sau aliajul de confecționare a distincției este în funcție de viziunea artistului plastic care le realizează și care este în drept să dicteze anumite materiale și respectarea unui anumit proces tehnologic de confecționare a decorațiilor. Distincțiile merită o deosebită atenție

20 Татьяна Мигулина, *Художник-медальер*, в газете «Экономическое обозрение», Кишинэу, 2010, № 24 (<https://blogosfera.md/view-post-v-178636-0-romana.html>, accesat 15.05.2023).

21 *Ibidem*.

22 Liliana Condaticova, *Orașul Chișinău – centru al dezvoltării și afirmării artei metalelor*, în „Dialogica”, Chișinău, 2022, nr. 1, p. 84.

din punct de vedere artistic prin rafinamentul executării, stil și valoare artistică. Lucrările plasticianului erau create cu utilizarea tehnicilor tradiționale, iar autorul pleda pentru aspectul decorativ pus în valoare cu ajutorul tehnicilor de lucru și materialelor combinate.

Revenind la distincțiile de stat, trebuie să remarcăm faptul că primul lot din 1992 a fost strâns legat de sistemul sovietic de decorații, cu puternice tradiții în domeniul faleristic, parte a căruia au fost și titlurile onorifice ale RSS Moldovenești. Cea de-a doua sursă, mai ales în ceea ce privește denumirile unor decorații, a constituit-o sistemul distincțiilor Regatului României²³.

Aspectul actual al sistemului național de decorații a rezultat în mod gradual. Prin *Legea nr. 1123-XII din 30 iulie 1992 cu privire la distincțiile de stat ale Republicii Moldova*, în vigoare până în prezent, au fost instituite, inițial, două ordine („Ordinul Republicii” și „Ștefan cel Mare”), patru medalii („Meritul Militar”, „Pentru Vitejie”, „Meritul Civic”, „Mihai Eminescu”) și trei titluri onorifice („Meșter-Faur”, „Maestru al Literaturii”, „Maestru în Artă”)²⁴.

În procesul de elaborare a primelor ordine și medalii moldovenești au fost antrenați foarte puținii cunoscători ai domeniului faleristic. La propunerea consultantului principal al fostului Serviciu Cadre și Decorări al Cancelariei de Stat, Vladimir Bogdan, schițele primelor distincții de stat au fost realizate de autorul și pictorul Simion Odainic, aceste proiecte au și fost selecționate de deputații primului Parlament de legislatura a XII-a, fără a fi supuse altei expertize artistice și heraldice²⁵.

Distincția de stat supremă, Ordinul „Ordinul Republicii”, are totuși o eleganță aparte, autorului reușindu-i, prin rafinamentul executării și stilul deosebit, să dea valoare artistică acestui însemn național.

A doua distincție ca importanță, decorația militară supremă – Ordinul „Ștefan cel Mare”, „al cărui suflu de măreție și exclusivitate străbate prin răceala metalului și emailurilor”²⁶, este considerat de experți ca fiind cel mai reușit însemn faleristic național din primul set al maestrului Simion Odainic. Pictorul a pus accent asupra esențialului, portretul domnitorului-simbol național, dându-i un nou suflu, datorită folosirii imaginii din față, și găsiind acel echilibru între caractere și decor, pe de o parte, și relief, pe de altă parte. Trebuie de menționat că efigia în relief a lui Ștefan cel Mare a fost elaborată cu mult înainte de 1992, pentru o medalie comemorativă de masă, dedicată lui Ștefan cel Mare, din bronz, cu diametrul de 120 mm, și bătută încă în 1980²⁷.

²³ Silviu Andrieș-Tabac, *Ordinele Republicii Moldova instituite în anii 1994-2004: „Gloria Muncii”, „Recunoștința Patriei”, „Ordinul de Onoare”, „Credința Patriei”, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 109.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ Nicolae Schițco, *Instituirea sistemului distincțiilor de stat ale Republicii Moldova*, în „Heraldica Moldaviae”, I, 2018, Chișinău, 2019, p. 119.

²⁶ Silviu Andrieș-Tabac, Vladimir Bogdan, *Distincțiile de stat ale Republicii Moldova*, în *Simbolurile Naționale ale Republicii Moldova*, Academia de Științe a Moldovei, Institutul de Studii Enciclopedice, coord. și redactor științific Silviu Andrieș-Tabac, Chișinău, 2013, p. 366.

²⁷ *Odainic Semion*, pe site-ul oficial al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (<https://www.arta.md/ro/member/odainic>, accesat 20.02.2024).

Dintre medaliile din 1992, trebuie menționată calitatea artistică înaltă a Medaliei „Pentru Vitejie” și a Medaliei „Mihai Eminescu”. La realizarea ultimei, artistul a putut utiliza experiența proprie acumulată pentru medalia comemorativă de masă „Mihai Eminescu”, cu diametrul de 120 mm, confecționată din bronz în 1985²⁸.

După 1992, pentru a răspunde necesităților reale, au fost instituite noi distincții de stat: cinci ordine („Gloria Muncii”, 1994, autor și pictor S. Odainic; „Recunoștința Patriei”, 1994, autor și pictor S. Odainic, până în prezent neconfecționat; „Ordinul de Onoare”, 2002, autor Comisia Națională de Heraldică, pictor S. Odainic; „Credința Patriei”, cu trei clase, 2004, autor și pictor S. Odainic; „Bogdan Întemeietorul”, 2008, autor S. Andrieș-Tabac, pictor M. Șlapac); patru cruci („Medalia jubiliară «Crucea Comemorativă. Războiul al Doilea Mondial»”, 2010, autor S. Andrieș-Tabac și Comisia Națională de Heraldică, pictor Iurie Caminschi, arhitect M. Șlapac; „Medalia «Crucea Comemorativă. Participant la acțiunile de luptă pentru apărarea integrității și independenței Republicii Moldova (1991-1992)»”, 2012, autor V. Mischevca și Comisia Națională de Heraldică, pictori M. Șlapac și Larisa Donca-Mischevca; „Crucea Misiunilor Internaționale”, 2017, autor S. Andrieș-Tabac, pictor Iurie Caminschi, până în prezent neconfecționată; „Participant la acțiunile de luptă din Afganistan (1979-1989)”, 2018, autori Veaceslav Lupu, S. Andrieș-Tabac, pictor Veaceslav Lupu); o medalie („Nicolae Testemițanu”, 2003, autori S. Odainic și Comisia Națională de Heraldică, pictor S. Odainic) și patru titluri onorifice („Om Emerit”, 1994, autor și pictor S. Odainic; „Artist al Poporului”, 2008, autor și pictor S. Odainic; „Artist Emerit”, 2008, autor și pictor S. Odainic; „Colectiv Artistic Emerit”, 2008, autor și pictor S. Odainic). Din câte vedem, o bună parte din aceste distincții îi aparțin lui Simion Odainic, în calitate de autor și pictor²⁹.

Alături de distincțiile de stat de merit, maestrul a realizat și distincții de stat cu caracter comemorativ:

– Medalia jubiliară „60 de ani de la eliberarea Moldovei de sub ocupația fascistă”, 2004, autor și pictor S. Odainic³⁰;

– Medalia jubiliară „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”, 2008, autori V. Mischevca și S. Odainic, cu preluarea de elemente din proiectul arhitectului Sergius Ciocanu și din Ordinul „Bogdan Întemeietorul” (autor S. Andrieș-Tabac, pictor M. Șlapac), pictor S. Odainic³¹;

– Medalia comemorativă „70 de ani de la victoria asupra fascismului în cel de al Doilea Război Mondial”, 2015, autor S. Andrieș-Tabac, pictor S. Odainic³².

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Silviu Andrieș-Tabac, Adelaida Chiroșca, *Expoziția „Întru răsplata meritelor...Distincțiile de Stat ale Republicii Moldova la cea de-a 30-a aniversare”*, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 28 iulie – 25 august 2022, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 277-283.

³⁰ *Legea nr. 164-XV din 20 mai 2004 privind instituirea medaliei jubiliare „60 de ani de la eliberarea Moldovei de sub ocupația fascistă”*, în *MORM*, 2004, nr. 83-87, 28 mai, partea I, art. 441.

³¹ *Legea nr. 310-XVI din 25 decembrie 2008 privind instituirea medaliei jubiliare „650 de ani de la întemeierea Țării Moldovei”*, în *MORM*, 2008, nr. 237-240, 31 decembrie, partea I, art. 902, p. 41.

³² *Legea nr. 49 din 3 aprilie 2015 privind instituirea medaliei comemorative „70 de ani de la victoria asupra fascismului în cel de al Doilea Război Mondial”*, în *MORM*, 2015, nr. 94-97, 17 aprilie, partea I, art. 147, p. 8-9.

S-a manifestat și în domeniul faleristicii corporative, printre care se remarcă în special:

- Medalia comemorativă „Aniversarea a XX-a a Armatei Naționale”³³ (2011, autor V. Mischevca);
- Insigna comemorativă „Participant la parada militară, consacrată aniversării a XX-a de la proclamarea independenței Republicii Moldova, 27 august 2011”³⁴ (2011, autor V. Mischevca).

Deși din punct de vedere formal nu țin de domeniul faleristic, ci de cel uniformistic, trebuie menționate și cele trei colane de înalte funcții, realizate de Simion Odainic:

- Colanul „Ordinul Republicii”, care este însemnul principal de funcție al Președintelui Republicii Moldova³⁵,
- Colanul Președintelui Academiei de Științe a Moldovei³⁶;
- Colanul Primarului General al municipiului Chișinău (1996, nu este oficializat și înregistrat în Armorialul General al Republicii Moldova).

* * *

La sfârșitul acestui itinerar, trebuie să reiterăm faptul că aportul reputatului artist plastic Simion Odainic la elaborarea însemnelor heraldice, vexilologice și faleristice, precum și la crearea primelor norme artistice atingătoare de heraldica și faleristica națională în Republica Moldova rămân o pagină valoroasă în istoria artei heraldice și repere importante în promovarea și dezvoltarea politicii de stat unitare în domeniul simbolurilor publice în țara noastră.

Simion Odainic (* 1 septembrie 1938 – † 27 iunie 2023). Portretul unui artist heraldic

Rezumat

Artistul plastic Simion Odainic s-a născut la 1 septembrie 1938 în satul Alexeevca (cătunul desființat Nazarovca), județul Lăpușna, Regatul României, (actualmente în raionul Ungheni). A absolvit școala medie de cultură generală din satul Unțești, raionul Ungheni, în anul 1954, și Facultatea de Pictură și Pedagogie a Școlii Republicane Pedagogice de Arte Plastice „I. E. Repin” (în prezent Colegiul de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală” din Chișinău), la specialitatea Profesor de desen liniar și desen în școala medie, în 1963. Pe lângă opera artistică obișnuită, este bine cunoscut ca autor al distincțiilor de stat ale Republicii Moldova, instituite în 1992, și al uno-

33 Instituită prin Ordinul ministrului apărării nr. 227 din 18 iulie 2011; *MORM*, 2018, nr. 176-180, 1 iunie, partea III, art. 851, p. 261-262.

34 Instituită prin Ordinul comun al ministrului apărării, ministrului afacerilor interne și directorului general al Serviciului Grăniceri nr. 228/202/165 din 19 iulie 2011; *MORM*, 2018, nr. 176-180, 1 iunie, partea III, art. 852, p. 262.

35 Silviu Andrieș-Tabac, *Simbolurile naționale derivate și complementare*, în *Simbolurile Naționale ale Republicii Moldova...*, p. 376-378.

36 Silviu Andrieș-Tabac, *Simbolurile oficiale ale Academiei de Științe a Moldovei*, în *Simbolurile Naționale ale Republicii Moldova...*, p. 504-505.

ra instituite ulterior, precum și al altor valoroase însemne faleristice și heraldice înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova.

Membru al Uniunii Artiștilor Plastici din 1980, a fost unul dintre membrii-fondatori ai Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (1995), în cadrul căreia a activat până în 2021, și a contribuit la stabilirea primelor norme artistice ale heraldicii și faleristicii naționale. O recunoaștere internațională a contribuției sale în acest domeniu a fost alegerea, în 1998, ca membru al Federației Internaționale a Artiștilor-Medalieri (FIDEM) cu sediul la Paris.

Autoarea se referă, pe scurt, la viața și activitatea artistului, scoate în evidență evoluția sa creatoare reflectată plenar, în primul rând, în lucrările sale din domeniul faleristic și heraldic, realizate în perioada 1992-2020 și înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova.

Cuvinte-cheie: Simion Odainic, artist plastic, faleristică, heraldică, distincțiile de stat ale Republicii Moldova, Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova.

Simion Odainic (* September 1, 1938 - † June 27, 2023).

Portrait of a heraldic artist

Abstract

The artist Simion Odainic was born on September 1, 1938, in the village of Alexeevca (dissolved hamlet of Nazarovca), Lăpușna County, Kingdom of Romania (currently in Ungheni district). He graduated from the general education middle school in the village of Unțești, Ungheni district, in 1954, and in 1963, he graduated from the Faculty of Painting and Pedagogy at the Republican Pedagogical School of Fine Arts "I. E. Repin" (now the "Alexandru Plămădeală" College of Fine Arts in Chișinău), specializing as a teacher of linear drawing and art in middle school. In addition to his usual artistic work, he is well-known as the designer of the state awards of the Republic of Moldova established in 1992 and some established later, as well as other valuable heraldic and phaleristic insignia registered in the General Armorial of the Republic of Moldova.

A member of the Union of Fine Artists since 1980, he was one of the founding members of the National Committee of Heraldry under the President of the Republic of Moldova (1995), where he worked until 2021, and contributed to the establishment of the first artistic norms of national heraldry and phaleristics. An international recognition of his contribution in this field was his election in 1998 as a member of the Paris-based International Art Medal Federation (FIDEM).

The author briefly refers to the artist's life and activity, highlighting his creative evolution, which is fully reflected, first of all, in his works in the field of phaleristics and heraldry, created between 1992-2020 and registered in the General Armorial of the Republic of Moldova.

Keywords: Simion Odainic, visual artist, phaleristics, heraldry, state awards of the Republic of Moldova, National Committee of Heraldry under the President of the Republic of Moldova.

28.10.2024

Angela Furtună – istoric, magistru în drept; heraldist secretar în Cabinetul de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, MD-2073 Chișinău, Republica Moldova; secretar al Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova; <https://orcid.org/0009-0009-5437-1994>, e-mail: furtunaangela@gmail.com

Recenzii, note și prezentări



**Bogdan Crețu, *Inorogul la Porțile Orientului*.
Bestiarul lui Dimitrie Cantemir, ediția a II-a, Chișinău:
Editura Cartier, 2021, 661 p., („Cartier Popular”)¹**

Am privit această carte cu ochi de istoric, nu prea ager în negura criticii literare, a filozofiei antice și a simbolicii biblice.

Istoricii sunt obișnuiți să opereze cu documente, fapte și date concrete și au suspiciuni față de istoricii mentalităților sau cei care se bazează pe istoria orală, bănuindu-i că își rezumă propriile impresii, plasându-le ca adevăruri. Mă refer la noi, istoricii români, care am început a face semiotică, fără a încheia, cel puțin, editarea critică a surselor medievale, moderne și contemporane, pe care să ne bazăm. Nu

¹ Intervenție la lansarea volumului la Librăria din Centru a Editurii „Cartier”, 8 octombrie 2021.

este, evident, cazul istoricilor francezi, germani sau englezi, care nu mai au ce face în istoria pozitivistă și critică. Noi însă am sărit niște etape – la fel ca Mongolia, de la feudalism la socialism, fără a cunoaște capitalismul – și ne-am apucat a crea noi forme fără fond, ca și în cele două secole precedente, pentru a ne „sincroniza cu Occidentul”.

Trebuie totuși să fac trei observații pe marginea celor spuse:

1) Occidentul, în cea mai mare parte, este interesat de cercetările noastre ca de vara ce-a trecut;

2) Slavă Domnului că ne „sincronizăm” cu Occidentul și nu cu Orientul contemporan!;

3) În aceste eforturi, din fericire, unii dintre noi (și nu mă refer la noi, cei de la Chișinău, ca să nu se supere nimeni) reușim să mișcăm cunoașterea.

Nu știu dacă istoricii literaturii și criticii literari și-au făcut toate temele de început, dar se pare că și ei au și reușite, și eșecuri.

Dacă stau să mă gândesc bine, în lumina cărții lui Bogdan Crețu, oare dacă Dimitrie Cantemir n-ar fi avut încredere în propriile puteri și s-ar fi apucat să aștepte până istoria, literatura și cercetarea din țara lui va ajunge la nivelul minții lui de vârf, ar mai fi produs acele opere pe urma cărora descendenții scriu, și scriu, și scriu și am impresia că vor mai scrie mult și bine? Bine că nu s-a lăsat pe tânjală, bine că a cutezat să facă ceea ce a crezut de cuviință că trebuie să facă, căci inorogul învins tot inorog rămâne! Și ceea ce este și mai bine este faptul că opera lui scrisă s-a păstrat în bună parte nu datorită nouă, ci tocmai vitregiilor ce s-au abătut pe capul principelui fugăr. Chiar și șlagărele lui otomane se mai interpretează de colectivele muzicale turcești de azi! Un noroc rar pentru românii secolului lui.

Cartea lui Bogdan Crețu mi-a fost foarte aproape de suflet, pentru că Domnia sa, chiar dacă nu este istoric, ci critic literar, în materie de simboluri, cel puțin, se regăsește în tagma admiratorilor lui Michel Pastoureau, cel care, prin metoda lui de abordare a surselor și de popularizare a rezultatelor studiului, a deschis numeroase perspective pentru mulți cercetători mai puțin inițiați și talentați. Într-una dintre cele mai importante lucrări teoretice ale sale, „O istorie simbolică a Evului Mediu Occidental” (2004; traducere în limba română de Emilian Galaicu-Păun, Chișinău: Cartier, 2004), heraldistul francez scria: „(...) în simbolică medievală ca și în oricare alt sistem de valori sau de corespondențe, (...) nimic nu funcționează în afara contextului. Un animal, o plantă, un număr, o culoare nu-și capătă întregul sens decât atunci când sunt asociate sau contrapuse altor numeroase animale, plante, numere, culori. Istoricul trebuie să evite deci orice generalizare abuzivă, orice căutare a unei semnificații transdocumentare. Din contra, trebuie să se străduiască mereu să plece de la documentul pe care tocmai îl cercetează și să caute mai întâi în acesta sistemele și modalitățile de semnificare ale diferitelor elemente simbolice pe care le găsește aici. Abia într-o a doua etapă urmează să facă anumite comparații cu alte documente de aceeași natură, apoi cu alte tărâmurile ale cercetării, în scopul de a apropia textele de imagini, imaginile de locuri și locurile de ritualuri pentru a înțelege aportul acestora. În fine, într-

un ultim stadiu de analiză, poate convoca o simbolică mai generală, cea cu privire la care autorii Evului Mediu sunt adeseori prea expliciți, dar care deschide uneori piste false, dat fiind că aceste piste se situează în afara contextului documentar. (...)” (p. 21-22).

Când au început a se traduce și la noi, la editura „Cartier”, cărțile lui Michel Pastoureau, mă întrebam în sinea mea sau, după caz, în public: oare cine și când va întreprinde niște cercetări similare și pentru noi, românii, ca să putem să facem o comparație? Întrebarea era cât pe ce să mă omoare atunci când s-a tradus „Ursul. Istoria unui rege decăzut” (ediția franceză 2007; traducere în limba română de Emilian Galaicu-Păun, Chișinău: Cartier, 2007), căci acest animal a lăsat urme importante și în mentalul românesc. Și iată că, după cum se spune în *furculision*, *tiptilman-tiptilman*, cercetătorii români au început a produce studii pertinente din punct de vedere sursologic și teoretic în problema simbolicii medievale românești, care, din fericire, spre deosebire de cea occidentală ce se bănuiește că durează și în epoca modernă, la noi, românii, se întinde, bine-mersi, până hăt în epoca contemporană, abia generațiile născute la cumpăna secolelor XX-XXI pierzând legătura ombilicală cu această simbolică.

Și cartea lui Bogdan Crețu se înscrie printre lucrările remarcabile ce fac lumină în acest domeniu. Este o bucurie să-l citești și să descoperi lumea simbolică a neîntrecutului Dimitrie Cantemir, oscilând între simboluri antice, religioase, laice occidentale și orientale și înzestrându-și personajele emblematice cu simboluri proprii, care îi vor supraviețui și se vor impune, ca, de exemplu, iubita noastră *struțocămilă*, mai vie decât „eternele idei leniniste”.

Nu-mi rămâne decât să-l felicit pe autor și întreaga editură „Cartier” și să-mi exprim speranța că datorită acestei cărți vom avea în curând un spectacol la Teatrul „Eugène Ionesco”, dar și un serial de desene animate pentru copii, în loc de „Маша и медведь”. Căci, așa cum remarca și Cantemir, adesea „mare scârșnetul roatelor astupă voroava cărăușilor”.

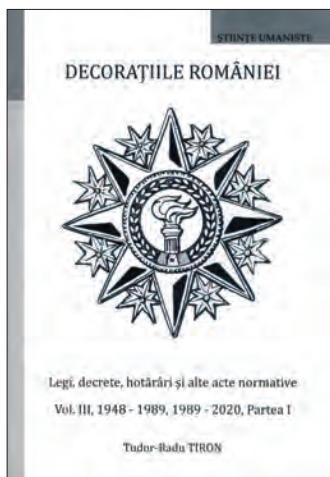
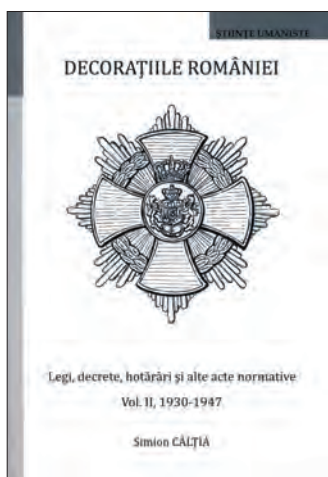
În amintirea evenimentului lansării de azi, am hotărât „să-l premiez” pe autor cu o carte dintr-un domeniu simbolic apropiat (Silviu Andrieș-Tabac, *Stemele și drapelele raioanelor Republicii Moldova*, Chișinău: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2018), pe care am scris următoarea dedicație:

*„Domnului profesor Bogdan Crețu, apariu ot Eș,
în amintirea musafiriei Inorogului la „Porțile Orașului” cu tot felul de gadine, jigăanii și bestii,
cu o brehnace și un buăr în stemă și cu o lupoaică amurțită în bronz – toate cititoare – această carte
în care unele lighioane au fost ridicate în scut. Omagiile autorului.*

Chișinău, 8 octombrie 2021, Epoca Liliacului demonic”.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Decorațiile României. Legi, decrete, hotărâri și alte acte normative, autori-alcătuitori Simion Câlția, Tudor-Radu Tiron, vol. I-III, București: Editura Universității din București, 2022



Acest ambițios proiect arheografic, menit să pună la îndemâna istoricilor și faleriștilor din toate categoriile întreaga legislație referitoare la distincțiile românești, de la apariția lor și până la anul 2020 inclusiv, recuperează un segment însemnat din istoriografia românească referitoare la științele istorice specializate și va servi, indubitabil, la scrierea unor lucrări științifice noi în domeniul faleristicii, care vor depăși faza semnalărilor primare de acte și/sau piese și faza editării

cataloagelor de colecție și a albumelor cu destinație și de calitate diversă. De aici înainte, avem la mână o bază sursologică solidă și generoasă.

Lucrarea cuprinde trei volume cronologice, dintre care ultimul împărțit în două părți, primele două volume fiind realizate de dr. Simion Câlția, conferențiar la Facultatea de Istorie a Universității din București, iar cel de-al treilea – de dr. Tudor-Radu Tiron, consilier superior la Cancelaria Ordinilor din cadrul Administrației Prezidențiale a României, după cum se poate vedea și din următoarele completări la referința bibliografică generală, cuprinsă în titlul de mai sus al prezentării:

vol. I, 1860-1930, Simion Câlția, 298 p.: il.;

vol. II, 1930-1947, Simion Câlția, 388 p.: il.;

vol. III, 1948-1989, 1989-2020, partea I. [1948-2002], Tudor-Radu Tiron, 416 p.;

vol. III, 1948-1989, 1989-2020, partea II. [2003-2020], Tudor-Radu Tiron, 426 p.: il.

Din punct de vedere formal, primul volum pornește de la instituirea primei medalii „Pro Virtute Militari” (24 mai 1860) și se oprește în 1930, la sfârșitul primei domnii a regelui Mihai I, volumul doi ilustrează perioada cuprinzând domnia lui Carol al II-lea și cea de-a doua domnie a lui Mihai I, până la abolirea monarhiei (30 decembrie 1947), iar cel de-al treilea volum cuprinde perioada regimului totalitar comunist (Republica Populară Română și Republica Socialistă România) și perioada republicii democratice de după 22 decembrie 1989, fiind separat în două părți relativ egale, doar din considerente tehnico-editoriale, la granița anilor 2002 și 2003.

Volumul I începe cu o *Introducere* la volumele I și II, care cuprind întregul fenomen al faleristicii monarhiste (vol. I, p. 7-16), respectiv volumul III începe cu o *Introducere* similară, referitoare la faleristica celorlalte două epoci (vol. III, partea I, p. 7-24). Fiecare volum oferă, mai întâi, o listă generală a documentelor incluse, apoi textele actelor normative propriu-zise, integrale sau în extras, în funcție de prevederile documentului concret (doar articolele care privesc în mod direct decorațiile). Astfel, au fost incluse toate legile, decretul și actele normative echivalente sau derivate importante, care au ca subiect principal decorațiile de stat de nivel național (instituire, modificare, abrogare, administrarea sistemului, respectarea drepturilor și obligațiilor persoanelor distinse, portul etc.), de toate tipurile (ordine, cruci, medalii, titluri onorifice etc.), precum și actele normative care tratează un alt subiect, dar conțin prevederi referitoare la decorații.

Nu au fost incluse actele referitoare la conferirea individuală sau de grup a decorațiilor concrete, actele de excludere din ordin sau de retragere a dreptului de port, actele privind autorizarea portului decorațiilor străine. De asemenea, nu au fost luate în considerație distincțiile corporative ce nu au fost echivalente cu cele de stat de nivel național (exceptând unele categorii din distincțiile corporative stufoase instituite după 1989), precum și insignele și alte însemne ale statului român sau ale instituțiilor subordonate care nu au avut/nu au statutul de decorație în general.

Baza reproducerii o constituie textele din periodicul oficial al timpurilor respective – „Monitorul Oficial” și „Buletinul Oficial” –, iar pentru perioada 1948-1989 – și acte care nu au fost publicate la vremea respectivă în regim curent. Unele dintre aceste acte nepublicate curent din aceeași perioadă nu au putut fi consultate și publicate nici în lucrarea de față, fie din cauza că au încă statutul de document clasificat, fie din cauza că nu au putut fi depistate în arhivele în care se păstrează fondurile respective.

Ilustrația nu este foarte generoasă. Din mai multe considerente. În primul rând, este vorba de faptul că, în diverse perioade, dar și în diverse acte din aceeași perioadă, actele nu au fost însoțite neapărat de o ilustrație aferentă, iar când aceasta a existat, ea nu a fost similară, nici în privința desenului, nici a culorilor, nici a dimensiunilor, legendelor, machetării etc. Într-al doilea rând, asupra unor imagini publicate cândva în afara jurnalelor de acte normative oficiale nu au putut fi obținute drepturile de reproducere, încât colegul T.-R. Tiron care are abilitați recunoscute de pictor heraldic a trebuit să redeseneze cu penița unele însemne, mai ales cele din perioada comunistă. În sfârșit, un considerent care a marcat lucrarea și pe alte segmente a fost cel al limitării costurilor tipografice, pentru ca produsul finit să nu aibă prețuri inaccesibile cumpărătorului căruia îi era destinat. Totuși, ilustrația dată – sumară și doar în alb-negru – se prezintă ca un instrument util de orientare în diverse aspecte ale cercetării. Pentru a încheia capitolul ilustrației, trebuie să remarcăm faptul că aceste patru coperti de carte standardizate, făcând parte dintr-o colecție a editurii („Științe umaniste”), au fost personalizate cu mult farmec și bun gust de aceleași desene în peniță ale unor însemne, realizate de același desenator.

În concluzie, putem spune că cele 1528 de pagini de texte de acte normative referitoare la faleristica românească, istorică și actuală, impresionează în mod cu totul pozitiv. De asemenea, remarcăm faptul că acel scop enunțat al lucrării de a pune „la dispoziția cercetătorului interesat de faleristică, dar și de istoria politică, administrativă, socială sau culturală un instrument de lucru care să îi ofere un acces rapid la legislația privitoare la acest subiect” (vol. I, p. 7) a fost atins cu succes. Nu ne rămâne decât să-i felicităm pe ambii autori cu toată căldura pentru efortul depus și rezultatul obținut. La mai mult și la mai mare!

* * *

Apariția lucrării recenzate constituie însă un bun prilej de abordare critică într-un context mai general. Nu este pentru prima dată în istoriografia noastră când faptele mari, de interes național, se înfăptuiesc prin eforturile – deloc inepuizabile! – ale cercetătorilor înșiși, rămași, practic, „singuri în fața dragostei”, fără ca mediile politice și de afaceri să pună umărul la editarea acelor lucrări pe măsura conținutului lor. Vecinii noștri – Polonia, Ungaria, Lituania, Serbia, Bulgaria, ba chiar și Ucraina aflată în război, dacă e să-i menționăm doar pe unii apropiați ca sarcini științifice și condiții economice și a căror producție editorială heraldică și faleristică o urmărim cu invidie frățească – ar fi găsit mijloace, ca o astfel de lucrare să aibă o ținută grafică și artistică pe potrivă. Nu putem avea

vreo pretenție la Editura Universității din București, care, știm bine, că nu este o afacere, ci de multe ori chiar singura soluție ca realizările științifice de ultimă oră ale cercetătorilor ce nu au intrat încă în topurile nababilor să poată fi aduse în fața publicului cititor. Ne-am fi așteptat ca, în cazul lucrării date, să vedem implicată cu un viu interes o editură mai bogată, care să poată investi atât în cercetare, cât și într-o ilustrație bogată și frumoasă, specifică frumuseții domeniului. De exemplu, marea casă editorială a „Monitorului Oficial al României”, indicată aici din toate punctele de vedere. Or, ne mulțumim ca cercetători cu ceea ce au putut reuși alți cercetători, prin doar munca lor.

Personal, vedem această lucrare monumentală ca pe o primă ediție. Tirajul mic, continuarea cercetărilor autorilor și interesul constant al publicului față de domeniul dat sunt factori care vor pune cândva la ordinea zilei problema reeditării ei. Ne exprimăm speranța ca, la această a doua ediție, mai „comercială”, să se implice și râvnita casă editorială, care să-și aducă contribuția financiară și logistică necesară. Din această perspectivă și având în spate o pregătire arheografică, ținem să facem mai jos câteva sugestii de îmbunătățire sau completare, pe care le considerăm utile.

1. Lucrarea dată este o sursă pentru cunoașterea genezei, stabilirii și evoluției terminologiei faleristice românești. Am constatat acest fapt involuntar, la simpla răsfoire și lectură sumară, foaie cu foaie. În contextul dat, un mic vocabular de terminologie faleristică românească ar fi un mare câștig.

2. Pe lângă cele două introduceri cu caracter arheografic, lucrarea și-ar spori greutatea științifică prin includerea unui studiu introductiv asupra istoricului sistemului faleristic românesc, util și cercetătorilor, și colecționarilor, și studenților. În acest studiu, pe lângă urmărirea evoluției istorice a sistemului decorațiilor românești, ar trebui delimitate mai clar din punct de vedere juridic noțiunile de „distincții de stat naționale” și „distincții de stat corporative”, folositoare, mai ales, pentru compartimentul dedicat faleristicii post-decembriste.

3. Un alt câștig de netăgăduit ar fi introducerea unui indice tematic, în care să se regăsească fiecare distincție în parte, dar și alte subiecte ce se întrevăd clar din titlurile actelor publicate. Din acest punct de vedere, toate actele ar trebui să fie numerotate, printr-o numerotare generală sau pe epoci (monarhia, comunismul, republica democratică), așa cum se procedează în edițiile arheografice comune.

4. În ceea ce privește titlurile documentelor, se constată munca lăudabilă a autorilor întru scoaterea în relief a esenței fiecărui act normativ, în condițiile când multe acte au titluri prea generale sau nu le au deloc. De regulă, aceste elemente de clarificare se introduc, pe bună dreptate, prin paranteze drepte. De asemenea, este foarte binevenit faptul că titlul documentului apare și în lista de acte, și în fața fiecărui document (ceea ce lipsește încă și rămâne un neajuns la unele colecții academice de cel mai înalt nivel, cum ar fi „Documenta Romaniae Historica”, de exemplu). Pentru ediția a doua am opta însă pentru titluri arheografice redacționale, uniforme, rezumative și exhaustive, ca titlu principal, care să

figureze la fel: și în listă, și în fața fiecărui document. În același timp, în toate cazurile care pot fi considerate importante, titlul propriu de epocă al documentului poate fi păstrat ca parte a textului actului în sine. O altă sugestie referitoare la titluri ar fi să se urmărească, la machetare, ca acestea să nu rămână (integral sau parțial) pe pagina precedentă față de textul propriu-zis.

5. Considerăm oportună separarea clară a elementelor de legendă arheografică din titlu și uniformizarea acestora. Sprijinim totuși opțiunea alcătuitorilor de a avea legenda arheografică imediat după titlu (și nu la sfârșitul textului, cum este de obicei), dar distinct de titlu, deoarece această soluție este acceptabilă pe deplin în edițiile de documente cu caracter științific. Cotele de regăsire a documentelor ce se publică din arhive (vol. III), la fel ca în cazul actelor publicate după jurnalele oficiale (vol. I-III) ar trebui să se regăsească în legenda documentului ce se publică, și nu la notele de subsol.

6. La capitolul reproducerii textului documentelor, nu avem prea multe observații, deoarece tocmai aici autorii-alcătuitori au lucrat cel mai mult și au dat soluții arheografice ce le considerăm potrivite. Micile sugestii ar fi:

a) întregirea, între paranteze drepte, a prenumelor tuturor personajelor, în special semnatori, care apar doar cu numele de familie sau cu inițialele prenumelor și numele de familie (vol. I-II) și restabilirea tuturor numelor de semnatori în vol. III. Aceste semnături fac parte integrantă din document. De asemenea, având în față o publicație științifică cu caracter istoric, cercetătorul nu trebuie să facă efortul de a căuta prenumele sau prenumele și numele semnatarilor în alte surse, oricât de facilă ar fi această căutare. Argumentul referitor la „caracterul recent și foarte recent al acestor informații, a căror găsire de către cei în mod suplimentar interesați nu ridică probleme” (vol. III, partea I, p. 21) se lovește de realitatea obiectivă, când memoria colectivă despre oamenii politici români, cu mici excepții, se șterge practic odată cu părăsirea înaltei funcții deținute, iar la nivel internațional – trebuie să recunoaștem – politicienii noștri rămân cu totul anonimi, chiar dacă în epocă au fost un Carol I sau un Nicolae Titulescu (cea mai lungă memorie o are tiranul comunist Nicolae Ceaușescu, dar mă întreb cu sinceritate: pentru încă câtă vreme, când tirani mai noi se străduie să-l depășească în cruzime chiar sub ochii noștri?);

b) expunerile de motive și alte elemente constitutive ale actelor normative care au fost păstrate de alcătuitori, făcând parte din textul documentului publicat, trebuie re-puse la loc, nu în notele de subsol. De asemenea, în cazul actelor cu referire specială la distincții, aceste expuneri merită a fi păstrate, practic, integral, nu pentru faleriști, ci pentru istoricii interesați de alte subiecte, în care însemnele faleristice apar doar ca element secundar;

c) ar trebui revizuit conceptul machetării textului: literele îngroșate, literele capitale la enunțarea tipului actului (REGULAMENT, de exemplu) în titlurile/subtitlurile interioare ale documentului, spațiile neuniforme dintre rânduri și alineate/fragmente din text, linia dublă de separare între acte prea agresivă etc., care nu facilitează lectura. Un con-

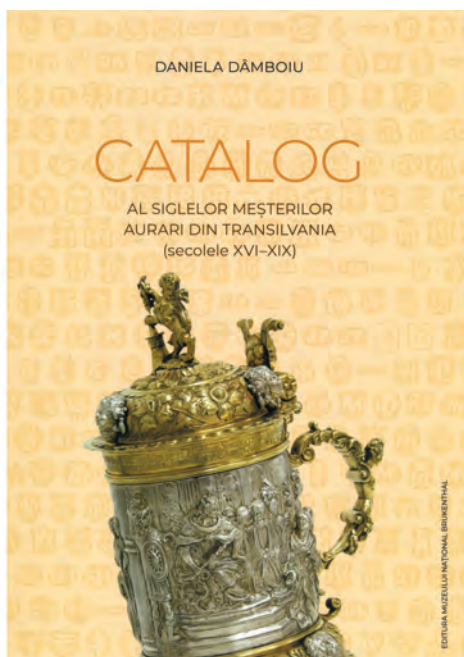
cept grafic mai îngrijit și mai apropiat de colecțiile de documente academice consacrate ar avantaja lucrarea și ar face și o economie de spațiu.

7. În noua ediție comercială trebuie neapărat să avem la dispoziție o ilustrație abundentă și exhaustivă pentru fiecare distincție, color, de cea mai bună calitate. Lucrarea trebuie să ajungă la nivelul unui catalog final, care să nu mai implice căutarea altor surse de dragul imaginilor, mai ales că nici lucrările faleristice premergătoare nu sunt prea generoase în acest sens, pe lângă faptul că acestea nici nu se prea găsesc în anticariate. Planșele desenate aferente actelor normative, fotografiile cu rezoluție înaltă ale unor piese reale din colecțiile publice sau particulare, portrete reprezentative cu cavaleri purtând însemnele respective trebuie să facă parte integrantă organică din lucrarea finală, la locul potrivit.

* * *

Realizarea doleanțelor expuse mai sus va duce, în final, la generarea unei biblioteci concentrate într-o singură carte. Le urăm sănătate și elan autorilor pe calea înfăptuirii acestui deziderat! Până atunci, ținem însă să le mulțumim cu toată sinceritatea pentru ediția de față, care ne va fi cu siguranță de mare folos științific și practic.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC



Daniela Dâmboiu, *Catalog al siglelor meșterilor aurari din Transilvania (secolele XVI-XIX)*, Sibiu/ Hermannstadt: Editura Muzeului Național Brukenthal, 2023, 191 p.: il.

Printre realizările editoriale remarcabile ale anului 2023 din domeniul istoriei artei, un loc de frunte trebuie rezervat acestui splendid catalog, realizat de Daniela Dâmboiu (* 1959, Alba-Iulia), istoric de artă și muzeograf la Muzeul Național Brukenthal din Sibiu, doctor în istoria artei, expert în istoria artei orfevrăriei transilvănene. După cum arată autoarea însăși în *Cuvânt înainte*, „apariția acestui volum este urmarea unor îndelungate cercetări de identificare a siglelor meșterilor aurari din Transilvania și a operelor lor, păstrate în țară sau ajunse în străinătate, în colecții muzeale sau private” (p. 7). Baza sursologică constituită din piesele de orfevrărie transilvăneană conservate în muzeele din România, datorită revoluției digitale din ultima vreme, a putut fi lărgită prin antrenarea unor piese din importante colecții europene și din SUA, publice sau private, și prin atragerea informațiilor apărute în cadrul unor licitații de artă. Repertoriul de sigle meșteșugărești extras de pe piesele vii a fost corelat cu informațiile din bibliografia specializată (în limbile română, germană, maghiară ș.a.), precum și din

fondurile documentare arhivistice și muzeale, în special din Sibiu. Pe lângă cele circa 120 de sigle de meșteri transilvăneni, identificate și considerate anterior ca aparținând unor meșteri anonimi, catalogul include alte 35 de sigle inedite. De asemenea, autoarea a reușit corectarea grafică a unor reproduceri mai vechi, verificarea, ajustarea și completarea datelor privind fiecare meșter, repertorierea și reproducerea unei părți a pieselor în sine pe care siglele cercetate au apărut.

Volumul pornește cu capitolul *I. Istoricul și reglementările privind ștanțarea siglelor meșterilor aurari din centrele europene și Transilvania* (p. 8-22). Avem de a face cu o introducere necesară în subiect, realizată prin studiu comparativ, care arată locul meșterilor aurari din Transilvania în spațiul maghiar, german și general european și evoluția sistemului de marcarea a pieselor de orfevrărie. Pentru cititorii noștri, de un interes aparte în acest compartiment sunt cele două diplome de înnobilare cu stemă ale meșterului aurar din Sibiu Paul Brölff *senior*, activ între anii 1574-1602, azi conservate la Serviciul Județean al Arhivelor Naționale din Sibiu: cea acordată de principele Transilvaniei Sigismund Báthori, dată la Alba-Iulia în 26 aprilie 1592, și cea de confirmare, acordată de împăratul Rudolf al II-lea, dată la Praga în 1 februarie 1595 (p. 14-21, ca singură remarcă la acest capitol, dar și la întregul catalog, observăm că ne-am fi dorit niște blazonări mai corecte din punct de vedere heraldic ale celor două steme din diplomele citate și reproduse). Născut în condiția de om de rând, acest orășean a fost înnobilit tocmai prin recunoașterea la cel mai înalt nivel a muncii sale de meșter aurar.

Capitolul *II. Tabla breslei aurarilor din Sibiu (avers-revers)* (p. 22-28) este rezervat descifrării acestui remarcabil monument istoric cu valoare de unicat, pus în aplicare în 1571 și despre care autoarea relatase și în primul capitol (p. 14-19).

Următorul capitol, *III. Sebastian Hann. Circumstanțe ale folosirii de către un aurar a mai multor variante de sigle de meșter* (p. 29-49), este dedicat studiului de caz asupra însemnului de marcă folosit de acest aurar, activ la Sibiu în anii 1675 – † 1713, ale cărui opere au ajuns într-un număr apreciabil în colecțiile private, din țară și străinătate, apoi și în colecțiile unor muzee importante. Anexat compartimentului dat vom găsi repertoriul siglelor sale de meșter (p. 33-35), un tabel cu variantele siglelor reale și atribuite (p. 36) și alte 19 frumoase planșe color cu operele aurarului, ștanțate cu sigla sa, din diverse colecții publice și private (p. 36-49).

Compartimentul de rezistență al volumului este, desigur, capitolul *IV. Repertoriul alfabetic al siglelor meșterilor aurari din Transilvania (secolele XVI-XIX)* (p. 50-147). Acesta cuprinde 633 de sigle de meșteri de tip monogramă, cu sau fără elemente figurative, și 42 de sigle cu marca orașului.

Cel mai plăcut ochiului iubitorului de artă este capitolul *V. Ilustrații. Creații de orfevrărie cu siglele aferente* (p. 149-181). Albumul cuprinde 40 de figuri cu frumoase reproduceri fotografice de piese valoroase de orfevrărie, majoritatea din colecțiile Muzeului Național Brukenthal din Sibiu.

Compartimentul VI. *Bibliografie* include abrevierile bibliografice utilizate în text (p. 183), o listă a fondurilor și altor surse arhivistice utilizate de la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale din Sibiu (p. 185) și o bibliografie propriu-zisă (p. 187-297).

Lucrarea se încheie cu un *Index al localităților transilvănene în care sunt atestați meșteri aurari* (p. 191), cu denumirile românești, germane și maghiare. Aceste localități sunt: Aiud, Alba Iulia, Arad, Baia Mare, Bistrița, Brașov, Cluj, Făgăraș, Lipova, Mediaș, Odorheiu Secuiesc, Oradea, Râșnov, Satu Mare, Sibiu, Sighișoara, Târgu Mureș, Timișoara.

Volumul a fost finanțat de Departamentul pentru Relații Interetnice din cadrul Secretariatului General al Guvernului României prin intermediul Forumului Democrat al Germanilor din România și Forumul Democrat al Germanilor din Sibiu. Îngrijirea artistică aparține designerului Claudiu Popa. Tipărirea cărții s-a realizat la Tipografia Honterus din Sibiu.

În concluzie, putem afirma cu siguranță că acest nou catalog se constituie într-un instrument de lucru valoros, destinat cunoașterii și expertizelor cu care se confruntă profesioniștii istoriei artei, colecționarii pasionați și cititorii preocupați de subiect pentru lărgirea orizontului de cunoștințe generale. Evident, cu toții îl vor aprecia!

În încheiere, dat fiind că volumul nu se distribuie decât gratuit, ținem să mulțumim încă o dată doamnelor dr. Viorica Prodan din București și Diana Popa de la Editura Honterus din Sibiu, prin al căror efort și bunăvoință am putut intra în posesia cărții.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

Cabinetul de heraldică la un deceniu de activitate

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

I. Instituirea Cabinetului de heraldică

Cabinetul de heraldică, gândit încă din 1995¹, a fost prevăzut legislativ în cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova prin art. 9 al *Legii nr. 86 din 28 iulie 2011 cu privire la simbolurile publice*² (în continuare – Legea 86/2011), act normativ-cadru care reglementează domeniul heraldic în țara noastră. Sarcina principală a noii structuri consta în asigurarea din punct de vedere tehnic și logistic a activității Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (în continuare – CNH).

Deși legea citată a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2012, în realitate, Cabinetul de heraldică a fost deschis abia la 1 aprilie 2013, odată cu angajarea în funcție a Heraldistului de Stat al Republicii Moldova, post prevăzut oficial de aceeași lege. Primul *Regulament al Cabinetului de heraldică* (în anexă, documentul nr. 1) a fost aprobat încă peste un an, prin Ordinul Secretarului general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova (în continuare – APRM) nr. 09/1-01-40 din 12 iunie 2014. (Următoarele două ediții ale *Regulamentului privind organizarea și funcționarea Cabinetului de heraldică* au fost aprobate prin Ordinele Secretarului general al APRM nr. AP-12 din 18 februarie 2019 și nr. AP-106 din 9 noiembrie 2021.)

Dat fiind că Palatul Președintelui Republicii din bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, era închis pentru reparații în urma evenimentelor de la 7 aprilie 2009, sediul temporar al Cabinetului de heraldică (și al Heraldistului de Stat), a fost stabilit în reședința prezidențială din strada Sfatul Țării, nr. 53, cu destinație de Sală de Audiență a Președintelui țării. Heraldistul de Stat ocupa sala de audiențe de la parterul clădirii, foarte comodă pentru ședințele Comisiei Naționale de Heraldică și pentru primirea solicitanților de consultații pe viu. Heraldistul secretar și pictorul heraldist au fost instalați în culoarul-antica-

¹ *Decretul Președintelui Republicii Moldova* (în continuare – *Decretul*) nr. 415 din 5 decembrie 1995 cu privire la Comisia Națională de Heraldică, Regulamentul Comisiei Naționale de Heraldică, pct. 6, în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova” (în continuare – MORM), 1995, nr. 71-72, 21 decembrie, art. 834, p. 12-13: „6. Originalele însemnelor oficiale și neoficiale (înregistrate în Registrul heraldic de stat) se păstrează în Cabinetul de heraldică, care funcționează pe lângă Serviciul decorări, heraldică și asistență protocolară al Secretariatului Președintelui Republicii Moldova”.

² MORM, 2011, nr. 164-165, 4 octombrie, art. 478, p. 5-8.

meră de la etajul edificiului. Unele spații de depozitare se aflau în birourile Secției petiții și audiență a APRM, aflată în aceeași clădire.

În zilele de 2-5 ianuarie 2017, Cabinetul de heraldică a fost strămutat în fostul Palat al Ministerului Agriculturii din bulevardul Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 162, unde fusese reînstatat de curând Aparatul Președintelui Republicii Moldova. În acest sediu provizoriu, Cabinetul de heraldică a dispus de două birouri în aripa vestică, la etajul 6 – 601 (Heraldistul de Stat) și 608 (secretarul și pictorul) – și a funcționat până la 30 octombrie – 1 noiembrie 2017, când a revenit în sediul din str. Sfatul Țării, nr. 53. De la 17 februarie 2020, Cabinetul de heraldică se află instalat în palatul prezidențial din bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154, în aripa vestică a demisolului, în biroul 003.

II. Personalul Cabinetului de heraldică

În conformitate cu Legea privind simbolurile publice și actele normative derivate, în structura Cabinetului de heraldică au fost prevăzuți trei funcții: Heraldistul de Stat al Republicii Moldova (care este și conducătorul subdiviziunii), heraldistul secretar și pictorul heraldist. Personalul se angajează prin decrete prezidențiale: Heraldistul de Stat – la propunerea Academiei de Științe a Moldovei, iar heraldistul secretar și pictorul heraldist – la propunerea Heraldistului de Stat.

Angajații Cabinetului de heraldică sunt membri de drept ai CNH și au statut de funcționar public.

Atribuțiile funcționarilor au fost detaliate în *Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1039-VII din 13 martie 2014 pentru modificarea Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 47-VII din 27 aprilie 2012 [privind aprobarea Regulamentului Aparatului Președintelui Republicii Moldova]*³ și în primele fișe de post ale fiecăruia, aprobate ulterior de Secretarul general al APRM, după aprobarea *Regulamentului Cabinetului de Heraldică* (Ordinul nr. 09/1-01-40 din 12 iunie 2014): a Heraldistului de Stat – la 22 mai 2014; a heraldistului secretar – la 10 aprilie 2014; a pictorului heraldist – la 22 mai 2014.

a) Heraldistul de Stat al Republicii Moldova

Heraldistul de Stat al Republicii Moldova „este expertul principal în domeniul simbolurilor publice și asigură din punct de vedere științific activitatea Cabinetului de heraldică și a Comisiei Naționale de Heraldică” (Legea 86/2011, art. 9, alin. (3)).

Prin Decretul Președintelui Republicii Moldova Nicolae Timofti, nr. 557-VII din 28 martie 2013, de la data de 1 aprilie 2013, în funcția de Heraldist de Stat al Republicii Moldova a fost numit subsemnatul⁴.

b) Heraldistul secretar

Heraldistul secretar „asigură din punct de vedere documentar activitatea Cabinetului

³ MORM, 2014, nr. 66-71, 21 martie, partea I, art. 148, p. 27.

⁴ MORM, 2013, nr. 69-74, 5 aprilie, partea I, art. 228, p. 16.

de heraldică și a Comisiei Naționale de Heraldică, ține lucrările de secretariat, arhiva lor curentă și Armorialul General al Republicii Moldova, administrează colecția de obiecte-etalon depuse la Comisia Națională de Heraldică și biblioteca acesteia” (Legea 86/2011, art. 9, alin. (5)).

În zece ani, această funcție a fost deținută de trei persoane:

1) 1 aprilie 2014⁵ – 6 iunie 2016⁶ – **Victor Crețu** (* 23 mai 1955, s. Buda Mică, com. Buda Mare, rn. Herța, regiunea Cernăuți), jurist, absolvent al Facultății de Drept a Universității de Stat din Moldova (1982), cu o carieră de consultant juridic în diverse instituții de stat și private, precum și de viceministru și prim-viceministru al justiției (1996-2003). A fost recomandat de Secretarul General al APRM Ion Păduraru. A contribuit la rezolvarea mai multor probleme de ordin juridic și administrativ în activitatea CNH și a Cabinetului de heraldică;

2) 1 august 2016⁷ – 29 aprilie 2020⁸ – **Nicolae Schițco** (* 27 aprilie 1955, s. Sofia, rn. Drochia), bibliograf-sociolog, absolvent al Facultății de Biblioteconomie și Bibliografie a Universității de Stat din Moldova (1976), redactor de carte, membru-fondator și primul vicepreședinte al CNH (1995-1997). A fost recomandat de ex-președintele Mircea Snegur, în a cărei administrație prezidențială a activat în anii 1990-1997, și a fost preferat heraldistului Constantin Bogatov (propus de subsemnatul) și juristului Roman Emelianov (propus de Mariana Șlapac). A contribuit la organizarea arhivei CNH și la rezolvarea mai multor probleme de ordin organizatoric, de promovare a simbolurilor și altele.

3) din 8 iunie 2020⁹ – **Angela Furtună** (* 15 noiembrie 1970, s. Căinari Vechi, rn. Soroca), istoric, absolventă a Facultății de Istorie a Universității de Stat din Moldova (1993), arhivistă în perioada 1993-2006, magistrul în drept (2020). A fost recomandată de șeful Direcției relații cu cetățenii și controlul examinării petițiilor a APRM Anatol Ciobanu, sub îndrumarea căruia a activat în această structură din 20 mai 2019. A contribuit la ordonarea arhivei CNH și la implementarea formatului electronic al Armorialului General al Republicii Moldova, la menținerea la zi a acestuia și a site-ului CNH.

c) Pictorul heraldist

Pictorul heraldist „asigură din punct de vedere grafic activitatea Cabinetului de heraldică și a Comisiei Naționale de Heraldică” (Legea 86/2011, art. 9, alin. (6)).

În zece ani, și această funcție a fost deținută de trei persoane:

1) 11 noiembrie 2013¹⁰ – 18 mai 2020 – **Iurie Caminschi** (* 15 mai 1961, s. Sârcova, rn.

5 *Decretul nr. 1064-VII din 27 martie 2014*, în *MORM*, 2014, nr. 78-79, 1 aprilie, partea I, art. 178, p. 7.

6 *Decretul nr. 2099-VII din 6 iunie 2016*, în *MORM*, 2016, nr. 157-162, 10 iunie, partea I, art. 330, p. 45.

7 *Decretul nr. 2219-VII din 25 iulie 2016*, în *MORM*, 2016, nr. 232-244, 29 iulie, partea I, art. 502, p. 19. Confirmat prin *Decretul nr. 144-VIII din 21 aprilie 2017*, în *MORM*, 2017, nr. 134-143, 28 aprilie, partea I, art. 227, p. 12. Reconfirmat prin *Decretul nr. 1149-VIII din 18 aprilie 2019*, în *MORM*, 2019, nr. 148-158, 26 aprilie, partea I, art. 194, p. 7.

8 *Decretul nr. 1552-VIII din 28 aprilie 2020*, în *MORM*, 2020, nr. 112-114, 8 mai, partea I, art. 197, p. 5.

9 *Decretul nr. 1598-VIII din 5 iunie 2020*, în *MORM*, 2020, nr. 142-146, 12 iunie, partea I, art. 264, p. 21.

10 *Decretul nr. 854-VII din 7 noiembrie 2013*, în *MORM*, 2013, nr. 258-261, 15 noiembrie, partea I, art. 725, p. 9.

Rezina; † 18 mai 2020, Chișinău), artist plastic, absolvent al Facultății de Grafică și Pictură a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (1989), recomandat de CNH¹¹;

2) 22 iulie 2020¹² – 12 septembrie 2022¹³ – **Nicolae Nița** (* 22 mai 1984, Chișinău), sculptor, absolvent al Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice (2008), magistrul în arte (Ceramica artistică, 2010), membru al Uniunii Artiștilor Plastici din Republica Moldova (2017). Angajat în urma promovării concursului;

3) din 1 noiembrie 2023¹⁴ – **Stela Burciu** (* 17 martie 1974, s. Bălășești, rn. Criuleni), ceramistă, absolventă a Facultății de Arte Plastice a Universității de Stat a Artelor (Chișinău, 2000). Angajată în urma promovării concursului.

III. Recuperarea și ordonarea arhivei Comisiei Naționale de Heraldică

Până la instituirea Cabinetului de heraldică, arhiva CNH era păstrată de patru persoane diferite:

- arhiva din anii 1995-2006 – de către Vladimir Bogdan, fost secretar al CNH, ca șef al Serviciului distincții de stat, pe lângă care era arondată CNH din punct de vedere documentar și arhivistic;

- arhiva din anii 2007-2012 – de către Grigore Guțu, secretarul în funcție al CNH;

- arhiva curentă din 2013 – de către președintele CNH Mariana Șlapac, vicepreședintele Silviu Tabac și secretarul Grigore Guțu.

La 4 aprilie 2013, au fost depuse la Cabinetul de heraldică documentele aflate la Mariana Șlapac și la subsemnatul, iar la 8 mai – cele deținute anterior de Grigore Guțu. Pe 14 mai și 1 iulie, Heraldistul de Stat împreună cu Vladimir Bogdan s-au deplasat la sediul aflat în reparație al Palatului Președintelui (bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 154), unde au putut depista și recupera două cutii mari de carton cu arhiva CNH, care au și fost aduse la Cabinetul de heraldică. La verificarea sumară a existentului s-a constatat că practic întreaga arhivă a Comisiei Naționale de Heraldică a fost recuperată.

În semestrul II al anului 2013 a fost întreprinsă prima ordonare a arhivei CNH din perioada primelor două componente și revizuirea primară a documentelor. Întru recuperarea și reconstituirea unor acte pierdute sau deteriorate, au fost antrenate arhivele personale a Heraldistului de Stat și a primului președinte al CNH Vladimir Mischevca. Pictorul heraldist recent angajat a reconstituit unele desene lipsă sau deteriorate în timp, în variantă pe hârtie și electronică.

În 2014 au fost încheiate lucrările de ordonare, revizuire și codificare a arhivei CNH din primele două componente, arhivă ținută neuniform din punctul de vedere al lucrărilor

¹¹ Despre el vezi: Angela Furtună, *Iurie Caminschi (1961-2020) – primul pictor-heraldist oficial al Republicii Moldova*, în „*Heraldica Moldaviae*”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 237-254.

¹² *Decretul nr. 1673-VIII din 21 iulie 2020*, în *MORM*, 2020, nr. 194-197, 31 iulie, partea I, art. 396, p. 9.

¹³ *Decretul nr. 636-IX din 13 septembrie 2022*, în *MORM*, 2022, nr. 284-290, 16 septembrie, partea I, art. 589, p. 57.

¹⁴ *Decretul nr. 1165-IX din 31 octombrie 2022*, în *MORM*, 2023, nr. 408-410, 2 noiembrie, partea I, art. 712, p. 7.

de secretariat. Codificarea arhivei primei componente a CNH (anii 1995-1997) a fost validată în ședința CNH din 25 iunie 2014 (proces-verbal nr. 278-IV), iar codificarea arhivei componente a II-a a CNH (anii 1997-2002) – în ședința CNH din 25 septembrie 2014 (proces-verbal nr. 289-IV). În final, au fost alcătuite Registrele de evidență a proceselor-verbale ale ședințelor, astfel creându-se o situație juridică clară în problema acestor acte.

În același an 2014, Cabinetul de heraldică a fost dotat cu un dulap-safeu și un safeu noi, achiziționate special pentru păstrarea arhivei și sigiliilor CNH.

IV. Organizarea lucrărilor de secretariat

Organizarea lucrărilor de secretariat constituie una dintre activitățile esențiale ale oricărei entități și este în același timp o oglindă obiectivă a acestei activități. La CNH, la momentul instituirii Cabinetului de heraldică, lucrările de secretariat, în mod real, erau asigurate pe baze obștești și în măsura necesităților stringente de către vicepreședintele Silviu Tabac și secretarul Grigore Guțu. Dată fiind aglomerarea activităților Comisiei, în anii 2011-2013 s-au acumulat mai multe restanțe la capitolul lucrărilor de secretariat, dintre care cea mai gravă a fost neîncheierea unor procese-verbale ale ședințelor CNH.

Până la angajarea heraldistului secretar, problemele stringente ale punerii pe roate a lucrărilor de secretariat pe baze instituționalizate au fost rezolvate din mers de Heraldistul de Stat, ajutat de secretarul în funcție al CNH Grigore Guțu și alți angajați ai APRM. Astfel, chiar în primele luni, au fost lichidate „datoriile istorice” la capitolul finalizării proceselor-verbale ale ședințelor CNH, a fost modificat *Nomenclatorul dosarelor de păstrare în cadrul Cabinetului de heraldică*, ajustându-l la situația și perspectivele reale, au fost instituite și completate la zi patru registre noi pentru evidența corespondenței de intrare și de ieșire a CNH și a Cabinetului de heraldică, precum și pentru evidența formularelor cu antet ale Cabinetului de Heraldică. Ulterior, un registru similar a fost introdus pentru formularele CNH.

Noul model de formular cu antet pentru CNH a fost elaborat în colaborare cu angajații APRM Aliona Dodon, Liuba Spătaru, Iurie Gonța și Zinaida Gladcenco, avizat de Secretarul general Ion Păduraru, aprobat în ședința CNH din 21 mai 2013 (proces-verbal nr. 185-IV), confecționat și, până la sfârșitul anului, pus în circuitul documentar.

Datorită eforturilor cumulate ale vicepreședinților Alexandru Ohotnicov și Silviu Tabac, cu concursul colaboratorilor Aparatului Președintelui Aliona Dodon și Iurie Gonța, pentru prima dată au fost confecționate legitimațiile de membru al Comisiei Naționale de Heraldică, care au și fost înmânate la ședința CNH din 2 iulie 2013.

V. Implementarea Armorialului General al Republicii Moldova

La ședința Comisiei Naționale de Heraldică din 26 aprilie 2013 (proces-verbal nr. 167-IV) a fost aprobat *Programul de perspectivă privind implementarea Legii cu privire la simbolurile publice nr. 86 din 28 iulie 2011*, prin care au fost trasate sarcinile activității pe toate planurile ale CNH și ale Cabinetului de heraldică într-o perspectivă de cel puțin un deceniu.

Dintre numeroasele atribuții și activități, cele mai dificile țineau de implementarea Armorialului General al Republicii Moldova, căci acest obiectiv nu fusese pregătit deloc în perioada premergătoare instituirii Cabinetului. În plus, implementarea lui solicita implicări financiare, greu de obținut de la bugetul de stat în condițiile unor finanțări austere din an în an. În această situație nu se puteau face decât pași mici, pașii mari realizându-se cu mare întârziere.

Armorialul General al Republicii Moldova (în continuare – AGRM) este un registru de stat care conține informații documentate cu privire la denumirea simbolului public, posesorul, numărul de identificare și data înregistrării simbolului public; actul în baza căruia s-a efectuat înregistrarea, modificarea sau scoaterea din uz a simbolului public; descrierile oficiale-etalon și desenele-etalon color ale simbolurilor publice vizuale, versurile și partiturile muzicale ale simbolurilor publice auditive. Funcția înregistrării în AGRM este împărțită între Parlament (pentru anumite simboluri naționale), Președintele Republicii și CNH.

La prima etapă, în Cabinetul de heraldică a fost pregătit și testat mecanismul de emiteră a decretelor Președintelui Republicii Moldova privind înregistrarea simbolurilor publice. Primele astfel de decrete, elaborate cu concursul cel mai activ al redactorilor Zinaida Gladcenco și Tatiana Macarova (limba rusă), țineau de unele însemne ale Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova aprobate la sfârșitul anului 2013¹⁵. O problemă reală, rezolvată cu succes, ținea de traducerea terminologiei heraldice românești în limba rusă. O altă problemă, apărută chiar de la începutul activității CNH în 1995, care s-a relevat și mai pregnant, era insuficiența deservirii juridice din partea instituției prezidențiale a activității CNH.

Pregătirea și emiterea deciziilor CNH de includere în AGRM a simbolurilor publice adoptate înainte de 1 ianuarie 2012 (data intrării în vigoare a Legii nr. 86/2011) a constituit un alt obiectiv major al Cabinetului de heraldică. Un rol important în implementarea acestui mecanism l-a avut primul heraldist secretar – juristul Victor Crețu. La etapa inițială, pentru o orientare generală, a fost întocmită o listă de control a tuturor însemnelor înregistrate în timp de CNH, apoi, de la sfârșitul anului 2014, pe parcursul a doi ani, s-au emis, tradus și publicat decizii pentru practic toate însemnele de până la data când mecanismul înregistrării însemnelor în AGRM a fost definit legislativ. Mai întâi au fost publicate deciziile referitoare la însemnele teritoriale (prima – la cele raionale¹⁶, apoi urbane¹⁷ și rura-

¹⁵ *Decretul nr. 923-VII din 20 decembrie 2013 privind unele simboluri corporative ale Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova și Decretul nr. 924-VII din 20 decembrie 2013 privind modificarea anexei la Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1709-IV din 12 iunie 2008 [privind aprobarea uniforme și a însemnelor distinctive ale ofițerilor de informații și securitate]*, în *MORM*, 2013, nr. 304-310, 27 decembrie, partea I, art. 844 și 845.

¹⁶ *Decizia CNH nr. 304-IV.01 din 23 decembrie 2014 cu privire la includerea unor simboluri raionale în AGRM*, în *MORM*, 2015, nr. 52-57, 6 martie, partea III, art. 447.

¹⁷ *Decizia CNH nr. 324-IV.01 din 25 martie 2015 cu privire la includerea unor simboluri urbane în AGRM*, în *MORM*, 2015, nr. 161-165, 26 iunie, partea III, art. 1097.

le¹⁸), continuând cu cele ce țineau de simbolurile corporative (numeroase) și de stemele și drapelele particulare¹⁹.

La sfârșitul aceluiași an 2014, în ședința din 23 decembrie (proces-verbal nr. 303-IV) a fost rezolvată problema consemnării înregistrării însemnelor naționale în AGRM.

În paralel, pictorul Iurie Caminschi a lucrat la completarea bazei de date de desene electronice pentru includerea lor ulterioară în forma electronică a AGRM.

Elaborarea proiectului *Regulamentului Armorialului General al Republicii Moldova* a constituit un alt pas important. Ca bază, proiectul a fost aprobat în ședința CNH din 25 iunie 2014 (proces-verbal nr. 279-IV), după care a fost supus coordonării cu serviciile juridic și redacțional ale APRM. În ședința CNH din 25 septembrie 2014 (proces-verbal nr. 290-IV), proiectul a fost avizat în forma lui finală, urmând aprobarea prin decret prezidențial la 30 septembrie 2014²⁰.

În continuare și practic pe întreg parcursul anilor 2015-2016, cu implicarea nemijlocită a regretatului heraldist și informatician Constantin Bogatov (prin Întreprinderea Mixtă „Info System Project” SRL, condusă de el), s-a lucrat la elaborarea *Conceptului tehnic al Sistemului informațional automatizat „Armorialul General al Republicii Moldova”*, care a fost aprobat prin Ordinul Secretarului general al APRM nr. 09/1-01-57 din 27 octombrie 2016. Prin același ordin s-a aprobat și „Planul de acțiuni pentru elaborarea și implementarea AGRM”, termenii căruia nu au putut fi respectați din cauza finanțării prea întârziate.

La etapa următoare, în 2017, a fost elaborat, de către Întreprinderea Mixtă „Master Systems” SRL, *Caietul de Sarcini pentru implementarea Sistemului informațional automatizat „Armorialul General al Republicii Moldova”*, care a fost recepționat de instituția prezidențială la 1 decembrie 2017. Implementarea sistemului a trenat însă.

Sistemul a fost elaborat și implementat în anul 2020, ținându-se cont de prevederile *Legii nr. 71 din 22 martie 2007 cu privire la registre*, ca registru de stat, care pe viitor să poată fi racordat la sistemul național al registrelor de stat. Serviciile de elaborare au fost prestate de către „Infosoft-Max” SRL, care a fost și primul prestator de servicii de asistență pentru software (până în 2023 inclusiv). Se compune din baza de date electronice (a fost creată pe parcursul anilor 2021-2022, iar în 2023 a fost ajustată în ceea ce privește structura de clasificare a persoanelor juridice), din registrul fizic imprimat pe hârtie (urmează să se imprime după finalizarea ajustării formatului electronic) și din pagina web oficială a CNH (www.cnh.prm.md), prin care utilizatorii externi au acces la sistem.

18 Decizia CNH nr. 334-IV.01 din 12 iunie 2015 cu privire la includerea unor simboluri rurale în AGRM, în MORM, 2015, nr. 291-295, 23 octombrie, partea III, art. 2174.

19 Decizia CNH nr. 349-IV.01 din 29 iulie 2015 cu privire la includerea unor simboluri particulare în AGRM, în MORM, 2016, nr. 2-12, 15 ianuarie, partea III, art. 48.

20 Decretul nr. 1342-VII din 30 septembrie 2014 privind aprobarea *Regulamentului Armorialului General al Republicii Moldova*, în MORM, 2014, nr. 297-309, 10 octombrie, partea I, art. 612, p. 20-24.

În 2017, după o comandă specială, au fost confecționate mapele-coperte pentru dosarele de evidență a simbolurilor înregistrate în AGRM.

Pe lângă problemele legate de ajustarea formatului electronic al AGRM, mai rămân nerezolvate executarea registrelor fizice „pe curat” ale AGRM și acordarea cotelor finale de înregistrare a însemnelor, definitivarea proiectului diplomei de înregistrare a simbolului public în AGRM și confecționarea formularelor de diplomă.

VI. Elaborarea proiectelor de acte normative

O activitate permanentă a Cabinetului de heraldică constă în elaborarea proiectelor de regulamente, instrucții, scrisori circulare, acte-model și alte acte ce reglementează domeniul heraldic, care se aprobă de CNH. Printre cele mai importante norme elaborate și adoptate în primul deceniu de activitate menționăm:

– *Regulamentul-tip de utilizare a stemei, drapelului, imnului și sigiliului armoriat ale unității administrativ-teritoriale*, aprobat prin Decizia CNH nr. 280-IV.01 din 25 iunie 2014²¹;

– *Regulamentul-tip de utilizare a stemei, drapelului, imnului și culorii corporative*, aprobat prin Decizia CNH nr. 281-IV.01 din 25 iunie 2014²²;

– *Regulamentul Comisiei Naționale de Heraldică*, aprobat prin Decretul nr. 1696-VII din 29 iulie 2015²³;

– *Recomandările CNH privind utilizarea corectă a stemelor corporative și/sau teritoriale în context cu Stema de Stat a Republicii Moldova pe hârtiile cu antet, formularele tipizate și alte acte scrise cu caracter oficial*, aprobate prin Decizia CNH nr. 360-IV.01 din 30 septembrie 2015 (în anexă, documentul nr. 2);

– *Regulile generale privind dispunerea Culoarelor Naționale pe eșarfe, cocarde și alte însemne*, aprobate prin Decizia CNH nr. 473-IV.01 din 8 septembrie 2016 (în anexă, documentul nr. 3);

– *Normele generale privind heraldica ecleziastică în Republica Moldova*, aprobate prin Decizia CNH nr. 492-IV.01 din 23 noiembrie 2016;

– *Desenele tehnice ale scuturilor uzuale recomandate de CNH*, aprobate prin Decizia CNH nr. 58-V.01 din 21 noiembrie 2017;

– *Scrisoarea circulară a CNH privind redactarea și traducerea descrierilor heraldice, faleristice și uniformistice în actele normative și Explicația Heraldistului de Stat al Republicii Moldova privind descrierea heraldică a culorilor*, difuzate la 19 februarie 2019 și aprobate prin Decizia CNH nr. 138-V.01 din 12 martie 2019 (în anexă, documentul nr. 4);

– *Regulamentul privind însemnele faleristice (distincțiile) teritoriale și corporative*, aprobat prin Decizia CNH nr. 208-V.01 din 19 decembrie 2019;

– *Modelul de Declarație de etică și asumare a răspunderii de către autorul/coautorul imnului*, aprobat prin Decizia CNH nr. 113-VI.01 din 4 august 2022;

²¹ MORM, 2014, nr. 217-222, 1 august, partea III, art. 1091.

²² MORM, 2014, nr. 217-222, 1 august, partea III, art. 1092.

²³ MORM, 2015, nr. 206-210, 7 august, partea I, art. 412.

– Modelul de *Contract de cesiune a drepturilor patrimoniale de autor*, aprobat prin Decizia CNH nr. 114-VI.01 din 4 august 2022.

Acestea și alte acte de o arie de aplicare mai restrânsă pot fi consultate pe site-ul CNH.

VII. Expertizarea simbolurilor

O activitate de rutină de cea mai mare responsabilitate o constituie expertizele heraldice diverse, la solicitarea unor persoane fizice sau juridice. Expertizele (conceptuale teoretice sau practice materiale) sunt înfăptuite în cadrul Cabinetului de heraldică, de regulă de către Heraldistul de Stat, după care concluziile se examinează și se aprobă de CNH. Obiectele (subiectele) supuse expertizării pot fi dintre cele mai diferite: de la aplicarea unor simboluri pe etichetele de produse până la utilizarea publică a unor simboluri bănuite de a fi extremiste sau necesitatea instituirii unor însemne noi.

Pentru exemplificare, reproducem mai jos, în anexă, rezultatele unor expertize de rezonanță asupra semnificației unor embleme totalitare și extremiste în contextul autohton: „Secera și Ciocanul” (2013, la solicitarea Curții Constituționale a Republicii Moldova; documentul nr. 5); așa-numita „Panglică a Sfântului Gheorghe” (2015, la interpelarea a doi deputați în Parlamentul Republicii Moldova; documentul nr. 6); svastica (2015, la solicitarea Curții Constituționale a Republicii Moldova; documentul nr. 7).

De asemenea, dintre expertizele „creatoare”, reproducem opinia expusă asupra proiectului nerealizat de instituire a unui ordin nou în domeniul relațiilor internaționale (2015, la indicația Președintelui Republicii Moldova; documentul nr. 8).

Numeroase expertize de anvergură mai mică se fac în cadrul consultațiilor cotidiene acordate de Cabinetul de heraldică pe viu, prin telefon sau prin corespondența electronică. O statistică în timp a acestei activități poate fi urmărită în Tabelul nr. 1.

Tabelul nr. 1

Statistica acordării consultațiilor de Cabinetul de heraldică²⁴

Anul	Audiențe la Cabinet	Vizite la solicitant	Consultații telefonice	Consultații electronice	Total consultații	Persoane deservite
2013 ²⁴	298	104	476	156	1034	978
2014	580	104	695	314	1693	1650
2015	357	78	613	259	1307	1093
2016	378	87	792	400	1657	1543
2017	400	73	878	503	1854	1626
2018	375	62	1124	699	2260	1818
2019	388	63	933	722	2106	1643
2020	215	43	1460	989	2707	2078
2021	191	61	1617	1173	3042	2345
2022	161	82	1322	1286	2851	2315
2023	371	75	1667	1486	3599	2863

²⁴ Pe nouă luni, aprilie-decembrie.

VIII. Activitatea științifică, didactică, de popularizare, promovare și celebrare a simbolurilor publice

Activitățile științifice, didactice, de promovare și de popularizare a simbolurilor, de celebrare a unor evenimente cu caracter heraldic sau a unor personalități remarcabile din domeniu reprezintă o altă constantă a prezenței publice a CNH. Pregătirea, organizarea și desfășurarea lor de cele mai multe ori cad, de asemenea, în sarcina Cabinetului de heraldică.

Cel mai important din șirul acestor evenimente rămâne a fi simpozionul anual de heraldică, inițiat și patronat de Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”²⁵. Odată cu instituirea Cabinetului de heraldică și cu implicarea mai activă a CNH în acest eveniment, datând din 2003 și desfășurat înainte vreme cu regularitate diferită, simpozionul a primit un nou impuls. Astfel, Cabinetul de heraldică a fost antrenat nemijlocit în organizarea simpozioanelor al IX-lea (20 noiembrie 2014), al X-lea (26 aprilie 2016), al XI-lea (27 aprilie 2017), al XII-lea (27 aprilie 2018), al XIII-lea (24 aprilie 2019)²⁶, al XIV-lea (4 decembrie 2020)²⁷, al XV-lea (27 aprilie 2021)²⁸, al XVI-lea (27 aprilie 2022)²⁹, al XVII-lea (27 aprilie 2023), care a fost dedicat aniversării a 10-a de la instituirea Cabinetului de heraldică³⁰, și al XVIII-lea (25 aprilie 2024).

Reluarea desfășurării cu regularitate a simpozionului și alți factori au determinat instituirea la Chișinău a periodicului „Heraldica Moldaviae” – o publicație cu caracter științific de tip anuar, apărând din 2019 și destinat publicării în primul rând a contribuțiilor aduse în cadrul simpozioanelor de heraldică. Avându-i ca editori oficiali pe Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore” și Muzeul Național de Istorie a Moldovei, „Heraldica Moldaviae” este actualmente singurul periodic viu de limbă română specializat în domeniul științelor heraldice, din care cauză a devenit platforma de publicare a studiilor respective prezentate și la alte simpozioane științifice din Republica Moldova și România.

O a doua formă susținută de promovare a simbolului heraldic au constituit-o expozițiile. Acestea au fost numeroase și diverse. Din 2019, cronica lor este cuprinsă în anuarul „Heraldica Moldaviae”. Dintre expozițiile-eveniment mai vechi trebuie menționate două, despre care presa științifică nu a relatat.

Expoziția „Identitățile heraldice ale Republicii Moldova” s-a desfășurat la Muzeul Național de Istorie a Moldovei (MNIR), într-o sală de la parter, în perioada 3 noiembrie 2015 –

25 Silviu Andrieș-Tabac, *Simpozioanele de heraldică ale Societății de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”*, în „Heraldica Moldaviae”, Chișinău, I (2019), Chișinău, 2019, p. 7-20.

26 Silviu Andrieș-Tabac, *Al XIII-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 24 aprilie 2019*, în „Heraldica Moldaviae”, Chișinău, II, 2019, Chișinău, 2019, p. 171-172.

27 Silviu Andrieș-Tabac, *Al XIV-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 4 decembrie 2020*, în „Heraldica Moldaviae”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 223-224.

28 Silviu Andrieș-Tabac, *Al XV-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 27 aprilie 2021*, în „Heraldica Moldaviae”, IV, 2021, Chișinău, 2022, p. 255-274.

29 Silviu Andrieș-Tabac, *Al XVI-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 27 aprilie 2022*, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023 p. 265-266.

30 Silviu Andrieș-Tabac, *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 27 aprilie 2023*, în acest volum.

18 ianuarie 2016, și a fost prilejuită de aniversarea a 25-a de la adoptarea Drapelului de Stat și a Stemei de Stat ale Republicii Moldova, precum și de aniversarea a 20-a de la instituirea Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova. Organizatori au fost CNH, Cabinetul de heraldică și MNIR. În cadrul expoziției au fost etalate în jur de 300 de însemne heraldice (steme și drapele), faleristice (ordine, cruci, medalii și insigne) și uniformistice (uniforme și însemne distinctive), care reflectă calea proprie a Republicii Moldova pe acest făgaș și realizările din cele două decenii de activitate a comisiei de specialitate. În inima sălii au fost amplasate exponatele legate de simbolurile naționale: Stema și Drapelul de Stat, Stindardul și Colanul Președintelui Republicii Moldova, Stindardul Ministrului Apărării, Distincțiile de Stat. Acestea au fost înconjurare de obiecte ce conțin însemne teritoriale, corporative și particulare: cruci, medalii, insigne, uniforme, desene, drapele, publicații, documente, emisiuni poștale, ecusoane, cocarde, veselă etc.

O atenție specială, în premieră, a fost acordată reflectării dezvoltării artei heraldice în Republica Moldova. Astfel, vizitatorii au putut face cunoștință cu creația heraldică, faleristică și uniformistică a unor autori și pictori consacrați sau mai tineri ca: Simion ODAINIC (* 1938 – † 2023), Gheorghe VRABIE (* 1939 – † 2016), Constantin JAROCINSKI (* 1939 – † 2010), Alexei COLÎBNEAC (* 1943), Mariana ȘLAPAC (* 1955), Constantin BOGATOV (* 1957 – † 2021), Valeriu BALAN (* 1958), Simion ZAMȘA (* 1958), Iurie CAMINSCHI (* 1961 – † 2020), Vladimir POPOV (* 1961), Vladimir MISCHEVCA (* 1963), Silviu ANDRIEȘ-TABAC (* 1969), Sergius CIOCANU (* 1970), Tudor-Radu TIRON (* 1978), Mihai MALAȘEVSKI (* 1982), Daniel RACOVITĂ (* 1983) și alții.

La inaugurarea expoziției, în fața unei săli pline și a presei, au vorbit: a) Aurelia Cornețchi, director-adjunct al MNIR; b) Ion Păduraru, Secretar general al APRM; c) Gheorghe Postică, viceministru al culturii; d) Ion Țurcanu, ex-deputat în Parlamentul Republicii Moldova, raportorul în chestiunea proiectului Stemei de Stat în ședința istorică din 3 noiembrie 1990 a Sovietului Suprem al RSS Moldova; e) Mariana Șlapac, președintele CNH; f) Silviu Tabac, Heraldist de Stat al Republicii Moldova. Expoziția a trezit un viu interes în rândul vizitatorilor de toate vârstele, cetățeni moldoveni sau străini, al autorităților de toate nivelele responsabile de adoptarea și promovarea simbolurilor publice, al studenților de la facultățile de istorie și arte plastice, precum și al tuturor celor interesați de heraldică și de domeniile înrudite și conexe. Expoziția s-a bucurat de o mediatizare amplă și de ecouri favorabile în țară și peste hotare.

Expoziția heraldică itinerantă „Simboluri ale raioanelor Republicii Moldova” a fost prilejuită de aniversarea a 25-a de la adoptarea Declarației de Independență a Republicii Moldova și constituită din panouri cu stemele și drapelele raionale adoptate în țara noastră la acea dată. A fost inaugurată la 26 august 2016, la Muzeul de Etnografie și Istorie din orașul Florești, apoi a fost vernisată la Muzeul de Istorie și Etnografie din Soroca (2 februarie 2017), la Biblioteca Națională a Republicii Moldova (18 aprilie 2017), la Biblioteca publică raională „Dimitrie Cantemir” din Ungheni (27 august 2017), la Gimnaziul din s. Sculeni,

raionul Ungheni (10 aprilie 2018), la Muzeul de Istorie și Etnografie din Ungheni (15 mai 2018), la Liceul din s. Bălăurești, raionul Nisporeni (15 iunie 2018). În 2018, a apărut și volumul nostru dedicat acestor simboluri și publicat pe cheltuială proprie³¹.

Dintre expozițiile de după pandemie trebuie menționate trei, cu impact public mai larg:

a) *Expoziția „Simbolurile oficiale și neoficiale ale Republicii Moldova”*, Chișinău, MNIR, 3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021, dedicată aniversării a 30-a de la adoptarea Drapelului de Stat și a Stemei de Stat ale Republicii Moldova și aniversării a 25-a a Comisiei Naționale de Heraldică³²;

b) *Expoziția „Întru răsplata meritelor... Distincțiile de Stat ale Republicii Moldova la cea de-a 30-a aniversare”*, Chișinău, MNIR, 28 iulie – 24 august 2022³³;

c) *Expoziția de obiecte armoriato de uz cotidian „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”*, Chișinău, MNIR, 30 martie – 11 mai 2023. A fost dedicată aniversării a X-a de la instituirea Cabinetului de heraldică și a cuprins exponate din colecția personală a Heraldistului de Stat, colecția Cabinetului de heraldică și câteva alte colecții particulare, care ulterior au fost donate muzeului³⁴.

Angajații Cabinetului de heraldică veniți din domeniul cercetării au produs pe parcursul acestui deceniu comunicări, studii, articole sau alte publicații științifice, dar acest subiect necesită o abordare separată și rămâne pentru alte ocazii.

În ceea ce privește activitatea cu caracter didactic în rândul elevilor și studenților, în fiecare an s-au ținut cursuri, conferințe, lecții, discursuri omagiale, prezentări de volume sau alte intervenții în cadrul unor programe universitare, școlare sau muzeale. Aniversările simbolurilor naționale sau ale personalităților marcante ce au activat în domeniul științei și artei heraldice întotdeauna au constituit prilejurile cele mai bune. În fond, niciun solicitant de sprijin didactic nu a fost refuzat. Dintre evenimentele de amploare, vom menționa doar *Atelierul de Artă Heraldică* destinat elevilor de la liceele, colegiile și școlile de artă plastică din municipiul Chișinău, care s-a desfășurat în zilele de 5-7 iulie 2022, în sala de ședințe de la etajul 6 din Palatul Președintelui Republicii și la care au participat 10 liceeni din clasele a X-a – a XII-a³⁵.

31 Silviu Andrieș-Tabac, *Stemele și drapelele raioanelor Republicii Moldova*, Chișinău: Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 2018, 230 p.: il.

32 Ana Boldureanu, Silviu Andrieș-Tabac, *Expoziția „Simbolurile oficiale și neoficiale ale Republicii Moldova”*, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021, în „Heraldica Moldaviae”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 194-222: 8 fig.

33 Silviu Andrieș-Tabac, Adelaida Chiroșca, *Expoziția „Întru răsplata meritelor... Distincțiile de Stat ale Republicii Moldova la cea de-a 30-a aniversare”*, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 28 iulie – 24 august 2022, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 271-288: il.

34 A se vedea cronică în acest volum.

35 Silviu Andrieș-Tabac, *Atelierul de Artă Heraldică*, Chișinău, 5-7 iulie 2022, în „Heraldica Moldaviae”, V, 2022, Chișinău, 2023, p. 267-270: 2 fig.

* * *

Dat fiind că nici rapoartele de activitate ale Cabinetului de heraldică, nici cele ale Comisiei Naționale de Heraldică nu constituie subiectului vreunui larg circuit public, am considerat potrivită marcarea primului deceniu de activitate a Cabinetului de heraldică printr-o scurtă relatare a câtorva evenimente și fapte din istoricul instituirii și funcționării sale, de la prima persoană. Am creionat doar câteva aspecte, fără a intra în detalii, din dorința de a marca numai locul acestei mici entități în sistemul ierarhiilor administrative și științifice, de care uneori depind politicile naționale în domeniul simbolurilor publice. Sarcina aprecierii critice a activității noastre revine cercetătorilor de mâine, neimplicați fizic sau sufletește în activitatea de zi cu zi a Cabinetului. La această aniversare, să-i dorim Cabinetului de heraldică ani mulți, buni, rodnici și folositori domeniului de responsabilitate!

Anexă

**Documente referitoare la activitatea
Cabinetului de heraldică în anii 2013-2023³⁶**

a) Acte cu caracter normativ

Nr. 1

**Regulamentul Cabinetului de heraldică al Aparatului Președintelui Republicii Moldova,
12 iunie 2014**

I. Dispoziții generale

1. Cabinetul de heraldică este o subdiviziune structurală a Aparatului Președintelui Republicii Moldova care asigură din punct de vedere tehnic și logistic activitatea Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, ține Armorialul General al Republicii Moldova și asigură funcționalitatea acestuia.
2. Cabinetul de heraldică este subordonat direct Secretarului general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova.
3. În activitatea sa, Cabinetul de heraldică se conduce de Constituția Republicii Moldova, de Legea cu privire la simbolurile publice, de decretele Președintelui Republicii Moldova, de alte acte normative în domeniu, de Regulamentul Aparatului Președintelui Republicii Moldova, de Regulamentul Comisiei Naționale de Heraldică și de prezentul regulament.
4. Cabinetul de heraldică își desfășoară activitatea în colaborare cu subdiviziunile structurale ale Aparatului Președintelui Republicii Moldova.
5. Cabinetul de heraldică își are sediul în municipiul Chișinău.
6. Programul de lucru al Cabinetului de heraldică urmează programul de lucru al Aparatului Preșe-

³⁶ Documentele au fost prelucrate arheografic în fond în conformitate cu regulamentul *Правила издания исторических документов в СССР*, 2-е, переработанное и дополненное издание, Москва, 1990. Greșelile gramaticale sau de punctuație mecanice au fost corectate tacit. S-a uniformizat scrierea unor denumiri de funcții etc. cu litere mici sau mari, în concordanță cu norma actuală. S-a uniformizat sistemul de scoatere în evidență a unor titluri, cuvinte sau expresii din documentele originale (litere aldine, cursive sau subliniate), evidențierea în sine fiind păstrată. Foarte puținele completări au fost introduse între paranteze drepte, fără a se menționa că aparțin editorului.

dintelui Republicii Moldova și prevede, în mod special, ore de audiență a reprezentanților autorităților publice, persoanelor juridice și fizice, ore de vizite de inspecție la atelierele de confecționare a diverselor însemne, ore de documentare științifică și aplicativă în instituțiile abilitate. Programul concret de lucru al Cabinetului de heraldică se aprobă de către Secretarul general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

7. Cabinetul de heraldică periodic, în termenele și condițiile stabilite, prezintă Secretarului general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova și Comisiei Naționale de Heraldică rapoarte de activitate.

II. Atribuțiile de bază ale Cabinetului de heraldică

8. Întru realizarea misiunii sale, Cabinetul de heraldică exercită următoarele atribuții de bază:

- a) asigură asistența organizatorică, informațională și tehnică a activității Comisiei Naționale de Heraldică;
- b) acordă asistența documentară, științifică și grafică Comisiei Naționale de Heraldică;
- c) organizează din punct de vedere logistic ședințele Comisiei Naționale de Heraldică;
- d) asigură supravegherea executării deciziilor Comisiei Naționale de Heraldică;
- e) ține Armorialul General al Republicii Moldova și asigură funcționalitatea acestuia;
- f) eliberează, în temeiul deciziilor Comisiei Naționale de Heraldică, diplome de înregistrare în Armorialul General al Republicii Moldova a simbolurilor publice;
- g) eliberează, la solicitarea persoanelor interesate, copii și extrase din Armorialul General al Republicii Moldova;
- h) acorda autorităților publice de toate nivelurile, persoanelor juridice și fizice asistență informațională și consultanță în domeniul elaborării, înregistrării și utilizării simbolurilor publice;
- i) solicită autorităților publice de toate nivelurile, persoanelor juridice și fizice informația necesară pentru organizarea și desfășurarea ședințelor Comisiei Naționale de Heraldică referitoare la elaborarea, confecționarea, utilizarea, păstrarea, modificarea sau înlocuirea simbolurilor publice;
- j) păstrează, administrează și gestionează:
 - arhivele curente ale Comisiei Naționale de Heraldică și Cabinetului de heraldică și asigură predarea documentelor de păstrare permanentă și de lungă durată la arhiva de stat, ale cărei surse de completare sunt aceste arhive;
 - colecțiile de obiecte-etalon, de însemne istorice și de alte obiecte de interes simbolic depuse la Comisia Națională de Heraldică și la Cabinetul de heraldică;
 - fondurile bibliotecii științifice a Cabinetului de heraldică;
- k) participă la elaborarea:
 - propunerilor ce țin de politica națională în domeniul simbolurilor publice;
 - proiectelor de acte legislative și normative în domeniul simbolurilor publice;
 - proiectelor unor simboluri publice de interes național (naționale, teritoriale, corporative, particulare) și a actelor privind adoptarea lor, la solicitarea Președintelui Republicii Moldova sau a Comisiei Naționale de Heraldică;
- l) participă la organizarea acțiunilor de promovare a simbolurilor publice și a cunoștințelor despre acestea, inclusiv prin:
 - mijloacele de informare în masă și resursele electronice de informare;
 - seminare, conferințe, simpozioane și alte acțiuni științifice, de popularizare sau didactice;
 - editarea unor publicații științifice, de popularizare sau didactice;
- m) studiază experiența altor state în domeniul simbolurilor publice, înaintând propuneri de perfecționare a activității și a legislației în domeniu.

III. Personalul Cabinetului de heraldică

9. În Cabinetul de heraldică activează Heraldistul de Stat al Republicii Moldova, heraldistul secretar și pictorul heraldist.

10. Sarcinile, competențele și responsabilitățile personale concrete, precum și cerințele specifice față de funcționarii din Cabinetul de heraldică se stabilesc în fișele de post, aprobate în modul stabilit de către Secretarul general al Aparatului Președintelui.

IV. Elaborarea, semnarea și păstrarea documentelor

11. Lucrările de secretariat în cadrul Cabinetului de heraldică se țin în conformitate cu *Instrucțiunile privind ținerea lucrărilor de secretariat în Aparatul Președintelui Republicii Moldova*, aprobate prin Ordinul Secretarului general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

12. Elaborarea și utilizarea foilor cu antet tipărit de către personalul Cabinetului de heraldică se efectuează în conformitate cu *Instrucțiunile privind ținerea evidenței, păstrarea și utilizarea foilor cu antet tipărit în cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova*, aprobate de către Secretarul general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

13. Modelele formularelor tipizate, ale sigiliilor și ale ștampilelor auxiliare pentru lucrările de secretariat utilizate în Cabinetul de heraldică, alte elemente tipizate legate de eficientizarea lucrărilor de secretariat în cadrul cabinetului se aprobă de către Secretarul general al Aparatului Președintelui, la propunerea Heraldistului de Stat.

14. Corespondența întocmită în numele Aparatului Președintelui Republicii Moldova se semnează de către Secretarul general al Aparatului Președintelui sau, după caz, de către Secretarul general adjunct.

15. Corespondența, actele și alte documente elaborate în numele Cabinetului de heraldică se semnează de către Heraldistul de Stat, iar în caz de imposibilitate obiectivă (concedii, delegații în afara țării, vacanța funcției) de către heraldistul secretar.

16. Corespondența, actele și alte documente elaborate în numele Heraldistului de Stat al Republicii Moldova se semnează în exclusivitate de către Heraldistul de Stat.

17. Corespondența, actele și alte documente elaborate în cadrul Cabinetului de heraldică în numele Comisiei Naționale de Heraldică se semnează de către președintele comisiei, iar în caz de imposibilitate obiectivă (concedii, delegații în afara țării, vacanța funcției) de către vicepreședintele comisiei.

18. Copiile de pe documentele din arhiva Cabinetului de heraldică și extrasele din acestea se autentifică, după caz, prin semnătura Heraldistului de Stat, a heraldistului secretar sau a pictorului heraldist și prin aplicarea sigiliului de funcție al semnatarului.

19. Copiile și extrasele din Armorialul General al Republicii Moldova se autentifică prin semnătura Heraldistului de Stat sau a heraldistului secretar și prin aplicarea sigiliului de funcție al semnatarului.

20. Păstrarea documentelor și lucrările arhivistice în Cabinetul de heraldică se organizează în conformitate cu actele normative stabilite pentru Aparatul Președintelui Republicii Moldova și pentru Comisia Națională de Heraldică.

Arhiva curentă a Cabinetului de heraldică. Copie de lucru, xerografiată după originalul păstrat în *Arhiva curentă a APRM*.

A fost aprobat prin Ordinul Secretarului general al APRM nr. 09/1-01-40 din 12 iunie 2014 și a rămas în vigoare până la introducerea *Regulamentului privind organizarea și funcționarea Cabinetului de heraldică al Aparatului Președintelui Republicii Moldova*, aprobat prin Ordinul Secretarului general al APRM nr. AP-12 din 18 februarie 2019.

Nr. 2

Recomandările Comisiei Naționale de Heraldică privind utilizarea corectă a stemelor corporative și/sau teritoriale în context cu Stema de Stat a Republicii Moldova pe hârtiile cu antet, formularele tipizate și alte acte scrise cu caracter oficial, 30 septembrie 2015

1. Cercul de persoane fizice și juridice care au dreptul la reproducerea imaginii Stemei de Stat a Republicii Moldova (în continuare – stema de stat) în actele lor este definit de art. 5 „Reproducerea imaginii Stemei de Stat pe acte și în sigilii” din Legea nr. 32 din 7 martie 2013 privind Stema de Stat a Republicii Moldova („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2013, nr. 97-103, 3 mai, art. 318).

2. Modul de confecționare, utilizare, păstrare și eliminare a actelor ce poartă stema de stat se stabilește de Guvern, cu avizul Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (în continuare – CNH).

3. Regulile de elaborare și de amplasare a elementelor componente pe hârtiile cu antet, formularele tipizate și alte acte scrise cu caracter oficial (în continuare – formulare) se stabilesc de normele naționale în domeniul lucrărilor de secretariat și alte documente normative speciale derivate.

4. Modul de utilizare a stemelor corporative în context cu stema de stat este stabilit de „Regulamentul-tip de utilizare a stemei, drapelului, imnului și culorii corporative”, aprobat prin decizia CNH nr. 281-IV.01 din 25 iunie 2014 („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2014, nr. 217-222, 1 august, art. 1092), și de regulamentele de utilizare corporative concrete, avizate de CNH și adoptate de persoana juridică în modul stabilit.

5. Modul de utilizare a stemelor teritoriale în context cu stema de stat este stabilit de „Regulamentul-tip de utilizare a stemei, drapelului, imnului și sigiliului armoriat ale unității administrativ-teritoriale”, aprobat prin decizia CNH nr. 280-IV.01 din 25 iunie 2014 („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2014, nr. 217-222, 1 august, art. 1091), și de regulamentele de utilizare concrete ale unității administrativ-teritoriale, avizate de CNH și adoptate în modul stabilit.

6. În formulare, alături de stema de stat, pot fi utilizate una sau mai multe steme sau embleme cu caracter heraldic (în continuare – embleme), numai înregistrate oficial în Armorialul General al Republicii Moldova și numai în formulele artistice înregistrate.

Notă. Pentru statutul Armorialului General al Republicii Moldova a se vedea Legea nr. 86 din 28 iulie 2011 cu privire la simbolurile publice („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2011, nr. 164-165, 4 octombrie, art. 478) și Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1342-VII din 30 septembrie 2014 privind aprobarea Regulamentului Armorialului General al Republicii Moldova („Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2014, nr. 297-309, 10 octombrie, art. 612).

7. Dacă persoana juridică posedă o stemă și alte embleme înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova, în formulare, alături de stema de stat, se utilizează exclusiv stema persoanei juridice și nu alte embleme.

8. În orice formular, stema de stat va ocupa locul de onoare care este fie primul loc din stânga, dacă stemele și emblemele sunt ordonate într-un rând de la stânga la dreapta, fie primul loc de sus, dacă stemele și emblemele sunt ordonate într-un rând de sus în jos.

9. La utilizarea a două steme (sau stema de stat și o emblemă), în funcție de textul aferent și fără a depăși câmpurile curate prevăzute ale documentului, acestea pot fi amplasate pe formular în următoarele soluții:

- a) două steme alături la mijlocul colii de hârtie sus;
- b) două steme una sub alta la mijlocul colii de hârtie sus;

c) două steme alături în colțul de stânga sus al colii, pornind de la marginea stângă, pentru antetul desfășurat pe întreaga lățime a colii de hârtie;

d) două steme alături în colțul de stânga sus al colii, centrate pe mijlocul jumătății din stânga a colii, pentru antetul de tip unghiular desfășurat pe jumătatea stângă a colii de hârtie;

e) stema de stat în colțul stâng de sus, iar cealaltă stemă în colțul drept de sus al colii de hârtie.

10. La utilizarea a trei sau mai multe steme (steme și embleme), în funcție de textul aferent și fără a depăși câmpurile curate prevăzute ale documentului, acestea se amplasează pe formular alăturate, în următoarele soluții:

a) la mijlocul colii de hârtie sus;

b) în colțul de stânga sus al colii, pornind de la marginea stângă, pentru antetul desfășurat pe întreaga lățime a colii de hârtie;

c) în colțul de stânga sus al colii, centrate pe mijlocul jumătății din stânga a colii, pentru antetul de tip unghiular desfășurat pe jumătatea stângă a colii de hârtie.

11. Succesiunea a trei sau mai multe steme (steme și embleme) respectă ierarhia corporativă și/ sau teritorială.

De exemplu:

a) stema de stat, stema instituției ierarhic superioare, stema persoanei juridice posesoare a formularului;

b) stema de stat, stema raionului, stema satului;

c) stema de stat, stema instituției ierarhic superioare, stema unității administrativ-teritoriale pe al cărei teritoriu își are sediul persoana juridică, stema persoanei juridice posesoare a formularului.

12. Dimensiunile liniare ale stemei (emblemei) persoanei juridice sau ale stemei unității administrativ-teritoriale posesoare a formularului nu vor depăși dimensiunile liniare ale stemei de stat și/sau ale celorlalte steme (embleme) corporative și teritoriale.

Se recomandă utilizarea unor steme și embleme de aceleași dimensiuni sau de dimensiuni comparabile care creează impresia de egalitate.

În cazul în care compoziția stemelor este foarte diferită, se urmărește ca scuturile stemelor să aibă aceeași înălțime, indiferent de decorurile exterioare ale scutului, iar vârfurile scuturilor să se afle aproximativ la același nivel. De asemenea, se urmărește ca niciuna dintre steme să nu creeze impresia că ar fi mai mare sau mai importantă decât stema de stat.

13. Din punct de vedere coloristic, se utilizează formulele înregistrate oficial în Armorialul General al Republicii Moldova. Soluțiile corecte sunt:

a) toate stemele în formula color;

b) toate stemele în formula alb-negru conturat.

Pentru formulare nu se recomandă stemele în formula alb-negru conturat și hașurat în coduri heraldice. Nu se admite reproducerea alb-negru a stemelor în formula color.

14. Alte probleme și situații neprevăzute în prezentul document se vor coordona cu CNH.

Arhiva curentă a Comisiei Naționale de Heraldică (în continuare – Arhiva CNH), Procesul-verbal nr. 360-IV al ședinței CNH din 30 septembrie 2015. Original.

Aprobate prin Decizia CNH nr. 360-IV.01 din 30 septembrie 2015.

Nr. 3

**Regulile generale privind dispunerea Culoilor Naționale pe eșarfe, cocarde și alte însemne,
8 septembrie 2016**

I. Prevederi generale

1.1. Prezentele *Reguli generale privind dispunerea Culoilor Naționale pe eșarfe, cocarde și alte însemne* au la bază prevederile Legii privind Drapelul de Stat al Republicii Moldova, normele științifice și cutumele heraldice și vexilologice universale, precum și tradiția culturală națională.

1.2. Prezentele *Reguli generale* se aplică însemnelor specificate purtate de persoane fizice sau aplicate pe bunuri mobile și imobile.

1.3. Însemnele înrudite bazate pe folosirea Culoilor Naționale și care nu sunt specificate în prezentele *Reguli generale* vor fi utilizate după avizarea lor de către Comisia Națională de Heraldică.

II. Eșarfele purtate de persoanele autorizate
(primari, funcționari de stat, stegari etc.)

2.1. Poziția corectă de port a eșarfei de piept este în diagonală, coborând de pe umărul drept spre șoldul stâng, culoarea albastră fiind îndreptată spre gât, iar cea roșie spre braț.

2.2. În cazuri justificate, ca excepție și cu avizul Comisiei Naționale de Heraldică, eșarfa de piept în diagonală poate fi purtată coborând de pe umărul stâng spre șoldul drept, culoarea albastră fiind îndreptată spre gât, iar cea roșie spre braț.

2.3. Eșarfa purtată la brâu se prinde astfel încât culoarea albastră să fie îndreptată în sus, iar cea roșie în jos. Dacă eșarfa de brâu are prevăzut un sistem de încingere cu decoruri suplimentare, ea se încinge la șoldul stâng.

2.4. Eșarfele în culori naționale sunt însemne simbolice suficiente în ceea ce privește marcarea apartenenței purtătorului la autoritățile statale pe care le reprezintă. Aplicarea imaginii Stemei de Stat a Republicii Moldova pe eșarfe constituie o tautologie heraldică și nu se admite.

2.5. Colanele, insignele sau alte însemne (corporative, teritoriale etc.) care se utilizează în același context cu eșarfele nu se aplică pe eșarfă și nu se prind de acestea.

2.6. Decorurile exterioare recomandate pentru eșarfe sunt fie ciucurii de aur (unul sau doi) care încheie capetele modelate în ungi ale eșarfei, fie franjuri de aur aplicați peste tivitura simplă a capetelor drepte ale eșarfei. Nu se admit franjuri pe întreg perimetrul eșarfei sau alte ornamente care ar deteriora mesajul eșarfei tricolore ca simbol simplu și clar.

2.7. Benzile albastră, galbenă și roșie ale eșarfei vor fi întotdeauna egale ca lățime.

III. Cocardele

3.1. În cocardele tricolore simbolizând apartenența la Republica Moldova – circulare, ovale sau de alte forme mai complicate – culoarea albastră se amplasează în mijlocul piesei, iar cea roșie spre exterior.

3.2. În cocardele circulare simple, fără alte decoruri, proporțiile diametrului cercurilor sunt: albastru – 1 unitate, galben – 2 unități, roșu – 3 unități convenționale. În cocardele de alte forme se va urmări păstrarea echilibrului vizual între cele trei culori, sugerându-se egalitatea lor.

3.3. În cocardele concepute astfel ca panglica tricoloră să înconjoare o insignă cu spațiu propriu de amplasare (circular sau de altă formă), benzile panglicii tricolore din jurul insignei vor fi egale.

3.4. În cocardele de stofă compuse dintr-un element circular de bază, de sub care atârnă în jos două codițe de panglică, codița din stânga privitorului se amplasează dedesubtul celei din dreapta, iar ordinea culorilor rămâne aceeași la ambele codițe: de la stânga la dreapta privitorului albastru-galben-roșu.

3.5. În cocardele de stofă compuse dintr-un element circular de bază, amplasat pe o fundă, buclele laterale ale fundei vor avea culoarea albastră în sus, iar codițele de dedesubt vor fi ordonate fiecare având albastrul spre mijloc și roșul spre exterior.

IV. Colanele

4.1. În colanele-panglici tricolore ale unor însemne uniformistice (colan de funcție etc.) sau faleristice (medalie etc.) purtate la gât, panglica se așază astfel încât la spatele purtătorului să stea pe gât având sus culoarea albastră, iar în partea din față, pe piept, având culoarea roșie spre exterior din ambele părți.

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 473-IV al ședinței CNH din 8 septembrie 2016. Original.

Aprobat prin Decizia CNH nr. 473-IV.01 din 8 septembrie 2016.

Nr. 4

Scrisoarea circulară a Comisiei Naționale de Heraldică privind redactarea și traducerea descrierilor heraldice, faleristice și uniformistice în actele normative, trimisă Președintelui Parlamentului Republicii Moldova Andrian Candu, nr. 04/1-19-174, 19 februarie 2019

Stimate Domnule Președinte,

Este bine-cunoscut faptul că descrierile heraldice, vexilologice, sigilografice, faleristice, uniformistice și altele ce țin de domeniul larg al simbolicii heraldice uzitează un limbaj științific profesionist, care nu este la îndemâna redactorilor și traducătorilor de texte generale, ci necesită cunoștințe speciale aprofundate.

În țara noastră, prin statut, tradiție și experiența acumulată, instituția prezidențială dintotdeauna a fost și rămâne instituția considerată ca având cea mai mare competență în domeniul teoretic și practic al heraldicii, faleristicii și uniformisticii. Faptul se datorează în primul rând funcționării (din 1995) pe lângă șeful statului a Comisiei Naționale de Heraldică (CNH), din care fac parte savanți recunoscuți și specialiști valoroși în științele și artele heraldice, dar și întregii experiențe de redactare a actelor ce țin de domeniul heraldic în cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova (APRM). Înainte vreme, toate actele de la Parlament și Guvern din domeniul heraldicii, faleristicii și uniformisticii erau coordonate redacțional cu specialiștii din cadrul CNH și APRM.

Actualmente, această cooperare nu mai este susținută și, în consecință, actele legislative și normative atingătoare de domeniul heraldic ajung să fie redactate și publicate cu grave greșeli. Astfel, menționăm cazul *Legii nr. 289 din 29 noiembrie 2018 privind instituirea Crucii comemorative „Participant la acțiunile de luptă din Afganistan (1979-1989)”*, în traducerea rusească a căreia s-au strecurat erori impardonabile în ceea ce ține de descrierea însemnului faleristic.

Un alt caz grăitor este cel al *Hotărârii Guvernului nr. 1255 din 19 decembrie 2018 cu privire la aprobarea simbolurilor corporative ale Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene*, în redacția finală a căreia s-au admis mai multe greșeli ce țin de descrierile heraldice și faleristice, dar și unele erori conceptuale. În același timp, traducerea rusească a actului numit este completamente necalificată.

Situația respectivă cauzează probleme juridice la etapa ce urmează instituirii/ adoptării însemnelor – cea a înregistrării însemnelor în Armorialul General al Republicii Moldova. În conformitate cu prevederile art. 10 alin. (2) al Legii nr. 86 din 28 iulie 2011 cu privire la simbolurile publice, „Armorialul General al Republicii Moldova cuprinde descrierile oficiale-etalon și desenele-etalon ale simbolurilor publice vizuale [...]”. Prin urmare, consfințirea greșelilor din actele normative de adoptare/instituire prin emiterea decretului prezidențial de înregistrare ar echivala cu introducerea unor texte apriori greșite în Armorialul General

al Republicii Moldova, afectând integritatea științifică a acestui registru de stat. În consecință, emiterea unui astfel de decret este condiționată de corectarea greșelilor în actul de adoptare/instituire.

De regulă, toate actele normative ce cuprind dispoziții privind instituirea sau utilizarea unor însemne heraldice, faleristice, uniformistice etc., după avizarea lor regulamentară în conformitate cu prevederile Legii cu privire la simbolurile publice, beneficiază de descrieri omologate sau date de Comisia Națională de Heraldică într-un limbaj profesionist adecvat. Pentru viitoarele acte legislative, CNH insistă ca specialiștii Cabinetului de heraldică din cadrul APRM să ofere forului legislativ și traducerea descrierilor în limba rusă, toate descrierile fiind redactate suplimentar de redactorii Aparatului Președintelui Republicii Moldova. Uneori, în măsura solicitărilor și a posibilităților, aceste descrieri în rusă și română se redactează și pentru viitoarele hotărâri de Guvern. Abaterea de la descrierile omologate în instituția prezidențială, fără coordonarea cu CNH sau Cabinetul de heraldică, poate duce ușor la schimonosirea terminologică și chiar la greșeli grave.

Unele intervenții în textele avizate sau omologate de CNH se fac la insistențele instituțiilor la care se trimit proiectele de acte normative spre avizare, persoanele desemnate pentru avizare în aceste instituții depășindu-și competența. Astfel, de exemplu, recenzenții de la Ministerul Finanțelor adesea solicită nejustificat înlocuirea unor expresii canonice ca „de aur” sau „de argint”, care sunt convenționale, consacrate și de neînlocuit.

În vederea standardizării, uniformizării, păstrării și promovării unui limbaj corect în domeniul descrierilor heraldice, vexilologice, sigilografice, faleristice, uniformistice etc. în actele legislative și normative din țara noastră, Comisia Națională de Heraldică, în conformitate cu prevederile art. 8 alin. (1) și alin. (2) din Legea cu privire la simbolurile publice, Vă roagă, Domnule Președinte, să dispuneți:

a) să nu fie emis, fără avizul CNH, nici un act normativ al instituției pe care o conduceți care ar cuprinde astfel de descrieri;

b) să fie respectate cu strictețe descrierile și traducerea date sau omologate de CNH, iar intervențiile eventuale, ulterior obținerii avizului CNH, să fie operate în coordonare cu CNH, prin intermediul Cabinetului de heraldică.

Totodată, profitând de ocazie, în vederea înlesnirii muncii redactorilor și traducătorilor din instituția Dumneavoastră, Vă remitem alăturat *Explicația privind descrierea heraldică a culorilor*, elaborată de Heraldicul de Stat al Republicii Moldova.

Anexe: 3 file.

Cu aleasă considerație,

Corneliu POPOVICI,

Președintele Comisiei Naționale de Heraldică.

[Anexa la circulară]

EXPLICAȚIE

privind descrierea heraldică a culorilor,

[nr. 04/1-2-578 din 19 februarie 2019]

Una dintre bazele istorice ale științei și artei heraldice o constituie limbajul specific al descrierii însemnelor, care este unul convențional, similar celui matematic. Acest limbaj se bazează pe limba veche franceză, descrierile în limba franceză servind în zilele noastre drept etalon internațional. Descrierea heraldică se numește *blazonare*. Blazonarea, și nu imaginea, reprezintă originalul însemnului heraldic. O foarte mare parte dintre termenii utilizați în blazonare nu se regăsesc în dicționarele comune, iar punctuația și construcția frazei sunt particulare.

Culorile heraldice sunt reduse la număr și poartă numele generic de **smalturi** (sg. *smalt*; fr. *les émaux*, rus. *эмаль*). Smalturile se împart în trei categorii: metale, culori și blănuri. În baza acestei clasificări funcționează regula principală a compoziției heraldice – *regula smalturilor heraldice* – care interzice plasarea figurilor de un smalt dintr-o anumită categorie peste un câmp sau peste altă figură de un smalt din aceeași categorie, adică nu se pune metal peste metal, culoare peste culoare (exceptând purpura) și blană peste blană.

Smalturile heraldice reprezintă niște culori abstracte, „intelectuale”, iar arta heraldică nu cunoaște nuanțe sau diferențe de tonalitate. Totuși, în fiecare epocă și în fiecare țară există stabilite norme generale sau restrânse privind nuanțele mai mult sau mai puțin exacte recomandate.

În blazonare, termenii utilizați pentru smalturi sunt:

<i>Franceză</i>	<i>Română</i>	<i>Rusă</i>
Les métaux	Metale	Металлы
d'or	de aur	золотой
d'argent	de argint	серебряный
Les couleurs	Culori	Финифти (цвета, эмали)
de gueules	roșu	червлёный
d'azur	de azur, albastru	лазуревый, лазоревый
de sable	negru	чёрный
de sinople	verde	зелёный
de pourpre	de purpură	пурпурный
Les fourrures	Blănuri	Меха
d'hermine	de hermină	горностаевый
de vair	de sângeap	беличий

În ceea ce privește metalele, chiar dacă la executarea desenului figura poate lua, în cazul aurului, orice nuanță a aurului sau a culorii galbene, iar în cazul argintului orice nuanță a argintului sau a culorilor alb și gri, norma heraldică impune utilizarea în descriere a termenilor „de aur” și „de argint”. Utilizarea termenilor aparent sinonimici fără prepoziția „de” „auriu” și „argintiu” este o greșală grosolană impardonabilă, deoarece acești termeni poartă o conotație defăimătoare, sugerând că figurile nu ar fi adevărate, ci false, calpe, spoite și, în consecință, uzurpate.

Aceeași convenție funcționează la medaliile sportive. Acestea sunt „de aur”, „de argint” sau „de bronz”, chiar dacă nu sunt decât arareori confecționate din metalele indicate. Nici cel mai agramat vorbitor nu va spune „medalie olimpică aurie” sau „medalie de nuanță argintie”, întrucât contează doar ideea că respectiva medalie este pe potriva aurului, argintului sau bronzului.

Aceeași logică este urmată și în denumirile unor cunoscute trofee: *Cerbul de Aur* (Festivalul-concurs de interpretare vocală de la Brașov); *Crizantema de Aur* (Festivalul național de romane de la Târgoviște); *Crizantema de Argint* (Festivalul-concurs de romane de la Chișinău); *Globul de Aur* (engl. Golden Globe Awards, premiu american pentru filme și seriale); *Palme d'Or* (din fr. frunza/ ramura de palmier de aur, cel mai mare premiu acordat filmelor în competiție la Festivalul de film de la Cannes, se confecționează chiar din aur); *Ursul de Aur* (germ. Goldener Bär, cel mai mare premiu acordat la Festivalul de film de la Berlin; se acordă și *Ursul de Argint*, germ. Silberne Bär); *Leul de Aur* (it. Leone d'Oro, trofeul cel mai important acordat la Festivalul de film de la Veneția și la Bienala Internațională de Artă de la Veneția; se acordă și *Leul de Argint*, it. Leone d'Argento); *Orfeul de Aur* (bulg. Златният Орфей, premiul mare la Concursul de interpretare vocală de la Slăncev Breag); *Gramofonul de Aur* (rus. Золотой граммофон, premiu muzical anual oferit de postul de radiodifuziune „Russkoe radio”, se confecționează din argint suflat cu aur).

Soluția cu prepoziția „de” se verifică și în poezia clasică sau contemporană: „Nunta în pădurea de argint” (Mihai Eminescu); „De treci codrii de aramă...” (Mihai Eminescu, „Nunta în pădurea de argint”);

„Aș vrea să văd acuma natala mea vâlcioară/ Scăldată în cristallul pâraului *de-argint*“ (Mihai Eminescu, „Din străinătate“); „Palate *de azur*/ Lumină multă-n jur...” (Nicolae Dabija).

La culori, în cazul figurilor „de azur” sau „albastre” nu se admite folosirea termenului „azuriu”, iar în cazul figurilor „de purpură” nu se admite folosirea termenului „purpuriu”.

Nici în limba rusă nu se admit termenii „золотистый”, „серебристый”, dar și „лазурный”, care este substituit de arhaicul „лазуревый/ лазоревый”.

Blazonarea heraldică a influențat mai mult sau mai puțin și descrierile din domeniile înrudite și conexe: vexilologie, sigilografie, faleristică, numismatică, uniformistică.

Astfel, atunci când o piesă faleristică sau uniformistică este descrisă ca fiind „de aur”, „de argint”, „de bronz” etc. nu se are în vedere că aceasta ar fi confecționată din metalul dat anume, ci doar faptul că obiectul obținut prin orice metodă trebuie să aibă aspectul, culoarea și strălucirea metalului nominalizat. La fel este și cazul nominalizării pietrelor prețioase în descrieri: smaralde, rubine, diamante, perle etc. Această indicație presupune că la locul desemnat al piesei descrise se va sugera într-un fel sau altul piatra respectivă, de culoarea respectivă și uneori de forma convențională respectivă. Și în cazul nominalizării emailării pieselor nu se are în vedere utilizarea emailului clasic, ci a unor vopseli contemporane care imită emailul.

Dacă se intenționează ca piesa faleristică să se confecționeze din metale și pietre prețioase, în descrierea ei, după descrierea științifică, apare o frază suplimentară privind acest aspect: „însemnul se confecționează **din** aur, cu montarea de diamante de X carate”; „crucea se confecționează **din** argint”; „insigna se confecționează **din** tombac, poleit cu aur și acoperit cu email fierbinte roșu, albastru și negru”.

Blazonarea se păstrează intactă la descrierea pieselor faleristice și uniformistice, dar se redactează la cele vexilologice, unde aurul devine galben, argintul – alb, iar azurul – albastru. Și în limba rusă termenii heraldici pentru smalturi specifici blazonării se înlocuiesc în descrierea vexilologică prin corespondenții lor uzuali.

Blazonarea nu poate fi tradusă cuvânt cu cuvânt în altă limbă, deoarece fiecare limbă operează cu un sistem propriu de termeni și noțiuni, încetățeniți pe parcursul secolelor. În fiecare altă limbă, blazonarea se întocmește din nou, pornind de la limba descrierii originale, trecând-o prin filiera terminologiei franceze și ținându-se cont de particularitățile limbajului heraldic din limba în care se face traducerea.

Dr. Silviu TABAC,

Heraldist de Stat al Republicii Moldova

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 138-V al ședinței CNH din 12 martie 2019. Copie xerografiată de pe original.

Circulara și Explicația au fost elaborate și difuzate răspunzând unor probleme stringente legate de redactarea descrierilor heraldice specifice în actele normative (parlamentare, guvernamentale, ministeriale). Remiterea lor autorităților competente s-a făcut pe data de 19 februarie 2019, pe responsabilitatea președintelui CNH, iar ulterior, prin Decizia nr. 138-V.01 din 12 martie 2019, CNH a validat aceste acțiuni. În afară de Parlament, scrisori cu conținut similar au fost expediate în aceeași zi următoarelor autorități:

- nr. 04/1-19-175 – prim-ministrului Pavel Filip;
- nr. 04/1-19-176 – ministrului afacerilor externe și integrării europene Tudor Ulianoschi;
- nr. 04/1-19-177 – ministrului afacerilor interne Alexandru Jizdan;
- nr. 04/1-19-178 – ministrului agriculturii Nicolae Ciubuc;
- nr. 04/1-19-179 – ministrului apărării Eugen Sturza;
- nr. 04/1-19-180 – ministrului economiei și infrastructurii Chiril Gaburici;
- nr. 04/1-19-181 – ministrului educației, culturii și cercetării Monica Babuc;
- nr. 04/1-19-182 – ministrului finanțelor Ion Chicu;
- nr. 04/1-19-183 – ministrului justiției Victoria Iftodi;
- nr. 04/1-19-184 – ministrului sănătății, muncii și protecției sociale Silvia Radu.

b) Acte cu caracter de expertiză

Nr. 5

Nota informativă a Heraldistului de Stat al Republicii Moldova la interpelarea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind semnificațiile emblemei „Secera și Ciocanul” în Republica Moldova, nr. 04/1-20-11, 21 mai 2013

Referitor la întrebările formulate de Curtea Constituțională în solicitarea nr. PCC-01/33a-139 din 1 aprilie 2013, [adresată Comisiei Naționale de Heraldică,] față de sesizarea nr. 33a/2012, [depusă de către 29 de deputați în Parlament din fracțiunea Partidului Comuniștilor,] privind controlul constituționalității Legii nr. 192 din 12 iulie 2012 pentru completarea unor acte legislative (*interzicerea utilizării simbolurilor comuniste*), menționăm următoarele:

La întrebarea 1. Ce simbolizează [emblema] „Secera și Ciocanul” în Republica Moldova?

1. Din punct de vedere heraldic, emblema-etalon „Secera și Ciocanul” reprezintă un ciocan așezat în poziția heraldică „în bandă” (corpul în sus și cu vârful ascuțit îndreptat spre stânga heraldică), încrucișat în săritoare (în crucea Sf. Andrei) cu o seceră așezată în poziția heraldică „în bară” (mânerul în jos și cu vârful lamei îndreptat spre dreapta heraldică), ambele unelte în întregime de aur. Ciocanul, ca emblema superioară semantic, este dedesubt, iar seceră deasupra. În practică, lectura inversă a celor două mobile se explică prin faptul că privitorul vede în prim-plan seceră, apoi, în plan secund, și ciocanul. Cele două unelte au fost reprezentate și cu contur unic, ca emblema unitară, fără marcarea liniilor de suprapunere.

Pe parcursul istoriei funcționării acestei embleme, ea a putut fi reprezentată diferit de etalon: în alte smalturi decât aurul; cu uneltele încrucișate nu numai în săritoare, ci și în cruce obișnuită; sau, în primii ani 1918-1923, cu cele două unelte alăturate și simetrice, fără a fi încrucișate, soluție de asociere la care s-a revenit și ulterior în domeniile în care artisticul ieșea în prim-plan.

2. Emblema „Secera și Ciocanul” a fost principala emblema de stat a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste având funcția reală de *stemă mică* a URSS. Ea a fost utilizată în această calitate până la mijlocul anilor '30 ai secolului XX, pe toată perioada funcționării Constituției Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse din 1918 și a Constituției URSS din 1924. În uzul intern avea dubla calitate de stemă de stat și de sigiliu de stat, precum și de emblema (de antet și sigilară, mai ales), pe actele oficiale de importanță sau apartenență statală. În practică acest uz oficial al emblemei a durat și după perioada indicată, iar în arhitectură și arte a supraviețuit până la căderea URSS.

3. Emblema „Secera și Ciocanul” a fost stabilită în perioada cuprinsă între sfârșitul lunii februarie și luna iulie 1918 și a fost aprobată ca parte componentă a stemei de stat a RSFSR de Congresul al V-lea al Sovietelor din Rusia la 10 iulie 1918, când a fost legiferată prima Constituție a RSFSR. În calitate de însemn oficial, această stemă, cuprinzând și emblema „Secera și Ciocanul” ca element principal, a fost reprezentată pentru prima dată pe sigiliul Sovietului Comisarilor Norodnici ai RSFSR aplicat pe hârtie pentru prima oară la 26 iulie 1918, pe o scrisoare particulă a lui V. I. Lenin către Klara Zetkin, iar în versiune colorată ea a fost imprimată în prima ediție a broșurii Constituției din 1918 editată în același an.

Din stema de stat a RSFSR, emblema „Secera și Ciocanul” a fost preluată în stema URSS, elaborată în 1923, iar, la propunerea heraldistului C. Dunin-Borkovski făcută încă în 1922, și în drapelul de stat al URSS, elaborat în 1923. Ambele simboluri de stat au fost oficializate prin Constituția URSS din 1924.

Emblema „Secera și Ciocanul” a fost preluată, de asemenea, în stemele și drapelele tuturor subiecților Uniunii, cu drepturi la astfel de simboluri: republici unionale și autonome etc., precum și în emblema Armatei Roșii.

4. Transnistria moldovenească a cunoscut această emblemă ca parte integrantă a Ucrainei Sovietice și, ulterior, ca Republică Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, creată la 12 octombrie 1924 în componența RSS Ucrainene. Și republica unională ucraineană și cea autonomă moldovenească au purtat, în perioada existenței lor, emblema „Secera și Ciocanul” în stemele și drapelele lor de stat.

Basarabia a cunoscut emblema „Secera și Ciocanul” după ocupația sovietică din 28 iunie 1940, aceasta fiind reprezentată pe drapelele de stat ale URSS și pe cele ale Armatei Roșii, pe armament, tehnică, cocarde și pe altă furnitură a militarilor, pe diverse afișe de propagandă etc.

După crearea ad-hoc a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești la 2 august 1940, din părți ale Basarabiei și ale RASS Moldovenești din stânga Nistrului, emblema „Secera și Ciocanul” a fost cooptată în stema și drapelul acestei formațiuni statale, simboluri legalizate prin Constituția RSSM adoptată la 10 februarie 1941. Emblema a rezistat până în anul 1990, când cele două simboluri oficiale au fost abolite prin introducerea Drapelului de Stat al Republicii Moldova, la 27 aprilie 1990, și a Stemei de Stat actuale a Republicii Moldova, la 3 noiembrie 1990.

5. Ideea filosofică principală a emblemei „Secera și Ciocanul” reflectă teza marxist-leninistă despre necesitatea alianței revoluționare dintre clasa muncitorilor (identificată cu ciocanul) și clasa țăranilor (identificată cu secera) întru răsturnarea puterii clasei capitaliștilor și clasei moșierilor și întru victoria societății comuniste.

După părerea heraldiștilor sovietici merituoși, aceasta idee simbolică a fost indubitabil sugerată din sânul Partidului bolșevicilor din Rusia, poate de comisarul popular al instrucțiunii – Anatoli Lunacearski, care avea o influență importantă asupra lui V. I. Lenin în probleme legate de artă.

Noua emblemă trebuia să depășească semnificația heraldică anterioară – ca simboluri ale muncii în general – a uneltelor de muncă-lembe ale muncitorului și țăranului și să desemneze însăși Puterea Sovietică, Republica Muncitorilor și Țăranilor.

Inovația heraldică filosofică a fost însoțită și de o inovație heraldică artistică și tehnică: asocierea încrucișată (în săritoare) a ciocanului și secerii, care a fost o noutate heraldică cu impact pe plan mondial și căreia, în cele din urmă, i s-a datorat succesul artistic și perpetuarea noului simbol sovietic. Din păcate, istoriografia sovietică și post-sovietică nu a ajuns la o soluție univocă în identificarea artistului plastic care primul a combinat cele două unelte emblematică prin încrucișarea lor simbolică.

6. În Republica Moldova emblema „Secera și Ciocanul” își păstrează semnificațiile din perioada istorică premergătoare declarării independenței. Astfel, ea este percepută în următoarele ipostaze simbolice:

a) în conformitate cu ideologia oficială comunistă din epoca sovietică, semnifică coeziunea de nezdrun cinat dintre clasa muncitoare (proletariatul), simbolizată prin ciocan, și țăranime (ulterior, redusă numai la cea colhoznică), simbolizată prin seceră, care au înfăptuit în alianță Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, au răsturnat orânduirea capitalistă și moșierească din Rusia și au instaurat Puterea Sovietică, cea care a creat un stat de tip nou – o Republică a Muncitorilor și Țăranilor – Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă (continuată de Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste), stat ajustat ulterior ideologic ca Republică a Tuturor Oamenilor Muncii;

b) prin funcționalitate, simbolizează Puterea și Statul Sovietic în sine – RSFSR și URSS –, a căror stemă mică a fost oficial până la adoptarea Constituției din 1936, dar uzual și după;

c) prin extensie, a fost o emblemă a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, declarat drept forța conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice și a revoluției comuniste universale, și una din emblemele mișcării comuniste mondiale până la căderea URSS;

d) prin continuitate ideologică și simbolică, se identifică cu Partidul Comuniștilor din Republica Moldova și cu mișcările social-politice cu discurs comunist, nostalgic sau revanșard după URSS.

La întrebarea 2. Sunt susceptibile aceste simboluri de interpretări polivalente în Republica Moldova, altele decât asocierea directă cu regimul comunist sovietic?

În afară de asocierea directă cu regimul comunist sovietic, emblema „Secera și Ciocanul” în Republica Moldova se identifică cu Partidul Comuniștilor din Republica Moldova, care s-a aflat o perioadă la guvernare în țara noastră.

Bibliografie selectivă:

1. Е. И. Каменцева, А. Н. Луппол, *Как создавался советский герб* // «Вопросы истории», 1962, № 12, p. 194-198;
2. А. Сигнев [= В. В. Похлебкин], *Как создавался государственный флаг нашей Родины* // «Вопросы истории», 1964, № 11, p. 211-215.
3. Г. Ф. Киселев, В. А. Любишева, В. И. Ленин и создание государственной печати и герба РСФСР // «История СССР», 1966, № 5, p. 21-26;
4. Е. И. Каменцева, *Основные проблемы советской эмблематики* // «Советские архивы», 1970, № 1, p. 35-40;
5. Gh. F. Kiseliiov, N. N. Speransov, *Embleme ale păcii și muncii (stemele și steagurile de stat ale Uniunii Sovietice și ale republicilor unionale). Pagini din istoria Patriei Sovietice*, traducere din rusă de P. Eršov, Chișinău: Cartea Moldovenească, 1971;
6. В. В. Похлебкин, *Из истории советской эмблематики* // «Вопросы истории», 1978, № 3, p. 81-97;
7. Валентин Караманчев, *Пролетарская символика*, авторизированный перевод с болгарского Е. Черепановой, Москва: Прогресс, 1978;
8. *Государственные гербы и флаги СССР, союзных и автономных республик*, Москва: Известия, 1982;
9. А. В. Иванченко, *Союз серпа и молота: государственные символы РСФСР*, Москва: Советская Россия, 1987;
10. В. А. Поцелуев, *Гербы Союза ССР: из истории разработки*, Москва: Политиздат, 1987;
11. В. В. Похлебкин, *Словарь международной символики и эмблематики*, 3-е изд., Москва: Международные отношения, 1995, reeditare: Москва: Центрполиграф, 2004, p. 139-261; 359-363.
12. Silviu Andrieș-Tabac, *Heraldica teritorială a Basarabiei și Transnistriei*, Chișinău: Museum, 1998, p. 116-122.
13. Silviu Andrieș-Tabac, *Crearea simbolurilor de stat ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești: Stema, steagul, innul, în Basarabia. Dilemele identității*, Iași: Fundația academică „A. D. Xenopol”, 2001, p. 175-188.
14. Philippe Buton, *Simbolism comunist* // *Dicționarul comunismului*, Iași: Polirom, 2008, p. 553-555.

*Dr. Silviu TABAC,
Heraldist de Stat al Republicii Moldova*

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 177-IV al ședinței CNH din 21 mai 2013. Copie semnată de autor, exemplarul CNH.

Nota a fost aprobată în această ședință ca răspuns oficial al CNH și remisă Curții Constituționale prin adresa nr. 04/1-19-03 din 24 mai 2013.

Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 4 iunie 2013 pentru controlul constituționalității unor prevederi referitoare la interzicerea simbolurilor comuniste și a promovării ideologiilor totalitare (Sesizarea nr. 33a/2012) a fost publicată în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2013, nr. 167-172, 2 august, partea I, art. 22, p. 25-38. Documentul nostru a fost citat în acest act final în Opinia separată a judecătorului Alexandru Tănase, președintele Curții.

Nr. 6

Avizul Heraldistului de Stat al Republicii Moldova la sesizările deputaților în Parlamentul Republicii Moldova Gheorghe Brega și Veaceslav Untilă privind statutul și semnificațiile așa-numitei „Panglici a Sfântului Gheorghe” („Георгиевская лента”), nr. 322-IV.01, 25 martie 2015

Examinând problemele ridicate în demersul deputatului în Parlamentul Republicii Moldova Gheorghe Brega nr. GB-26 din 26 februarie 2015 și în sesizarea deputatului în Parlamentul Republicii Moldova Veaceslav Untilă, președintele Comisiei parlamentare Securitate națională, Apărare și Ordine publică, nr. CSN-56 din 6 martie 2015, s-au constatat următoarele.

I. Definiție

1. Așa-numita „Panglică a Sfântului Gheorghe” este o emblemă istorică și contemporană cu caracter faleristic și vexilologic a Rusiei și reprezintă o panglică dungată bicolor, negru și portocaliu, de regulă de cinci piese.

În cazul în care se manifestă ca parte componentă a unei distincții panglica este un însemn faleristic.

În cazul în care este afișată public ca drapel, fundă etc. panglica se manifestă ca un însemn vexilologic.

II. Semnificația simbolică

2. Emblema își are originea cea mai îndepărtată în *Ordinul militar imperial al Sfântului Mare Mucenic Gheorghe Purtătorul de Biruință*, instituit de împărăteasa Rusiei Ecaterina II la 26 noiembrie 1769, în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774. A fost distincția supremă militară a Imperiului Rus. Panglica distincției, în conformitate cu Statutul ordinului din 1769, reprezenta o panglică de mătase dungată de-a lungul în două culori negru-galben, având trei dungi negre și două galbene intercalate. În practică, însă dungile descrise drept galbene erau de culoare portocalie, fapt consemnat în Statutul ordinului din 1913. De fapt, culoarea galbenă și cea portocalie, din punct de vedere heraldic, ambele sunt întruchipări pe stoffe ale aului, încât nu există o diferență semantică generală heraldică între aceste două culori.

Tradițional, *semnificația* populară a culorilor este explicată astfel: negru înseamnă fumul, iar portocaliul flacăra. De asemenea, o altă tradiție atribuie Ecaterinei II explicația că panglica ar uni culoarea prafului de pușcă și culoarea focului. Din punct de vedere faleristic, însă, cele două culori constituie reproducerea culorilor stemei Imperiului Rus: acvila bicefală neagră în câmpul de aur al scutului heraldic.

În Imperiul Rus, panglica Ordinului Sf. Gheorghe *a mai fost utilizată* la Crucea Sf. Gheorghe (din 1807), Medalia Sf. Gheorghe (din 1913), bereta de marinar al echipajului de gardă decorat cu Drapelul Sf. Gheorghe, în însemne vexilologice (stindarde, cravate) legate de numele Sf. Gheorghe. Odată cu căderea Imperiului Rus, panglica Ordinului Sf. Gheorghe a continuat să fie folosită în diverse distincții ale Armatei Albogardiste.

3. *Asocierea cu chipul Sfântului Gheorghe* a culorilor negru-portocaliu se datorează exclusiv panglicii Ordinului rus Sf. Gheorghe și este valabilă numai în spațiul rusesc.

În heraldica, faleristica și vexilologia mondială, inclusiv cea din spațiul românesc, chipul Sfântului Gheorghe se asociază cu culorile alb-roșu (Marea Britanie cu tot spațiul ei cultural, Georgia, Ungaria etc.) sau doar cu culoarea roșie în cazul prapurilor bisericești, deoarece acesta este un sfânt militar.

4. Panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe a fost *reanimată în URSS* la 8 noiembrie 1943, odată cu instituirea Ordinului Gloriei, o replică semantică sovietică a Crucii imperiale a Sfântului Gheorghe. Și Medalia „Pentru victoria asupra Germaniei”, instituită la 9 mai 1945 a preluat aceeași panglică. O altă emanație a panglicii Ordinului rus Sf. Gheorghe a constituit-o Panglica Gărzii (Гвардейская лента), instituită în flota militară a URSS la 10 iunie 1942 pentru unitățile și persoanele distinse cu titlul „De Gardă” (Гвардейский).

Ca o continuitate a distincțiilor sovietice Ordinul Gloriei și Medalia „Pentru victoria asupra Germaniei”, panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe, în diferite soluții artistice, a fost inclusă în medalii comemorative dedicate aniversărilor încheierii celui de-al Doilea Război Mondial:

- a) Medalia jubiliară „30 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (URSS);
- b) Medalia jubiliară „40 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (URSS);
- c) Medalia jubiliară „50 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (Rusia, CSI);
- d) Medalia jubiliară „60 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (Rusia, CSI);
- e) Medalia jubiliară „65 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (Rusia, CSI);
- f) Medalia jubiliară „70 de ani ai victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” (Rusia, CSI, instituită în 2013, se va decerna în 2015).

De asemenea, cu același sens, panglica Ordinului Sf. Gheorghe a fost inclusă în panglica Medaliei „Gheorghe Jukov” (Rusia – 1994; CSI – 1995), instituită cu ocazia centenarului de la nașterea comandantului de oști sovietic (1896-1974).

5. În sistemul faleristic al Federației Ruse, prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem nr. 2424-1 din 2 martie 1992, au fost restabilite Ordinul Sf. Gheorghe (distincția militară supremă) și Însemnul distinctiv „Crucea Sf. Gheorghe”, ale căror statute noi au fost aprobate prin Decretul Președintelui Rusiei nr. 1463 din 8 august 2000. Prin Decretul Președintelui Rusiei nr. 1205 din 12 august 2008 statutele distincțiilor au fost modificate astfel, încât acestea să poată fi conferite militarilor ruși pentru acțiunile militare ale Rusiei întreprinse pe teritoriul altor state. Primii decorați în acest sens au fost militarii participanți la atacurile Rusiei în Georgia din 2008.

Panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe a fost inclusă și în Însemnul distinctiv „Pentru serviciu impecabil”, varianta pentru militari, instituit prin Decretul Președintelui Rusiei nr. 442 din 2 martie 1994.

6. În baza Panglicii Ordinului rus Sf. Gheorghe (oficial a Medaliei „Pentru victoria asupra Germaniei”) în 2005 a fost lansată așa-numita *Pânglicuță a Sf. Gheorghe* (Георгиевская ленточка), care, în ajunul Zilei de 9 mai 2005, a început să fie distribuită gratis la Moscova tuturor doritorilor, pentru a fi prinsă și purtată la haină, genți, antenele autovehiculelor în semn de respect față de veteranii Marelui Război pentru Apărarea Patriei – învingători ai fascismului. Acțiunea distribuirii panglicilor respective se consideră oficială că aparținut Agenției ruse de știri internaționale „RIA Novosti” și Organizației Obștești Regionale pentru Asistența Socială a Tineretului „Comunitatea Studențească” (Региональная общественная организация социальной поддержки молодежи „Студенческая община”), organizatoarele distribuirii din 2005.

Din 2006, cu sprijinul masiv al unor instituții statale, întreprinderi economice și organizații obștești ale Federației Ruse, acțiunea se desfășoară anual în perioada 24 aprilie – 12 mai în numeroase țări, cu devizele: «Победа деда – моя Победа» („Victoria bunicului este victoria mea”), «Пояжи. Если помнишь!» („Leag-o! Dacă îți minte!”), «Я помню! Я горжусь!» („Țin minte! Mă mândresc!”), «Мы – наследники Великой Победы!» („Noi suntem urmașii marii victorii!”), «Спасибо деду за победу!» („Mulțumesc bunicului pentru victorie!”) etc. De regulă, este însoțită și de alte acțiuni de masă de propagandă și comemorative dedicate Zilei Victoriei.

Acțiunea are un site electronic oficial (<http://gl9may.ru/>) și un așa-numit „cod al acțiunii” (Кодекс акции «Георгиевская ленточка»), cu zece prevederi normative:

1. Acțiunea este non-comercială și non-politică.

2. Scopul acțiunii este crearea simbolului sărbătorii Ziua Victoriei.
3. Acest simbol este unul al respectului față de veterani, al comemorării celor căzuți pe câmpul de luptă, al grațitudinii față de cei ce au dat totul pentru front – față de toți cei care au adus victoria din 1945.
4. Panglica nu este un simbol heraldic, ci o replică simbolică a bicolorului tradițional din Panglica Sf. Gheorghe.
5. Nu se admite utilizarea în cadrul acțiunilor a unor panglici originale distinctive Sf. Gheorghe sau ale Gărzii, deoarece panglica este un simbol, ci nu o distincție.
6. Panglica nu poate fi obiectul unei vânzări-cumpărări.
7. Panglica nu poate servi la promovarea mărfurilor și serviciilor. Nu se admite utilizarea ei în calitate de produs conex sau element al ambalajului mărfii.
8. Panglica se distribuie gratuit. Nu se admite eliberarea panglicii unor clienți în schimbul cumpărăturii.
9. Nu se admite utilizarea panglicii în scopuri politice de orice partid sau mișcare.
10. Panglica are una sau două inscripții: denumirea orașului/statului, unde a fost fabricată. Alte inscripții pe panglică nu se admit.

Acțiunea are loc anual și în Republica Moldova, inclusiv cu sprijinul unor partide și mișcări politice autohtone. De exemplu, la 4 mai 2010, la Chișinău a fost desfășurată cea mai lungă Panglică a Ordinului rus Sf. Gheorghe din lume, cu lungimea de 360 m, iar la 5 mai 2014, de asemenea la Chișinău, a fost desfășurată panglica cu cea mai mare suprafață, având lățimea de 7 m și lungimea de 200 m.

7. În 2014, în urma acțiunilor militare agresive ale Federației Ruse în Ucraina, Panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe, fiind îmbrățișată de diverse mișcări și organizații pro-rusești și separatiste, a început să fie asociată pe plan mondial cu neoimperialismul militar rus.

În mediile ucrainene patriotice panglica a trezit o repulsie manifestată fățiș și generalizarea poreclei „Panglica (gândacului) de Colorado” („колорадская ленточка”), după asocierea coloristică cu această insectă dăunătoare.

În același an 2014, proteste vehemente împotriva acțiunii de distribuire și utilizare a Panglicii Ordinului rus Sf. Gheorghe în ajunul zilei de 9 mai au fost manifestate în afara Ucrainei, care a interzis panglica și a preferat macul roșu ca simbol al comemorării evenimentului, și în Kazahstan, care de asemenea a interzis utilizarea panglicii substituind-o cu drapele de culoare roșie similare culorii drapelului Armatei Roșii și cu drapele alb-albastre în culoarea drapelului național kazah contemporan, în Belarus, Republica Moldova și alte țări. Nici chiar în Rusia panglica nu întrunește o adeziune totală, fiind văzută nu ca o emblemă istorică, ci ca o făcătură propagandistică a regimului politic actual.

8. În concluzie, semnificațiile actuale ale Panglicii Ordinului rus Sf. Gheorghe se reduc la trei:

- a) asocierea cu gloria militară a Imperiului Rus;
- b) asocierea cu comemorarea victoriei Armatei Roșii asupra Germaniei naziste în cel de-al Doilea Război Mondial;
- c) asocierea cu politica neoimperială a Federației Ruse.

III. Statutul în Republica Moldova

9. Ca însemn faleristic, panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe a fost inclusă în panglica Medaliei jubiliare „60 de ani de la eliberarea Moldovei de sub ocupația fascistă”, instituită prin Legea nr. 164-XV din 20 mai 2004. Menționăm, că la acea dată panglica nu avea conotațiile legate de acțiunile de promovare a ei demarate în Federația Rusă abia în anul următor 2005.

De asemenea, menționăm că aceeași panglică, în soluții artistice diferite a fost introdusă și în distincțiile „de stat” ale autoproclamatei Republicii Moldovenești Nistrene:

- a) Ordinul „Pentru bărbăție personală” („За личное мужество”), instituit la 27 ianuarie 1995;
- b) Medalia „Meritul militar” („За боевые заслуги”), instituită la 10 martie 1999;

c) Medalia jubiliară „65 de ani ai Victoriei în Marele Război pentru Apărarea Patriei din 1941-1945” („65 лет победы в Великой отечественной войне 1941-1945 гг.”), instituită la 17 iulie 2009.

10. *Ca însemn heraldic, vexilologic sau uniformistic*, panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe nu a fost înregistrată în Armorialul General al Republicii Moldova ca simbol public de către Comisia Națională de Heraldică și se utilizează în public fără vreo autorizare oficială, pe responsabilitatea purtătorilor.

11. *Semnificații proprii și specifice Republicii Moldova* panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe nu comportă.

12. În situația în care panglica Ordinului rus Sf. Gheorghe este autodefinită nu ca un simbol public distinct, ci ca o „replică simbolică a bicolorului tradițional din Panglica Sf. Gheorghe”, aceasta *nu cade sub incidența actelor normative* ce reglementează înregistrarea și utilizarea simbolurilor publice pe teritoriul Republicii Moldova.

Conform art. 1 din Legea cu privire la simbolurile publice nr. 86 din 28 iulie 2011, *obiectul* legii este reglementarea raporturilor juridice care țin de înregistrarea, protecția juridică și utilizarea *simbolurilor publice* aferente domeniilor respective, iar conform prevederilor art. 3 alin. (2) al Legii menționate simbolul public este definit ca totalitatea însemnelor heraldice, vexilologice, imnice, sigilografice, faleristice și uniformistice *destinate identificării posesorului și etalate în acest scop*.

Menționăm că răspunderea administrativă și cea penală stabilită de legislația în vigoare (art. 322 Cod contravențional, art. 347 Cod penal) este una pentru încălcarea modului de folosire și/sau profanare a *simbolurilor publice* în sensul prevederilor art. 3 alin. (2) din Legea cu privire la simbolurile publice.

În situația în care panglica în cauză nu constituie un simbol public distinct și nu cade sub incidența actelor normative în vigoare din domeniu, *utilizarea sau interzicerea utilizării acesteia pe teritoriul țării noastre urmează a fi reglementată de un act special, emis de către Parlamentul Republicii Moldova*.

Dr. Silviu TABAC,
Heraldist de Stat al Republicii Moldova,
vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 322-IV al ședinței CNH din 25 martie 2015. Copie semnată de autor, exemplarul CNH.

Nota a fost aprobată în această ședință ca răspuns oficial al CNH și remisă la 26 martie 2015 prin adresele CNH nr. 04/1-20-179 (lui Gheorghe Brega) și nr. 04/1-20-180 (lui Veaceslav Untilă).

Nr. 7

Avizul Heraldistului de Stat al Republicii Moldova la interpelarea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind perceperea simbolului svasticii în Republica Moldova, nr. 361-IV.01, 30 septembrie 2015

La interpelarea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. PCC-01/29a 2/3 din 31 iulie 2015, în contextul Sesizării nr. 29a/2015 privind controlul constituționalității unor prevederi ale art. 1 lit. b) din Legea nr. 54 din 21 februarie 2003 privind contracararea activității extremiste, Comisia Națională de Heraldică a examinat problema percepției simbolului svasticii în Republica Moldova și a constatat următoarele.

I. Definiția svasticii

Svastica este o emblemă denumită în heraldică și domeniile înrudite și conexe (faleristică, uniformistică, vexilologie etc.) *cruce gamată* și definită drept o cruce cu brațele egale îndoite la capăt în unghi drept,

creând impresia că este constituită din patru litere grecești gama – Γ. În literatura de specialitate mai apare cu denumirile sinonimice *cruce frântă*, *cruce încârligată*, *svastica*/*zvastica*³⁷. Termenul este de origine sanscrită și se traduce drept „noroc, bunăstare, sănătate”.

Sugerează ideea de rotație axială, de permanență și mobilitate în același timp, de ciclicitate a vieții în natură.

Poate avea două direcții de rotație virtuală: în direcția acelor de ceasornic (svastică dextrogiră, cruce gamată invers) și în direcție inversă acelor de ceasornic (svastică levogiră, cruce gamată).

II. Simbolismul svasticii

1) Ce simbolizează svastica nazistă?

Svastica naziștilor germani (în germană *Hakenkreuz*) reprezintă o cruce gamată (svastică levogiră) așezată în săritoare (în X), adică înscriindu-se într-un pătrat imaginar așezat pe un vârf.

Carierea simbolului svasticii în societatea germană modernă a fost determinată de interpretarea eronată, datând din anii 1870, că aceasta ar fi fost un simbol arian prin excelență. Ulterior, acest simbolism a fost dezvoltat în literatura naționalismului rasial german și cea antisemită, svastica devenind în timp și o emblemă politică.

Svastica a fost adoptată de Partidul Muncitoresc Național-Socialist German (NSDAP) în mai 1920. Soluția aleasă pentru drapelul partidului a reprezentat o pânză roșie, purtând în mijloc un disc alb, supraîncărcat cu o svastică levogiră (scurtă) așezată în săritoare, de culoare neagră. În conformitate cu interpretările date de Adolf Hitler în 1920, „roșul înseamnă social, albul înseamnă național, iar svastica este antisemită”. Ulterior, în lucrarea sa „*Mein Kampf*” (1925-1926, partea a II-a, cap. VII), Hitler preciza: „Ca naționaliști, ne vedem programul reflectat în culorile steagului: în roșu vedem gândirea socială a mișcării, în alb, naționalismul, iar în svastică, misiunea luptei pentru victoria omului arian și, în același timp, victoria ideii de muncă productivă, care este și va fi în veci antisemită”³⁸. Svastica în sine a fost percepută în cercurile naziste și ca un simbol solar primar, cu întreaga lui mitologie solară legată de reînnoire, primăvară, vitalitate, dinamism, lumină, cultură, foc purificator etc., peste care s-a suprapus și mitologia mai nouă legată de arieni.

La 5 noiembrie 1935, locul stemei de stat a Germaniei a fost luat oficial de însemnul NSDAP cu svastică, căruia i s-a acordat statutul de simbol suprem al statului german. În *Regulamentul privind utilizarea însemnului suprem de stat* din 7 martie 1936, acesta a fost definit ca o svastică înconjurată de o cunună de stejar, pe cunună stând o acvilă cu aripile desfăcute și cu capul întors spre dreapta (stânga heraldică).

Simbolica nazistă germană a fost abolită în 1945, odată cu înfrângerea Germaniei în cel de-al Doilea Război Mondial.

2) Este acest simbol pasibil de interpretări distincte, altele decât asocierea directă cu regimul nazist?

În afară de asocierea directă cu regimul nazist german, cetățenii Republicii Moldova mai asociază simbolul svasticii cu:

a) simbolul omonim clasic din emblematica antică, cu caracter original astrologic, apoi și religios, răspândit pe o arie aproape universală, având nenumărate întrupări artistice, interpretat ca roata timpului, crucea solară, roata legii etc. El este foarte bine cunoscut din ornamentica populară, inclusiv cea românească.

³⁷ Silviu Andrieș-Tabac, *Tipologia crucii heraldice*, în „*Analecta catholica*”, Chișinău, IV (2008), Chișinău, 2010, p. 117.

³⁸ Rosa Sala Rose, *Dicționar critic de mituri și simboluri ale nazismului*, Pitești: Editura „Paralela 45”, 2005, p. 204-205.

că de spațiul căreia ține Republica Moldova³⁹, precum și din ornamentica monumentelor arheologice antice descoperite inclusiv pe teritoriul Republicii Moldova;

b) svastica din emblemată ezoterică și ocultă europeană de la sfârșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea care a fost promovată ca emblemă a reînnoirii omului și societății și a apărut nu numai în Germania, ci și în alte țări, inclusiv în Rusia pe bancnotele oficiale emise de Guvernul Provizoriu în 1917, în aceeași soluție grafică ca și cea nazistă germană;

c) svastica utilizată în Finlanda în însemnul Ordinului Crucii Libertății, instituit în 1918, și în stindardul Președintelui Finlandei, model 1978, ambele în vigoare;

d) svastica utilizată în emblemată și uniformistica Partidului Național-Creștin (cuzist), partid de extremă dreaptă în Regatul României, existent în anii 1935-1938, care a adoptat svastica nazistă germană cu sensurile ei naziste;

e) svastica și derivatele ei utilizate de mișcările neonaziste din întreaga lume și asociate cu aceste mișcări, care fac aluzie la simbolismul nazist clasic;

f) svastica utilizată pe larg în civilizațiile contemporane indiană, chineză, japoneză și altele orientale, cu semnificațiile culturale pozitive proprii, de sorginte antică.

3) A fost utilizat în Republica Moldova simbolul svasticii?

Din cunoștințele și observațiile membrilor Comisiei Naționale de Heraldică, se poate constata că simbolul svasticii în Republica Moldova independentă nu a fost utilizat oficial de nicio entitate statală, nestatală sau non-formală, exceptând două cazuri:

a) Asociația Falun Dafa, emblema căreia ține de simbolismul emblematic, filozofic și religios tradițional chinez și nu are nimic comun cu simbolismul nazist german;

b) grupuri ilegale de orientare neonazistă și/sau antisemită sau persoane particulare neafiliate cu astfel de viziuni, care au folosit svastica, în sensul ei nazist german, ca graffiti pentru profanarea unor pereți, monumente sau morminte.

*Dr. Silviu TABAC,
Heraldist de Stat al Republicii Moldova,
vicepreședinte al Comisiei Naționale de Heraldică*

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 361-IV al ședinței CNH din 30 septembrie 2015. Copie semnată de autor, exemplarul CNH.

Nota a fost aprobată în această ședință ca răspuns oficial al CNH și remisă Curții Constituționale prin adresa nr. 04/1-19-34 din 5 octombrie 2015.

Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 23 noiembrie 2015 privind controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 1 din Legea nr. 54 din 21 februarie 2003 privind contracaraarea activității extremiste (utilizarea simbolurilor naziste) (Sesizarea nr. 29a/2015) a fost publicată în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2016, nr. 79-89, 1 aprilie, partea I, art. 23, p. 172-177.

³⁹ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală. Mituri. Divinități. Religii*, București, 1989, p. 562; Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1987, p. 161; Carl G. Liungman, *Dictionary of Symbols*, New York, London: W.W. Northon & Company, 1991, p. 178-180, 368-369.

c) Acte conceptuale

Nr. 8

Nota informativă a Heraldistului de Stat al Republicii Moldova adresată Comisiei Naționale de Heraldică și Secretarului general al Aparatului Președintelui Republicii Moldova cu privire la instituirea unui nou ordin în domeniul consolidării relațiilor internaționale, nr. 04/1-20-188, 12 iunie 2015

Preliminarii

1. Sistemul național de decorații al Republicii Moldova a fost conceput ca o reflectare modernizată a sistemului sovietic, ca un fel de „socialism cu față umană”, ușor naționalizat. Principalele cauze ale acestei situații le vedem în:

- a) urgența în care a fost elaborat și adoptat în 1992;
- b) lipsa specialiștilor în faleristică la 1992;
- c) lipsa unor dezbateri publice cu implicarea istoricilor, care ar fi putut să-și expună părerea cât de cât la 1992;
- d) lipsa voinței politice de a-l moderniza de la 1992 încoace, orice intervenție limitându-se la cârpirea sacului în locul rupt.

2. Defectele sistemice țin de următoarele fapte:

- a) sistemul nu este armonios, domeniile de activitate sunt acoperite neechilibrat sau nu sunt luate în considerație deloc; unele distincții sunt inutile, au denumirea greșită sau un design neadecvat; nu sunt prevăzute expres toate tipurile de distincții de stat posibile;
- b) sistemul nu este creat în tradiție europeană: ordinele naționale nu au grade care să permită aspirația cetățenilor de la o treaptă la alta a aceluiași ordin pe parcursul vieții, acestea fiind concepute numai cu gradul inferior de „cavaler”;
- c) nu este acoperit legislativ sistemul distincțiilor departamentale și de ramură, care au menirea să fie complementare și premergătoare celor de stat.

Posibilitatea modificării Statutului „Ordinului de Onoare”

1. „Ordinul de Onoare” a fost instituit în 2002 ca o replică consolidată a domeniilor pe care le acopereau ordinele URSS „Дружба народов” și „Знак Почета”. Astfel, acesta actualmente trebuie să acopere meritele în domeniul consolidării relațiilor internaționale ale țării noastre.

2. Pentru că ambele ordine sovietice aveau denumiri naive, „socialiste”, departe de spiritul ordinelor europene, s-a găsit soluția „Ordinul Onoarei”, care a fost profanată de consilierii Președintelui de atunci, ale căror cunoștințe de limbă română și de tradiții faleristice erau precare. Formula în vigoare presupune că celelalte ordine sunt fără de onoare, dar și că meritele celor distinși nu sunt reale, ci onorifice.

3. Crearea unor grade europene ale acestui ordin (cavaler, ofițer, comandor, Mare Ofițer, Mare Cruce, Colan) acum este posibilă, dar deja gradul imediat superior de „ofițer” în mod automat va deveni superior tuturor ordinelor naționale în vigoare, atâta timp cât celelalte rămân doar cu gradul de cavaler.

4. Soluțiile tehnice de elaborare a gradelor superioare pot fi aplicate, după o analiză profundă a direcțiilor de evoluție a sistemului național de decorații.

5. Aplicarea unor plăcuțe metalice cu specificarea meritelor de acordare pe panglica distincției nu este o soluție corectă din mai multe considerente:

- a) panglica are un rol de identificare a distincției printre altele, cazurile de aplicare a unor decoruri pe aceasta fiind reduse (rămurele sau rozete cu funcție ierarhică; milesime diferite pe aceeași panglică; barete cu denumiri de bătlăii ca o suplimentare a meritelor la aceeași distincție);

- b) majoritatea aplicelor de pe panglică nu pot fi reluate și pe baretele de substituie a distincțiilor;
- c) ordinea trebuie să aibă acoperire de merite cât mai largă, iar meritele concrete se specifică în decretelor aferente.

Posibilitatea creării unui ordin nou

1. Posibilitatea instituirii unui ordin nou, rezervat domeniului consolidării relațiilor internaționale, inferior sau superior „Ordinului de Onoare”, fără a destabiliza sistemul în vigoare este cea mai simplă în condițiile în care nu se dorește reconsiderarea sistemului.

2. Soluția tehnică este dictată de sistemul național de ordine și de faptul că distincția va trebui înmănată unor cetățeni străini care nu sunt atașați simbolului crucii. Astfel, soluția stelei cu opt sau mai multe raze, garnisite cu anumite decoruri și purtând în medalionul central Stema de Stat a Republicii Moldova este cea mai simplă și comună.

3. Soluția artistică va fi una greu de găsit, deoarece și alte ordine naționale au o concepție similară.

Cu privire la denumirea „Ordinul Solidarității”

1. Termenul *solidaritate* (din fr. *solidarité*) are în limba română contemporană următoarele sensuri:

a) faptul de a fi solidar (cu cineva sau cu ceva), adică de a fi legat (de cineva sau de ceva) printr-o responsabilitate și un interes comun; răspundere comună; coeziune, legătură, unitate (~ existentă între persoane);

b) (jur.) responsabilitate în egală măsură și împreună a mai multe persoane; (spec.) caracterul unui raport de obligații care leagă între ei mai mulți creditori și un singur debitor sau mai mulți debitori și un singur creditor;

c) unitate strânsă, bazată pe o comunitate de interese, de sentimente, de idei; spirit de înțelegere; frăție, înfrățire, unitate (~ țărilor democratice);

d) sentiment care îi determină pe oameni să-și acorde ajutor reciproc.

2. Solidaritatea care ne interesează, definită de sensurile c) și d), nu ar trebui să constituie un merit demn de o distincție, ci să fie una sinceră și neafășată. În același timp, solidaritatea presupune un sacrificiu dezinteresat (fizic, material, sentimental, militar etc.), pe când cea mai mare parte a personalităților decorate vor fi comercianți, care vor avea un profit de pe urma „solidarității” cu țara noastră, sau înalți funcționari străini, destul de indiferenți față de ceea ce se întâmplă la noi.

3. Solidaritatea nu este o virtute autosuficientă, încât denumirea „Ordinul Solidarității” nu poate fi satisfăcătoare. Solidaritatea trebuie explicată: cu cine („solidaritatea cu Nelson Mandela și Angela Davis, cu sinistrații din Africa etc.”), cu ce („solidaritatea muncii”), a cui („solidaritatea oamenilor muncii”, „solidaritatea moldovenilor de pretutindeni”), cu ce ocazie („solidaritatea în lupta pentru pace”).

4. „Ordinul Solidarității” are iz de stânga. Cea mai cunoscută distincție de acest tip – Ordinul „Steaua Solidarității Italiene” (it. *Ordine della Stella della Solidarietà Italiana*), instituit în 1947 și destinat decorării cetățenilor străini și a italienilor din diaspora pentru contribuții la reconstruirea Italiei după cel de-Al Doilea Război Mondial, iar mai târziu și pentru consolidarea relațiilor internaționale ale Italiei, în 2011 a fost redenumit drept Ordinul „Steaua Italiei” (it. *Ordine della Stella d'Italia*).

Cu privire la denumirea „Ordinul Rozei de Aur”

1. Această denumire este justificată în primul rând de faptul că roza heraldică este una dintre emblemele principale ale Stemei de Stat a Republicii Moldova. Moștenită din blazonul unei dinastii locale pierdute în negura vremurilor, roza a însoțit tradițional, mai ales la dextra, capul de bour moldovenesc.

2. Denumirea dată nu ar fi una insolită, deoarece se înscrie într-un câmp semantic mondial similar, constituind o familie cu distincții de mare valoare:

- a) distincția papală „Roza de Aur” (*Rosa d’Oro*) care se conferă din secolul al XI-lea;
- b) distincția franceză „Ordinul Crinului” (*Ordre du Lys*) care a existat în perioada 1814-1831;
- c) distincția japoneză „Ordinul Suprem al Crizantemei” existentă din 1876;
- d) distincția supremă finlandeză „Ordinul Rozei Albe” / „Ordinul Trandafirului Alb” (*Suomen Valkoisen Ruusun ritarikunta*), din 1919.

3. Această denumire comportă un spirit cavaleresc medieval pronunțat și are un aer elitist, încât s-ar înscrie printre distincțiile supreme ale țării noastre, imediat înainte sau după „Ordinul de Onoare”, dându-i o valoare internațională specială.

4. Soluția artistică ar consta din combinarea stelei cu opt sau mai multe raze cu roze heraldice și având în inimă Stema de Stat.

Cu privire la denumirea Ordinul „Bene Merenti”

1. Familia ordenelor și medaliilor de tip „Bene Merenti” (traducere aproximativă din latină: *celui care a bine meritat, merituosului*) este numeroasă, cuprinzând distincții germane, papale, ale Casei Regale Române etc. cu această formulă în latină, precum și toate distincțiile care au inclusă în denumirea lor formula „Pentru Merit” sau „Meritul X”.

2. Este o soluție democratică, nepretențioasă, cu analogii în toată lumea, nu numai în Occident. Este acceptată chiar și în statele islamice („Ordinul Meritului” din Egipt, 1953, ș.a.). Este îmbrățișată chiar și de organizațiile non-guvernamentale (de exemplu, medalia de argint „Bene Merenti de Patria” a Societății „Sfântul Ioan Botezătorul” din Montréal, Quebec, Canada, din 1923). Conferirea unui ordin cu această denumire nu ar trezi vreun dubiu sau vreun semn de întrebare.

3. Soluția artistică ar fi similară celei propuse pentru presupusul „Ordin al Solidarității”.

Dr. Silviu TABAC,

Heraldist de Stat al Republicii Moldova

Arhiva CNH, Procesul-verbal nr. 338-IV al ședinței CNH din 12 iunie 2015, cu ordinea de zi „Conceptul instituirii unui nou ordin în domeniul consolidării relațiilor internaționale”. Originalul CNH.

La ședință au participat *de facto* sau prin vot delegat 12 din 15 membri ai CNH: președintele Mariana Șlapac, vicepreședintele Silviu Tabac, secretarul CNH Grigore Guțu (vot delegat lui S. Tabac), membrii Constantin Bogatov, Ana Boldureanu, Varvara Buzilă, Sergius Ciocanu, Alexei Colîbneac (vot delegat lui V. Crețu), Vladimir Mischevca, Nicolae Răileanu, Iurie Caminschu, Victor Crețu. Au lipsit vicepreședintele Alexandru Ohotnicov și membrii Lilia Bolocan și Simion Odainic.

Au fost discutate trei demersuri.

Primul era *Nota șefului Direcției generale drept a APRM Alexandru Ohotnicov către Președintele Republicii Moldova nr. 06/6-01-67 din 28 mai 2015 privind instituirea unei noi distincții de stat pentru dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și alte state sau organizații internaționale*, cu următorul cuprins:

„Conform indicațiilor Dumneavoastră privind instituirea unei distincții de stat prin conferirea căreia urmează să fie răsplătită activitatea meritorie a persoanelor (preponderent cetățeni străini, cetățeni ai Republicii Moldova, precum și persoane juridice din țară și de peste hotare), care prin acțiuni practice contribuie la stabilirea, menținerea și dezvoltarea relațiilor dintre Republica Moldova și alte state sau organizații internaționale, Vă comunicăm următoarele:

Urmare unei documentări profunde și studierii actelor normative în domeniu ale altor state, precum și a practicii internaționale în materie, *propunem* ca potențiala distincție de stat să poarte titulatura «*Ordinul Solidarității*», iar în ordinea ierarhică să fie superioară Ordinului «*Gloria Muncii*» și să fie conferită pentru:

- rezultate meritorii în stabilirea, menținerea și aprofundarea unor relații interstatuale de colaborare și prietenie;
- merite deosebite în promovarea reformelor și valorilor democratice, contribuție la modernizarea instituțională;
- sprijinul constant acordat în procesul de integrare în structurile internaționale;
- contribuție substanțială la atragerea investițiilor și susținerea progresului economic și social;
- promovarea unei imagini favorabile Republicii Moldova pe plan internațional.

Respectând regulile faleristice, se propune ca însemnul «Ordinului Solidarității» să reprezinte o *stea convexă cu opt colțuri*, formată din fascicule de raze divergente, *în centrul căreia să fie amplasată Stema de Stat a Republicii Moldova*.

Totodată, în problema abordată *a fost consultat domnul Silviu Tabac*, heraldist principal de stat, care propune următoarele titlaturi pentru distincția în cauză:

«*Ordinul Rozei de Aur*»

Roză, preluată din Stema de Stat a Republicii Moldova, conform principiilor altor țări care au utilizat elemente din emblematica statală («Ordinul Crizantemei» – Japonia, «Ordinul Rozei Albe» – Finlanda, «Ordinul Crinului» – Franța, «Ordinul Trandafirului» – Vatican etc.).

Ordinul «Bene Merenti» (Ordinul Binemeritat)

Distincții cu asemenea denumire sunt/au fost conferite de autoritățile din Polonia, România, iar cu denumiri similare în multe alte state.

În cazul în care se acceptă una din variantele menționate, *modelul și descrierea ordinului urmează să fie examinate în Comisia Națională de Heraldică*.

Uterior, proiectul de lege poate fi înaintat, cu *titlu de inițiativă* legislativă, de către *un grup de deputați* în Parlament, de către *Președintele Republicii Moldova* sau de *Guvern*.

Solicităm *dispozițiile* de rigoare.”

Pe marginea acestei note, la 29 mai 2015, președintele Nicolae Timofti a pus rezoluția adresată Secretarului general al APRM Ion Păduraru: „De informat toți consilierii, apoi de discutat împreună”.

Cel de-al doilea demers discutat în ședința CNH a fost dispoziția verbală a domnului Vladimir Șarban, Secretar general adjunct al APRM, din 8 iunie 2015 privind posibilitatea modificării statutului „Ordinului de Onoare” în vederea creării unor grade superioare celui de cavaler și a suplimentării panglicii distincției cu barete metalice pe care să fie specificat meritul.

În sfârșit, cel de-al treilea demers l-a constituit nota Heraldistului de Stat reproducă aici.

Decizia votată unanim a Comisiei a fost:

„1. Comisia Națională de Heraldică constată imperios necesară reconsiderarea integrală a sistemului național de decorații, în vederea creării unui sistem de tip european, cu grade de cavaleri, ofițeri etc.

2. Comisia Națională de Heraldică aprobă nota informativă a Heraldistului de Stat ca platformă de discuții ulterioare referitoare la problema instituirii unui nou ordin în domeniul consolidării relațiilor internaționale.

3. În cazul instituirii unui nou ordin în cadrul sistemului distincțiilor de stat în vigoare, Comisia Națională de Heraldică susține ideea denumirii acestuia drept «Ordinul Rozei de Aur».

Procesul-verbal al CNH și Nota informativă au fost transmise Secretarului general al APRM cu adresa însoțitoare nr. 04/1-20-190 din 16 iunie 2015. La 17 iunie, Ion Păduraru a remis cele două documente domnilor Alexandru Ohotnicov și Vladimir Șarban cu rezoluția „*Spre informare și eventuale propuneri*”.

Secretarul general adjunct V. Șarban a solicitat anumite clarificări din partea Heraldistului de Stat, drept care, i-am remis *Notă informativă nr. 04/1-20-195 din 22 iunie 2023 cu privire la posibilitatea modificării Statutului „Ordinului de Onoare”*, cu următorul conținut:

„1. Sistemul național de decorații al Republicii Moldova nu este creat în tradiție europeană: ordinele naționale nu au grade care sa permită aspirația cetățenilor de la o treaptă la alta a aceluiași ordin pe parcursul vieții, acestea fiind *concepute numai cu gradul inferior de «cavaler»*.”

2. «Ordinul de Onoare» a fost instituit în 2002 ca o replică consolidată a domeniilor pe care le acopereau ordinele URSS «Дружба народов» și «Знак Почета». Astfel, acesta actualmente *trebuie să acopere meritele în domeniul consolidării relațiilor internaționale* ale țării noastre.

3. Crearea unor grade europene ale acestui ordin (cavaler, ofițer, comandor, Mare Ofițer, Mare Cruce, Colan) acum este posibilă, dar deja *gradul imediat superior de «ofițer» în mod automat va deveni superior tuturor ordenelor naționale în vigoare, inclusiv «Ordinul Republicii»*, atâta timp cât celelalte rămân doar cu gradul de cavaler (a se vedea, de exemplu, ierarhia distincțiilor României contemporane). Instituirea unui grad superior la oricare dintre ordinele naționale ar destabiliza sistemul distincțiilor naționale.

4. *Soluțiile tehnice* de elaborare a gradelor superioare pot fi aplicate, după o analiză profundă a direcțiilor de evoluție a sistemului național de decorații.

5. *Aplicarea unor plăcuțe metalice* cu specificarea meritelor de acordare pe panglica distincției nu este o soluție corectă din mai multe considerente:

a) panglica are un rol de identificare a distincției printre altele, cazurile de aplicare a unor decoruri pe aceasta fiind reduse (rămurele sau rozete cu funcție ierarhică; milesime diferite pe aceeași panglică; barete cu denumiri de bătlăii ca o suplimentare a meritelor la aceeași distincție);

b) majoritatea aplicelor de pe panglică nu pot fi reuate și pe baretele de substituie a distincțiilor;

c) ordinele trebuie să aibă acoperire de merite cât mai largă, iar meritele concrete se specifică în decretale aferente”.

La 23 iunie 2015, Vladimir Șarban punea rezoluția finală pe marginea chestiunii și a întregului pachet de documente: „La dosar. Am discutat cu d. Păduraru: d. Președinte cunoaște deja argumentele expuse”. Problema noii distincții a decăzut din ordinea de zi.

* * *

Acest caz este unul ilustrativ pentru culisele examinării unei probleme ce implică conlucrarea dintre politic, administrativ și științific. Multe lucruri s-ar rezolva mai ușor dacă această conlucrare ar fi mai cordială și mai deschisă! Încheiem prin reproducerea reacției a două persoane implicate nemijlocit în caz.

Colegul heraldist și falerist Tudor-Radu Tiron de la București, cel cu care ne-am consultat îndeaproape și permanent în cazul dat, după citirea notei noastre din 12 iunie, ne scria în particular pe 22 iunie 2015: „Am citit, mi-a plăcut! Îmi place ideea noului ordin și toată construcția logică pe care ai conturat-o. O singură observație aș avea. Fiindcă denumirea amintește o singură roză, distincția ar trebui să înfățișeze o singură roză. Spre exemplu, era logic atunci când modelul 1881 al Ordinului «Coroana României» avea pe medalionul central o coroană regală, dar nu a mai fost logic atunci când, în 1932, modificându-se modelul distincției, coroana s-a multiplicat între brațele crucii, dintr-o singură coroană regală rezultând patru. Dacă mă gândesc bine, nu ar arăta rău deloc acvila Republicii Moldova în interiorul unei roze frumoase de la care pornesc opt raze. Anexez o schiță rapidă”.

Cea de-a doua reacție aparține domnului Alexandru Ohotnicov, șeful Direcției generale drept a APRM și vicepreședintele CNH în funcție la acea dată. Adresată domnului Vladimir Bogdan, șeful Serviciului distincții de stat al APRM, a fost pusă la 6 iulie 2015 ca rezoluție pe pachetul de documente referitoare la acest caz rămas în acest serviciu: „În viziunea mea, atât propunerile Heraldistului de Stat, cât și a[le] Comisiei Naționale de Heraldică sunt inacceptabile și lipsite de sens. La dosar”.

14 august 2024.

Expoziția de obiecte armoriata de uz cotidian

„Cu stemele la masă – în lume și acasă...”,

Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei,

30 martie – 28 aprilie 2023

In secolul nostru, stemele reprezintă segmentul cel mai solemn de embleme aflate în uz. Aspectul lor artistic foarte elaborat și simbolismul încifrat, care nu poate fi pătruns din prima, adaugă solemnității o notă de mister intimidant pentru omul de azi. Or, cândva stema se putea vedea peste tot, deoarece avea și funcția mărcii de proprietate. O purtau numeroase obiecte, inclusiv de uz cotidian nu foarte solemn.

Expoziția „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”, al cărui titlu a fost stabilit de curatori (Silviu Andrieș-Tabac, Ana Boldureanu, Lucia Marinescu) în urma unor sugestii de la heraldista bucureșteană Cătălina Opaschi, continuă demersurile de popularizare a modului de abordare a stemelor în viața de zi cu zi prin organizarea periodică de expoziții cu caracter heraldic la Muzeul Național de Istorie a Moldovei.

Prima tentativă de ilustrare a posibilităților utilizării stemelor în viața cotidiană a fost întreprinsă încă în 2000, cu ocazia organizării expoziției „Un deceniu de heraldică în Republica Moldova” (5 decembrie 2000 – 13 februarie 2001; curatori: Aurelia Cornețchi, Silviu Andrieș-Tabac), dedicată aniversării a 10-a de la adoptarea Stemei de Stat și a Drapelului de Stat ale Republicii Moldova, precum și aniversării a 5-a de la înființarea Comisiei Naționale de Heraldică, la care au mai colaborat Arhiva Națională a Republicii Moldova și Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”. În cadrul acestei expoziții, desfășurate în splendida pe atunci Sală albastră a Muzeului, într-un compartiment special „Uzul heraldic în Republica Moldova” erau adunate piese de vestimentație, uniformă, insignologie, veselă, fanioane etc., care erau completate, printr-o vitrină aparte, cu piese similare din țările străine ce puteau servi drept modele pentru eventualele inițiative heraldice locale.

Peste două decenii, în cadrul unei alte expoziții heraldice „Simbolurile oficiale și neoficiale ale Republicii Moldova” (3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021; curatori Ana Boldureanu, Silviu Andrieș-Tabac), dedicată aniversării a 30-a de la adoptarea Drapelului de Stat și a Stemei de Stat ale Republicii Moldova și aniversării a 25-a de la instituirea Comisiei Naționale de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova¹, la care, în calitate de parteneri, au mai participat Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Agenția Națională a Arhivelor, cercetători și colecționari particulari din Chișinău sau din alte părți, a fost avut în vedere un compartiment special, cu scop didactic, în care autorii expoziției și-au dorit să prezinte publicului interesat modelul unui stat

¹ Ana Boldureanu, Silviu Andrieș-Tabac, *Expoziția „Simbolurile oficiale și neoficiale ale Republicii Moldova”, Chișinău, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, 3 noiembrie 2020 – 31 mai 2021*, în „Heraldica Moldaviae”, III, 2020, Chișinău, 2021, p. 194-222.



Ministerul Culturii al Republicii Moldova
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova



EXPOZIȚIA

Cu stemele la masă – în lume și acasă...

*Expoziție de obiecte de uz cotidian
dedicată aniversării a zecea de la instituirea Cabinetului de heraldică
din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova*



30 martie – 28 aprilie 2023

ce-și promovează cu succes și inspirație simbolurile sale naturale și culturale. Dintre astfel de țări a fost aleasă Canada, unde simbolurile respective sunt adoptate nu numai la nivel național, ci și la cel de provincii. În același timp, Canada are o producție foarte însemnată de piese de uz cotidian sau cu caracter de suvenir, care au pătruns ușor în țara noastră. În acest compartiment – „Canada, un model de promovare a simbolurilor naturale și culturale” – au fost expuse materiale diverse, care conțineau imagini ale simbolurilor oficiale și neoficiale

ale acestui stat – obiecte cotidiene, accesorii vestimentare, piese numismatice, cărți poștale etc. –, cea mai mare parte a cărora s-a datorat colecțiilor particulare.

Prilejuită de cea de-a 10-a aniversare de la instituirea Cabinetului de heraldică din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova (1 aprilie 2013, prin numirea în funcție a primului Heraldist de Stat al Republicii Moldova²), *expoziția „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”*, s-a înscris în șirul acelorași evenimente de promovare a cunoștințelor și uzului heraldic, susținute de Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova, din momentul instituirii ei, cu sprijinul partenerilor științifici tradiționali, printre care Muzeul Național de Istorie a Moldovei ocupă locul de frunte.

(În context, este de remarcat faptul că primul sediu temporar al Cabinetului de heraldică s-a aflat în edificiul din strada Sfatul Țării, nr. 53, unde Heraldistul de Stat a fost instalat în sala de ședințe de la parterul clădirii, un spațiu generos, dotat cu mobilier mai elegant, de salon, care a permis organizarea imediată a unei expoziții de obiecte armorate și cărți heraldice în scopul informării vizitatorilor. O bună parte din aceste piese etalate în 2013 au ajuns și în expoziția din 2023.)

Scopul expoziției din 2023 a constat în promovarea acelorași idei de utilizare în viața cotidiană a însemnelor heraldice prin prisma obiectelor care nu sunt neapărat solemne, de sărbătoare sau exclusive, în sensibilizarea opiniei publice asupra faptului că o stemă poate și trebuie să fie utilizată fără vreo rețineră în cadrul unor activități și situații de zi cu zi. Este vorba, în primul rând, de stemele de familie și teritoriale, căci simbolurile naționale – oficiale, culturale și naturale – nu au abandonat niciodată spațiul nostru vizual, ocupând din ce în ce mai mult loc.

Masa care îi unește pe membrii familiei sau pe prieteni, colegi ori apropiați a constituit dintotdeauna un prilej de promovare a ideilor. Serviciile de masă, de ceai și de cafea, tacâmurile, șervețelele și fețele de masă, decorurile adiacente și mobila de anturaj au început a fi decorate cu steme chiar de la apariția însemnelor heraldice. Pe de o parte, stăpânul își marca proprietatea, iar pe de alta, își promova stăpânirea. Această funcție a stemelor familiale și suverane a fost preluată foarte rapid și de simbolurile corporative și teritoriale, încât o farfurie cu blazonul unui oraș, o halbă cu stema berăriei sau o cană cu marca lăptăriei au devenit ceva comun. E de remarcat și faptul că, în timp, vesela a devenit un bun promotor nu doar al simbolicii heraldice, ci și al emblematicii identitare complementare: naturale, culturale sau istorice.

Exemplificarea uzului cotidian s-a făcut pe obiecte armorate provenite, mai ales, din țările europene cu tradiție heraldică (Olanda, Germania, Austria, Cehia, Ungaria, Ucraina, Bulgaria, Franța, Belgia, Spania, Italia etc.), dar și de pe alte continente. Grosul pieselor din expoziție, provenind din colecția Cabinetului de heraldică și colecția personală a heraldistului Silviu Andrieș-Tabac, a fost reprezentat de veselă diversă – farfurii, farfurioare, tăvi, halbe, căni, cești, ceșcuțe, pahare, bomboniere, lingurițe, suporturi, cutii de ceai,

2 Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 557-VII din 28 martie 2013 privind numirea domnului Silviu Tabac în funcția de Heraldist de Stat al Republicii Moldova, în „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, 2013, nr. 69-74, 5 aprilie, partea I, art. 228, p. 16.

cutii de prăjituri și altele – diluată cu obiecte decorative de masă, de raft sau de perete, care întregesc ansamblul unei bucătării, sufragerii, cafenele, berării, restaurant etc. Din această asociere a tacâmurilor banale cu armele heraldice solemne răzbate o căldură plăcută, în același timp accesibilă și aleasă, care creează o atmosferă a vieții bune. Cu doar puțin efort intelectual și material, și moldoveanul își poate crea o astfel de atmosferă la el acasă.

Expoziția a fost etalată în aripa dreaptă a holului de intrare de la parterul Muzeului și a cuprins două vitrine mari verticale și cinci vitrine orizontale, așezate pe colț.

Compartimentele de bază – „Un ceai cu blazon”, „O cafea de cucoane cu blazon”, „La lăptărie cu blazon”, „O bere cu blazon”, „Un vin cu blazon”, „O tărie cu blazon”, „La masă cu familia regală olandeză” – au reflectat tocmai acest uz extrem de răspândit în lume al blazonului și al emblematicii complementare pe masa de bucătărie, indiferent dacă aflată în casă sau la cel mai fin restaurant.

Compartimentul „La masa de lucru cu blazon” a marcat folosirea obiectelor armorate în momentul când omul lucrează: la masa de scris, la masa de cusut etc. În expoziție au fost observate diverse instrumente, ustensile, vase, suveniruri, papetărie etc., care poartă ca decor elegant o stemă sau o altfel de emblemă. Numărul nu foarte mare de piese reflectă realitatea colecției avute în vedere.

Alte două compartimente – „La masa de joc cu blazon” și „La o țigară cu blazon” – au subliniat cealaltă fațetă a firii umane: plăcerea distracțiilor. Au fost alese două domenii aplicative istorice, care, de asemenea, au corespuns structurii colecției. Bogata și diversă adunare de scrumiere și cutii de chibrituri armorate a fost expusă doar în mică parte, dar valoarea lor artistică și diversitatea executării tehnice sunt deosebite. Compartimentul al doilea, cuprinzând cărți de joc – tradiționale, de cvartet sau altele pentru copii – a arătat publicului cum un viciu de altădată poate fi transformat într-un mijloc de promovare a cunoștințelor despre heraldică, despre locurile simbolice și atracțiile unui sat etc. S-a prezentat cu totul remarcabil setul de cărți de joc franceze „Jocul blazoanelor” care, având menirea difuzării cunoștințelor introductive în arta heraldică, în stemele franceze și a popoarelor vecine, promovează în fine istoria, geografia și turismul. O altă piesă importantă din aceeași vitrină a fost tava „Țara Vinului din Germania”, care se prezintă ca o hartă armoriată cu stemele celor mai importante vinării din zona Rinului. Este o altfel de promovare a geografiei, plăcerilor și turismului, după cum și un foarte bun model de urmat pentru Republica Moldova cu traseul ei „Drumul Vinului”, elaborat acum câțiva ani.

Ultimele două compartimente – „Uzul heraldic cotidian în Republica Moldova” și „Uzul heraldic cotidian în România” – au prezentat situația din spațiul românesc, care nu a evoluat prea mult și se limitează încă la promovarea simbolurilor heraldice naționale mai ales – stema și drapelul de stat –, celelalte tipuri de emblematică heraldică și complementară rămânând în umbră. Expoziția „Cu stemele la masă – în lume și acasă...” a fost organizată tocmai pentru a schimba situația de la noi, unde premisele economice ar permite deja întruchiparea unor astfel de idei ce nu trebuie să mai întârzie.

După închiderea expoziției, majoritatea pieselor expuse, cu valoare istorică, au fost donate Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Descrierea și inventarierea colecției a revenit muzeografului Lucia Marinescu.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC, Ana BOLDUREANU, Lucia MARINESCU

Fotografii din expoziție (de Dumitru Gonciar)



1. Vedere generală a expoziției.



2. Curatorii expoziției: Lucia Marinescu, Silviu Andrieș-Tabac, Ana Boldureanu.



3. Prima vitrină verticală, dedicată vaselor pentru băuturi nealcoolice.

Compartimentele vitrinei dedicate vaselor pentru băuturi nealcoolice:



4. „O cafea de cucoane cu blazon”



5. „La lăptărie cu blazon”



6. „Un ceai cu blazon”

**Compartimentele celei de a doua vitrine verticale,
rezervate vaselor pentru băuturi alcoolice:**



7. „O tărie cu blazon”



8. „Un vin cu blazon”



9. „O bere cu blazon”



10. Vitrina „La masa de lucru (de scris, de cusut etc.) cu blazon”.



11. Vitrina „La masă cu familia regală olandeză”.



12-13. Vitrina cuprinzând compartimentele „La masa de joc cu blazon” și „La o țigară cu blazon”.



Al XVII-lea Simpozion de Heraldică, Chișinău, 27 aprilie 2023

La 27 aprilie 2023, în ziua când Republica Moldova își celebrează Drapelul de Stat și Stema de Stat, în incinta Muzeului Național de Istorie a Moldovei și-a desfășurat lucrările *Al XVII-lea Simpozion de Heraldică*, la care au participat – pe viu și în regim online – circa 30 de persoane. Organizat tradițional de Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”, în parteneriat cu Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova și Muzeul Național de Istorie a Moldovei, această ediție a simpozionului a fost dedicată aniversării a 10-a de la instituirea Cabinetului de heraldică din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova.

Participanții au fost salutați din partea instituției prezidențiale de către doamna membru-correspondent al Academiei de Științe a Moldovei Mariana Șlapac, președintele Comisiei Naționale de Heraldică, și din partea gazdelor – de doamna dr. hab. Lilia Zabolotnaia, directorul proiectului științific instituțional „Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare” al Muzeului Național de Istorie a Moldovei (2020-2023). Un mesaj electronic de salut și de felicitare cu ocazia aniversării Cabinetului de heraldică a fost transmis de doamna Liliana Nicolaescu-Onofrei, deputat în Parlamentul Republicii Moldova, președintele Comisiei parlamentare Cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass-media.

În cadrul lucrărilor au fost prezentate zece comunicări științifice, cinci vorbitori reprezentând Republica Moldova, doi – România, doi – Ucraina și unul – Societatea „Paul Gore”. Vorbitorii au abordat subiecte atingătoare de heraldică, sigilografie și de biografiile unor personalități din domeniul științei și artei heraldice. Au fost ținute următoarele comunicări:

1. Dr. Ana BOLDUREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Plumburi medievale vest-europene pentru stofe, descoperite în Republica Moldova (secolele XVI-XVII) (II)*;
2. Dr. SZEKERES Attila István (Asociația de Heraldică și Vexilologie din Transilvania, Sfântu Gheorghe), *Reprezentarea stemei Transilvaniei la cumpăna dintre secolele al XVI-lea și al XVII-lea* (online; nu se publică în acest volum);
3. Dr. hab. Oleg NAUMOV (Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore”), *„Armorialul general al familiilor nobile din Imperiul Rus” ca sursă istorică* (citită de subsemnatul; publicată în „*Heraldica Moldaviae*”, V (2022), Chișinău, 2023, p. 19-30);
4. Dr. Sergius CIOCANU (Institutul Patrimoniului Cultural, Chișinău), *Deslușirea mobilelor sigiliului Vâlcovului de la începutul secolului al XIX-lea*;
5. Alexandru MOLCOSEAN (Institutul de Istorie, Chișinău), *Un proiect de stemă a Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești din 1924* (publicată în „*Heraldica Moldaviae*”, V (2022), Chișinău, 2023, p. 87-98);
6. Dr. Tudor-Radu TIRON (Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române), *Un proiect necunoscut de emblemă a Bucureștilor* (citită de subsemnatul);

7. Dr. hab. Andrii GRECILO (Institutul de Arheografie și Sursologie Ucraineană „M. S. Hrușevskii” al Academiei Naționale de Științe a Ucrainei, Secția Liov), *Problemele noi heraldici municipale ucrainene, pe exemplul simbolurilor satelor de la frontiera cu România* (online);

8. Ihor IANUȘKEVÎCI (Societatea Ucraineană de Heraldică, Mikolaiv), *Steme de autor, oficializate recent în raioanele Adâncata și Herța, regiunea Cernăuți*;

9. Angela FURTUNĂ (Aparatul Președintelui Republicii Moldova), *Simion Odainic. Portretul unui artist heraldic la cea de a 85-a aniversare*;

10. Dr. Silviu TABAC (Aparatul Președintelui Republicii Moldova), *Heraldistul Constantin Bogatov (1957-2021)* (publicată în „Heraldica Moldaviae”, V (2022), Chișinău, 2023, p. 143-186).

În continuare, subsemnatul a prezentat expoziția „Carte de heraldică ucraineană”, amplasată în sala de conferințe în care s-au ținut comunicările.

La sfârșitul lucrărilor, ghidați de subsemnatul și muzeografele Ana Boldureanu și Lucia Marinescu, participanții și oaspeții au avut ocazia să viziteze expoziția „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”, amenajată în holul principal de la intrarea în muzeu. Evenimentul expozițional a fost documentat de fotograful Dumitru Gonciar din cadrul Aparatului Președintelui Republicii Moldova. Reporterul Mariana Butnaru a înregistrat un interviu cu subsemnatul pentru emisiunea „Dimineața cu Radio-Moldova”.

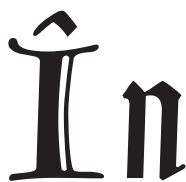
Comunicările simpozionului nepublicate și care au fost prezentate în termenul stabilit se publică în acest volum al anuarului.

Silviu ANDRIEȘ-TABAC



Participanții la simpozion după vizitarea expoziției „Cu stemele la masă – în lume și acasă...”, de la stânga la dreapta: Vlad Mischevca, Silviu Andrieș-Tabac, Ihor Ianușkevici, Ana Boldureanu, Mihai Anatolii Ciobanu, Mariana Șlapac, Alla Ceastina, Angela Furtună, Sergius Ciocanu, Lucia Marinescu, Alexandru Molcosean. Foto: Dumitru Gonciar.

Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică, Iași, 11-13 mai 2023



zilele de 11-13 mai 2023, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, în parteneriat cu Muzeul Municipal „Regina Maria” din Iași, a organizat la Iași, la Palatul Braunstein, cel de *Al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică*, manifestare cu finanțare de la Primăria Municipiului Iași. Precedentele congrese, începând din 1989, s-au ținut tot la Iași, ceea ce a făcut ca vechea capitală a Țării Moldovei să fie socotită și *capitala genealogiei și a heraldicii românești*.

La această reuniune științifică au participat distinse personalități ale vieții științifice și culturale din țară și de peste hotare, atât istorici consacrați, cât și reprezentanți ai familiilor istorice, pasionați de trecutul României, în general, și de istoria propriilor familii, în special. Congresul a celebrat aniversarea a 175-a a Revoluției Române din 1848, expresie a procesului de afirmare a națiunii române și a conștiinței naționale, revoluție pornită la Iași, dar și împlinirea a 150 de ani de la moartea domnitorului Alexandru Ioan Cuza.

Tematica generală a congresului a avut în vedere genealogia și heraldica, atât cele istorice, cât și cele personale. Partea *istorică* a cuprins o paletă largă de teme și subiecte întemeiate pe investigațiile genealogice și heraldice sau conexe acestora (prosopografie, biografie, antroponimie și toponimie; elite, mobilitatea populației; izvoare, ediții, metode moderne; precursori, publicații etc.). Partea definită ca *personală* a fost consacrată expunerii investigațiilor întreprinse de participanți cu privire la istoria și genealogia propriilor familii, iar heraldica personală a inclus atât pe cea privată, cât și pe cea instituțională și teritorială. Ca de fiecare dată, o ședință în plen a fost dedicată uneia dintre marile familii sau unei personalități din Istoria României. De această dată, ședința plenară a fost consacrată lui Alexandru Ioan Cuza, la 150 de ani de la moarte (joi, 11 mai, dimineața), și a cuprins comunicări despre domnia sa, despre oameni din vremea domniei sale, precum și despre amintirea Domnului Unirii în posteritate.

În programul congresului au fost înscrise 76 de comunicări, în 11 secțiuni distincte. În cele ce urmează ne vom referi la segmentul heraldic, cel care ne interesează în acest volum.

În ziua de joi, 11 mai, după-amiază, în Sala 1 (etajul 2) s-au desfășurat lucrările secțiunii „Heraldică, sigilografie, numismatică”, prezidată de Ileana Căzan. În acest cadru au fost susținute opt comunicări:

- 1) Ioan PRISTAVU (Brașov), *Studiul cronologic al heraldicii Ierusalimului*;
- 2) Alexandru ȘTEFAN (Cluj-Napoca), *Despre „rădăcinile” istorice ale coroanei din stema orașului Brașov*;

3) Mihai-Bogdan ATANASIU (Iași), Tudor-Radu TIRON (București), *Numismatică și sigilografie*;

4) Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Chișinău), *Noile sigilii nobiliare basarabene ale vechilor boieri moldoveni după 1812* [se publică în acest volum];

5) Cătălin-Iulian HRIBAN (Iași), „*Armorialul*” mural de la Răducăneni;

6) Alexandru DANEȘ (Brașov), *Proiecte de steme pentru județele și municipiile înființate în RSR după 1972* [se publică în acest volum];

7) Ileana CĂZAN (București), *Nepăsare, rea-voință și încălcarea legii în heraldica teritorială. Studiu de caz: municipiile Brașov, Constanța și Cluj* [se publică în acest volum];

8) Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Chișinău), „*Heraldica Moldaviae*”, I-IV (2019-2022).

Alte trei comunicări de heraldică s-au ținut în cadrul altor secțiuni:

1) Constantin ITTU (Sibiu), *Josef baron Bedeus von Scharberg: arhitectul, stirpea și stema sa* – joi, 11 mai, după-amiază, secțiunea „Familii, ramuri, personaje”,

2) Drăgan-George BASARABĂ (Timișoara), *Răsplata fidelității. Înnobilări ale frunțașilor revoluției pașoptiste din Transilvania* – sâmbătă, 13 mai, dimineața, secțiunea „Revoluția română de la 1848 și amintirea sa” [se publică în acest volum];

3) Tudor-Radu TIRON (București), *Amintirea anului 1848 reflectată în noua heraldică administrativ-teritorială* – sâmbătă, 13 mai, dimineața, secțiunea „Revoluția română de la 1848 și amintirea sa” [se publică în acest volum].

În sfârșit, în ziua de sâmbătă, 13 mai, după-amiază, în Sala 1 (etajul 2) s-au desfășurat lucrările secțiunii cu participare internațională, în limba engleză, intitulată „Heraldry Theory and Practice” („Teorie și practică în heraldică”) și prezidată de Tudor-Radu Tiron. În acest cadru au fost susținute șase comunicări:

1) Adrian GHEORGHE (München), *Legitimising Power through Unconventional Means. Mihnea the Bad (1508-1509) and a Unique Case in Romanian Sphragistics*;

2) Drăgan-George BASARABĂ (Timișoara), Emanuel GROSU (Iași), *Transylvanian Influence in the Polish-Lithuanian Commonwealth Reflected in the Grants of Arms issued by Stephen Báthory*;

3) Attila István SZEKERES (Sfântu Gheorghe), *The Coat of Arms of Transylvania on the 1848 Seal of Hungary*;

4) Stoyan ANTONOV (Plovdiv), *A Bulgarian Proposal for the Coat of Arms of Dobruja*;

5) Jovan JONOVSKI (Skopje), *Heraldisation of Socialist Civic Heraldry in Macedonia*;

6) András T. MARTIN (Budapesta), *A Heraldic History of the Morganatic Branches of the House of Habsburg-Lorraine*.

Sesiunea de după-amiază din această zi a fost urmată de întrunirea Adunării Generale a membrilor Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” și de un cuvânt de închidere a lucrărilor rostit de Mihai-Bogdan AtanasIU, delegat al Consiliului Director al Institutului și membru asociat al Academiei Internaționale de Genealogie.

Un fapt remarcabil și demn de amintit este acela că în sălile de la etajul al doilea al Palatului Braunstein, în care s-au desfășurat lucrările Congresului, au fost organizate două expoziții: în Sala 1, în nouă vitrine, au fost etalate de către heraldistul Tudor-Radu Tiron numeroase ex-librisuri heraldice din colecția personală – spaniole, franceze, italiene, britanice, germane, portugheze, poloneze, maghiare și din țările nordice – care au trezit toată admirația publicului; în Sala 2, au fost expuse șase planșe mari cu fotografii din timpul trecutelor Congrese de Genealogie și Heraldică, din perioada 2007-2018.

* * *

Cel de-al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică este unul care s-a bucurat de o publicare relativ rapidă a unor materiale.

În primul rând, ne referim la comunicările de interes internațional sporit, care au fost incluse în volumul: *At the Crossroad of Civilizations. Individuals and Families Reflected by Genealogy and Heraldry* [La răscrucea civilizațiilor. Indivizi și familii reflectate de genealogie și heraldică], edited by Mihai-Bogdan Atanasiu, Tudor-Radu Tiron, Konstanz: Harting-Gorre Publishers, 2024, („Sever Zotta” Romanian Institute of Genealogy and Heraldry, Publications, A. Studies and Research), 430 p.: il.

Acest splendid volum a apărut cu sprijinul financiar al Institutului Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași și a constituit un omagiu adus profesorului Ștefan S. Gorovei, remarcabil medievist, genealogist și heraldist român, căruia îi datorăm nu numai valoroase contribuții științifice, ci și numeroase acțiuni științifice, care au reunit ani la rând la Iași suflarea genealogică și heraldică românească post-decembristă, reluarea activității societăților de genealogie și heraldică vechi și crearea altora noi, renașterea revistei „Arhiva Genealogică” și nașterea revistei „Herb. Revista Română de Heraldică”. Îngrijit de genealogistul ieșean Mihai-Bogdan Atanasiu și heraldistul bucureștean Tudor-Radu Tiron, volumul, după cum era de așteptat, cuprinde introducerea editorilor (p. 9-28) și două compartimente. Primul compartiment – „Genealogie, prosopografie, onomastică” – cuprinde contribuțiile unor cercetători consacrați sau mai tineri ca Ioan DRĂGAN (Cluj-Napoca), Marian HORVAT (Dej), Liviu Marius ILIE (Craiova), Radu CÂRCIUMARU (Târgoviște), Minodora CÂRCIUMARU (Târgoviște), Cristian PLOSCARU (Iași), Ramona CAMELEA (București), Simion-Alexandru GAVRIȘ (Iași), Liviu BRĂTESCU (Iași), Mihai GHÎȚULESCU (Craiova), Filip-Lucian IORGA (București), Ana IORGA (București). Majoritatea contribuțiilor din acest compartiment, ca și din cel de-al doilea de fapt, reprezintă versiunile finale ale comunicărilor ținute la cel de-al XIX-lea Congres de Genealogie și Heraldică.

Compartimentul al doilea – „Heraldică, sfragistică, filatelie, numismatică” – cel ce ne interesează aici, pornește de la pagina 269 și inserează șapte contribuții:

1) Adrian GHEORGHE (München, Germania), *Legitimising Power by Unconventional Means. Mihnea the Bad and a Unique Case in Romanian Sphragistics* [Legitimizarea puterii

prin mijloace neconvenționale. Mihnea cel Rău și un caz unic în sfragistica românească] (p. 271-287). Autorul interpretează faptul sigilării de către domnul Țării Românești Mihnea cel Rău a propriilor documente în perioada mai 1508 – octombrie 1509 cu un sigiliu străin, al unui oarecare „Vlad voievod”;

2) Alexandru ȘTEFAN (Cluj-Napoca), *The Historical „Roots” of the Crown in Brașov’s Coat of Arms [„Rădăcinile” istorice ale coroanei din stema orașului Brașov]* (p. 289-313). În vederea corectării unor informații publice de popularizare a istoricului stemei Brașovului, autorul urmărește în detaliu subiectul anunțat și arată că trunchiul dezrădăcinat de copac s-a adăugat coroanei din stema inițială a orașului abia în prima jumătate a secolului al XVI-lea;

3) Mihai-Bogdan ATANASIU (Iași), Tudor-Radu TIRON (București), *Numismatics and Sigillography [Numismatică și sigilografie]* (p. 315-335). În baza unor documente de arhivă cuprinzând impresiuni în negru de fum ale unor monede antice și medievale pe post de impresiuni sigilare de validare, autorii încearcă o explicare și o interpretare a fenomenului dat în spațiul românesc, propun un catalog al cazurilor depistate și identifică din punct de vedere numismatic piesele utilizate în sens sigilografic;

4) András Tamás MARTIN (Budapesta, Ungaria), *A Heraldic History of the Morganatic Branches of the House of Habsburg-Lorraine [O istorie heraldică a ramurilor morgantice ale Casei de Habsburg-Lorena]* (p. 337-376). În baza diverselor surse heraldice, primare și secundare, autorul trece în revistă toate armele heraldice utilizate de ramurile morgantice ale familiei studiate (Montenuovo, Brandhofen, Meran, Waidek, Hohenbergm, Altenburg), urmărind evoluția și semnificațiile acestor steme;

5) Mircea-Cristian GHENGHEA (Iași), *Images, Propaganda, History. Alexandru Ioan Cuza in the Romanian Philately [Imagini, propagandă, istorie. Alexandru Ioan Cuza în filatelia românească]* (p. 377-398). Autorul trece în revistă emisiunile poștale oficiale din anii 1865-2023, care i-au fost dedicate domnitorului Alexandru Ioan Cuza și momentelor de seamă consemnate în timpul domniei sale;

6) Stoyan ANTONOV (Plovdiv, Bulgaria), *A Bulgarian Proposal for the Coat of Arms of Dobruja [O propunere bulgărească pentru stema Dobrogei]* (p. 399-407). Autorul comentează în jurul proiectului de stemă pentru partea din Dobrogea cedată Bulgariei în 1940, realizat de artistul bulgar prof. Haralampi K. Tacev, în baza stemei vechi românești, și publicat în presa bulgară la 8 ianuarie 1941. Inițiativa personală a artistului nu a avut urmări legale;

7) Jovan JONOVSKI (Skopje, Macedonia), *Heraldisation of Socialist Civic Heraldry in the Republic of Macedonia [Heraldizarea heraldicii civice socialiste în Republica Macedonia]* (p. 409-427). Autorul relatează despre calea anevoioasă pe care o parcurge heraldica teritorială, în special urbană, a Republicii Macedonia de Nord de la emblematica para-heraldică din epoca socialistă spre o heraldică europeană canonică.

În afara comunicărilor publicate în volumul a cărui apariție o semnalăm mai sus, o parte din contribuții, în conformitate cu acordul dintre Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași și Societatea de Genealogie, Heraldică și Arhivistică „Paul Gore” din Chișinău, a fost redirecționată spre publicare în anuarul „Heraldica Moldaviae”. Studiile ce au intrat în prezentul volum au fost arătate la momentul trecerii în revistă a comunicărilor susținute. Celelalte câteva contribuții heraldice ieșene, care nu au fost prezentate de autori în timp util, vor intra, sperăm, în volumele următoare.

*Mihai-Bogdan ATANASIU,
Silviu ANDRIEȘ-TABAC*